R. M. Emerson | R. I. Fretz | L. L. Shaw

Bütün Yönleriyle

Alan Çalışması

Etnografik Alan Notları Yazımı

BİRLEŞİK

Robert M. EMERSON
Rachel I. FRETZ
Linda L. SHAW

Bütün Yönleriyle

Alan Çalışması

Etnografik Alan Notları Yazımı

Türkçesi

A.Erkan KOCA

Birleşik Yayınları

Birleşik Yayınevi
ISBN: 978-9944-722-37-7

Özgün Adı
Writing Ethnographic Fieldnotes

© 1995 by The University of Chicago

Kapak Tasarımı ve Uygulama
M. ERBAY
Sayfa Düzeni:
Gözde DİZGİ - 0312 419 81 24

© Birleşik Yayınevi
Bu kitabın yayın hakları Birleşik Kitabevi'ne aittir. Tanıtım için kısa alıntılar dışındaki her türlü çoğaltına yasal sorumluluk doğurur.

Baskı Notları
1. Baskı, Ekim 2008, Ankara
Cantekin Matbaası

Genel Dağıtım
Birleşik Dağıtım Kitabevi
Bayındır Sokak 6/33 Kızılay/ANKARA
Tel/Faks: 0(312) 431 89 60

İçindekiler

Önsöz

1 ■ ETNOGRAFİK ARAŞTIRMALARDA NOT ALMA 1

Etnografik Katılım 3
Yaşanan/Gözlenen Realitelerin Yazılması 5
Alan-Notları Yazımında Bazı Hususlar 15
Günümüzde Alan-Notları Yazımı 18
Düşünceler: Alan-Notları Yazımı ve Etnografik Uygulama 20

2 ■ ALANDA: KATILMA, GÖZLEMLEME VE NOT ALMA 25

Not Alma: Nasıl, Nerede ve Ne Zaman 29
Yazmak İçin Katılmak 38

Kısaltmalı Not Alma Konusunda İki Örnek 44
Hatırlatıcı İpuçlarını Not Alma: Hangi Kelimeler ve İfadeler İle? 46
Düşünceler: Yazma ve Etnografik Marjinallik 52

3 ■ **ALAN-NOTLARINI YAZIYA DÖKME I: ALANDAN YAZIMA** 57

Masa Başında 58
Alan-Notları Yazımında Duruş ve Okuyucu..... 61
Yazıya Dökme Süreci 67
Düşünceler: 'Yazma' ve 'Okuma' Halleri 92

4 ■ **ALAN-NOTLARINI YAZIYA DÖKME II: SAHNEYİ KÂĞIT ÜZERİNDE OLUŞTURMA** 95
Detaylı Notlar Yazımı: Olay Sahnelerinin Resmedilmesi 98
Uzatılmış Parçalar Yazını: Düzenleme 123
Süreç İçerisinde Analitik Yazma: Yan Notlar, Yorumlamalar ve Kısa Notlar 144
Düşünceler: Yazım Tercihlerinin Bir ürünü Olarak Alan-Notları 152

5 ■ **YEREL ANLAMLARIN PEŞİNE DÜŞMEK** 155
Hariçten Anlam Yüklemek 157
Topluluk Mensuplarının Anlamlarını Yansıtmak.. 161
Topluluk Mensuplarının Kategorileri: Süreçler ve Problemler 180
Irk, Cinsiyet, Sınıf ve Topluluk Mensuplarının Anlam Dünyası 190

Yerel Olaylar ve Sosyal Etkiler 196
Düşünceler: Alan-Notlarını Topluluk Mensuplarının Anlam Dünyalarını Keşfetmek/Oluşturmak İçin Kullanmak 198

6 ■ **ALAN-NOTLARININ İŞLENMESİ: KODLAMA VE KISA-NOT HALİNE SOKMA** 201
Alan-Notlarını Bir Veri Dizisi Olarak Okumak ... 205
Alan-Notlarına Dair Sorular Sormak 207
Açık Kodlama 214
Ön Kısa-Notlar yazımı 220
Temaların Seçimi 223
Odaklanmış Kodlama 227
Entegre Edici Kısa Notlar 230
Düşünceler: Alan-Notlarından Teori Oluşturmak. 236

7 ■ **ETNOGRAFYA YAZMAK** 239
Tematik Bir Anlatım Oluşturmak 241
Alan-Notlarını Etnografik Metinlere Dönüştürmek 246
Tamamlanmış Bir Etnografik Doküman Oluşturma 277
Düşünceler: Yereldekiler ile Okuyucular Arasında 292

8 ■ SONUÇ 295
■ Notlar 303
■ Kaynakça 333
■ Dizin 349

Önsöz

Geçtiğimiz yıllarda pek çok etnograf, asıl hünerlerinin *yazmakta* yattığını vurgulamışlardır. Geertz'in (1973), etnografik çalışmaların içerisinde yer alan 'yoğun betimleme' (thick description) faaliyetine dair yaptığı 'kâğıda geçirme' nitelendirmesi ve Gusfield (1976)'in bilimin retorik temellerine ilişkin getirdiği ayrım, 1970lerde alana dair oldukça etkili görüşler sağlamıştır. Bunun arkasından, Clifford ve Marcus'un editörlüğünde çıkartılan *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography* (1986), Van Maanen'in *Tales of the Field* (1988) ve Atkinson'un *The Ethnographic Imagination* (1990) kitapları, etnografik yazma konusundaki düşünceleri daha ileri bir noktaya taşımıştır.

Etnografik yazma işine dair şu ana kadar yapılan çalışmalar, kapsam itibariyle taraflı bir yerde bulunmaktadır; bu çalışmaların tamamı, daha önce yazılmış olan alan-notları ile başlamakta ve bu alan-notlarının retorik karakteri gibi meseleleri veya bir bütün olarak daha genel olan yapıyı ve bunlardan inşa edilerek bitirilmiş olan etnografyaları incelemeye doğru ilerlemektedirler.

Ne var ki, bunu yaparken, etnografik yazma işinin başlıca aracı olan, *alan-notları yazma* konusunu ihmal etmektedirler. Böylece de, bir gözlemci/araştırmacının bir köşeye oturarak, yaşadığı tecrübelerin bir parçasını ilk etapta nasıl yazılı bir metin parçacığına dönüştürdüğünü anlamak gibi, etnografya oluşturmanın kilit önemdeki bir hususunu gözden kaçırmış olmaktadırlar.

Gerçekten de, 'etnografyanın şiirsel tarafı'na (Clifford ve Marcus) dair yapılan analizlerin çoğu, kendine esas konu olarak, basılmış monografilerde sunulan sosyal yaşama ilişkin cilalı açıklamaları seçmiştir. Fakat bu gibi bitirilmiş olan metinler işte bu küçük, daha az tutarlı yazım parçalarından ve parçacıklarından –yani alan-notlarından oluşmakta ve içerisinde öyle şeyler barındırmaktadır ki bunların pek çoğu, herhangi bir etnografik genel açıklama geliştirilmeden çok önce düzenlenen şeylerdir. Dahası, bitirilmiş etnografyalardaki alan-notları, belirli bir analitik amaçla seçilmiş, şekillendirilmiş, yeniden düzenlenmiş ve yeniden yazılmışlardır. Bu nedenle, çok farklı biçimlerde görünürler ve etnografın alanda oluşturduğu alan-notlarının orijinal ana gövdesinden çok farklı göndermeler içerirler. Bu açılardan alan-notları yazımı sadece cilalı etnografyalar yazmak olmayıp; etnografik metinler oluşturma sürecinin tam göbeğinde yer alan bir faaliyettir.

Alan araştırmacıları, yöntem aşamasında benzer şekilde, alan-notlarının nasıl yazılacağı konularını ihmal etmişlerdir. 'Nasıl yapılacağına' dair var olan kılavuzlar, başka kültürlerde ve düzenlerdeki bilinmeyen ötekilerin arasına girmek ve ilişki kurmak konularının nasıl yönetileceği üzerine bir yığın tavsiye sunmaktadırlar. Fakat alan-notlarının nasıl alınacağı, nelerle ilgili alınacağı vb. gibi konularda, sadece rastgele ve geçici bir takım açıklamalar önermektedirler.[1] Alan araştırmacıları, genel olarak belirli projelerde alan-notlarının nasıl alındığına yakın ve sistematik bir dikkat göstermemişlerdir. Bunun yanında ne de, alan-çalışmasına katılan yeni araştırmacıların daha duyarlı,

daha kullanışlı ve daha canlandırıcı olması için etkin bir biçimde yazabilmeleri amacıyla ne tür bir eğitim almaları gerektiğini düşünmüşlerdir. Bunun yerine, alan-çalışması kılavuzları pratik tavsiyelerini, bitirilmiş bir etnografya düzenlemek ve yazmak için var olan alan-notlar ile nasıl çalışmak gerektiği konusuna çevirmişlerdir. Mesela Strauss (1987) ve onun çalışma arkadaşları (Strauss ve Corbin 1990), notların nasıl kodlanacağı ve bitirilmiş etnografyalar oluşturmak için bu notlarla nasıl çalışılacağı konularında detaylı reçeteler sunmuşlardır. Fakat kodlama üzerine yapılan bu odaklanma, etnografın bir dizi alan-notunu tamamladığını ve şimdi sıranın analiz etme, düzenleme ve bu kodlamaları anlamlı hale getirme işine geldiğini varsayınaktadır. Bu kılavuzlar, etnografların bu alan-notlarını ilk etapta nasıl yazdıkları veya bu notları nasıl farklı yazabilecekleri hakkında hiçbir şey söylememektedir. Benzer şekilde, alan araştırmasına dair pratik kılavuz niteliği taşıyan üç eser– Fettermann (1989), Richardson (1990), ve Wolkott (1990) –temel dikkatlerini, bir dizi alan-notlarının varlığını önceden kabul eden bir şekilde, bitirilmiş etnografik analizlerin yazımına ve geliştirilmesine ayırmışlardır.

Bununla birlikte, geçtiğimiz birkaç yılda bazı etnograflar bu problemi yeniden ele almaya ve alan-notlarının doğasına ve kullanım alanlarına ciddi bir dikkat göstermeye başlamışlardır. Sanjek, editörlüğünü yaptığı 1990'da yayınlanan, *Fieldnotes: The Making of Anthropology* adlı çalışmasında, "antropologların alan-notları ile ne yaptıklarını, onlarla birlikte nasıl yaşadıklarını ve alan-notlarının inşası ve kullanımına ilişkin tutumların, kişilerin kariyerlerine göre nasıl değiştiklerini incelemek" adlı sempozyum için yazılmış bir dizi makaleyi bir araya getirmiştir (Sanjek 1990b:xii). Bu yazılardan biri, alan-notlarının antropologlar için ne anlama geldiği ile kişisel kullanımları ve araştırma analizlerini (Jackson 1990b; Sanjek 1990c; Ottenberg 1990), kültürleri yansıtma ve betimleme araçları olarak alan-notları (Clifford 1990;Lederman 1990) ile başkaları tarafından alan-notlarının okunması ve kullanılmasını (Lutkehaus 1990) içerdiği gibi,

Batı antropolojisindeki, 'alan-notu uygulaması'na dair de uzun bir hikâyeyi içermektedir (Sanjek 1990d).

Aynı zamanda, Atkinson'un *The Ethnographic Imagination* (1990) kitabı, klasik ve çağdaş sosyolojik etnografya çalışmalarında yer alan metne ait özellikleri incelemeye başlamıştır. Her ne kadar o, tamamlanmış etnografyaların retorik yapısı üzerine yoğunlaşmışsa da, alan-notlarının analiz edilmesinin önemine de dikkat çekmiştir. O yıllarda, 'alan notlarının özel belgeler' olarak analize kapalı metinler gibi algılanmasına vurgu yaparak kendisi "alan-notlarının biçemsel özelliklerinin, belirli yazarlar veya sosyoloji okulları açısından bakılarak" yakından çalışılmasının gelecekteki önemi konusunda (1990:57) ısrarcı olmuş ve ilk olarak Junker'in *Field Work: An Introduction to the Social Sciences* (1960) kitabında yayımlanan iki alan-notu alıntısını analiz ederek bu doğrultuda bir ilk adım atmıştır.

Çok çeşitli faktörler, etnografik alan-notlarının uzun süre böyle müsrif bir şekilde ihmal edilmesinin altını çizmektedirler. İlk olarak etnograflar çoğunlukla alan-notları hakkında tedirgin ve utangaç bir tutum takınırlar. Pek çoğu, yazdıkları alan-notlarını biraz kirli, biraz şüpheli, açıkça ve kesin bir şekilde haklarında konuşulmayacak olan; perde arkası karalamaları olarak görmektedirler. Alan-notları fazlasıyla ele verir şekilde kişisel ve herhangi bir okuyucuya gösterilemeyecek kadar dağınık ve bitmemiş gözükmektedir. Bu ve diğer bazı sebeplerle, bilim adamlarının alan-notlarının yeniden düzenlenmemiş, orijinal nüshalarına doğrudan ulaşma imkânları yoktur; onlar sadece içerisinden seçilip, yeniden düzenlenmiş olan alan-notlarını barındıran tamamlanmış etnografyalara ulaşabilmektedirler. Bunun bir sonucu olarak etnografların alan-notlarını nasıl yazdıkları çok büyük ölçüde gizli ve gizemli bir şekilde durmaktadır.

Buna zıt olarak, bitirilmiş etnografik monografiler üretme, etrafına odaklanan etnografik yazımın sonraki aşamaları çok daha teori güdümlü ve daha az kişisel içeriklidir. Etnograf, bir araya

getirdiği alan-notlarından oluşturduğu bir gövde ile bu parçaların bir kısmını birleştirerek etnografik bir hikâye oluşturmaya çalışmak için alandan geri çekilir. Bu noktada etnograf, alan-notlarını veri olarak daha az kişisel bir şekilde ele alır, daha çok dışarıdaki okuyucuya dönük bir hikâye oluşturulduğu sırada üzerinde çalışılan, danışılan ve yeniden düzenlenen nesneler olarak algılar. Etnografik yazma işleminin bu safhasını niteleyen prosedürler ve konular–kodlama, analitik odak geliştirme vb.– bitime, basılı bir ürün haline gelmeye daha yakın ve dolayısıyla başkalarına sunulmaya da daha hazırdırlar.

Dahası, 'alan-notları' kavramı ile ifade edilen şeylerin içinde nelerin yer alacağı, alan-notlarının ne zaman ve nasıl yazılacakları ve bunların etnografik bir araştırma için ne değer taşıdıkları konularında alan araştırmacıları arasında bir uzlaşma varmış gibi gözükmemektedir. Alan-notlarının doğasına ve değerine ilişkin bütün bu çeşitli ve zaman zaman uyumsuz görüşler, alan-notlarının nasıl yazılması konusundaki kişisel bilinci felce uğratmıştır.

Alan araştırmacıları, 'alan-notlarına' gönderme yaparlarken ilk etapta kafalarında çok çeşitli bir dizi değişik yazılı kayıt biçimleri bulunabilir. Geçtiğimiz günlerde yapılan bir araştırma (Sanjek 1990c), etnografların çoğunlukla aşağıdaki konular hakkında konuştuklarını ortaya koymaktadır: 'başlık notu,' 'karalama notları,' 'doğru alan-notları,' 'alan-notu kayıtları,' 'metinler,' 'dergiler ve günlükler' ve 'mektuplar, raporlar, yazılar.' Buradan hareketle denebilir ki, etnografların alan-notu olarak nitelendirdikleri çok geniş bir yelpaze söz konusudur. Örneğin, bazı alan-araştırmacıları, alan-notlarını, hem başkalarının faaliyetlerine dair gözleyip, öğrendikleri ve hem de kendi hareketleri, soruları ve düşünceleri olarak ele almaktadırlar. Diğer bazıları ise, başkalarının söyleyip, yaptıklarına ilişkin kayıtlar ile –alan-notu 'verisi'– kendi düşüncelerine ve tepkilerine yer veren notlar arasında keskin bir ayrıma gitme konusunda ısrarcıdırlar. Bunun yanında, başkaları ve kendi hakkında yapılan yazımlar arasındaki ayrıma

vurgu yapanlar içinde de derin farklılıklar bulunmaktadır: bazıları, başkaları hakkında olanları alan-notları ve kişinin kendi hakkındakileri ise kişisel 'dergiler yazıları' veya 'günlükler' olarak görmekte; diğer bazıları ise "alan-notlarını veriler ile *karşılaştırarak* onlardan, bir kimsenin verdiği tepkilerin kayıtları, üzerine yoğunlaşılan unsurların şifreli bir listesi, analizin ön basamağı vb. gibi bahsetmektedirler" (Jackson 1990b:7).

İkinci olarak, alan araştırmacıları alan-notlarını çok değişik şekillerde yazabilirler. Pek çoğu alan-notlarını 'her günün sonunda yazılan değişken bir günlük' olarak düzenlemektedirler (Jackson 1990b:6). Fakat bazı başkaları bu türlü 'uygun alan-notlarını,' 'sıralı alan-notlarından ayrı diziler halinde organize edilmiş olan bilgiler'i içeren 'alan-kayıtları' ile karşılaştırmaktadırlar (Sanjek 1990c:101). Dahası, bazı alan araştırmacıları, tipik bir şekilde, ilgili bir olaya tanık olduktan olabildiğince hemen sonra ayrıntılı notlar alarak her akşam detaylı, tamamlanmış gözlemleri yazıya dökmek için masanın başına otururlar. Diğerleri ise başlangıçta daha az detaylı kayıtlar üreterek, tuttukları defterleri, daha sonradan alanı terk edince ayrıntılandırılacak ve 'bitirilecek' olan el yazısı ile alınmış notlarla doldurmaktadırlar. Ve hala bazıları da yazma işinin asıl kısmını alanı terk edip, tutarlı bir etnografik açıklama işine dört elle sarılıncaya kadar ertelemektedirler.

Son olarak etnografiar, alan-notlarının anlama açısından bir kaynak mı yoksa engel mi olduğu konusunda ayrılmaktadırlar. Bazıları, alan-notlarını, araştırma işinin merkezinde görse de diğer bazıları, alan-notlarını dışardan bakarak anlamaya çalıştığı sırada, bir başka dünyada yaşamaktan kaynaklanan stres ve kaygı ile baş etme konusunda alan araştırmacısına ancak koltuk değneklerinden biraz daha fazlasını sunmakta olduklarını belirtmektedirler. Gerçekten de bazıları, alan-notlarının derinden anlamayı felç ettiğini iddia etmektedirler. Bir antropologun Jackson tarafından kaydedilen (1990b:13) anlattıkları gibi: "can sıkıcı istisnalar, kendi verilerinin arasında bulduğun alacalı yarı-gerçek-

likler olmadan [notlar olmadan]... kavramsal olarak düzenlemek ve şematize etmek için daha fazla şans bulunmaktadır."

Özetle, etnograflar alan-notları yazımı süreçlerini yakından inceleme konusunda başarısız olmuşlardır. Bu başarısızlık, kısmen alan notlarının ne olduğu konusundaki değişken görüşlerden kaynaklanmakta idiyse de, kısmen de etnografik gözlem ve yazım için gerekli olan ile ihtiyaç duyulan hünerlerin nasıl edinilebileceği konusundaki görüş ayrılıklarından kaynaklanmaktadır. Uç bir örnek olarak, pek çok etnograf neredeyse herhangi okur-yazar, maceracı bir kişinin kolayca alana çıkabileceğini ve alan çalışması yapabileceğini ve eğer teknik bir takım hünerler gerekiyorsa bunun, yerinde, 'bata çıka' öğrenilebileceğini varsaymaktadırlar. Bir başka uçta olan diğerleri, etnografik araştırmanın, özellikle alan-notları yazımının, öğrenilemeyecek olan, Tanrı vergisi bir takım yetenekler ve duyarlılıklar barındırdığını iddia etmektedirler. Örneğin bazıları, sadece Erving Goffman'ın özel kabiliyetlerine sahip olanların içgörülü alan araştırmacıları olabileceklerini ileri sürmektedirler. Doğuştan yetenekli olanlar için eğitimin anlamı yoktur.

Buna rağmen hala bazıları, alan araştırmasının değişik boyutlarının öğrenilebileceği ve öğrenilmesi gerektiği sonucuna varmış görünmekte fakat alan-notları yazımını bütün bu öğretilebilir yeteneklerin dışında bırakmaktadırlar. Bu kişiler alan-notlarını, formel eğitimi dışarıda bırakan, kendine has ve kişisel bir şey olarak görmektedirler. Hem, alan araştırmacısının çalıştığı insanlar ile yaptıkları ve bütün bu olayların nasıl anlaşılıp, açıklandığı bir kişiden ötekine değişiklik arz eder. Bu nedenle, farklı araştırmacılar, içinde yer aldıkları disiplinin yönelimlerine, teorik ilgilerine, kişiliklerine, içinde bulundukları duruma ve biçemsel bağlılıklarına göre farklı notlar yazarlar. Alan-notları yazımının, etnografların yazdıkları her şeyin algısı ve anlamları 'zımni bilgiye' ve notlarda doğrudan yer almayan doğrudan tecrübelere dayandığından, biçimsel eğitime karşı çıktığı kabul edilir.

Biz, hem etnografların 'bata çıka' yöntemiyle eğitilmeleri ve

hem de etnografya çalışmalarının özel bir yetenek veya üniversite mezunu bir kişinin sahip olduğundan öte bir özellik gerektirmediği görüşlerini reddediyoruz. Biz, alan-notları yazımının sadece kendine has bir takım duyarlılıkların ve içgörülerin sonucu olmadığını ve fakat ayrıca zaman içerisinde öğrenilen ve keskinleştirilen bir takım yetenekleri barındırdığını savunan bir konumu benimsiyoruz. İşin aslı, etnografların bütün bu yeteneklerini bileylemeye *ihtiyaçları olduğunu* ve etnografyanın kalitesinin alan-notlarının nasıl yazılacağı konusuna gösterilecek bilinçli bir dikkat ile arttırılacağı tezini destekliyoruz.

Buna ilaveten, biz, pratik bir araştırma ve yazma faaliyetleri dizisi olarak etnografyanın doğası hakkında taşıdıkları doğrudan varsayımlar ve bağlılıklar oluşturmanın neden olduğu, alan-notlarının farklılaşan kavramlaştırmalarının oluşturduğu içinden çıkılmaz durumların ötesine geçebileceklerini iddia ediyoruz. Bu türlü varsayımların ve bağlılıkların, alan-notlarını nasıl anlamak ve yazmak gerektiği konusu üzerinde doğrudan bir takım etkileri vardır. Mesela eğer bir kimse etnografyayı herhangi bir araştırmacı tarafından aynı yollar izlenerek 'bulunabilecek veya keşfedilebilecek' bilgilerin toplamı olarak görüyorsa, o kimse mantıken 'bulguları,' bunların oluşturulduğu süreçlerden ve 'verileri,' kişisel tepkilerden ayırabilir. Benzer şekilde, alan-notlarının sezgisel bir yolla elde edildiği hissi ve daha derin analitik içgörü, 'büyük resmi' yakalamaya olan bir teorik bağlılığı yansıtmakta ve gündelik süreçler ve rutinlerin izlerini sürmekten çok, faaliyetlerin daha geniş kalıplarını/örüntülerini ortaya çıkarmaktadır. Bu görüşe göre, sırasıyla bu nitelikler başarılırken, 'pek çok gerçek' veya 'pek çok detay'ın hasıraltı edilmesi gerekebilir.

Bu nedenle, her ne kadar alan-notları yazımı için var olan evrensel kılavuzlar donkişotvari ise de bir kimse etnografik araştırmaya ilişkin belirli bir anlama sağlamaya uygun özellikte bir kılavuz geliştirebilir. Biz bu kitapta, belirli bir yaklaşımı alan-notlarına ve onların yazım süreçlerine ayrıntılandırarak dahil et-

mek amacıyla, sembolik etkileşim ve etno-metodoloji geleneklerinden gelen etnografyaya dair etkileşimci ve yorumlayıcı bir anlayışı varsayıyor ve ona dayanıyoruz. Açıkça görüldüğü gibi biz, mümkün olan pek çok olasılık arasından yalnızca birini öneriyoruz; daha pozitivist bir bağlılıkla veya etnografya içerisindeki diğer gelenekler tarafından bilgilenmiş olarak başlayan alan araştırmacıları, bu konuların ve prosedürlerin pek çoğuna bizim tartıştığımızdan çok daha farklı yaklaşacaklardır. Bununla birlikte, burada yaptığımız önerilerin büyük bir kısmının alan araştırmasına ve alan-notları yazmaya yeni başlayacaklar için faydalı ve anlamlı olmasını umuyoruz.

Bu kitapta bir başka amacın daha arayışında olduk: gözlemi ve tecrübeyi tetkik edilebilir metinlere dönüştürme süreçlerine doğrudan bir dikkat göstererek, alan-notları yazımını açıklığa kavuşturmak. Bunu yapmak için, basılmış ve cilalanmış alan-notları yerine 'bitirilmemiş' alan-notlarına ve yani gerçek çalışmalara bakmak ve bu tür notların nasıl düzenlendiklerini, nasıl yeniden yazıldıklarını ve bitirilmiş metinlere dönüştüklerini ele almak oldukça kritik bir önem taşıyordu. Bu nedenle, alan-notları yazımına, bu türlü yazımla ortaya çıkan çok çeşitli bir dizi teknik, etkileşimsel, kişisel ve teorik konuyu ele alarak kendi gerçekliği içerisinde yoğunlaştık. Ayrıca, analitik kısa notlar ve daha geniş bir okuyucu kitlesi için nihai etnografik açıklamalar yazmak amacıyla alan-notları ile çalışmanın uygulanabilirliğini ve süreçlerini inceledik.

Bizim amacımız sadece uygulamaya dönük değil. Biz ayrıca etnografik metinler üzerine üretilen düşünceleri, etnografyanın gerçek uygulanmasından ayıran boşluğu kapatmak istiyoruz. Alan-notları yazmak için gerçekten kullanılan uygulamaları inceleyerek; dikkatleri, konuşmaları, gözlemleri ve tecrübeleri yazılı metinlere dönüştürmeye ilişkin temel süreçlere çekmek suretiyle etnografyanın doğasının anlaşılmasına katkı yapmayı umuyoruz. Tecrübenin metne dönüşmesini, sadece bitirilmiş etnografyalara

ve bunlara dayanan alan-notlarına bakarak anlamaya çalışmak yanıltıcıdır. Gözlemlere ve tecrübelere dair başlangıçta henüz cilalanmamış olan açıklamalar yazma süreçleri ve problemleri, bitirilmiş bir etnografya oluşturmak için alan-notlarını yeniden inceleme, seçimlere tabi tutma, düzenleme ve gözden geçirme süreçlerinden önemli bir biçimde ayrılır. Basılmış alan-notları sadece cilalanmakla sınırlı kalmaz; bunun yanında etnografyayı bir bütün olarak inşa etmek için kullanılan belirli temalara bağlanmak zorunda olduklarından çok büyük ölçüde seçime tabi tutulmuşlardır. Bunun zıddına olarak, anlatılan olaylar ile az veya çok aynı anda yazılmış olan bitirilmemiş alan-notları teorik olarak bir şeye odaklanmış veya kendi içinde bütüncül bir yapıda olmadığı gibi, amaç ve üslup olarak tutarlı ve hatta her zaman açık ve biçemsel olarak ikna edici bile değildirler.

Alan-notları yazımı konularına yönelme sebebimiz, alan araştırması konusunda çalışan lisans ve yüksek lisans öğrencilerine verdiğimiz dersler sırasında edindiğimiz kendi tecrübelerimizden kaynaklanmaktadır. 1980li yılların başında, içimizden iki kişi -Robert Emerson ve Linda Shaw- UCLA'da lisans öğrencilerine alan araştırması teknikleri dersi vermeye başladılar. Onların kendi alan tecrübeleri ile alan-notları üzerine odaklanan bir pratik kılavuz şeklinde organize edilen ders, bütün öğrencilerin alana çıkmalarını ve gider gitmez görüp, duydukları hakkında alan-notları yazmaya başlamalarını şart koşuyordu. Buna ilaveten öğrencilerin aldıkları notlar, küçük gruplar halinde yoğun tartışmalara konu olurdu, biz sınıftaki zamanımızı fotokopi edilmiş bir sayfanın veya öğrencilerden ikisine ait notların 'haftanın notları'-alandaki ilişkilere, yazım stratejilerine veya teorik odaklanmaya ilişkin anahtar konuları göstermek için seçilmiş alıntılar- olarak incelenmesine ayırırdık. Ders süresince öğrenciler, alan-notları yazımı hakkında, "Ne hakkında yazayım?" gibi meselelerle başlayan ve "Bütün bunları nihai metinde nasıl yazıya dökeyim?" ile sonlanan sayısız sorular sormuşlardır. Emerson ve Shaw, UCLA'daki Yazma Programlarında verdikleri dersler

ve bu konularda edindikleri tecrübelerle gittikçe daha yetkin bir konuma gelmişlerdi. O arada, Afrika hakkında oldukça geniş alan tecrübesi bulunan bir folklorist olan Rachel Fretz ile tanışmışlardır. Bu görüşmeler, halen var olan alan araştırması teknikleri dersi ile birlikte bir etnografik alan-notları yazımı dersinin de koordine edilmesi fikrine götürmüştür.

Bu çalışmanın metinleri, bu ekibin 80li yılların ortalarında UCLA'daki 'Immersion Quarter' programının bir parçası olarak vermiş oldukları dersler ile şekillenmeye başlamıştır. Öğrenciler, alan araştırması teknikleri, etnografik yazım ve konu başlıkları değişken olan bir ana ders (zihinsel rahatsızlık; suçla mücadele; okullarda cinsiyet, ırk ve etnisite)'den oluşan bir pakete kaydolurken, bir taraftan da stajyer çalışmalarına katıldılar. Alan teknikleri ve yazım dersleri birbirlerine göre koordine edilen başlıklar, okumalar, ve alan görevlendirmeleri ile sıkı bir şekilde birbirlerine entegre edilmişlerdi. Dersi veren kişiler olarak biz de öğrencilerin problemlerini ve başarılarını görüşmek için düzenli olarak bir araya geldik. Tecrübelerimizi ve problem çözme becerilerimizi bir araya topladık ve öğrencilerin sosyolojik analiz için gerçek dünyada yaşananlara tabi olmayı öğrenmeleri için daha iyi fikirleri değerlendirdik. Metinlerin özünü oluşturan fikirler, bütün bu toplantılar ve ona bağlı kolektif süreçlerin bir sonucu olarak daha önceden geliştirilmiştir.

Junker'in *Field Work: An Introduction to the Social Sciences* (1960) kitabı malzemelerimizi bir araya toplamamızda ve sunmamızda bir model teşkil etti. Malzemelerin toplanmasından oluşan Alan Çalışması, Chicago Üniversitesi'nde 'alan çalışması üzerine alan çalışması' adıyla yürütülmek için Everett C. Hughes tarafından organize edilen bir projede 'Alan Çalışması Vakaları' olarak oluşturuldu (Hughes 1960:v). Bu proje, "birkaç yüz öğrencinin [teknikleri öğrettikten sonra] alan çalışmasını öğrenmesi ve yapmasından öğrendiklerimizi bir araya getirmeyi" içeriyordu (vii). Benzer şekilde, alan-notu yazımı için kullanışlı uygulamalar ve alternatif olasılıklar göstermek amacıyla, 'ham'

alan-notlarını, takip eden bölümlere yedirdik.

Bu çalışmayı yaparken önemli ölçüde, Kaliforniya Devlet Üniversitesi, San Marcos, ve Cornell Üniversitelerinde alan araştırması ve etnografik yazım dersleri alan hem lisans ve hem de yüksek lisans öğrencilerinin yazdıkları etnografik alıntılara ve alan-notlarına dayandık. Bazı kişiler, öğrencilerin alan-notlarını kullanmaya, bu yazılanlar profesyonel eğitim almış kimselerin notları olmadığı için karşı çıkabilirler. Burada öğrencilerin notlarını tercih etmiş olmamız kısmen bu kitabı oluşturmaya başlama şeklimizi yansıtmaktadır – bu gibi yazımları okuyarak ve yorumlayarak, bizi etkileyen heyecanlı ve etkili olanları netleştirip, ekleyerek ve öğretim amacıyla belli konulardaki örnekleri toplayarak. Fakat buna ilaveten, alan-notlarına açıklık kazandırmayı da amaçladık ki böyle bir amaç, en iyi bu kitabı gelecekte okuyacak kişiler gibi öğrenciler ile neler yapılabildiğini göstererek başarılabilirdi. Ve son olarak, öğrencilerin sosyal düzen içerisinden sundukları çok çeşitli bir dizi sıradan ve istisnai olaylara ilişkin alan-notu açıklamalarının niteliği, heyecanı ve tazeliği nedeniyle kendimizi etkilenmiş bulduğumuz her bölümü buraya almak istedik.

Öğrencilerin alan-notlarına ek olarak, ayrıca bir dizi değişik araştırma projesi sırasında kendi yazdığımız basılmamış alan-notlarından bazı örneklere yer verdik. Bu projeler, Robert Emerson'un 1980lerin sonunda ve 90ların başında aile içi şiddeti önlemek için bir dizi yaptırımın uygulandığı davalılar üzerine olan çalışmayı;[2] Rachel Fretz'in 1976, 1977, 1982, ve 1983'te Zaire'nin Chokwe bölgesinde ve 1992-93 arasında Zambiya'da yaptığı hikaye anlatma biçimi üzerine alan araştırmasını;[3] ve Linda Shaw tarafından 1980lerin başlarında bir psikiyatri kliniğinde eski zihinsel hastalar üzerine yaptığı alan araştırmasını içermektedir.

Biz, alan-notları yazımıyla ilgili konuları iki genel okuyucu tipi için ele alıyoruz. Birinci okuyucu tipi, etnografya ve alan araştırmasıyla öncelikle akademik araştırma amaçları için ilgile-

nen kişilerden oluşuyor. Burada, çok çeşitli akademik disiplinlerdeki lisans ve yüksek lisans öğrencilerine alan-notları konusunda faydalı olacak bir pratik kılavuz geliştirme arayışındayız. Bu disiplinler: alan araştırması ve etnografyanın ilk planda önemli yer tuttuğu, sosyoloji, antropoloji, folklor, sözlü tarih, eğitim, etnomüzikoloji ve ayrıca etnografya ve alan araştırmasının daha ikincil bir yer tuttuğu siyaset bilimi, iş idaresi, iletişim, kompozisyon çalışmaları, sosyal refah ve halk sağlığı alanlarından oluşmaktadır.

Fakat bu kitapta ayrıca tecrübeye dayalı veya hizmet içi öğrenmeye bağlılığı olan kişiler gibi aslında etnografya ile çok küçük bir iki bağlantısı bulunan okuyucuyu da göz önünde bulundurduk. Bir şeyi yaparak öğrenme yöntemini öne çıkaran tecrübeye dayalı eğitim, öğrencileri bazı kurumsal düzenlerin içerisine veya kamu hizmeti gören yerlere stajyer olarak yerleştirmektedir. Bu yerleştirmelerle öğrenciler, gerçek dünyanın faaliyetlerini yerine getirirken uygulamada karşılaşılan problemler ile yüz yüze gelmekte ve bu yüz yüze gelme sonrasında yapılacak iş, bütün bu tecrübeleri, geleneksel akademik ilgilere bağlamak olmaktadır.

Bu noktaya kadar ki bütünlüğün sağlanmasında anahtar olan konu, kritik vakaları aktaran dergiler olmuştur (Batchelder ve Wagner 1977). Fakat hizmet içi öğrenim dergileri, başkalarının ne yaptıklarından ve söylediklerinden çok, öğrencilerin algılamaları ve duyguları hakkında yazmayı teşvik etmektedir. Bu tür dergiler genellikle öğrencilerin gözlemleri hakkında gerçek detayda ve uzunlukta yazmalarını özendirmemektedirler. Bunlar, gündelik ve rutin olandan çok dikkate değer ve sıra dışı olana katılmak suretiyle, 'kriz odaklı' olma gibi bir eğilim göstermektedirler; bu nedenle de çok genel açıklamalara veya gündelik süreçlerin derinden anlaşılmasını ve yansıtılmasını engelleyen 'kritik hadiselere' dair bağlam-dışı açıklamalara götürmektedirler.

Biz, etnografik alan-notları yazmanın, dergilere yapılan katkılardan farklı olarak, yaşanan tecrübe ile sınıftaki bilginin entegrasyonunu güçlendirme ve derinleştirme sözleri olduğunu

savunmayı sürdürüyoruz. Alan-notları yazımı, olağan ile olağan-dışını ele almak ve başkalarının faaliyetlerine ve ilgilerine kendininmiş gibi bir yakınlıkla katılmak için; tecrübeye dayalı bir eğitimi özendirerek, öğrencilerin daha iyi ve sistematik bir şekilde gözlemelerini sağlıyor. Dahası, sistematik ve eşzamanlı yazılmış alan-notları, bir stajyerin belirli bir düzene, kendine özgü bir şekilde adapte olma aşamalarını veya süreçlerini yakalama araçları sağlamaktadır. Bu tür alan-notları, stajyerlere nelerin önemli olduğu ve neyin nasıl yapılması gerektiği konusunda verilen doğrudan ve dolaylı bilgilerin yakından kaydedilmesine imkân tanır. Bu tür bilgilendirmeler, yeni gelenlerin belirli bir düzende sosyalleşmelerini sağlayan ana mekanizmalardır; bu tür bilgilendirmeler, o düzende bulunan kişilerin hem çalışma becerilerini, bilgilerini ve hem de gerçek önceliklerini, varsayımlarını ve bağlılıklarını ortaya koyar.

Açıkça görülmektedir ki, etnografik alan araştırmasının uygulanması ile tecrübeye dayalı eğitim arasında bazı gerginlik yaratıcı noktalar kalacaktır. Örneğin, kapsamlı alan-notları yazmak, pek çok tecrübeye dayalı eğitim alan öğrencide olduğu gibi çoğunlukla başkalarına hizmet etme arzusuyla çalışmaktan (en azından başlangıçta) veya belirli bir kariyerin çekici taraflarını değerlendirerek motive olmaktan çok daha fazla bir şekilde, araştırmaya bağlı olmayı gerektirebilir. Etnografya, karşılaşılması muhtemel kişisel, işe ait ve kurumsal süreçlerin anlaşılmasına derinden katkı yapabileceği gibi öncelikleri taşıyan kimseleri ikna edici bir vaka da sunulabilir. Bu nedenle, burada etnografik katılım ve yazıma ilişkin geliştirilen yaklaşım uzun bir süredir kendi yollarında gitmekte olan iki gelenek arasında oldukça ortak bir zemin hazırlamaktadır; bunu, tecrübelerin tekrar sınıfa getirilebilecek olan metinsel biçimlere dönüştürülmesi için araçlar sağlayarak ve sosyal ve entelektüel yaşama dair taşıdıkları daha geniş konular açısından yakından bir incelemeye tabi tutarak yaparlar (Bleich 1993).

Bu kitabı hazırlarken, etnografik alan-notlarının oluşturulmasında ve kullanılmasında yer alan farklı yazım süreçlerini inceleyebilmek için kendimizi oldukça özel bir şekilde konumlandırdık. Bu nedenledir ki bu eser etnografik alan araştırmasının uygulanmasına dair bir giriş kitabı niteliğinde değildir. Özelde, hiçbir detayı, etnografyanın daha derin teorik temelleri veya gerçek manasıyla bir alan çalışması projesi yürütmenin açmazları ve muğlâklığı olarak ele almıyoruz. Bunun yerine, alan-notları yazımı ve kullanımına ilişkin anahtar nitelikteki uygulama konularına özellikle eğilerek, etnografik sorgulama[4] prosedürlerine ve önermelerine dair var olan genel açıklamaları tamamlamaya çalışıyoruz. Bunun da ötesinde, alan-notları yazımının nasıl da yöntemsel ve teorik bağlılıklarla ayrılmaz bir şekilde içi içe geçmiş olduğunu ele alıyoruz.

Kitabın içerisinde yer alan, etnografik alan-notları yazımının öğrenilmesi ve bu uygulamaların daha geniş ölçekte etnografik araştırmalarla ilgisinin anlaşılmasına dair bölümler ikircikli kaygılarımızı yansıtacak şekilde düzenlenmiştir. Hareket noktamız olarak, alan-notlarının 'nasıl yazılması gerektiği' konusunda buyurgan veya idealize edilmiş değil, gerçek anlamda alan-notlarının nasıl yazılacağını öğrenmekte olan öğrencilerin tecrübeleri ve uygulamaları olarak alıyoruz. Alan-notlarının etnografik araştırmalar içerisinde tuttuğu yere ve doğasına ilişkin genel bir açıklamadan sonra arka arkaya gelen bölümler, adım adım alan-notları yazımı ve alan-notları ile çalışmaya ilişkin süreçleri ve uygulamaları ele alıyor. Her bölümün sonunda yer alan 'Düşünceler' kısımlarında, incelemekte olduğumuz uygulamalar ve süreçlere dair bazı göndermeler üzerinde etnografik teori ve yönteme ilişkin daha genel konuları inceliyoruz.

Öz olarak, birinci bölümde, bizim yaklaşımımızı öne çıkaran varsayımlara ve bağlılıklara işaret ederek, alan-notları yazımının etnografik araştırmalar için tuttuğu merkezi konumu ele alarak başlıyoruz. İkinci bölüm, etnografın, orada gözlediği olay-

lara ilişkin yazılı bir takım açıklamalar oluşturmak için devam etmekte olan bir yaşamın doğal düzenine katılarak ve orada olup biteni gözleyerek oluşturduğu kendine özgü duruşunu inceliyor; daha sonra ise düzende iken kısa ifadeler halinde notlar alma konusunu ele alıyor. Üçüncü bölüm, alan-notlarının, ya önceden yazılmış olan kısa notlardan veya hatıralardan yazıya dökülmesi için gerekli olan prosedürleri ortaya çıkartıyor. Dördüncü bölüm, sahneleri kâğıt üzerinde tasarlamak, gözlenen olayları betimlemek, uzun betimlemeleri düzenlemek ve bu sahneler hakkında süreç-içi analitik fikirler yazmak için çok çeşitli yazım stratejilerini tartışıyor. Beşinci bölümde, olayların oradaki insanlara ne anlam ifade ettiğini etkin bir şekilde yakalayan ve aktaran analizler geliştirme ve notlar yazma yollarını ele alıyoruz. Altıncı bölüm, notların nasıl okunması, çeşitlendirilmesi, kodlanması ve analize nasıl başlanması gerektiğini ele alarak, uzun diziler halindeki 'tamamlanmış' alan-notları ile çalışmaya eğiliyor. Yedinci bölüm, etnografın daha geniş bir okuyucu için, daha parlak ve tutarlı etnografyalar oluşturması amacıyla yapmış olduğu tercihleri ele alıyor. Son olarak sekizinci bölümde, etnografik yazımda; gelecekteki muhtemel okuyucular nedeniyle oluşan baskılar ile çalışılan kişilere olan bağlılıklar arasında, bilinçli bir yansıtma ile kâğıt üzerinde yazıya geçirilerek elde edilmiş olan açıklamalar ve analitik ilgi ile yerli anlamlara duyarlılık arasında oluşan çoğunlukla çelişik gereklilikleri ve kaygıları dengeleme ihtiyacı üzerinde duruyoruz.

Bu kitabın çıkmasına vesile olan 'Immersion Quarter' Programını teşvik edip desteklediklerı için UCLA'daki Alan Çalışmaları Programına şükranlarımızı sunuyoruz. Bu bağlamda, Jane Permaul, Rob Shumer, ve Parvin Kassaie'ye özellikle teşekkür ediyoruz. Ayrıca, aşağıdaki meslektaşlarımıza metinler üzerinde yaptıkları yorumlar ve öneriler için teşekkür etmek istiyoruz: Timothy Diamond, Dianne Dugaw, Shelley Feldman, Jan Frodesen, George Gadda, Dwight Giles, Claudia Ingram, Michale O. Jones, Jack Katz, Susan McCoin, Anita McCormick, Melvin Pollner,

Anita Pomerantz, Amanda Powell, Judith Richlin-Klonsky, Mike Rose, Ruth M. Stone, Carol Warren, Randy Woodland ve Chicago Üniversitesi yayınlarından bu kitabın incelemelerini yapan iki kişi. Ve bize 'sıkıntılı bir anda' zaman ayırmaya söz veren ve bunu bizim kaygılarımızı açıklığa kavuşturmamız ve argümanlarımızı netleştirecek şekilde yapmamız için bastıran yazı işler müdürümüz, Richard Allen'e teşekkür etmek istiyoruz.

Son olarak, alan araştırması derslerimize katılan ve yazmış oldukları alan-notları ile etnografik yazımlarını model ve örneklemeler olarak kullanmamıza cömertçe izin veren aşağıdaki öğrencilerimize teşekkür etmek istiyoruz: Karin Abell, Teri Anderson, Jim Angell, Erin Artigiani, Ben Beit-Zuri, Nancy S. Blum, Paul Brownfield, Jennifer Cheroske, Rebecca Clements, Cabonia Crawford, John Cross, Maria Estrada, Julie Finney, Robert Garot, Mauricio A. Gormaz, Heather W. Guthrie, David Hillyard, Suzanne Hirsch, Ronald X. Kovach, Shawn Lemone, Wendy Lin, Storm Lydon, Francisco 'Chuck' Martinez, Martha Moyes, Deanna Nitta, Phil Okamoto, Blair Paley, Kristin Rains, Lisa Ravitch, Joanna Saporito, Kristin D. Schaefer, Joe Scheuermann, Cliff Spangler, Lakshmi Srinivas, Martha Stokes, Kathryn L. Tatar, Laura Miles Vahle, Linda Van Leuven, Karina Walters, David Whelan, Nicholas H. Wolfinger ve Teri Young. Lisa Holmes ve Martha Millison'a sadece alan-notlarından bazı alıntıları kullanmamıza izin verdikleri için değil aynı zamanda metinlerin ilk taslak halini okuduktan sonra bir 'öğrenci gözüyle' düşüncelerini paylaştıkları için de özellikle teşekkür ediyoruz.

1

Etnografik Araştırmalarda Not Alma

Etnografik alan araştırması, insan topluluklarının gündelik yaşamları içerisinde ele alınarak çalışılmasını içerir. Bu türden bir araştırmanın yürütülmesinin içerisinde başlıca iki temel faaliyet vardır. Birinci olarak, etnograf belirli bir sosyal düzen içerisine girerek bu düzende yaşayan insanları tanımaya çalışır ki bu düzene dair genellikle önceden, birebir bir bilgisi bulunmamaktadır. Burada etnograf, düzeni oluşturan gündelik rutine katılarak, insanlar ile sürekli bir ilişki geliştirir ve bu sayede olan biten her şeyi o esnada gözlemler. Aslında, sık sık söylenen 'katılımcı-gözlem' terimi de araştırmanın bu temel yaklaşımını ifade etmek için kullanılır. Fakat ikinci olarak etnograf, insanların gündelik olarak yapıp ettiklerine katıldığı sırada gözlediklerini ve öğrendiklerini, düzenli ve sistematik bir biçimde kaydeder. Böylece araştırmacının elinde bu gözlemlerin ve tecrübelerin yazılı kayıtlarından oluşan bir birikim oluşur. Başka bir deyişle; daha önceden aşina olunmayan bir sosyal çevreye birebir katılım ve bu katılıma dayalı olarak üretilen yazılı anlatılar diye ifade edilebilecek, birbiriyle bağlantılı bu iki faaliyet, etnografya

araştırmalarının özünü oluşturur. Takibeden bölümlerde bu faaliyetlerin her birini ayrıntılı bir şekilde inceleyecek ve sonrasında alan-notları yazımına olan etkilerinin izini süreceğiz.

Etnografik Katılım

Etnografların en belirgin özellikleri, alana çıkmak ve başka insanların gündelik tecrübe ve faaliyetlerine yakın olmaktır. 'Yakın olmak' kavramı, en basit anlamıyla insanların yaşamlarını ve yapıp ettiklerini içeren gündelik tekrarlara fiziksel ve sosyal açıdan yakın olmayı gerektirir; bu amaçla araştırmacı, başkalarını gözleyebilmek ve anlayabilmek için bu insanların yaşamlarının geçtiği kilit önemdeki yerlerin/bölgelerin tam ortasında bir konum edinebilmelidir. Bununla birlikte, 'yakın olmak' kavramının çok daha önemli bir başka anlamı daha vardır ki bu yönüyle etnografın, başkalarının neleri anlamlı ve önemli olarak yaşadıklarını yakalayabilmesi için daha derinden bir 'içe dalmasını' ifade eder. Bu içe dalma ile alanda araştırma yapan kişi, insanların gündelik tekrar içeren faaliyetlerini nasıl sürdürdüklerini, yaşamlarını nasıl yönlendirdiklerini, neleri anlamlı bulduklarını ve bu anlamı nasıl oluşturduklarını içerden görme şansı bulur. Bu şekilde 'içe dalma,' araştırmacıya, başkalarının yaşamlarının akışına girme imkânı sağlar ve o kişinin karşılıklı ilişki sürecine olan duyarlılığını artırır.

Buna ilave olarak, bu 'içe dalma' süreci, alan araştırmacısına sıradan rutinleri ve insanların hayatlarını sürdürdükleri şartları, sınırlılıkları ve zorlamaları zorunlu olarak ve doğrudan tecrübe etme imkânı tanır. Özellikle Goffman (1989:125)'ın ısrarla belirttiği gibi, alan araştırması "başka insanların sosyal durumlarına, iş durumlarına veya etnik durumlarına göre vermiş oldukları tepki alanına fiziksel ve çevresel olarak sızmak amacıyla kendiniz, kendi vücudunuz ve kendi kişiliğiniz ile kendi sosyal durumunuzu, bir kısım insanların üzerinde etkili olan bir dizi bilinmezliğe maruz bırakmanızı," içermektedir. Bundan başka, etnografik araştırmada içe dalma, diğer insanların olaylar gerçek-

leştiği esnada ne tür tepkiler verdiğini, bu olayları kişisel olarak nasıl yaşadıklarını ve bu olayları öne çıkaran şartları görmek için bu insanlarla birlikte olmayı içerir.

Açıkça görülmektedir ki, etnografik içe dalma, alan araştırmasını uzaktan, pasif gözlemci olarak yürütmeye izin vermemekte, araştırmacı, çalışılan insanların yaşamlarına ancak aktif bir şekilde, günbegün katılarak yakın olabilmektedir. Dahası, bu katılım kaçınılmaz bir şekilde belirli bir dereceye kadar yeniden sosyalleşmeyi gerektirmektedir. Bir insan topluluğunun gündelik yaşamını paylaşırken, alan araştırmacısı, "araştırılan insanların anlam dünyalarına dahil olmakta, düzenlenmiş faaliyetlerden oluşan sisteme katılmakta ve onların ahlak düzeninin kodlarına tabi olduğunu hissetmektedir" (Wax 1980:272-73). Etnografya çalışması yapan kişinin başka türlü bir yaşam biçimine katılımı ne kadar insani ve fazla olursa bu kişi, bu dünyanın bir parçası olabilmek için neler gerektiğini o kadar öğrenir, yaşanan olayları ve anlamlarını, topluluk mensuplarınınkine[1] yakın bir biçimde tecrübe eder. Gerçekten, bazı etnograflar yaptıkları alan araştırması sırasında mümkün olduğunca, öğrenmeye ilgi duydukları şey her neyse, onu yapmaya ya da onun gibi davranmaya çalışmaktadırlar. Mesela bu anlamda, bazı etnograflar, çalıştıkları topluluklara dair içerden bir bilgiye ulaşmak ve daha iyi anlamak amacıyla o kişilerin yaptıkları işlerde kendilerini geliştirirler (Diamond 1993; Lynch 1985) ve bu amaçla örneğin çeşitli kilise ve dini toplulukların ayinlerine katılırlar (Jules-Rosette 1975; Rochford 1985). Bazen de köylülerin, araştırmacıya geniş ailelerinde kız kardeş ve anne gibi belirli roller verdikleri olur ki bu durum araştırmacıyı beklentilere cevap verebilmek için tam katılıma ve yeniden sosyalleşmeye mecbur bırakır (Fretz).

Başkalarının yaşamlarına aktif bir şekilde katılarak onlar hakkında yeni şeyler öğrendikçe, alan araştırmacısı olan bitene kayıtsız kalamaz ve kalmamalıdır.[2] Hiçbir alan araştırmacısı, bütünüyle gözlenen olgunun dışında ve ondan bağımsız bir şekilde tarafsız ve bağsız olamaz (Pollner ve Emerson 1988). Tersine,

yaşamlara ve çalışılan insanların kaygılarına dahil oldukça etnografya yapan kişinin görüş açısı "gözlemcinin görüş açısı ve yöntemlerinden bağımsız bir şekilde objektif özellikler göstermeyen olaylar ile iç içe geçer" (Mishler 1979:10). Etnograf her şeyi almaya çalışmaktansa düzen içindekilerle uyumlu bir şekilde seçtiği bazı faaliyetlere ve ilişkilere dahil olarak, belirli görüş açıları geliştirir. Dahası, etnografın çalıştığı kişilerle olan ilişkileri çoğu zaman onu, değişen görüş açıları ve önceliklere ilişkin seçici olmaya maruz bırakarak, düzen içerisinde siyasi açıdan sakıncalı bir yere çeker. Sonuç olarak, etnografın işi 'gerçek'in ne olduğunu kesinkes ortaya koymak değil, başkalarının yaşamları içerisinde bulunan çoklu gerçekleri açığa çıkarmaktır.[3]

Buna ilave olarak, araştırmacının mutlaka ilişki içinde olması gerekliliği, çalışılan kişiler üzerinde belirli bir etki yapacağından, mevcut düzen içerisinde etnografın varlığı kaçınılmaz olarak, meydana gelen olay üzerinde bazı sonuçlar ve yansımalar doğuracaktır.[4] Sık sık *karşı etkilerle* (bu etki etnografın katılımının topluluk üyelerinin konuşma ve davranış biçimlerine olan etkisini ifade etmektedir) ilişkilendirilen 'belirgin mevcutluk,' gözlenen ve öğrenilenleri kirletici olarak görülmemelidir. Aksine, bu etkiler öğrenme ve gözleme süreçlerinin gerçek kaynağıdırlar (Clarke 1975: 99). Belirli bir sosyal düzen içerisindeki insanlar ile alan araştırmacısı arasındaki ilişki bu insanların ilk etapta sosyal bağlarının temelini ve şeklini ortaya çıkaran sosyal etkileşimin, var olan kalıplarını/örüntülerini zannedildiği kadar değiştirici veya kesintiye uğratıcı bir etki yapmaz. Örnek olarak, akrabalık bağları üzerine kurulu bir köyde, insanlar bir alan araştırmacısını ailenin bir üyesi gibi kabul edebilir ve sonradan ona, başkalarına karşı bazı haklar ve yükümlülükler verebilirler. Bu durum, araştırmacının öğreneceği bilgileri azaltmaz, aksine çalıştığı insanlarla ilk elden temasa geçeceği için, çoğunlukla kendi başına görüşme ve gözleme yöntemleri ile erişilemeyen üzerinde durduğuvarsayımların daha net ve doğrudan bir şekilde anlaşılmasına olanak verecek ipuçları sağlar.[5] Bunun sonucunda,

tepkiselliği dikkatli bir şekilde kontrol ve bertaraf edilecek bir eksik olarak görmek yerine, etnografya yapan kişinin kendisinin nasıl görüldüğü ve kendisine nasıl davranıldığı konusuna duyarlı ve algılamaya dönük bir tavır içerisinde olmasına ihtiyaç vardır.

Araştırmacının çalıştığı insanlar arasında bulunmasının kaçınılmaz sonuçlarını faydalı olarak ifade etmek, uzun yıllar alan araştırması için en ideal yaklaşım olarak kabul edilen bağımsız kalmaya son derece özen göstererek çalışan ve toplulukların içine rahatsız edici bir biçimde müdahil olmayan istisnai konumdaki gözlemcilerin sahip oldukları yeterliliği yok saymak olur. Bununla birlikte, günümüzde pek çok etnograf, araştırmacının yüksek oranda katılımına olanak veren; çalışılan insan topluluğunun yaşam faaliyetlerinin başlıcalarının tam anlamıyla yerine getirilmesini savunmaktadır (Adler, Adler, and Rochford 1986). Bu görüş, araştırmacıyı, tıpkı bir hizmet içi eğitim stajyeri gibi algılamakta ve onun, stajyerlikte var olan yakın olma, katılım sağlama ve daha önce bilinmeyen bir düzendeki yaşamın tecrübe edilmesi için özel bir fırsata kavuşma gibi temel işlevler ve görevlerin yerine getirilmesinde gerçek bir sorumluluğu olduğunu varsaymaktadır. İşyerinde gerçek bir sorumluluğu bulunan stajyer veya bir köy yaşamına katılmakta olan araştırmacı, oradaki yerel faaliyetlere aktif bir şekilde dahil olmakta, sosyalleşmekte ve bulunduğu yerdeki tavır ve davranışlara ilişkin olarak da bir empati duygusu edinmektedir.

Son olarak, başkalarının hayatına devamlılık gösteren nitelikte yakın bir katılım, sosyal yaşamın sürekli bir akış içerisinde şekillendiğini ve oluştuğunu anlamayı sağlayıcıdır. Katılımla, alan araştırmacısı insanların belirsizlik ve karışıklıklar ile nasıl baş ettiğini, konuşmalar ve kolektif hareketler sonucunda anlamların nasıl ortaya çıktığını, anlayış ve yorumlamaların zamanla nasıl değiştiğini ilk elden ve oldukça yakından görme imkânı bulur. Bütün bunlar, başkalarının yaşamlarına ve faaliyetlerine yakınlaştıkça, alanda çalışan kişinin sosyal yaşamı bir süreç ve bir oluş olarak görme duyarlılığını artırır.

Yaşanan/Gözlenen Realitelerin Yazılması

Şu da bilinmelidir ki, etnograf, ne kadar yoğun bir sosyalleşme süreci yaşarsa yaşasın, hiçbir zaman 'doğal olarak' kendi düzeni içerisinde yaşayan topluluk mensupları ile aynı anlamda bir üye haline gelemez.[6] Alanda çalışan kişi, bulunduğu düzeni görece kısa bir zaman sonra terk edeceğinden, yerel yaşamdaki tecrübesi bu geçicilik nedeniyle renklenir. Sonuçta, "alan araştırmacısının katılımı, yerli halkınki kadar bir adanmışlık veya sınırlanmışlık içermez" (Karp ve Kendall 1982:257). Dahası araştırmacı, pek çok yerel olayı 'gerçek yaşam' olarak değil, araştırma ilgisine göre kaydetmek için seçtiği ve alan-notu olarak saklayacağı olası bir veri olarak algılar. Bu şekilde, etnografik 'içe dalma' nın niteliğini, araştırmanın içeriği ve yazma eylemi belirleyeceğinden, bu durum, araştırmacıyı, en hafif şekliyle 'dışardan' bir kişi ve en uç haliyle de 'kültürel bir yabancı' konumuna getirir.[7]

Alan notları, araştırmacının yoğun bir biçimde, müdahil olarak katılması esnasında yaşadığı tecrübeler ile yaptığı gözlemlerin *betimlenmesiyle* oluşan anlatılardır. Ne var ki, tecrübeler ve gözlemler ile betimleyici anlatılar yazmak ilk başta göründüğü kadar net ve açık bir süreç değildir. Betimleyici bir şekilde yazmak, gözlenen realiteyi olabildiğince yakından, tam ve doğru bir şekilde yakalayarak, kulak misafiri olunan konuşmaları veya tanık olunan yaşananları 'kelimelere dökmekten' ibaret değildir. Betimleyerek yazmayı, basit bir şekilde gözlenenin tam ve doğru bir karşılığı olan yazılı metinlerden ibaret görmek, belirli bir olayın 'en iyi' sadece bir tek betimleme biçimi olduğunu varsaymaktır. Oysa gerçekte, bir kimsenin, gözlediği hakkında yazmasının tek bir 'doğal' ve 'doğru' yolu yoktur. Tersine betimlemeler, algılama ve yorumlama konularını içerdiğinden, 'aynı' durumların ve olayların farklı şekilde betimlenmeleri her zaman mümkündür.

Mesela aşağıda yer alan, Los Angeles' taki süper marketlerin kasa kuyruğunda beklerken meydana gelenlerin betimlendiği üç farklı öğrenciye ait metinleri ele alalım. Bu betimlemelerin her üçü de olayları, müşterilerin ve kuyrukta ilerleyen gözlemcilerin bakış açılarından yansıtmak; kuyruktaki kasiyer ve öteki müşteriler gibi başlıca diğer aktörlere ve satın aldıkları en az birkaç ürüne dair betimlemeleri içermek ve kişilerin davranışlarındaki detaylara yakın ilgi göstermek gibi bir dizi ortak özelliği paylaşmaktadırlar. Buna rağmen, bu açıklayıcı notların her biri süper market kuyruğunu betimlerken hala bazı farklılıklar da taşımaktadırlar. Çünkü her biri, belirli özellikleri ve hareketleri seçmekte ve bunlara vurgu yapmakta, böylece diğerlerini görmezden gelmekte ve dışarıda bırakmaktadırlar. Buna ek olarak, bu betimlemeler değişik açılardan bakılarak yazıldığı gibi, kısmen başka başka kişi ve durumların gözlenmesi ve kısmen de farklı yazım tercihleri yapılmasından ötürü kuyrukta yaşananların yansıtılması ve şekillendirilmesi, farklı şekillerde tezahür etmektedir.

Mayfair Market

Kuyrukta, aldıkları malları yaklaşık olarak 18 cm. uzunluğunda dikdörtgen biçiminde siyah plastik bir ayraç ile ayrı ayrı koymuş bekleyen 4 kişi vardı. Ben de dondurulmuş torbalarımı 'tembel plastik taşıyıcı bandın' üzerine koyarak, aldıklarımı ayırmak için, kasanın üst kısmına bırakılan siyah ayraçlardan bir tane almak için uzandım. Kasiyer, 30 lu yaşların ortasında, yaklaşık 35'inde, siyah tenli, kıvırcık koyu kahverengi saçları olan bir kadındı. Ne dediğini duyamıyordum fakat konuşmasında bir aksan olduğunu anlayabiliyordum. Üzerinde kısa kollu beyaz bir bluz ile omuzları kestane renginde kalçasının ortasına kadar inen bir önlük vardı. Açık kestane şeklinde, erkeklerinkine nazaran daha sarkık ve kabarık bir papyon-kravat takıyordu. Sol göğsünün üzerindeki isim künyesinde kırmızı yazıyla 'Candy' yazıyordu.

[Burada kuyruğun ön tarafındaki iki adamı kastediyor.] Adamların arkasındaki kadının otel uşaklarına benzeyen koyu kahverengi saçları ve siyah teni vardı. Kadının üzerinde mavi, V-yaka, örgü bir süveter ve altında siyah tozluk vardı. Onun önündeki bölümde su, teneke bir kutuda ananas suyu ve altı paket de domates suyu vardı. Benim önümdeki çocuğun üzerinde pembe bir polo gömlek ve ten rengi bir şort vardı. İnce yapılı, uzun boylu çocuğun ten rengi, sarıya çalan saçları vardı ve sol kulağında 18 ayar çember şeklinde bir küpe

takılıydı (homoseksüel olduğunu düşündüm). Kendisine ait bölümde, paketlenmiş havuçlar, bir galon* tam yağlı süt ve 1 paket domuz pirzolası vardı.

Candy, her müşteriye oldukça az zaman ayırıyor, sırası gelen müşterilerin hepsine önce merhaba diyor ve sonrasında tutarı söylüyor, para veriyor ve para üzerini kasanın üstündeki bölüme bırakıyordu. Candy koyu saçlı kadının para üzeri olan bozuklukları henüz vermemişti ki kadın adım atar atmaz, pembe gömlekli çocuk, tıpkı sırası gelen diğer müşterilerin yaptıkları gibi yazar kasanın ön tarafına doğru kadına ayrılan 'müşteri' bölümüne doğru ilerledi (insanların satın aldıkları ürünleri ayırmakta gösterdikleri özeni kendi vücutlarına ayrılan kısımları kullanırken göstermemeleri bana ilginç gelmişti). Sıra bana geldiğinde, kasaya doğru yönelerek, "merhaba" dedim, Candy de bir taraftan aldıklarımı fiyat tarayıcısından geçirirken, bir taraftan da "merhaba" dedi...

Bu gözlemci, kuyruktakileri ("kendisine ayrılan üçgen alanda..") bireyler olarak, *uzamsal açıdan*, özellikle dış görünüş ve kılık kıyafetlerine ve ayrıca tezgâh üzerinde bekleyen aldıkları yiyeceklere göre betimliyor. Burada yapılan, yiyeceklerin ayrılması ile kişilerin fiziksel olarak ayrı durmaları arasındaki tezadı ifade eden ve daha bir önceki müşteri ayrılmadan, ötekinin onun yerine geçmeye çalışması ile belirtilen gözlem gerçekten kayda değer.

Ralph Market

Elimde brunch yerken, pirinç salatasını süslemek için aldığım romen salatası ve aldıktan sonra yarım saat soğutmak zorunda olduğum yeni favori şarabım Gewurtztraminer ile doğu tarafındaki kasaya doğru yöneldim. Kasalara yaklaştığımda, en fazla 10 ürün için ayrılan ve sadece nakit ödeme yapılan kasanın benim için en iyi bölüm olduğunu fark ettim. O sırada, her zaman arkadaşça davranan Boland'ın, kayıt bölümündeki tezgâhın arkasında olduğunu gördüm. "Selam, Nasıl Gidiyor?"

Daha önceden kuyruğa girmiş bir kadının arkasına geçtim. Kadın, plastik ayracı, aldığı yiyeceklerin bittiği yere koydu ki bu hareket oldukça rutine binmiş kuyrukta çok az olan personelin işine bir el atmaydı. Kadının bu hareketi hoşuma gitti ve sanırım gülümseyerek teşekkür etmek istedim fakat kadın aldıklarını ödemek için daha önceden yüzünü kasaya doğru çevirmişti. Şarabını ve salatamı tezgâha bıraktım. Bir süre önce arkama birileri gelmişti. Ben de bir nezaket göstermek amacıyla onlar için bir ayraç alarak tezgâha bıraktım.

---

* ç.n. 1 galon: İng 4,55 litre; A.B.D. 3,78 litre.

Dikkati kendime çekerek, başkalarının yiyeceklerinin üstüne doğru bir hareket yapmış olmayayım diye önümdeki ayracı almak için öndeki kişinin yiyeceklerinin diğer ayraçların (bunun için ayrı bir kelime var mı? Ayraç kutusu mesela?) bulunduğu yere kadar yeterince ilerlemesini bekledim. Sonra biraz daha bekledim ve sonunda ayraç göründü. Aldım ve yiyeceklerimin bittiği yere arkamdaki kadına daha önce yaptığım gibi gülümseyerek koydum. Kadın birazcık şaşırır gibi olsa da memnun oldu ve ben bu küçük tebessümü sağlayabilmekten dolayı mutlu olmuştum. Kadın, sempatik ve sarışındı; "belki o da paskalya yemeği için" şampanya almıştı. Üzerindeki kıyafet, paskalya giysisi gibi görünen, sevimli çiçekli ve pamuklu bir kıyafetti. Onu genç gösteriyordu. Muhtemelen benim yaşlarımdaydı. Aşağı yukarı 50 civarında, bir kadın için oldukça uzun boylu sayılırdı.

Önümdeki kadın ise pek uzun kalmadı. Ben bu tür kuyruklarda nasıl beklenmesi gerektiğini oldukça iyi öğrenmiştim ve bu yüzden sabırsız olmamam gerektiğini biliyordum. Tezgâhtar Boland beni gördü ve "Selam, nasıl gidiyor?" veya ona benzer bir şey sordu...

Bu gözlemci, kuyrukta ilerlerken yaşadıklarını anbean, başkalarının davranışlarına dair edindiği izlenimden, anladıklarından ve verdiği tepkilerden hareketle anlatılar getirerek bir betimlemede bulunuyor. Bu türden bir betimleme okuyucuya, gözlemcinin duygu ve düşüncelerini oldukça farklı bir şekilde öğrenme imkânı sunar; mesela, yer söz konusu olduğunda bu konuyu sadece mesafe açısından ele almıyor ve bunun kendisine olan etkisi ve açığa çıkardığı duyguları da yansıtıyor (örnek olarak: "başkalarının yiyeceklerinin üstüne doğru bir hareket yapmış olmayayım diye...").

Aşağıdaki diğer anlatımda ise yazar, kendisinden çok diğer insanlara yöneliyor:

Boy's Market

...uzun bir kuyruğa geçtim. Dükkân her ne kadar sessiz ise de kuyruk oldukça uzundu. Pek çok insan ufak alış verişler yapmıştı. Elinde somun ekmek bulunan bir adamın arkasına geçtim. Adamın yan tarafında içerisinde birkaç yiyecek bulunan bir alış veriş arabası duruyordu ve ben bunu başka birinin oraya bıraktığını düşündüm. Bir dakika sonra bir adam şikâyet ederek geldi. Adam aslında sırada olduğunu açıkça söylemiyordu fakat belli ki sırada bulunduğu esnada unuttuğu bir şeyleri almak için arabayı oraya bırakmış ve geri dönmüş-

tü, zaten aslında arkama da geçmemişti. Adamla yan yana duruyor gibiydik ve arkasına geçmeye çalışırken adam "Gerek yok, sizin nerede olduğunuzu biliyorum" dedi.

Şimdi arkamda yaşlı bir kadın vardı. Kadın, aldığı yiyecekleri, yaşlıların yaptıkları gibi, alış verişleri evlerine taşımak için kullandıkları bir tür arabanın içerisindeydi. Elinde Ulusal Araştırma yazılı bir şeyler ile bir kupon tutuyordu. Elindeki dokümandan birkaç sayfaya göz atarak tekrar yerine koydu. Bu sırada ileri doğru, kasada işlem yaptırmakta olan kişiye baktığımda, kasadan geçen her ürünün fiyatını ekrandan kontrol ettiğini gördüm.

O sırada daha önce konuştuğum, sağ tarafımda, biraz önümde duran adam şaşkınlıkla yanımdan geçerek koridorda duran bir alış veriş arabasının içinde bulunan bazı ürünleri eline alıp inceledi ve geri koydu. Ben adamın unuttuğu veya almak istediği bir şeyler gördüğünü sandım. Kendi arabasının başına geri geldi ve daha sonra oradan geçen bir süper market görevlisini işaret ederek "Bunun gibi geride çok ürün bırakıyor musunuz?" diye sordu. Görevli biraz tereddüt etti, soruyu anlamış gibi görünmemekle beraber "hayır" dedi. Adam "Bak burada ne var? Bu bir reçete [bebek reçetesi]. Bu fakirlerin yemeği. Şuna bak [bir bakır tava fırçası]? Onlar bunu crack içmek için kullanırlar". Görevli şaşırmış görünüyordu. Adam devam etti: "sadece merak ediyordum. Bu, bu bölgenin belirleyici hali." Görevli: "Ben burada yaşıyorum ve bunu bilmiyorum" dedi. Adam: "dün akşam Kanal 28'i izlemedin mi" diye sordu. Görevli: "Hayır" dedi. Adam: "şehir içi problemlerine ilişkin bir rapor vardı" dedi. Görevli konuşurken bir taraftan da yürüyerek: "Ben sadece National Geographic, MacNeil-Lehrer Hour ve NPR izliyorum" dedi. Adam devam ediyordu...

Bu arada elinde ekmek olan adam, parayı ödedi. Para üstü bozuklukları beklerken az önceki adam "bir somun ekmek için uzun bir bekleyiş" dedi. Adam "evet" dedi ve şakayla karışık ekledi: (bu arada kasiyerin tepkisini yakalamak üzere onun yüzüne bakarak) "bu kasiyerler yavaş" dedi. Kasiyer bu söyleneni duymuş gibi görünmüyordu. Ekmek alan adam gidiyordu ve şimdi sıra da önümdeki adama gelmişti. Adam kasiyere "nen var bitmişsin, espriye mecalin kalmamış" dedi. Kasiyer "yok, yorgunum" dedi. Adam: "seni duydum" dedi. Daha sonra alınanları poşete koyan görevliye dönerek "Jacob, lütfen kâğıt ve naylon poşet alabilir miyim?" diye sordu (görevlinin adına vurgu yapıyordu). Jacob söyleneni yapıyordu ama adamın söylediklerini duyduğuna dair başka bir işaret sergilemiyordu. Adam, kendi işleminin bitmesini bekliyordu. Adam, turnikenin üzerine oturarak bekliyor ve bir taraftan da çalan Muzak türü müziğe eşlik ediyordu. Peabo Bryson. Adamın işlemi bitti. Torbaları veren görevliye teşekkür etti ve o da ona iyi günler diledi.

Kasiyer bana "Nasıl gidiyor?" diye sordu...

Bu notlarda, gözlemcinin başlangıçta kendisine sıra içerisinde önemli bir rol verdiğini ama daha sonra bekleyiş ve ödeme yapıldığı sırada bir dizi renkli durum içinde bulunan bir başka karaktere yönelerek kendisini geri plana çektiğini görüyoruz. Bu kasa kuyruğu, ilk başta kuyrukta bekleyenler arasındaki diyaloglar, arkasından, oradan geçmekte olan bir görevlinin katılması ve nihayet kasiyer ile bu renkli kişi ve alış veriş yapan diğerleri arasındaki karşılıklı ilişkiyi içermesi bakımından adeta küçük bir topluluk haline geliyor.

Ki zaten alanda tasvir edici notlar almak; meydana gelen 'olayları' pasif bir şekilde kâğıda geçirmekten ibaret değildir. Aslında bu tür bir not alma işi 'önemli' görülen bazı şeyleri not almayı ve yazmayı, 'önemsiz' görülen bazı başkaca şeyleri not almayı ama üstünkörü geçmeyi ve hatta başkaca bazı 'önemli' olabilecek şeyleri de bütünüyle kaçırmayı içeren aktif bir anlamlı-kılma ve yorumlama sürecini içerir. Bunun sonucunda, benzer (hatta 'aynı') olaylar, değişik duyarlılıklar ve kaygılarla, farklı amaçlara yönelik olarak tasvir edilebilirler.

Bu bağlamda alanda yazılan notların, sosyal hayatın ve sosyal söylemin 'yazıya' dönüştürülmesini içerdiğinin hatırda tutulması önemlidir. Bu yazılar, kaçınılmaz olarak sosyal dünyayı, incelenebilen, üzerinde çalışılabilen ve zaman zaman yeniden düşünülebilen kelimelere dönüştürdüğü için, bu dünyanın karmaşa ve karışıklığını azaltıcıdır. Bu temel etnografik süreç, Geertz'in (1973:19) belirttiği gibi: "etnograf, sosyal söylemi yazıya döker; *onu yazılı hale getirir*. Bunu yaparken, sadece kendi özel oluşma anında meydana gelmekte olan bir olayı, kendi yazdıkları içerisinde oluşacak ve yeniden başvurulabilecek olan bir anlatıya dönüştürür."

Tıpkı yazıya dökülme işleminde olduğu gibi, alan-notları da, tanık olunan olayların, kişilerin ve mekânların kelimelere dönüştürülerek kâğıda geçirilmesinin bir sonucu olarak bu olay, kişi ve mekâna dair var olan düzeni yansıtırlar.[8] Bu dönüştürme, kaçı-

mlmaz olarak bir 'seçme' sürecini içerdiğinden; etnograf, belirli şeyler hakkında yazmakta ve böylece mecburen bazı başka şeyleri 'dışarıda bırakmaktadır.' Daha da önemlisi, betimleyici alan-notları, nesnelerin diğer bazı başka şekillerde kurgulanmasını ve temsil edilmesini 'kaçırarak' kendisine göre belirli şekillerde kurgular ve temsil ederler. Bu temsiller, alan araştırmacısının betimlediği olaylara bizzat katılımı ve yakın olması sonucunda ayıklayarak elde ettiği anlayışları, anlamları ve duyarlılıkları barındırır ve yansıtır.

Sosyal söylemi yazılı şekle sokmanın bazı başka yolları da vardır. Mesela, ölçme-değerlendirme anketleri de önceden belirlenmiş sorulara verilen cevapları kaydederek, bazen bu cevapları sayılara indirgeyerek, bazen de cevap veren kişinin kendi kelimelerini koruyarak, benzer bir şey yapmaktadır.

Ses ya da görüntü kayıt cihazlarının, her ne kadar belirli bir ilişki sonucunda meydana gelmekte olan hemen her şeyi yakaladıkları ve sakladıkları düşünülse de, bu cihazlar gerçekte, sürmekte olan sosyal yaşamın sadece küçük bir kesitini kayıt altına almış olurlar. İlk etapta neyin kaydedildiği, araç-gerecin ne zaman, nereye ve nasıl konumlandırılarak çalıştırıldığına, mekanik olarak neleri toplayabileceğine ve kaydedilen kişilerin bu cihazların bulunmasına nasıl bir tepki vereceklerine bağlıdır. 'Kopya' edilirken ardışık diziler halindeki metinler şeklinde somutlaşmış bir söylemin kaydedilen kesitinin temsili olarak aktarılması ile daha fazla bir indirgeme meydana gelir. Mesela, sosyal düzen içerisindeki konuşma 'çok kanaldan akan bir olay' iken, yazma, "karakter olarak doğrusaldır ve dolayısıyla belirli bir zamanda sadece bir kanalda olup bitenleri ele alabilir, bu yüzden temsil için elde bulunan ipuçlarından bazılarını seçmek ve toplamak zorundadır." (Walker 1986:211). Böylece, bir çözümleme, bir söylemin belirli boyutlarını ve içeriğini dahil etmek için seçerken başka bazılarını ihmal etmektedir; mesela göz teması, jest ve mimiklerin yerel anlamları yerine, sözlü olmayan üstü kapalı sözler gibi. Sözlü kültür çalışan araştırmacılar, sözlü ve en azından bazı

sözlü olmayan iletişimi kayıt altına almak amacıyla bir işaretleme sistemi geliştirmek için oldukça uzun bir çaba harcarlar. Burada, 'folklor metinleri'nin, 'bir başka iletişim aracı içerisindeki yapılanları yansıttığı için' kopya edilme kalitesi oldukça önemlidir (Fine 1984:3). "Kopya, konuşmaya ve eyleme ilişkin olarak analitik bir yorumlamayı ve seçimi yansıttığı için hiçbir zaman söylemi 'ayniyle' karşılamaz." (Psathas ve Anderson 1990:75). Bu demektir ki, bir kopya, çözümleme, kopya eden kişinin; doğal olarak meydana gelen bir konuşma belirli kelimelere nasıl dönüştürülür; bitmiş deyim ve cümleleri belirtmek için noktalamanın ne zaman yapılması gerektiğine nasıl karar verilir (gündelik konuşmaların ne zaman bittiğine dair ortak bir kısa yol, bitiş şekli olmadığı dikkate alınmalıdır); bu gibi meselelerin boşluklar ve suslar olarak yansıtılmasının, üst üste çakışan konuşma ve seslerin, adım vurgusunun ve hacminin ve işitilemeyen, tutarlılığı olmayan ses ve kelimelerin gerekli olup olmadığına dair karar vermek gibi çeşitli problemli meselelere ilişkin olarak, devam eden yorumlayıcı ve analitik kararlarının bir sonucudur.[9] Özet olarak, kayıt için kullanılan araç ve gereçlerin en 'objektif yansıtma' biçimine uygun olduğu, araştırmacılar tarafından öne sürülse bile bu durum, tıpkı alan notunda olduğu gibi prensip olarak mutlaka sosyal hayatın karmaşıklığında bazı indirgemeler yapıcı olacaktır.[10]

Yazıya geçirme sırasında kullanılan bütün metotların indirgemeci olduğu göz önüne alındığında, metot seçimi, sosyal hayat ve bunun nasıl anlaşılabileceğine ilişkin olarak araştırmacıda derinden var olan varsayımlarını yansıtmaktadır. Alan çalışması ve nihai olarak alan-notu; sosyal hayatın, insanların kendi hareketleri ve başkalarının hareketlerine dair anlam bulma ve bu hareketleri anlamlı kılma amacıyla meydana koydukları çabalarla sürekli olarak yeniden oluşturulduğu görüşüne dayanır. Bu görüş içerisinde kayıtların ve görüşmelerin kendi kullanımları vardır. Araştırmaya katılanların istekli olması ve sosyal hayatın bu özelliklerini betimleme kabiliyetine sahip olmaları ölçüsünde

bir görüşme, değerli bir araç sunabilir. Benzer şekilde, bir video kaydı da gerçekten beyan edilen kelimelerin ve yapılan jestlerin kaydedilmesi için değerli bir araç sunmaktadır. Fakat alan çalışmasının başlıca özelliğinde, bir eylemin katılımcıların bakış açısından tam olarak anlaşılabilmesi ve gerçek yerinin belirlenmesi için, araştırmacının uzunca bir zaman diliminde bu kişilerin gündelik yaşamlarına yakınlaşması ve katılması vardır. Van Maanen'in (1988;ix) ısrarla belirttiği gibi, etnografya çalışmasının "başlıca özelliği, kişinin, başkalarına ait bir sosyal gerçekliği bizzat bu hayata dahil olarak edindiği kendi tecrübelerini analiz ederek yansıtma çalışması olmasıdır." Alan-notlarının ayırt edici özelliği ise, bu uzun süreli ve içerden tecrübelerin harekete geçirilmesiyle elde edilen anlamaları ve iç yüzüne dair edinilen bulguları kayıt altına alma ve bunu muhafaza etme yöntemi olmasıdır. Böylece alan-notları, alan araştırmacısının gündelik, sıradan faaliyetlerin ve ortaya çıkan anlaşmazlık durumlarının tam ortasındayken yaptığı gözlemleme, başka insanların gündelik yaşamları içerisinde var olan belirsizlikler ile sınırlılıklara karşı doğrudan bir mücadele etme şeklinde kendini gösteren başkalarının hayatına birebir dalma/dâhil olma ile elde ettiği anlamalar ve iç yüzüne dair bulguları tamamlanmamış ve eksik bir halde barındırırlar. Gerçekten de bu derinlemesine içe dalmadır ki-ve bununla birlikte böylesi bir içe dalmanın varsaydığı ve güçlendirdiği mekân algısı- etnografa, Geertz'in (1973) 'yoğun betimleme' (thick description) diye kavramlaştırdığı, bağlam-duyarlı, detaylı ve yerel bilgiye vakıf bir yazıya dökme imkânı verir.

Alan-notlarının bu, tecrübeye dayalı karakteri, zaman içerisinde onun içeriği ve yöntemiyle ilgili kaygılarla meydana gelen değişikliklere de yansımıştır. Alan notları, bir önceki gün yazılanların bir sonraki güne eklenmesiyle büyür. Alan-notları etnograf tarafından önceden kararlaştırılmış ya da önceden belirlenmiş olarak yazılmadıkları içindir ki belirli bir alan-notu, ses kayıt cihazlarında olabileceği gibi çeşitli kriterlere göre önceden verilmiş kararlara bağlı olarak elde edilen bulgular veya örneklerden

farklı olarak yazılır. Burada neyin yazılacağını seçme işi önceden belirlenmiş prensiplere göre yapılan bir tarama çalışması değildir. Tersine, burada neyin yazılacağı hem etnografda var olan, yazdıklarını gelecekte okuyacak kişilere neyin ilginç ve önemli gelebileceğine dair değişken algıyı yansıtması bakımından sezgisel ve hem de etnografın gözlemlediği insanlara neyin ilginç ve önemli gelebileceğine dair algısını yansıttığı için de empatiktir.

Alan-Notları Yazımında Bazı Hususlar

Bizzat katılarak elde edilen tecrübenin yazıya dökülmesi olan etnografya konusunda kendi anlayışımızdan çıkardığımız dört husus şöyledir: (1) Gözlenen ve nihai olarak 'veri' ya da 'bulgu' olarak kabul edilen şey, gözlem sürecinden ayrılamaz. (2) Alan-notu yazarken, araştırmacı çalıştığı insanların verdikleri yerel anlamlara ve mesele yaptıkları şeylere özel bir dikkat göstermelidir. (3) Günümüzde yazılan alan-notları, başka insanların hayatlarına ve yapıp ettiklerine dair daha geniş ve daha tutarlı anlatılar yazılabilmesi, değerlendirmeler yapılabilmesi için elzem kaynakları ve temeli sunar. (4) Bu tür alan-notları, insanların gündelik yaşamlarını ve faaliyetlerini oluşturan sosyal ve karşılıklı süreçleri detaylandırmalıdır.

'Yöntemler' İle 'Bulguların' Ayrılmazlığı

Başka insanların gündelik yaşamlarına katılım şekli ve bulguya nasıl ulaşıldığı, etnografik yöntemlerin kilit önemdeki bölümlerini oluşturur. Bu 'yöntemler,' alan araştırmacısının gördükleri, yaşadıkları ve öğrendikleri üzerinde belirleyici olmaktadır. Fakat eğer işin özü (veri, bulgu, durum) kullanılan yöntemin bir ürünü ve sonucu ise, o halde öz, yöntemden bağımsız olarak düşünülemez; yani etnografın, bulduklarına nasıl ulaştığı doğal olarak onu nasıl bulduğuna bağlıdır. Sonuç olarak yöntem ihmal edilmemelidir. Aksine, kullanılan yöntem, alan-notu yazma işinin önemli bir bölümünü oluşturmalıdır. Bu nedenle, etnografın, yaptığı gözlem sırasında içinde yaşadığı koşulları, kendi yapıp ettiklerini ve verdiği duygusal tepkileri yazması, bu faktörler

başkalarının hayatını gözlemleme ve kaydetme sürecini şekillendirdiğinden, kritik bir hale gelmektedir.[11]

Bu açıdan bakıldığında bir alan-notu, elde edilen 'veri' ve 'kişisel tepkiler' ile 'alan kayıtları' ve 'günlükler' veya 'dergiler' arasında gerçek manasıyla bir ayrım yapmak bizi yanlış yönlendirir (Sanjek 1990c). Tabiki, etnograf kendi yaptıkları ve söylediklerini başkalarının yapıp söylediklerine ilişkin gözlediklerinden ayırabilir ve bu gözlemlerin, kendi yapıp ettiklerinden ve söylediklerinden etkilenmediğini savunabilir.[12] Fakat böylesi bir ayrım, araştırma sürecini ve alandan elde edilen 'veri' nin anlamını çeşitli şekillerde, önemli ölçüde bozucu olacaktır. Böylesi bir ayrım ilk olarak elde edilen veriyi, onun *nasıl* ve kim tarafından elde edilip oluşturulduğundan bağımsız olarak sabitlenmiş bir anlamı olan 'objektif bir bilgi' olarak kabul eder. Bu durumda, etnografın duygularını ve tepkilerini içeren kendi eylemlerinin, alan-notu olarak yazılan 'bulgular' ve 'gözlemler'i oluşturan ve içinde başkalarının yer aldığı olaylar ve olan bitenle ilgisiz ve ondan bağımsız olduğu kabul edilmektedir. İkinci olarak, böylesi bir ayrım, 'öznel' tepki ve algıların 'nesnel' ve kişisel olmayan kayıtlardan ayrı tutularak kontrol edilebilir ve edilmelidir varsayımını kabul eder. Ve son olarak, böylesi bir kontrol, kişisel ve duygusal tecrübeler bir sosyal düzen içerisindeki önemli süreçlerin içine nüfuz edebilme adına birer kanal olarak değil, nesnel veriyi içine alarak, onun değerini düşüren birer 'kirletici' olarak görüldüğü için elzem olarak düşünülmektedir.

Alan-notu yazımında yöntem ile özü birbirine bağlamanın sağladığı bazı avantajlar vardır: bu sayede elde edilen 'bulguların' kesin ve değişmez değil, onun etnograf tarafından ortaya çıkarılma sırasındaki şartlara bağlı olarak değişebileceğinin akıldan çıkarılmaması sağlanmış olur. Dahası, bu sayede etnografın bir kişiden edindiği olup bitene ve neyin önemli olduğuna dair görüşlerin, yaşananların 'kesin' ve 'mutlak' açıklamaları olarak kabul etmesi engellenmiş olur veya en azından cesareti kırılır. Çünkü bu durumun aksine, 'ne olup bittiği,' belirli bir kişi ta-

rafından, belirli bazı maksatlarla, belirli bir zaman aralığında ve mekânda, belirli bir başkasına dair getirilen bir açıklamadır. Bütün bu yollarla, yöntem ve özün birbiriyle irtibatlandırılması, alan araştırmasının temeli olarak, çalışılan insanlara ait çoklu ve durumsal gerçekliklere ilişkin duyarlılık oluşturur.

Yerli Anlamların Peşinde

Sistematik bir kaygı taşımaksızın başkalarının davranışlarının bu davranışların içinde yer alan kişilere ne anlam ifade ettiğine odaklanan alan araştırmasının aksine olarak etnografyanın, yerli anlamları ortaya çıkarma ve tarif etme çabası olduğunu görüyoruz. Katılım nihai olarak, çalışılan insanların tecrübe ve faaliyetlerinin *kendileri için ne anlama geldiğini* anlamanın bir yolu olarak bu insanlara yakın olmaktır.[13]

Etnograflar, alan-notlarını yerli anlamları yakalamayı ve muhafaza etmeyi sağlayıcı şekilde almalıdırlar. Bunu yapabilmek için etnografların çalıştıkları insan topluluklarının yaşamlarına ve faaliyetlerine dair bazı ön yargılara sahip olduklarının farkına varmaları ve bunu en aza indirmeyi öğrenmeleri gerekmektedir. Bunun yanı sıra çalıştıkları insanların kaygılarını, kendi kavram dünyası içerisinde paylaşmalıdırlar. Fakat alan-notları her ne kadar başkaları ve başkalarının kaygı ve tavırları hakkında ise de araştırmacı, bu kaygı ve tavırları kendi üzerinden, empatik bir içe girme süreciyle elde edecektir, dolayısıyla kaçınılmaz olarak bu kaygı ve tavırlara dair araştırmacının kendi anlayışını taşıyacak ve yansıtacaktır. Buradan hareketle diyebiliriz ki alan-notları, çalışılan insan topluluğunun üyelerinin yaşadıklarını ve kaygılarını o kişiler ve etnografın bakış açısı doğrultusunda filtreden geçiren yazılı anlatılardır; alan-notları, çalışılan kişilere değil, etnografın kendisine topluluk üyelerinin yaşadıkları, anlam dünyaları ve kaygılarıyla ilgili anlatılar sağlarlar.

Başlangıçta 'çokseslilliğin' kaygısını taşımış olan etnografya çeşitleri (Clifford ve Marcus 1986:15) veya sözlü tarih, feminist etnografya gibi çalışılan kişilere 'kendi seslerinde konuşmaları-

na' imkan veren türler, araştırmacıyı bütüncül bir bakış açısına ulaşma konusunda engelleyici olabilir. Fakat bu örneklerde bile, araştırmacı neyin gözleneceğine, hangi soruların yöneltileceğine veya daha genel anlamda, görüşmelerin amacının ve yapısının nasıl olacağına dair bir takım seçimler yapmaya devam eder ki bunu yapması bir çeşit uzlaştırma işidir ve buradan kaynaklanan bazı olumsuz etkileri ortadan kaldıramaz. (bkz. Mills 1990)

Günümüzde Alan-Notları Yazımı

Alan-notlarının, en iyi ihtimalle birer koltuk değneği, en kötü ihtimalle ise birer at gözlüğü olduğunu savunan görüşlerin aksine, biz, alan-notlarının bir araştırmacıya başkalarının eylem ve kaygılarını yakalayarak bunları yorumlamak amacıyla ihtiyaç duyacağı daha derin bir analiz için gerekli olan ilk araçları sunduğunu düşünüyoruz. Bu bağlamda alan-notları, söz konusu olan bu başkalarının hayatlarına, rutin olarak yapıp ettiklerine ve anlam dünyalarına dair ince ve karmaşık kavrayış imkânları sunar.

Daha önce de ileri sürüldüğü gibi, alan araştırması yapan kişi, başkalarının hayatlarının bir parçası haline gelerek ve olabildiğince fazla olaya dahil olarak; nasıl yorumlayacağını ve nasıl tecrübe edeceğini öğrenerek başkalarının yaşam biçimini anlayabilecek hale gelir. Öğrenme ve sosyalleşmeye dair bu ince süreçleri, *meydana geldiği sırada* olduğu gibi kaydetmek ve belgelemek oldukça önemlidir çünkü zaman geçtikçe bilinmeyen yeni yaşam biçimine olan ilk temasın sağladığı içgörü becerisi gücünü yitirecektir. Alanda katılım süresi uzadıkça, başkalarının hayatına dahil olmaktan ve onlar için nelerin önemli olduğunu anlama çabasından kaynaklanan, o ilk algılama gücü zayıflar ve bu durum ince süreçlere ve üzerinde daha bir durulan gerilim anlarına olan duyarlılığı köreltici bir etki yapar. Kısacası, araştırmacı, başkalarının anlam dünyalarını ve kaygılarını başlangıçta olduğu kadar öğrenememeye başlar fakat sürekli bir süreç içerisinde ilk baştakilerin üzerinde yeni içgörüler ve kavramalar oluşturmaya devam eder. Araştırmacılar, ortaya

çıkan bu süreçleri ve aşamaları, bunların anlam ve önemlerine dair nihai olarak yapılacak bazı yorumlamalar ışığında, sonraki bir noktada yeniden inşa etmeye kalkışmak yerine, bunları kaydetmeli ve belgelemelidirler. Alan-notları, yaşanan tecrübeleri oluşma anına en yakın bir zamandan itibaren muhafaza ettiği için oldukça özgün bir kaynak sağlar ve böylece bu yaşananların anlaşılması ve derinlemesine yansıtılabilmesi mümkün olur.

Etnografın, çalışılan kişilere ve bu kişilerin yapıp ettiklerine dair 'bulguları' nın incelenmesi sırasında da benzer değerlendirmeler ortaya çıkar. Bu olan bitenin, oluşmalarına en yakın bir zamanda kaydedilmeleri, tektipleştirici bir eğilime sahip olan geçmişe dönük geri çağırımlara karşı, olayların kendine özgülüklerini ve değişken hallerini korur. İlk etapta yazılan alan-notlarında, ayırt edici nitelikler ve özellikler keskin bir şekilde yer alır ki bu durum, daha sonra bu notları kodlama ve analiz için yeniden okuyacak olan etnografa oldukça canlı bir hafıza ve net bir canlandırma imkânı sunacaktır. Dahası, alan-notlarının bu ayırt edici ve kendine özgü özellikleri, genellemelerden kaynaklanan köşeli bakış açısından kaçınılmasını sağlamakta, son analizi öne çıkarmakta ve belirli bir yapı ve dönüşüm oluşturmaktadır.

Karşılıklı İlişkilerin Detaylandırılmasının Önemi

Alan araştırmacıları, çalıştıkları insan topluluğunun yaşam biçimini anlayabilmek için onlara olabildiğince yakın olmaya çalışırlar. Bu yakınlığı korumak ve sürdürebilmek için, ilgi alanlarını açık ve detaylı bir şekilde anlatmalılardır. Tabi ki 'yeterli derecede detaylandırmanın' kesin bir standardı olamaz. Bir kişinin ne kadar yakından bakabileceği ve betimleyebileceği, neyin 'ilgi alanında' olduğuna bağlıdır ve bu, içinde bulunulan duruma, araştırmacının kişiliğine, uyum sürecine ve disiplinine bağlı olarak değişir. Bununla beraber, etnografların çoğu, gözlemlenen olaya içerden veya 'mikroskobik' bir tarzda katılırlar (Geertz 1973:20-23) ve alan-notları yazarlarken, 'olan biteni' iyi sayılabilecek detayda yeniden açıklama çabasına girerler.

Bununla birlikte, bu genel 'mikroskobik' katılımın dışında, karşılıklı ilişkiye dayalı yaklaşım bizi, yazarları yakın olmayı önemsemeye, karşılıklı ilişkilere dair ayrıntılı raporlar yazmalarını istemeye götürmektedir. Birinci olarak, kurulan ilişkilerin detaylandırılması, kişinin metot ve öz arasındaki bağlantılara duyarlı olmasına, bu bağlantıların izini sürmesine ve analiz etmesine yardım eder. Alan araştırmacısı, başkaları hakkında ortaya çıkarmak istediklerini, onlarla karşılıklı bir ilişki kurarak yaptığı için, bu ilişkilerin sıklığı ve hangi şartlar altında kurulduğu önemlidir. İkinci olarak, karşılıklı ilişkilere dair detayların muhafaza edilmesi ile araştırmacının tanık olunan olaylara ait süreçleri ortaya koyması ve takip etmesi, böylelikle alanda olup bitenlere ilişkin durumsal yorumlama yapabilmesi ve bunu sürdürebilmesi kolaylaşır. Bize göre alan araştırması, oluşmuş sosyal ilişkilerden ortaya çıkan anlam dünyası olan bir süreç olarak, sosyal yaşamın kayıt altına alınması olarak şekillenmiştir (Blumer, 1969). Kurulan ilişkilerin detaylarına katılım, araştırmacının sabitlenmiş ve durağan varlıkların ötesini görme ve sosyal yaşamda aktif olarak olup bitenleri yakalama ihtimalini artırır. İlgi duyulan olaylar meydana geldikten sonra, mümkün olduğunca kısa ve tam alan-notları yazma, sosyal düzenin mensupları tarafından oluşturulan ve sürdürülen belirli bir yerel sosyal gerçeklik içerisinde kurulan ilişki süreçleriyle ilgili yapılan tasvirleri detaylandırma konusunda cesaretlendiricidir.

Düşünceler: Alan Notları Yazımı ve Etnografik Uygulama

Etnografya, aktif olarak yapılabilen bir iştir. Onun faaliyet alanı ikili bir motiften hareket alır. Bir tarafta etnograf, yeni bir dünya ve ilişkiler ağı içerisinde gideceği yeri bilmek zorundadır. Diğer tarafta, yaşadığı tecrübelerin sonucunda gördüklerini ve anladıklarını yazılı hale nasıl getirip, yansıtabileceğini öğrenmek zorundadır.

Alan çalışması yapma ile alan-notu yazma faaliyetleri arasında keskin bir zıtlık olduğunu görmek zor değildir. Bütün bunların ötesinde etnograf alanda iken, sık sık "tanımadık mekanlardaki sohbetlere katılma" (Lederman 1990:72) konusunda seçimler yapmak ve sonrasında kendi özel mekanına dönerek, bu konuşmalar ve tanık olunan olaylar hakkında yazmak zorundadır. 'Gerçek etnografya'nın, çalışılan kişileri dinlemek ve onlarla konuşmak için geçirilen zaman olarak konumlandırılması birçok etnograf arasında bir bölünme yaratmakla kalmayıp, alan çalışmasının temel faaliyeti olarak notlar yazmayı da hafife almalarına sebep olmaktadır. 'Yapma' ve 'yazma' ayrı ve ayırt edici faaliyetler olarak değil, aralarında diyalektik bir ilişki olan, karşılıklı bağımlı faaliyetler olarak görülmelidir. Alanda, çalışılan insanlar ile yüz yüze karşı karşıya gelmeler sırasında meydana gelenler tamamen, yapılan etnografya çalışmasının bir parçasıdır; Geerzt'in vurguladığı gibi, "etnograf, sosyal söylemi kağıda geçirir, yazıya döker" (1973:19). Alan-notu yazarken kâğıda geçirme, alan araştırmacısının ilk etapta neleri gözlediğini anlamasına ve böylece yeni yollar geliştirerek, olup biteni daha keskin bir şekilde duymasma ve yeni mercekler kullanarak gözlemesine yardım eder. Her ne kadar etnograflar, çalışmalarında yazmanın ağırlığını artarak fark etseler de, yine de sık sık bu yazma işini ve etnografik araştırma ile olan ilişkilerini nasıl karakterize edecekleri konusunda ayrılmaktadırlar. Bazı antropologlar, Geertz'in kullandığı 'kâğıda geçirme' kavramının; etnografın 'geçmekte olan bir olayı' yazıya döktüğünü göz ardı ettiği ve evvelce belirlenmiş, sabit bir söylemi veya bir bilgiyi ele aldığı için mekanik ve yalınlaştırıcı olduğu gerekçesiyle eleştirmişlerdir ve bu nedenle 'kâğıda geçirme (inscription) yerine çözümleme (transcription)' (Clifford 1990:57) olarak kavramlaştırılmasının daha yerinde olacağı görüşündedirler. 'Kâğıda geçirme' kavramı, başka açılardan da, özellikle geçmişi Franz Boas'nın sözlü kültürleri, bu kültürlerin dilleri ve adetleri kaybolmadan önce 'yazıya dökme' çabalarına kadar giden 'kurtarma etnografyası' diye tabir edilen araştırma-

ların varsayımlarında oldukça fazla bir şekilde bulunduğu gerekçesiyle eleştirilere konu olmuştur (Clifford 1986:113). Gerçekten, etnografik yazmaların karakterize edilmesi için bir dizi alternatif yollar önerilmektedir. Antropologlar, çoğunlukla belirli bir kültürü yazma işini kavramlaştırırken bu çalışmayı bir başka kültürden olan okuyuculara anlaşılabilir kılmak amacıyla 'çeviri' (veya kültürel çeviri) tabirini kullanmaktadırlar. Clifford (1986) ve Marcus (1986), etnografya ile yapılan 'tecrübeyi metne dönüştürme' işinin gerçekleştiği kendine özgü süreçleri ifade etmek için daha soyut bir kavram olan olan "metinleştirme" (textualization) tabirini kullanmaktadırlar (Clifford 1986:115). Bununla birlikte sosyologlar, özellikle Richardson (1990), etnografik yazma işinin özünü "aktarmak" (narrating) olarak tanımlar.

Her ne kadar, bu yaklaşımlar genellikle en son yapılan etnografya yazını ile etnografik alan-notları yazmayı ayrıştırsa da; bu şekilde, alan-notlarının oluşturulmasında kilit olan süreçler ve özellikler yeterli düzeyde aydınlatılamamaktadır. Halen, alanda tanık olunan olaylar hakkında eş-zamanlı yazma yapılabilmesi için her bir yaklaşımın çeşitli görüşleri bulunmaktadır. Her şeyden önce *çeviri* işi bir dizi kavramın başkalarına dönüştürülmesini, yeniden oluşturulmasını gerektirir ki bu süreçte etnografyaya karşılık gelen kullanımı ve benzer kavramları bulmaya çalışır. Bir anlamda, alan-notları yazdığı sırada etnograf, bu notları sadece kendisi için alsa bile, sürekli olarak gördüklerini yorumlamak ve çeviriye tabi tutmak durumundadır. Elbette ki etnografik bir çalışmanın son şeklini hazırlarken yazar, sadece kavramları karşılık gelen başka kavramlara çevirmekle kalmayıp, aslında bütün bir yaşam tarzını o dünyayı bilmeyen gelecekteki muhtemel okuyucular için çevirdiğini bilir. İkinci olarak, aktarma (narrating) yaklaşımı, çok yerinde bir şekilde sık sık, yazma sürecini, alan-notuna dahil etme olarak nitelemektedir. Hayatın içindeki bütün yaşananlar, tecrübeler her ne kadar birbiriyle tutarlı öyküler halinde yansıtılamasa da: aktaran kişi, açık uçlu veya dağınık ilişkileri, tutarlı ve birbiriyle bağlantılı bir hale sokabilir. Böylece, her

ne kadar pek çok alan-notu, hikâye anlatır tarzda belirli bir güne dair bilgi verse de, neler olup bittiğini kronolojik bir sırayla hikâye edince, pek çok veri, o günün olaylarını bir yönüyle anlatımın genel seyrine bağlayan bütünlük yapısından eksik kalmaktadır. Sonuç olarak, denebilir ki genel olarak alan-notlarının hikâye edilmesi ayrı ayrı bölümlerden ve parçalardan oluşur. Nihayet, *metinleştirme* (textualization) işi, etnografik çalışmanın sadece son bölümüne bırakmayarak yaşanan tecrübelerin geniş anlamda metne dönüşmesi üzerine odaklanır fakat özellikle alan-notları yazımında bu böyledir. Gerçekten, bu türlü bir dönüşüm alandaki başlangıç ve değişken yazımlarda ilk olarak ortaya çıkmaktadır. Dahası, bu alan-notları sık sık nihai metinleri önceden kurgulamaktadır!

Özet olarak, alan-notu yazımının kaygan ve açık uçlu süreçleri, bütün bu yaklaşımların özelliklerine göre şekillenmektedir. Dış dünyayı kâğıda geçirmek, hiçbir zaman basit bir iş değildir, bu anlamda alan-notları, çeşitli şekillerde kaydedilen gözlemlerden daha fazlasını yapmaktadırlar. Temel anlamda bu yaklaşımlar, etnografın oluşturduğu ve anlattığı hikâyelerin yazımı sırasında yaptığı seçimlerle belirli bir yaşam biçimi oluştururlar ki bu yazımlar vasıtasıyla, gelecekte çalışılan bu insanlara, onların hayatlarına ve olaylara aşina olmayan okuyuculara kendi kavrayışlarını ve içgörülerini aktarırlar. Alan-notu yazımı sırasında etnograf, sadece yaşananları basit bir şekilde kelimelere dönüştürmez. Bunun yerine, bu tür bir yazma işi yorumlayıcı bir süreç olup metinleme işinin ilk eylemidir. Gerçekten, bu "görünür olmayan" çalışma, – *etnografik alan-notu yazımı*- son aşamada basılacak olan etnografik metin ve sayfa üzerindeki bir dünyayı oluşturacak olan ön metinlemedir.

2

Alanda: Katılma, Gözlemleme ve Not Alma

Son tahlilde etnografın görevi, alanda gördükleri, duydukları ve yaşadıklarına dair yazılı anlatılar üretmektir. Fakat pek tabi ki edinilen tecrübelerin ve gözlemlerin metne dönüştürülmesi, araştırmacıdan araştırmacıya ya da aynı araştırmacının farklı zamanlarda çalışma yapmasına göre değişiklik gösterir. Bazı araştırmacılar, yerel faaliyetlere dâhil olmayı ve çalıştıkları insanların yaşadıklarına katılarak onların hayatlarını deneyimlemeyi, olabildiğince fazla yapmaya çalışarak; bu olayları yazılı olarak kayda geçirme konusundaki kaygılarını bilinçli bir şekilde ertelerler. Burada araştırmacı, nereye gideceğine, neye bakacağına, neyi sorup ne konuşacağına karar vererek, başka türlü bir hayatı ve bu hayatın içinde olup bitenleri tam olarak tecrübe etmeye çalışır. Olayların içine dâhil olurken herhangi bir şekilde 'yazıya dökme' veya adet olduğu üzere, uzak durarak 'gözlem' (detached observation) yapmaya neredeyse hiç başvurmaz. Gerçekten, çalıştığı sosyal alanı düzenli olarak ziyaret etmek yerine

orada yaşamayı tercih eden, özellikle diline ve gündelik olarak olup bitene aşina olmadığı batı-dışı kültürlerde çalışan bir etnograf için, yazıya geçirmeyle ilgili öncelikli kaygılarını ertelemekten ve hayata bütünüyle katılmaktan başkaca bir seçenek yoktur. Mesela Afrika'nın bir bölgesinde, kadın konusunda çalışan bir bayan etnograf, kendisini bir anda sebze yetiştirirken veya çocuk bakımıyla ilgilenirken bulabilir ki bu durum yazacağı notlar için hiç zaman bırakmayabilir. Fakat bu türden bir tam katılım ile oradaki kadınların birbirleriyle uyum içerisinde nasıl çalıştıklarını ve sosyalleştiklerini ya da çocuk bakım usullerini olabilecek en açık şekliyle öğrenme imkânı bulur. Bununla birlikte araştırmacı, kadınların yapıp ettiklerine ve yaşam biçimlerine dair öğrendikleri ile kendisinde meydana gelen ince değişimlerin farkına ancak sonradan yapacağı yansıtmalı çalışmalar ile varabilir.

Bu yaklaşımı benimseyen araştırmacılar, kullanılan yöntem ile alanda karşılaştıkları kişileri doğal bir şekilde birleştirir ve bu insanların nelere kabiliyetli olduklarını sezgisel ve holistik bir yaklaşımla ortaya koymaya çalışırlar. Alan-notu yazmaya dair varolan beklentiler, yaşanılanlardan elde edilecek içgörülerin ve başka bir dünyaya dahil olarak elde edilebilecek sezgilerin etkisini azaltabileceği gerekçesiyle ertelenir (bazı uç örneklerde ise not yazma çok aza indirgenir ve hatta bundan kaçınılır).[1] Burada etnograf, ancak sonraki aşamalarda yaşadıklarını geri çağırmak ve incelemek suretiyle bunları yazıya dökme işine dönebilir.

Ne var ki etnograf, bütün bunların yanında devam etmekte olan olaylara bir an önce ve doğrudan katılabilir ki bu durum kâğıda geçirmeyi (inscription) içerir. Burada araştırmacının isteği 'aynı mekânın içine girerek' detaylı bir biçimde alan-notları yazmak için ilginç ve önemli gördüğü olayları gözlemektir. Sonuç olarak, aslında denebilir ki doğal akışı içerisinde meydana gelen olaylara katılım, kendiliğinden alan-notu yazmaya doğru gider. Bunun bir uç hali olarak, bazen alanda araştırma yapan kişi, bilinçli bir şekilde araştırmasının amaçları doğrultusunda yazıya

dökülmesi gereken olayların arayışında olabilir; bu nedenle kendisini bu olayları açığa çıkarabilmek için olan biteni gözlemleyebileceği ve yazabileceği bir şekilde konumlandırabilir ve ya da "daha sonra yazıya dökebilmem için neleri hatırlamam önemlidir" diye sorarak doğrudan doğruya buna karşılık gelebilecek olaylara yönelebilir.

Her iki tür katılmanın da bazı güçlü ve zayıf yanları vardır. Önceki tür bir katılım, başkalarının yaşam biçimine artan bir hassasiyet doğurarak, hayatın gündelik ritmine ve sıradan akışına yoğun bir dahil olma imkanı sağlar. Sonraki ise, söz konusu bu yaşamın anlık ve daha detaylı olarak kaydedilmesini sağlayabilir. Uygulamada, pek çok alan araştırmacısı her iki türü de hayatlarının bir döneminde kullanmakla birlikte, günümüzde, olup biteni hemen yazmayı düşünmeksizin katılarak, daha sonra yazmak üzere olaylara yakın olmaya özen göstermektedirler. Gerçekten de, araştırmacı alanda çalışırken olaylar açığa çıktıkça bir türden ötekine geçebilir. Mesela belirli bir sosyal durumun ortasında, günlük olarak meydana gelen yaşananlar veya eylemler ile teori arasındaki derin ilgiyi görmek isteyebilir. Terside mümkün olarak, uzaktan, yazmaya dönük olarak gözlem yapmakta olan bir araştırmacı da birdenbire yaşananların içerisine dâhil olabilir.[2]

Her iki türde de etnograf, etnografyanın ruhunu tanımlarken "antropologlar günün sonunda yaşadıklarını oturup yazıya döken kimselerdir" (Jackson 1990b:15) diyen kişinin söylediği manada, alan-notlarını üç aşağı beş yukarı ilgi duyulan olayların yaşandığı ve gözlendiği ana yakın bir zamanda yazıya döker. Tecrübeye dayalı tarzda yazıya dökme işi sürecinde araştırmacının kendisini alandan geriye çekerek; önemli olayları yeniden inşa etmek için sadece hafızasına dayanarak, masanın veya bilgisayarın başına oturması için saatlerce, hatta belki günlerce beklediği olur.[3] Yazmaya dönük tarzda ise, yazma veya yazmaya yönelme işi, araştırmacı alana çıktığı andan itibaren yapılan konuşmaların ve kurulan ilişkilerin daha başlarında başlar. Burada etnog-

raf, sadece zihinsel notlar veya belirli olaylar ile ilgili 'zihinden notlar'[4] almakla kalmamakta, bütün bu olup biteni o anda kısa notlar veya kısaltma kelimeleri ve cümlecikleri ile çalışma kâğıdı şeklinde yazmaktadır.

Bununla birlikte, her iki tarzda da alan araştırmacıları, tanımaya ve anlamaya çalıştıkları insanlarla kurdukları ilişkinin niteliğini oldukça önemserler. Bu kişilerin dünyaları ve yapıp ettiklerini olabildiğince doğal ve açık olarak yaşamayı çok önemsedikleri için, araştırmacılar yazma işinin bu ilişkiyi bozmaması ve olumsuz yönde etkilenmemesi için çaba sarf ederler. Bunu sadece kendileri ile çalıştıkları kişiler arasına mesafe ve engel koymamak adına değil, aynı zamanda yazma ve bu tür araştırmalarda var olan; çalışılan kişiler ile yaşanan ve paylaşılan özel duygusal durumların ifşa edilmemesine olan duyarlılıktan dolayı yaparlar. Oysaki yazmak için katılan etnograflar, bu durumun aksine olarak, araştırma ile amaçladıklarını çalıştıkları kişilere açıkça ilan eder ve bu amacın gereklerini takip ederler. Fakat bu tip araştırmacılar, yaşanan acı ve ızdıraplar ile onur kırıcı ve mahrem hususları, alan-notlarında belirtip belirtmeme konusunda çoğu zaman kararsız kalmışlardır. Dahası, sık sık bu tür durumlarda yazmayı sürdürmenin, kurdukları ilişkinin kalitesini düşüreceği endişesiyle sonradan duyarlı hale gelmişlerdir.

Bu bölümün kalan kısmında yazma işini alanda ve doğrudan yaptığı için, bir alan araştırması tarzı olarak yazma-odaklı katılım tarzı üzerine eğileceğiz. Bu tarz, başkalarının yaşam biçimini anlayabilmenin yolları olan yazma, katılma ve gözleme arasında varolan karşılıklı bağlantıları öne çıkarmakta; nelere bakıldığının, yazılmak istenen şeylerin neler olduğu ve nasıl yazılması gerektiği duygusu ile şekillendiğini ve sınırlandığını hatırda tutarak, yazmak için bakmanın öğrenilmesi üzerine odaklanmaktadır. Bütün bu konuları incelemeden önce alanda araştırmacıların daima karşılaştıkları, not alırken neyi, ne zaman ve nasıl yazmak gerektiği konusunu ele almak istiyoruz. Onun arkasından nelerin

gözlenmesi gerektiği üzerinde durmak ve daha sonrasında ise, değişik mekânlarda yazılmış bazı gerçek alan-notlarından örnekler getirerek, not alma konusunda yol gösterici olması için bir dizi düşünceyi tartışmak istiyoruz.

Not Alma: Nasıl, Nerede Ve Ne Zaman

Devam etmekte olan olaylara, durumlara ve ilişkilere katılırken, alan araştırmacısı belirli ayrıntılara ve kendi izlenimlerine ilişkin bir taraftan da zihinsel notlar almaktadır. Bu izlenimler, büyük ölçüde sadece 'zihin-notları' olarak kalırlar. Bazı durumlarda araştırmacı, bu izlenimlere ilişkin olarak anahtar kelime ve deyimleri kullanarak kısa yazılı notlar alır. Alınan notlar, hatırlanması istenen gözlemler ile diyaloglar ve eylemler hakkındaki karalamaları olabildiğince hızlı bir şekilde kâğıt üzerinde yazıya dönüştürür. Olayın gerçekleştiği sırada veya hemen akabinde alınacak bir veya iki kelime gün içerisinde sonraki zamanlarda hafızayı uyanık tutarak alan araştırmacısına, önemli olayları yakalama ve bu olaylara ilişkin durumu olduğu gibi yansıtan tasvirler oluşturabilme imkânı sağlar. Veya daha kapsamlı alınan notlar, devam etmekte olan bir konuşmayı veya bir dizi soruya verilen cevapları kaydedebilir. Özellikle yeni bir dil öğrenildiğinde etnograf, anahtar kavram ve deyimleri not almalıdır.

Alan araştırmacısı, çeşitli yollar deneyerek kısa notlar yazma konusundaki biçimleri geliştirebilir. Başlangıçtaki tercih, yazılan malzemelere ilişkin seçim yapmayı içerir. Pek çok alan araştırmacısı cüzdanda veya cepte kolayca taşınabilen not defterleri taşımaktadırlar. Bazıları ise, değişik konuların belli bölümleri hakkında, aldıkları notları kaydedebilmek için bu kadar kolay taşınabilir olmayan, dosyalı, büyük not kâğıtları tercih etmektedirler. Yazı yazarken de her duruma uygun olarak belirlenen değişik tipte kurşun ve mürekkepli kalemler kullanmaktadırlar.

Aslında, alan araştırmacılarının not alma şekilleri birbirinden farklıdır. Not alırken her kelimeyi uzun uzun yazmak oldukça zaman alıcı ve sıkıcı bir iştir ve bu yüzden pek çok araştırmacı

kendine has bazı semboller ve kısaltmalar geliştirmiştir. Hatta bazıları, kısa-el-yazımı ve hızlı-yazma teknikleri gibi aktarma usullerini öğrenirler. Bu teknikler sadece kelimeleri kâğıt üzerine daha hızlı bir şekilde aktarmayı sağlamakla kalmaz, aynı zamanda bu notları dışarıdan bakarak anlamaya çalışanlara anlaşılmaz kılar ki böylece bu durum yazılanların gizliliğinin korunmasını sağlayıcı bir araç sağlamış olur.

Bunun yanı sıra, alan araştırmacıları, ne zaman, nerede ve nasıl not alacaklarına karar vermek zorundadırlar. Günlelik konuların ötesinde bu kararlar, araştırmacının alandaki ilişkilerine çok etki edebilir. Araştırmacı, çalıştığı kişilerin yaşamlarının merkezindeki yapıp-ettiklerine katılım sağlamak amacıyla onlarla yakın ilişkiler kurmak için oldukça yoğun bir çaba harcar. Ne var ki bu olan bitenin ortasında, oldukça derin bir karışıklık yaşayabilir: bir tarafta, not aldığı kelimelerin konuşulduğu anı ve olay yerinin detaylarının oluştuğu ana yakınlığını korumak isteyebilir; diğer taraftan, not kâğıtları çıkararak not almaya çalışmanın o andaki yaşananları bozucu bir etki yaptığı ve güvensizlik oluşturduğu duygusuna kapılabilir. Çalışılan kişiler bu durumda, araştırmacının öncelikli isteğinin kendi sırlarını, özel dünyalarını ve kişisel alanda yaşadıklarını ortaya çıkarmak ve bu sayede bilimsel bir çalışmanın konusu haline getirmek olduğunu düşünebilirler.[5]

Neredeyse bütün etnografya araştırmacıları zaman zaman araştırma amaçları ile dünyasına dâhil oldukları insanların yaşamlarına otantik bir şekilde dahil olma istekleri arasında kalmaktan dolayı sıkıntı duyarlar. Sıkıntılı olan bu ilişkisel ve ahlaki konuları çözüme kavuşturmaya kalkışırken, pek çok araştırmacı çalışılan insanlar hakkında tam ve doğrudan bilgiye sahip olunmadan ve bu insanların rızası olmadan yapılan araştırmaların, etik standartları ihlal ettiği görüşünü benimsemektedir. Bu görüşe göre, aktif bir şekilde araştırmacı ile çalışan yerel asistanlar, kendi kültürleri ve yaşamları hakkında dış dünyaya bilgi veren

işbirlikçiler olarak anlaşılmalıdır. Böylesi karşılıklı bir işbirliği, araştırmacının çalıştığı insanların kendi yaşamlarının belli bölümlerini ifşa etmemek yönündeki arzusuna saygı göstermesini ve olaylar hakkında yazmak için izin istemesini gerektirir.

Bununla birlikte, bazı başka araştırmacılar, araştırma yapmak için izin alma ve katılımcılara yaşananları ve olayları kaydedecekleri konusunda bilgi verme hususunda kendilerini etik ilkelere daha az bağlı hissetmektedirler. Bazıları, bu durumu alan araştırmacısının amaçlarını açıklamak gibi bir zorunluluğu olmadığı görüşünü ısrarla vurgulayarak meşrulaştırırlar; onlara göre sosyal hayatın kendisinin içinde örtbas etme ve bazı şeyleri gizli tutma vardır ki hiç kimse kendi derinlerinde bulunan, kişisel olarak yapıp ettiklerini ve amaçlarını bütünüyle ifşa etmemektedir. Bu yaklaşım tabi ki katı ahlaki ve kişisel baskılardan kurtarıcı olmakta ancak daha sonradan bu yazılanları basarak mı yoksa başka şekillerde mi okuyucuya açacağı konusunda karar alırken araştırmacının yeniden karşısına çıkmaktadır. Son olarak, bazıları da çalıştıkları yerel kişilere araştırmanın amacından bahsedilmemesini, elde edilen bilgilerin daha iyi, daha doğru bir işlevde olabilmesi temelinde savunmaktadırlar. Örneğin, kayıt dışı olarak fabrikalarda çalıştırılan işçiler veya hastabakıcılık alanında istihdam edilen kişiler üzerine çalışabilmesi, ancak araştırmacının gerçek amaçlarını bu çalışmaya izin verme konumunda bulunan güçlü patronlardan saklamasıyla mümkün olabilir.

Güveni zedeleyebilecek açık ihlaller yapmaktan ve olası istenmeyen durumlar ile oluşabilecek gerginliklerden kaçınmak isteyen başlangıç aşamasındaki araştırmacılar, birtakım örtülü prosedürler kullanmaya yönelebilir ve bu sayede araştırma yapmakta oldukları gerçeğini gizlemeye çalışır veya not almak için olay yerinden uzaklaşıncaya kadar beklerler. Bu tür tercihler her ne kadar araştırmacının kendi vicdanı ve pratik endişeleri ile ilgili olsa da biz genel bir ilke olarak, alanda araştırma yapacak kişilerin, araştırma yaptıkları yerdeki insanları bilgilendirmelerini,

özellikle de belirli bir kişisel ilişki kurdukları kimselere bilgi vermelerini öneriyoruz. Buna ilaveten, bu ilişkilerin daha doğrudan, daha dürüstçe ve açıklık üzerinde kurulması, araştırmacının asıl amacı olarak elde edilen bulguların faş edilmesiyle oluşacak bir çeşit ihanet etme ihtimalini ortadan kaldıracaktır. Bu tür küçük sırların kalmasının bile sonuçları – keşfetme ve otantikliğin oluşamaması- hakkındaki endişeler zaman geçip, ilişkiler sağlamlaştıkça birikebilir ve araştırmacıyı rahatsız edebilir.

Elbette ki, çalışılan kişilere araştırmanın amacından bahsetmek suretiyle, gergin ilişkilerden ve etik ikilemlerden bütünüyle kaçınabilmek mümkün değildir. Çalışmanın konusu olan kişiler, her ne kadar böyle bir çalışma yapılması için rıza göstermiş olsalar da, bu araştırmanın tam olarak neyi kapsadığını veya araştırmacının tam olarak neler yapacağını bilemezler.[6] Belki başlangıçta araştırmacının her günün sonunda bazı notlar yazdığının farkındadırlar ama gün geçtikçe onun varlığına alışır ve söz konusu bu yazma işinin devam ettiğini "unuturlar." Dahası, araştırmacının yaptığı bütün dikkatli çabalara rağmen araştırma bölgesindeki bazı marjinal ve duyarsız kişilerin yapılan araştırmanın özelliğinin ve amaçlarının farkına varamadıkları olur. Araştırmacı, alan çalışmasını açık bir şekilde sürdürürken, ne zaman, nerede ve nasıl not alması gerektiği konusunda esneklik kazanır. Pek çok durumda, alanda açık bir şekilde not almak mümkün olabilir. Bunu yaparken araştırmacı, belirli bir duyarlılıkla hareket ederek, gündelik ilişkiler ile olup bitenler sırasında aleyhte bir tutum takınmaktan ve fazlaca müdahil olmaktan kaçınmalıdır. Mümkün olabilirse açıkça not almaya, çalıştığı kişilerle ilişki kurmaya başladığı ilk zamanlardan itibaren başlamalıdır. Eğer başlangıçta kurulan ilişkide araştırmacı kendine 'not alıcı' bir konum oluşturabilirse sonraki zamanlarda not alması ve yazılar yazması kendisinden beklenen bir şey haline gelebilir. Bu durum, başlangıçta not almak için yapılacak açıklamalara yardım eder; bu durumda etnograf, bilgilerin tam ve doğru olarak, aynıyle, söylendiği gibi kâğıda geçirilmesinin önemine vurgu ya-

pabilir. İnsanlar çoğunlukla bu tür faaliyetleri öğrencilere mahsus bir çalışma olarak algılar ve bu yüzden, araştırmacının olan biteni olduğu gibi göstermeye yönelik ihtiyaçlarını karşılama ve tolerans gösterme konusunda istekli olurlar. Eğer araştırmacı, çalıştığı kültürün dilini yeni öğreniyorsa; bazı kavramları sonradan hatırlayabilmek için not aldığını söyleyebilir. Yazdığı şeyleri söylediği zaman, insanlar yeni bazı kavramlar önermek ve daha fazla şey öğretmek isteyebilirler.

İlk başlarda not almak, garip ve alakasız bir iş gibi görünse de zamanla alan araştırmacısının yaptığı çalışmanın normal ve beklenen bir parçası haline gelir. Aşağıda, Yerleşim ve Şehir Geliştirme Ofisi'nden aktarılan alıntıda, ofis müdürü ve çalışanı şakayla karışık bir şekilde alan araştırması yapan kişiyi müşterilere 'yardım' yapmayı isteyen bir tek kişilik oyunun izleyicisi olarak algılamaktalar:

> Sonunda Jean'ın ofisindeydim ve Ramon yanıma kadar gelerek aşırı duygusal bir hareket yaptı. Al bunu, dedi. Jean, bütün bunları yazmamı önerince ben de not kâğıtlarımı çıkardım. "Tek pişman olduğum husus, bunu biriktirmek için tam sekiz saatimi vermiş olmam"...ardından o, boğuk, saçma Brooklyn aksanıyla "İmkânsız Rüya" şarkısını söylemeye başladı..."Sen de katıl, çekinme" diyordu...

Burada etnografın durumu ve aldığı notlar kendiliğinden gelişen mizahi bir anlatım sunmaktadır.[7]

Bazı kişiler, açıktan not alınması ve kendileri hakkında yazılmasına ses çıkarmasalar bile, bazı başkaları, araştırmacı not kâğıtlarını çıkarıp söylediklerini ve yapıp ettiklerini yazmaya başladığında bundan rahatsızlık duyabilirler. Etnograflar kendilerini ilişkilerin içine konumlandırarak, karşılaşabilecekleri olası bu tür zorluklardan kaçınmak ve açıktan, kapsamlı bir şekilde not almayı kolaylaştırmak için uğraşırlar. Hatta buna rağmen, aşağıdaki örnekte boşanmış kişilere yönelik yapılan arabuluculuk toplantılarını izleyen bir alan araştırmacısının gözlemlerinde yer aldığı gibi bazı sorularla karşılaşabilirler:

Toplantı boyunca, olabildiğince tam notlar almaya çalıştım. Müşterilerden birinin arkasına denk gelen.oturma yerim yöntem açısından önemli sayılan kimseyc herhangi bir rahatsızlık vermeden, pek çok şeyi yazıya dökebilmeme imkân tanıyacak gibiydi. Oldukça fazla bir şekilde almaya başladığım notlar, (her toplantıda yaklaşık 50 sayfa) her ne kadar müşterileri rahatsız etmese de arabulucu olarak bulunan birkaç kişi oldukça savunmacı bir tutum takındı. İçlerinden birisi, "neyi yazıp neyi yazmayacağıma" nasıl karar verdiğimi sordu. Personel toplantısı sırasında aynı görevli yanıma oturarak not defterime yazdıklarıma göz atmaya çalıştı.

Bu ve benzeri durumların hassasiyeti düşünüldüğünde, ortaya çıkmaktadır ki alan araştırmacıları, çalışma boyunca sürekli olarak ilişki kurma yeteneklerine dayanmak ve olay anında not almanın uygun olup olmadığı konusunu sürekli olarak tartmak zorundadırlar.[8]

Bununla birlikte, açıktan not alınmasına alışan insanlar, hangi olayların ve konuların kayda geçirilmesi konusunda bazı beklentiler içerisine girebilirler. Aynı şekilde, belli olayların araştırmacı tarafından neden not alındığını veya belli bazı olayların neden not alınmadığını sormaya başlayabilir ve eğer kendilerinin önemli gördüğü bir olay veya konu not alınmadığı takdirde önemsiz görülmüş hissedebilirler. Yine bir önceki örnekte, boşanmış kimseler için arabuluculuk toplantılarını çalışan araştırmacı tarafından, bir toplantının hemen sonrasında, bir arabulucu ile yaptığı görüşme sırasında meydana gelenlerin anlatımında görülen karşılıklı önerileri ele alalım:

Toplantı sonrası yapılan görüşmeyi bitirirken, bir keresinde... [arabulucu] bazı gözlemlerimi kâğıda yazdığım sırada bir çeşit göz teması kurdu. Alaycı bir şekilde, tiksiniyormuş gibi baktı ve "bunu da yazıyor musun!" derken söylediklerini belirtmek için elindeki göz kalemini işaret etti.

Açıktan alınan notlar, devam etmekte olan ilişkinin bağlamını ortaya koyarken, dikkatlice ayarlanmalıdır.[9]

Açıktan not alma, bu yazılanların farkında olan insanlarla ilişkiyi bozabileceği gibi; bunun yanında etnografı, sosyal düzende meydana gelen konuşmalara ve olan bitene yakın bir dikkat göstermekten de alıkoyabilir. Bu durumda, araştırmacı kaçı-

nılmaz olarak, kısa süren ifadeleri, incelikle yapılan hareketleri ve hatta eğer kafası not kâğıtlarına gömülü bir haldeyse, ilişkilerdeki anahtar önemi olan kısımları kaçıracaktır. Açıktan not alma, bunlar ve bunların yanında başka bir dizi sebepler nedeniyle her zaman tavsiye edilen bir yol değildir. Bazı durumlarda, çalışılan çevreye bağlı olarak araştırmacının ilişkilere dâhil olması o kadar içine alıcı bir süreç olabilir ki, not almak ve bunları kağıda geçirmek için ara vermek mümkün olmayabilir; bu tür durumlarda, araştırmacı daha çok hafızasına dayanarak, sonradan olaya ve olay mekanına ilişkin olarak verileri daha bütüncül bir şekilde bir araya getirerek değerlendirme yapmaya imkan tanıyacak olan gündelik olaylar ve anahtar değerdeki deyimler üzerine yoğunlaşmalıdır. Mesela, sadece birkaç kişiden, belli zamanlarda yazılabilecek veriler elde edebildiği bir düzende, araştırmacının bütün gece devam edecek olan bir köy dansına katılmak yerine yazmaya çekilmesi, kurduğu sosyal ilişkilerini sürdürememesine- hatta küçük ölçekli bir köyde saygısızlık olarak değerlendirilmesine, sebep olabilir.

Bu sorunların bir sonucu olarak, etnograflar genellikle açıktan notlar alıyor olsalar bile bazen bu notları çalıştıkları kişilerin görmeyeceği, özel alanlarında yazmaları gerekebilir. Bir olay, hadise veya konuşma gerçekleşinceye kadar bekledikten sonra, etnograf kendi özel alanına gidebilir ve bu yaşananları hatırladığı şekliyle notlar halinde kâğıda dökebilir. Bunu yapmak için araştırmacı, çalıştığı düzen içerisindeki insanların verdikleri 'araları' veya olayın yaşandığı yerden 'uzaklaşmaları' nı fırsat bilerek, bu zaman aralıklarını kullanmaları çoğunlukla kullanışlı bir yoldur. Söz konusu bu türden gizli veya örtülü not almalar için, alan araştırmacılarının, banyo (Cahill 1985), boş bir yemek odası, merdiven boşluğu veya erzak odası gibi yerlere çekildikleri bilinmektedir. Şartlara bağlı olarak, araştırmacı bu yerlere, mesela yarım saatte bir gibi, düzenli zaman aralıkları ile veya önemli bir olay yaşanır yaşanmaz hemen sonrasında uğrayabilir. Diğer bazı araştırmacılar ise alandayken hiçbir şekilde açıktan

not almak istememekte ve olay yerini terk eder etmez derhal not kâğıtlarını çıkarıp, daha sonra yazılacak olan bütün alan-notlarında yer almasını istedikleri olaylara ilişkin anahtar önemdeki yaşananları, konuşulanları veya tepkileri kâğıda geçmektedirler. Bu yöntem, araştırmacının olay esnasında rahatsız edici bir durum oluşturmaksızın unutmak istemediği kısımlara ve konulara işaret etmesine imkân sağlar.

Bir etnograf, özellikle not-almak asıl işinin veya rolünün bir parçası olduğunda hem açık ve hem de kapalı şekillerde notlar alabilir. Çalışılan kişiler araştırmacının aldığı notları, araştırmada kullanmak üzere kaydettiğini bilebilirler de bilmeyebilirler de. Mesela bir örnek vermek gerekirse, hukuk bürosunda çalışırken müşterilerle yapılan görüşmelerde not alması istenen bir öğrenci, bu durumu bir fırsat bilip, aldığı bu notları sonradan araştırma için kullanmak istemiştir. Öğrencinin aktardığına göre her ne kadar doğrudan bir şekilde belirtmese bile, savcı ve müşteriler onun araştırmasından haberdardırlar. Pek çok faaliyet kolay bir şekilde nota dönüştürmeye uygun olmamasına rağmen, araştırmacı alanda olup biteni kâğıda geçirmek için kendiliğinden oluşan bazı yollar bulabilir. Örneğin, alan araştırmacıları çoğunlukla içine girdikleri düzeni, onun bir üyesi haline gelerek öğrenirler. Bir çırak gibi, varsaydığı bazı rolleri üstlenen bir alan araştırmacısı için, ilk başta yazmasına izin verilen veya hatta beklenen yazımlar, sonradan ilk alan-notları haline gelebilir.

Nerede, ne zaman ve nasıl not almak gerektiğine dair üretilen stratejiler, alanda geçirilen zaman içinde ve orada, araştırmacı ile yerel insanlar arasında kurulan çeşitli ilişkiler oluştukça değişime uğrayabilirler. Etnografın güçlü kişisel bağlar oluşturması durumunda bile, alan çalışması sırasında herhangi bir şeyi görünür bir şekilde kaydetmenin uygunsuz olduğu veya ortama uymayacağı gibi durumlar ortaya çıkabilir; ortaya bir not defteri çıkarmak, hem orada bulunan insanlar ve hem de araştırmacının kendisi için büyük bir rahatsızlık yaratabilir.[10] Kampüsteki kitap-

çıyı çalışan bir etnografya öğrencisi, oradaki görevlilerle çok iyi ilişkiler geliştirmiş olmasına ve yaptığı çalışmadan açıkça bahsetmesine rağmen aşağıda yaşanan olayı aktarıyor:

Gözlem yaptığım son iki toplantı sırasında beni gören genç kasiyerlerden biri yanıma geldi. Yanıma yaklaşırken açıkça, benim kampüsteki diğer kitapçı veya idare adına çalışan bir 'casus' olup olmadığımı sordu. Durumu rahatlatmak için bir şaka yaparken, ona sadece sosyoloji adına çalışan bir casus olduğumu söyledim. Ne var ki bu şakayı anlamadı ve söylediklerim sadece durumu daha da zor bir hale soktu.

Bazen insanlar, gündelik hayatta yaşananların yazılmasına pek alışık olmadıkları için, not alarak çalışan bir araştırmacıdan rahatsız olurlar. Özellikle, sözlü kültürlerde, insanların izlenmesi ve yazılması gerçekten garip bir durum olarak görülebilir. Veya başka örneklerde, insanlar, yazma konusu ile hoş olmayan bir bağ kurmuşlardır ve not alınmasını özel hayata müdahale veya potansiyel bir tehlike olarak görebilirler. Mesela bir keresinde Zambiyalı yaşlı bir adam, etnograf sadece hatırlamak için, onun adını kâğıda yazınca, konuşmaya devam etmek konusunda oldukça tereddüt etmiştir. Söz konusu araştırmacı sonradan, sömürge idaresi döneminde hükümet görevlilerinin vergi takibi için tıpkı bu şekilde isimler aldıklarını ve o kişileri hükümetin çeşitli projelerine dahil ettiklerini öğrenmiştir.

Son olarak, açıktan notlar alınması konusunda rıza vermiş olsalar dahi, saygılı bir alan araştırmacısı bu insanlarca sır, utanç verici, fazlasıyla ifşa edici veya kendilerini tehlikeye atıcı olarak görülen konuları not alarak kâğıda kaydetmekten sakınır ve duyarlılıklara saygılı davranır. Bazı örneklerde ise insanların bu tür konuların not alınmasından rahatsız olmadıkları ve hatta bu gibi hassas hususların yazılması için araştırmacıyı bizzat zorlamaları gibi durumlar da görülebilir. Fakat böyle durumlarda, eğer araştırmacı bu alınan notları yayınlandığında söz konusu kişileri utandıracağını veya onlara zarar vereceğini düşündüğü takdirde bu notları alsa bile, nihai olarak yapılan yazımda kullanmamalıdır.

Her şey hesaba katılacaksa, etnografın alanda çalışırken, pek çok insanın olduğu bir esnada, kişilerin söyledikleri ve yapıp ettikleri hakkında not kâğıtlarını çıkararak yazılar yazıyor olması, orada kurulacak ilişkiler açısından belirleyici bir harekettir. O nedenle, alan araştırmacıları, not alma konusunda çok değişik yaklaşımlar benimserler ve kullandıkları stratejiler, oradaki mevcut düzeni ve kurulan ilişkileri hem şekillendirir hem de bunlardan etkilenerek şekillenirler. Bu itibarla, alınacak notların ne zaman ve nasıl yazılacağı konusundaki kararların, çalışılan düzendeki daha geniş bir ilişkiler dizisi bağlamında düşünülmesi şarttır. Bazı durumlarda ve ilişkiler bağlamında açıktan not alınması kesin olarak tavsiye edilmemektedir. Diğer durumlarda ise, alanda çalışan kişi sonuçta ortaya çıkabilecek olumsuzluklardan kaçınmak veya en aza indirmek için gerekli olan, kendine has bazı yöntemler üretmeli ve bu takdirde açıktan notlar almalıdır. Ne zaman ve nerede not almak gerektiğine karar verilirken, bazen baştan 'en iyi yolu' belirlemek yardımcı olabilmektedir. Burada, alan çalışmasının diğer taraflarında da olduğu gibi, durumu iyi bir şekilde idare edebilmek için, açık ve esnek olmak ile benimsenen bir yaklaşımın insanlar üzerinde beklenmedik şekilde ters bir etki yapması halinde bunu değiştirmeye hazır olmak gerekmektedir.

Yazmak İçin Katılmak

Not alıp almamaya karar verirken, ilk etapta nelerin gözleneceğini ve nelerin yazıya geçirileceğini, bir şekilde hissediyor olmak gereklidir. Fakat bu tür çalışmalara yeni başlayan öğrenciler, çalışılan alandaki gündelik akış içerisinde, bunu hissedemez ve yazıya geçirilecek potansiyel konular olarak nelere dikkat göstermeleri gerektiği konusunda kararsızlığa ve tereddüde düşerler. Bu şekilde, yeni başlayan öğrencilere yardımcı olması amacıyla, başlangıç aşamasındaki yazmak-için-bakmak konusunda bulduğumuz bir dizi ilkeyi buraya almak istiyoruz.[11]

İlk olarak, etnograflar, *ilk izlenimlerini* not almalıdırlar. Bu izlenimler, tatlar, kokular, fiziki çevredeki sesler, yerel insanların

duygu ve düşünceleri gibi duyu organlarına ilk gelen uyarıcılardan oluşur. Buna ilaveten, fiziki çevrenin nerede başlayıp nerede bittiği, genişliği, gürültüsü, kullanılan renkler ve malzemeler ile orada yaşayan insanların sayısı, cinsiyetleri, ırk özellikleri, dış görünüşleri, giyim tarzları, hareket ve davranış biçimleri ve hissediş düzeyleri hakkındaki detayları da içerebilir. Bu ilk izlenimlerin kayıta geçirilmesi, araştırmacı üzerinde oluşan baskıyı kaldırarak, varolan düzenin içerisine girebilmesi için bir yol açar. Dili ve adetleri daha önceden bilinmeyen bir başka kültürün içine girmenin bu anlamda çıkardığı belirli zorluklar vardır. Bunun için de, etnograf yine kendisine garip gelen görüntü ve sesleri not alıp yazıya geçirerek bu zorlukları hafifletip, karşılaştıklarını hazmedebilir.[12]

Bunun yanı sıra bu kayıtlar, çalıştıkları yere alıştıkça belirli duyarlılıklarını kaybetme eğilimi gösterebilecek olan gözlemciler için, içgörüsü oldukça yüksek olan bu ilk izlenimleri muhafaza ederler. Çalıştıkları yeni sosyal düzende daha önceden çalışmış veya orada oturmuş oldukları için oraya aşina olan araştırmacılar, oldukça değerli olan bu ilk izlenimleri doğrudan elde etme imkânından mahrumdurlar. Bununla birlikte, bu tür alan araştırmacıları, oraya yeni gelen başkalarını izleyip, onların nasıl öğrendiklerine, uyum sağladıklarına ve ne şekilde tepki verdiklerine özel bir dikkat göstererek, dolaylı yollardan kendi ilk izlenimleri ile karşılaştırma yoluna gidebilirler.

İkinci olarak, alan araştırmacıları, *kilit önemdeki olayları ve hadiseleri* gözlemek üzerine yoğunlaşabilirler. Bunu yapmaya çalışan araştırmacılar, gündelik hayatın akışı içerisinde, kayda değer hadiseleri seçmek için öncelikle kendi tecrübelerine ve sezgilerine dayanmak zorunda kalabilirler. Mesela, araştırmacı kendisine şaşırtıcı gelen veya beklentilerinin aksi yönünde gelişen bir şeye dikkatlice bakabilir ve böyle bir durumda, olan biteni anlayabilmek için hadiselere, hissediş düzeyine ve karşılıklı sözlü veya sözlü olmayan ilişkilere dikkat gösterebilir.

Benzer şekilde araştırmacılar, hangi konuların yazılmaya değer olduklarını ortaya çıkarmak için kendilerini memnun ya da şok eden ve hatta kızdıran bazı kişisel tecrübelerinden faydalanma yoluna gidebilirler. Bir alan araştırmacısının belirli bir olayda verdiği güçlü bir tepki, o olaya orada yaşayan insanların da benzer şekilde verdikleri tepkiye götürebilir. Veya bir araştırmacı, gözledikleri hakkında aynı anda sempati ve reddetme türünden birbiriyle çelişen duyguları derinden yaşayabilir. Bu duygular ise orada yaşayan insanların içinde yaşadıkları düzende var olan çelişik baskıları yansıtıyor olabilir.

Bununla birlikte, kişisel tepkilerin etkin bir şekilde kullanılabilmesi, özenli ve iyi bir biçimde yansıtmayı gerektirir. Başlangıç aşamasındaki pek çok araştırmacı bu tür tecrübeleri not alırlar ancak bu tecrübelerine göre, onlarınkini bir tarafa bırakarak, kendi değer ve yargıları üzerinden oradaki insanların yapıp ettiklerini iyi ve kötü diye yargılama eğilimi gösterirler. Meydana gelen hadiseleri, dışardan birilerinin kavramlarına göre yargılamak, orada yaşayan insanların yükledikleri anlamları ortaya çıkarmayı ve empatik bir anlama oluşmasını zorlaştırmaktadır (Bkz. beşinci bölüm). Alan araştırmacısı, çalıştığı yerde yaşayan insanların, hele ki bu insanlar çok farklı bir kültürde yaşıyorlarsa, meydana gelen olaylara kendisininkinden taban tabana zıt tepkiler verebileceği olasılığının farkında olmalıdır. Mesela Chokwe köyünde çalışan bir etnograf, büyücülük mahkemesi sırasında içtiği bitkisel içkisiyle kendinden geçerek bilincini yitirmiş bir adamı gördüğünde dehşete kapılarak büyük bir tepki verebilir, oysaki o adamın birazdan uyanıp bilincinin geri geleceğini bildikleri için, orada bulunan insanların bu acayip duruma, güldüklerini fark edecektir.

Bu sebeplerle, alan araştırmacısı başka bir uç düşünceye kayarak, kendi kişisel tepkilerini yönetmek adına, onları yok saymak veya bu tepkileri yazdığı notlara dahil etmemek gibi bir çaba içerisine girmemelidir. Bunun yerine, bizim tavsiyemiz,

etnografın kendi duygularını kaydetmesi ve daha sonra geriye gidip bu yaşadıklarını kullanarak, oradaki insanların yapıp ettiklerine olan duyarlılığını artırmasıdır. Bir olay karşısında orada yaşayanlar da benzer şekilde şaşırmakta, şok olmakta, memnun olmakta veya kızmakta mıdırlar? Eğer öyleyse, bu tepkiler hangi şartlar altında oluşmaktadır ve bu hadiseler ve içerisinde yer alan kişilerle nasıl başa çıkmaktadırlar? Etnograf, ister aşina olduğu, isterse de hiç bilmediği bir kültürde çalışsın, orada yaşayan insanların olaylar karşısında kendisi gibi tepki vereceğini varsaymaktan kaçınmalıdır.

Üçüncü olarak, alan araştırmacıları kendi kişisel tepkilerini, çalıştığı yerde yaşayan insanların anlamlı ve önemli gördüklerine karşı var olduğu belli bir duyarlılıkla verdikleri tepkilerin ötesine geçirmelidirler. Bu kaygılarla ilgili olarak, geleneksel olarak oradaki insanların dikkatini üzerine çeken eylemler ile karşılıklı eylemler ve olaylar, çeşitli ipuçları sunabilirler. Alan araştırmacısı, çalıştığı insanların anlamlı bulduğu şeylerin değişik çeşitlerini görebilmek için izler. Daha somut söylemek gerekirse, mesela: Ne için durup izlemektedirler? Ne hakkında konuşup dedikodu yapmaktadırlar? Neler onlarda güçlü duygusal karşılıklar oluşturmaktadır? Genellikle, 'tehlikeler' veya 'problemler,' derin kaygı ve duygular oluşturmaktadırlar. Ne gibi kaygılar ve duygular oluşmaktadır? Orada yaşayan insanlar bu gibi kaygı ve problem durumlarını nasıl anlamakta, yorumlamakta ve bunlarla nasıl baş etmektedirler? Benzer 'hadise' ve 'tehlikeler,' alan araştırmacısını, 'kimin ne yaptığı' ve 'diğerlerinin buna nasıl tepki verdiklerini' not almaya götürmelidir. Aşina olmadığı bir çevrede çalışan bir araştırmacı, oradaki insanların yapıp ettiklerini öğrenmek ve onların hayatına girebilmek için, diğer insanların yapıp ettiklerine oldukça yakın bir dikkat gösterdiğinden, varolan yazıya dökme becerisini, bu insanların ne yaptıklarını ve bunlara diğerlerinin verdiği tepkileri yazabilmeyi öğrenecek biçimde ilerletebilir. Burada, şiddetle önerdiğimiz bir yan strateji olarak, bir hadise meydana geldiğinde o hadisenin içerinde yer

alanlar ile dışında kalarak buna tanık olan kişilerin izlenimlerine dair konuşmak önemlidir.

Bu yolla alan araştırmacısı, sadece yerel insanların yer aldığı faaliyetlere katılmakla kalmayıp, onların bu faaliyetlere yüklediği özel anlamlara da nüfuz etmektedir. Yerel bilgileri ve anlamları arayıp çıkarırken, bunu insanlara doğrudan neyin kayda değer olduğunu sorarak değil, daha dolaylı bir biçimde, çıkarımlar yapmak suretiyle kendiliğinden meydana gelen karşılıklı ilişkilerin içine gömülü bulunan ve ifadelendirilen kaygılar ile bakış açılarından hareket etmelidir. Mesela, bu anlamda, bir alan araştırmacısı, gündelik işlerinde insanların ayrı bir önem verdikleri konular ve değerlendirmelere özel bir dikkat gösterebilir. Örneğin, belirli bir çalışma düzeninin içerisinde, çeşitli örneklemeler yapılarak 'iyi' işçiler ile 'kötü' işçiler sürekli olarak karşılaştırılır. Bu farklılığı not eden bir araştırmacı, o düzen içerisinde yaşayan insanlar tarafından neyin kayda değer bulunduğunu öğrenir. Buna ek olarak araştırmacı, o kişilerin hayatına yakından katılarak, konuşmaların içerisinde bu farklılıkların belirli işçilere nasıl atfedildiğini ve bu şekilde oluşmuş olan şöhretin anlam oluşturmasında nasıl bir referans kaynağı haline geldiğini öğrenebilir.

Bu anlamda etnograf, çalıştığı insanların yerli anlam dünyalarını, sadece durağan kategori olarak ele almayarak, o kişilerin belirli ilişkiler ve hadiseler içerisinde, bu anlam dünyasına nasıl başvurduklarını anlama imkânı bulur. Bu durum etnografın, alan-notlarını yazarken, sadece meydana gelen ilişkileri ve hadiseleri tasvir etmekle kalmayıp, alan-notu betimlemelerinin tamamını oluştururken sürekli olarak 'ne zaman, nerede ve kime göre' sorularını cevaplamaya dönük bir tutum takınmasını gerektirir. Mesela, değişik iş kademelerindeki kişiler, (yöneticiler ve işçiler, personel ve müşteriler gibi) farklı kriterler uygulayarak farklı farklı işçileri, 'iyi' veya 'kötü' olarak nitelendirebilirler. O halde, değişken olan söz konusu bu yerli anlamlar, alan-notu yazarken yakalanması gereken, belirli konumları ve pratik kaygıları yansıtmaktadırlar.

Bir düzene ilk olarak sokulurken alan araştırmacısı, orada yaşayan insanların 'hassasiyetlerini' geniş bir şekilde göz önüne almalıdır; bu amaçla, onların yapıp ettikleri bir dizi hadise ve kurdukları ilişkilere dair yazılanları gözleriyle izleyebilmelidirler. Bunun yanında, çeşitli fırsatlarda, çalışılan alana yapılan gidiş gelişleri, bir sonraki sefere nelerin not alınacağına dair bir düşünce güdülmeden veya çok az güdülerek yapılan, birbirinden ayrı ve bağımsız şeyler olarak görmemek gerekir. Tam tersine, belirli türdeki olayların gözlenmesi ve yazılması, bir sonraki sefere nelerin not edilerek betimleneceği hakkında fikir verir. Bir hadiseyi kayda değer olarak görmek, bizi, ona benzer olan ve dolayısıyla not alınması gereken diğer hadiseleri de düşünmeye götürmelidir. Alan çalışması ilerleyip, bir dizi konu hakkında odaklanır hale geldikçe, alan araştırmacıları çoğunlukla bu yoğunlaşmak dolayısıyla 'aynı tipteki' hadiseleri ve karşılıklı ilişkileri toplayarak, onların iç yapısını oluşturan düzeni veya kalıbı/örüntüyü görmeye çalışırlar.

Benzer bir olayla ilgili başka bazı örnekler bulmak için bakınırken bile, araştırmacı, *ortaya çıkmakta olan bir kalıba/örüntüye uymayarak istisna teşkil eden veya değişkenlik gösteren* örnekleri görebilmek için, bir olayın *farklı yüzlerini* görmeye hazırdır ve bir taraftan da bunu aramaktadır. Bir kalıba/örüntüye ilişkin olarak bazı değişken durumların ve uymayan istisnaların ortaya çıkması, çalıştıkları düzene ilişkin getirdikleri anlatıları şüpheli hale getirir korkusuyla, yeni başlayan araştırmacılar için bu durum çoğunlukla cesaret kırıcı olmaktadır. Ortaya çıkan bu tür farklılıklar ve değişkenlikler, araştırmacının düzene ilişkin yaptığı anlatılarını değiştirmeye, dikkatli bir şekilde yeniden incelemeye veya derinleştirmeye sevk edici bir işlev görmeli olmasına rağmen, herhangi bir korkuya kapılmaya sebep olmamalıdır. Örneğin, alan araştırmacısı böyle durumlarda açıklama getirebilmek amacıyla, bu farklılığa ve değişkenliğe etki eden olası sebepleri ve şartları bularak, bunlar üzerinde düşünmek isteyebilir. Acaba, bu tür olaylara dâhil olan insanların mizaçları ve ter-

cihlerinin farklı olması veya yerel bağlamda farklı konumlarda bulunuyor olmaları nedeniyle durumu farklı biçimlerde anlıyor olmalarının sonucunda, ortaya çıkan farklı davranışlar mı buna sebep olmaktadır? Veya etnograf, ilk başta benzerlik ya da farklılıklara nasıl karar verdiğini sorgulamaya başlayabilir ve belki de bunun sonucu olarak ilk bakışta farklıymış gibi görünen bir olayın daha derinden ele alınmasıyla aslında benzer olduğu sonucuna varabilir. Bütün bu yollarla, en azından ilk bakışta farklı ya da değişken gibi görünen olayları anlamaya çalışma çabası, nihai olarak yazılacak olan etnografyanın daha ince bir şekilde ve ayakları yere sağlam basan analizlere dayalı olarak, daha zengin ve belli bir yapısı olan metinlerden oluşan betimlemeler ile yazılmasına götürür (bkz. yedinci bölüm).

Özetle, etnografik dikkat, iki farklı uğraşı içerir. Araştırmacı, özellikle alana yeni girdiğinde, ilk izlenimlerinden ve kişisel tepkilerinden elde ettiği önemli karakteristikler ortaya çıkarır. Bununla birlikte, bazı durumlarda, yerel çevreye daha geniş bir katılım ile etnograf, oradaki insanların bakış açılarına ve hassasiyetlerine daha duyarlı bir hale gelir. Bu insanların, kendi amaçları ve planlarının yer aldığı kendi dünyalarını, kendi kavramları ile cümlelere nasıl dökmüş olduklarını, giderek daha fazla önemseyecektir. Duyarlı bir etnograf, düzen içerisindeki insanlara önemli gelebilecek konulara verdiği kendi tepkilerini dikkate almakla birlikte, onların 'içerden' betimlemelerini özel bir yere koyar ve kendisine ait 'dışardan' görüşler ile de ayrı bir kategori oluşturur.

Kısaltmalı Not Alma Konusunda İki Örnek

Alan araştırması yapan kişilerin, gerçekte nasıl yazdıklarını ve aldıkları kısa notları nasıl kullandıklarını göstermek için, iki örnek vermek istiyoruz. Her ikisi de olayın geçtiği yere, gözlenen hareketlere ve değerlendirme ya da psikolojik yorumlamalar yerine, diyaloglara ağırlık veriyor. Her iki araştırmacı da, kendi çalıştıkları düzendeki karşılıklı yaşananlara çok farklı şekillerde yaklaşıyorlar ve değişik duyumları ve yorumlayıcı detayları not alıyorlar.

"onlar pek iyi değil"

Aşağıdaki kısa notlar, İspanyolca rock müziğin yayılması amacıyla yapılan bir toplantıda alındı:

Jorge = masada beni kimseye tanıştırmıyor
Şimdi sadece İspanyolca konuşuyor
kısa sohbet – kim çalıyor
"onlar pek iyi değil" – mazeret

Bu notlar, kulüpte olup bitenlerle ilgili olarak, Jorge'nin nereye oturduğunu ve konuşmasına önce İngilizce başlamakla beraber, daha sonra İspanyolca'ya döndüğünü içeren bir dizi olayı saklıyor. Notlara baktığımızda: şirketine ilk defa gidiyor olmasına rağmen Jorge'nin gözlemciyi kimseyle tanıştırmadığını; toplantıda genel bir sohbet havasının olduğunu (chit chat); (kim olduğu belirtilmeksizin) içlerinden birinin "kim çalıyor" diye sorduğunu (muhtemelen çalan grubun adı kastediliyor fakat bu ismi hafızadan hatırlamak kolay olduğu için ayrıca belirtilmemiş); bir kişi (alan araştırmacısı değil!) grup hakkında bir değerlendirmede bulunuyor ve gözlemci, bu kişinin yaptığı değerlendirmenin kendisinde oluşturduğu duyguyu belirterek, "mazeret" (onu klübe getirdiği için) diye not alıyor, böylece yorumlayabilmek için, karşılıklı kurulan ilişkilerin bağlamını ortaya koyuyor.

"onun doktorunu arayabilirsiniz"

Aşağıdaki kısa notlar, biri mahkemede hazır bulunan emlak sahibi iki kişinin, iş yapabilmesine geçici olarak kısıtlama getirmek arayışında olan bir kadın hakkında. Mahkemede hazır bulunan kişi, kadının söylediklerini yalanlayarak, orada bulunmayan arkadaşının, kadının iddia ettiği gibi 'oraya gelebilecek kadar iyi' olmadığını belirtiyor:

isterseniz UCLA'daki doktorunu arayabilirsiniz ve
o bu durumu teyit edebilir
ben insanları telefonla
aramam – mahkemeler böyle işlemez –
yazılı ve kağıt üzerinde olmalıdır ve
(kişide)

Bu kısa notlar, emlak sahibinin avukatı (ilk iki satır) ile hakim arasında (son dört satır; bu kısa notlara bağlı olarak yazılmış olan alan-notlarının tamamını üçüncü bölümde bulabilirsiniz.) geçen diyalogu yansıtıyor. Notlar, hakimin yasal prosedür konusundaki ısrarlı tutumuna olan bir ilgiyi gösteriyor: bu kapsamda, hakimin ('mahkemelerin' veya) davacının iddialarını bağımsız bir şekilde soruşturamadığını; iddia sahibinin bu iddialara ilişkin delilleri mahkeme önünde sunmakla sorumlu olduğunu söylediğini belirtiyor. Burada dikkatlerden kaçmaması gereken husus, sadece söylenmiş sözlerin not alınmış olmasıdır; konuşan kişiler ayrıca belirtilmemektedir ancak içerikten ve ya da hafızadan çıkarılabilecek durumdadırlar. Doğrudan yapılan alıntı, kelimeler konuşulduğu anda olabildiğince tam ve doğru bir şekilde alınmaya çalışılmıştır. Sadece son satırda (bir önceki konuşmayı not alabilmek için) gözlemci, hakimin tam olarak söylediklerini kaçırmış ve (parantez içerisinde) "kişide" diyerek, aynı anlama gelen kendi ifadesini kullanmıştır.

Hatırlatıcı İpuçlarını Not Alma: Hangi Kelimeler ve İfadeler ile?

Az önceki örnekte yer alan, her bir kısa not, aslında "bir kişinin söylediklerini tekrar akla getirmek veya bir gözlemi kayda geçmek için kullanılan hatırlatıcı ipucu kelimesi veya (yazılı) ifadesidir" (Clifford 1990:51). Daha uzun ve tam bir şekilde yazılacak olan notlara bir başlangıç olarak alınan kısa notlar, araştırmacının olayın geçtiği mekân ve şartlar, tekrarlanan hadiseler, yerel deyimler ve kavramlar, orada yaşayan insanlara özgü kullanımlar ve onların yaptıkları anlatılar, aralarındaki diyaloglar ile, araştırmacının kendi yaptığı sohbetlere dair yapabileceği kısa tariflerden çıkarılabilecek konuşma ve hareketlere ilişkin küçük parçaları yakalamaktadırlar.

Bununla birlikte, kısa notlar alma, sadece yazarak yapılan bir faaliyet değil; aynı zamanda bir düşünme biçimidir. Oldukça kesin olarak duran ve sayfanın sonunda kolayca canlı betimle-

melere dönüşebilen detayları, kısa notlar halinde yazmayı öğrenmek, kısmen olayın geçtiği mekânı ve şartları yazılı halde tasavvur edebilmekle mümkündür. Hatıraları canlandırabilecek şekilde kısa notlar yazabilmek için, neler hakkında ve nasıl yazılması gerektiğini öğrenmek gerekir. Canlandırıcı ve akla getirici bir şekilde betimleyici alan-notları oluşturabilmek için, gerekli olan kısa notlar almak konusunda yardımcı olabileceğini düşündüğümüz önerileri, aşağıda belirtmek istiyoruz.

İlk olarak, duyu organlarımızla algıladıklarınızı kısa notlar halinde yazmak, gözlenen sahnelerin ve ilişkilerin kilit önemdeki bölümleridir. Alan araştırmacıları, olan bitenin ve yapılan konuşmaların ilk parçalarını daha sonra bu olaylara ilişkin olarak hatırlanabildiği en detaylı şekliyle, yazılacak olan anlatılarda esas alınacak nokta olması için kaydederler. Mesela, İspanyol Rock müziğini çalışan alan araştırmacısı, kulübe giderken eşlik ettiği kişinin, başlangıçta herkese daha az açık olan konuşmalarda İngilizce konuşurken, daha sonra sadece İspanyolca konuşmaya başladığını not almıştı. Ayrıca doğrudan bir alıntı yaparak, daha sonra kendi kendisine olayın geçtiği bağlamı ve belirtilen görüşün anlamını hatırlatmak için, 'mazeret' kelimesinin yanı sıra, 'onlar pekiyi değil' diye bir not yazmıştı.

İkinci olarak, insanların yapıp ettiklerine dair, bir takım genellemelere dayanan görüşler oluşturmaktan kaçınmak gerekir. İşe yeni başlayan pek çok araştırmacı, detaylara inen, metin halinde yazılmış betimlemeler yerine, sonraki aşamalarda daha iyi bir şekilde değerlendirme bölümleri yazmalarına imkân veren, daha çok izlenimlerine dayalı olan ve kendi görüşlerini yansıtan kısa notlar alma eğilimi gösterirler. Örnek olarak, bir araştırmacının, bir kişinin yaptığı bir işi 'verimsiz' diye nitelemesi, problemli bir durumdur. Bu şekilde, şifreli değerlendirme notları, sonraki aşamalarda araştırmacı, olaya ilişkin mekân ve şartları tam olarak betimleyeceği sırada, sadece bulanık olan hafızayı canlandırmaya yarayabilir. Böylesi bir not ayrıca, orada yaşa-

yan insanların, çalışan kişinin performansını nasıl gördüklerini ve neye göre değerlendirdiklerini yansıtabilir. Benzer şekilde, bir gözaltı sırasında yaşananları not alırken, gözaltı memuru için "okul hakkında bilgi veriyor" ve oradaki genç için "çok uyumlu-her zaman hem fikir" gibi ibarelerin yazılmış olması, fazlasıyla genellemeci olur ve bu tür özetlenmiş görüşler, gözaltı memuru ile gencin karşı karşıya geldikleri sırada, gerçekte neler konuştukları ve nasıl davrandıkları hakkında yazılacak olan daha yakın betimlemeler yapılmasına imkân vermez.

Üçüncü olarak, yapılıp edilen ve konuşulanlar hakkında, duyu organları ile algılanan somut detayların, kısa notlar halinde yazılması önemlidir. Alan araştırmacıları, insanların davranışlarını anlatmak yerine, onları *gösteren*, gündelik yaşamın somut ayrıntılarını not alırlar (bkz. dördüncü bölüm). Bu şekilde, ayrıntıların kaydedilmesiyle oluşan kısa notlar, araştırmacıya tam ve doğru bir şekilde saklamak isteyeceği gerçek kelimelerin, ifadelerin ve diyalogların kayıtlarını sunmuş olabilir. Bu yeterli değildir, çünkü böyle yapıldığı takdirde, mesela ortaya çıkan duygusal bir 'patlamayı,' sadece 'kızgın kelimeler' diye nitelemek gibi olur. Bunun yerine, etnografın yapması gereken, mimikler ve yüz ifadeleri gibi, 'kızgınlığı' da içine alacak şekilde konuşmacının duygusal olarak yaşadıklarını ele veren duyumsal detayların yanı sıra, gerçekte konuşulan kelimeleri de not almak olmalıdır.

Bu kelimeleri kısa notlar halinde kaydetmek, sadece yaşananlarla ilgili detayları yeniden akla getirmekle kalmamalı, bunun yanında o andaki özel şartları ve olayın bağlamını da canlandırıcı olmalıdır; o anda kimlerin olduğu, neler söyledikleri veya yaptıkları, olayın öncesinde ve sonrasında neler yaşandığı vs. gibi konuları da dikkate almalıdır. Bu şekilde alınmış olan notlar, belirli aralıklarla yapılan hareketler ile konuşmalar ve konu başlıklarının da gerçek sırasının veya ardıllık ilişkisinin yeniden oluşturulması için kullanılabilir.

Yeni başlayan etnografların, gözlenen bir hareketi kayda geçirirken, zaman zaman içsel durumu ve motifleri de açığa çıkarmaya çalıştıkları olur. Mesela, karşılıklı olarak yaşanan kızgın bir ilişkiye tanık olunduğunda, ortaya çıkan bu duygusal patlamayla ilgili olarak, bazı araştırmacıların bu durumu, taraflardan birini veya her ikisini de töhmet altında bırakarak, (mesela bir tarafın "güvensizlik" hissettiğini yazarak) sebeplere ve kaynaklara odaklanma eğilimi gösterdikleri olur. Her ne kadar, çeşitli içsel hallerin sadece birine işaret etse bile, bu türden psikolojik açıklamalar yapmak, gözlenen hareketlerin oluşmasına etki edebilir. Mesela burada, kızgınlık, hayal kırıklığı ve yorgunluk, yerelde olan bazı güç ilişkilerindeki mücadeleden veya görünmeyen başka faktörlerden kaynaklanıyor olabilir ancak, olaya basit bir şekilde tanık olan etnografın, bu faktörleri bilebilme olanağı yoktur.[13]

Alan araştırmacıları duyguları görmezden gelmeyerek, kızgınlık, üzgünlük, sevinç, memnuniyet, tiksinti ve yalnızlık gibi halleri, iyi bir şekilde not alabilirler, ancak bu durumda, söz konusu bu duyguların ifade ediliyor ve oradakilerce paylaşılıyor olmasına dikkat etmelidirler. Mesela, ev bulma ihtiyacı içerisinde, ümitsizce ofisine gelen müşterilerine, sürekli olarak 'hayır diyen' bir kişinin duygusal durumunu betimlerken, bir etnograf şöyle yazıyor:

> Laura, masasının üzerine yayılmış vaziyette, başını ellerinin arasına alarak: "Bazen insanlara yardım ediyormuşum hissine kapılamıyorum, biliyor musun? Bu işte çok sık hayır demek zorundasın. Bu programın büyük kısmı bundan oluşuyor. Bu durum psikolojik olarak sizi etkiliyor. (Nasıl?) Ben psikoloji okumadım ama sizi etkiliyor" (gözlerini oynatarak).

Görüldüğü gibi burada etnograf, görevlinin bu duyguları neden yaşadığını ve bunları neden anlatma ihtiyacı duyduğunu (kendisi "çok sık hayır demek zorundasın" diyerek işaret etmesine rağmen) açıklamak gibi bir kaygı gütmeksizin, bu duyguları nasıl ifade ettiği üzerinde duruyor. Bunu yapmak için sadece doğrudan alıntılar yapmakla yetinmeyip kendisi de vücudun şekline ("yayılarak", "başını ellerinin arasına alarak" gibi) ve göz hareketlerine dair canlı detaylar sunuyor.

Sosyal olaylara tanık olurken ve sonrasında, etnografın görevi, kendi algılayışlarını kullanarak, olan biteni başkalarının nasıl anladığını ve değerlendirdiğini; içsel halleri nasıl görüp, psikolojik motivasyonlar hakkında ne düşündüklerini öğrenmeye çalışmaktır. Alınan kısa notların kullanışlı olabilmesi için, kişisel motivasyondan ziyade, bütün bu durumları yansıtması ve daha ileri giderek, yazma sürecinin, karşılıklı ilişkilere dair detaylı betimlemeler de kullanılarak, metin haline getirilmesi gerekir.

Dördüncü olarak, kolayca unutulabilecek olan, ama aslında olay yerine ve şartlara dair, kilit önemdeki gözlemler sayılabilecek duyusal detayları, kısa notlar halinde kâğıda dökmek önemlidir. Kısa notlar, daha kapsamlı ve bütün bir şekilde yazılacak olan alan-notu şeklindeki anlatıların oluşturulması sırasında ihtiyaç duyulacak olan olayların ve bu olayların içinde yer aldığı sahnelerin, yeniden canlandırılabilmesini teşvik etmeye dönük araçlardır. Kısa notlar, daha sonra hafızayı dürteceğinden; her bir alan araştırmacısının, ne gibi detayları en iyi hatırlayabildiğini bilmesi ve böylece kolayca unutacağı özellikleri ve nitelikleri not alması gerekmektedir. Böylece, alan araştırmacıları, görsel, kinetik veya işitsel gibi kendi canlandırma eğilimlerine ve isteklerine göre, kendi not alma tarzlarını oluşturmaya başlayacaklardır. Bu doğrultuda bazıları, diyalogları olduğu gibi, geniş bir şekilde not alıp, bazıları, geniş bir sahneye dair sonradan akla getirici olabilecek parçaları korumaya ağırlık verirken; buna karşın başkaları, sözel olmayan ses ifadelerini, mimikleri, hareketleri kaydedebilir veya renk ve şekil gibi görsel detaylara önem verebilirler. Alan araştırmacıları, deneme yanılma yoluyla, masa başına geçip yazmaya başladıklarında, alanda yaşadıkları tecrübeleri akıllarına getirmelerine en çok neyin yardım ettiğini öğrenirler.

Kısa notlar, daha genel anlamda, etnografa belirli bir zaman dilimi içerisinde yaşananları hatırlatmaya yararlar ki bu anlamda, yaşanan diğer hadiseler arasından isteneni gösteren bir işaretleyici gibidirler. Örneğin bir alan araştırmacısı, Headstart adlı bir

programda görevli iken, kum havuzunda oynayan çocukları gözettiği sırada meydana gelen bir dizi hadiseyi betimlemektedir. Kısa notlarda yer alan fakat daha sonra bütün olarak yazılan alan-notlarının içerisinde bulunmayan bir ifade yer almaktadır: "kum havuzuna yeni üç torba kum daha getirildi." Daha sonra bu kısa notlar hakkında konuşurken söz konusu araştırmacı: "bu ifadeyi nihai olarak yazdığım alan-notlarıma dahil edecek kadar önemli görmedim çünkü ben bunu, o günün nasıl olduğunu ve neler olup bittiğini hatırlatması için yazmıştım," demiştir.[14]

Beşinci olarak, kısa notlar, araştırmacı o an yaşandığı sırada bunun bilincinde olmasa bile, daha sonradan, genel izlenimlere ve duygulara işaret etmek için kullanılabilir. Bazı durumlarda etnograf, neyin, neden önemli olduğu konusunda sadece sezgisel olarak belli belirsiz bir hisse sahip olabilir. Anahtar bir öneme sahip olan bu duygular gelecekte etnografın hadiselerin nasıl birlikte anlamlı kalıplar/örüntüler oluşturduğunu görmesine imkân tanıyabilir. Mesela, Headstart programında görevli olan etnograf başka bir zaman bir öğrenci hakkında, son şeklini verdiği alan-notlarına dahil etmediği şöyle bir kısa not almıştır, "Nicole bana olan güvenini gösteriyor." ve sonrasında: "bu benim bütün gün boyunca sahip olduğum genel bir duyguydu;...o sırada not aldığım için hadiseyi tam olarak hatırlamıyorum." Fakat bu kısa notlar zihin-notu görevi görerek, sonradan araştırmacının aşağıya aldığımız hadiseyi, 'öğrencilerin öğretmenlerine güvenmesi' ne bir örnek olarak kaydetmesine ve önemsemesine sebep olmuştur:

> Bir noktada, Nicole ayakkabılarını çıkararak salıncağa bindi ve benden sallamamı istedi. Ben de ona eğer gidip ayakkabılarını giyerse sallayacağımı söyledim. Nicole durdu ve yüzüme baktı. Söylediklerimi tekrarlarken bir taraftan da ayakkabılarını giyinmek için gittiği sırada salıncağı onun için tutacağımı söyledim. Bunun üzerine Nicole gitti ve ayakkabılarını giydi. Geri geldiğinde onun dinleme yeteneklerini övdüm ve sarıldım. Sonra sallamaya başladım. Bu olayın genellikle öğretmenlerini dinlemeyen Nicole için önemli bir kazanım olduğunu düşündüm.[15]

Bu kısa notları daha sonra tam olarak yazılan notlara dahil edip etmemeyi düşünmek bu öğrencinin 'güven' konusuna daha

hassas yaklaşmasına sebep olmuş. Daha sonra bu kısa notlar, 'güven' konusunun yer aldığı 'somut bir olayı' gözleme ve bunun hakkında yazma konusunda itici olmuş.

Özetleyecek olursak, etnograf, kısa notlar almak amacıyla belirli bir düzenin içerisine dahil olurken, gördüğü olayları, yazabileceği potansiyel konular olarak yaşar. Tıpkı diğer yazarlar gibi, etnograf da yazı için ihtiyaç duyacağı malzemenin farkına varmayı; bu malzemeyi, yazılı betimlemeler halinde görmeyi ve duymayı öğrenir. Dolayısıyla kısa notlar alabilmek için gözlemeyi öğrenmek, hem olayın geçtiği çevre ve hem de bunun kâğıda yansıması için kilit önemdedir. Etnograflar, içinde yer aldıkları olayı, yazmak amacıyla bütün duyu organları ile yaşamayı öğrenirler: mesela bir diyalogu veya hareketi bir aktör gibi hatırlar; renkleri, şekilleri, dokuları ve mekâna ait ilişkileri bir ressam veya fotoğrafçı gibi görebilir ve ruh durumlarını, ritimleri, ses tonlarını da bir şair gibi hissedebilirler. Yaşadıkları detayları, duyuları vasıtasıyla kısa notlara dönüştürürken pasif yerine daha çok aktif fiiller, analitik yerine duyumsal sıfatlar ve özetlenmiş diyaloglar yerine kelimesi kelimesine yazılmış metinleri kullanırlar.

Düşünceler: Yazma Ve Etnografik Marjinallik

Etnografya çalışmalarının amacı her ne kadar bir grup insanın gündelik olarak yapıp ettiklerinin ve yaşam alanlarının içine girmek ise de, etnograf, kaçınılmaz olarak, çalıştığı insanların hayatına karşı, önemli açılardan dışardan birisi konumunda kalır. İçine girme, birleşmek demek değildir ve her ne kadar çalıştığı insanların yaşadığı ve gereklerini yaptıkları gündelik yaşamın zorunluluklarına yakın bir uyum gösterse de, başkalarının hayatına 'yakın olmaya' çalışan alan araştırmacısı, bunun yerine araştırma konularına ilgi duymaya ve o konuların peşinden gitmeye devam eder. (bkz. Bittner 1988; Emerson 1987).[16] Bu andan itibaren etnograf, çalıştığı insanların gündelik yaşamının pek çok bölümünü paylaşıyor olmasına karşın, onların dünyasına

olan konumu en azından bir taraflı yabancı durumudur. Kitapçıda çalışan bir öğrenci-etnograf, içerden biri olarak kabul edilmeye olan çekimin özellikle çok yüksek olduğunu söyleyerek, bu durumda araştırmacının duruşunu sürdürebilmesinin zor olduğunu belirtmekte ve şu alıntıyı yazmaktadır:

Ben, diğer kişilerin konuşmalarını dinlemek veya onların hareketlerini izlemek için serbest olmayı istediğimde henüz zaman vardı, fakat arkadaşlar ve tanıdıklar yanıma gelip benimle konuşmak istedikleri için oldukça çeldiriciydiler ve bunu yapamadım. Ayrıca, şöyle bir sorun daha vardı ki; bazı personeli daha yakından tanıdıkça onların insani yönü o kadar sevimli geldi ki sosyolojik bakış açısını kaybedeceğimden korktum - onları çalışan adam olmak istemiyordum fakat ben onları kullanıyordum.

Alan araştırmacıları bu baskıyı çeşitli şekillerde karşılarlar. Kimisi, araştırmanın hedefleri ile kişisel birliktelikleri bir şekilde ayrı tutmaya çalışarak, sevdikleri ve saygı duydukları kişilere karşı bile belirli bir mesafeyi ve gözlem için gerekli olan tavrı korumaya çalışırlar.[17] Diğerleri ise, değişmez bir gözlem yapabilmeyi uzun süre sürdüremediklerini düşünürler, bu yüzden kendilerini bir şekilde bağlandıkları insanlardan ve zorunlu olarak içinde yer aldıkları olaylardan uzaklaştırırlar. Bu etnograflar daha sonra gözlem yapmaya ve/veya başka kısımları yaşamaya devam ederken o ana kadar yaşadıklarından seçtikleri kısımlar hakkında alan-notu yazmaya bilinçli veya bilinçsiz olarak bir ara verirler. Ve son olarak, bazı etnograflar ise, orada kurdukları ilişkilerin her hangi bir araştırma sonucundan çok daha değerli ve kalıcı olduğu sonucuna varır ve bunun sonucunda başından sonuna bir proje olan araştırma işini durdururlar.

Ne var ki, etnograf için, orada yaşayan insanlar için öyle veya böyle belirli bir hayatı yaşamaktan ibaret olan, tamamen yerli uğraşın aksine olarak, başkalarının hayatını çalışmak veya onları anlamaya çabalamak; saikleri dışarıda olan bir proje olarak kaldığı müddetçe, o da bir yabancı olarak kalacaktır. Etnog-

raf, uzun süreli olarak bir köyde çalışıp, buradaki insanlarla yaşarken, gündelik hayatın içine girdiğini, bir komşu veya ailenin bir üyesi gibi, oldukça yakın ilişkiler kurduğunu hissedebilir. Bu tür durumlarda sürmekte olan sosyal yaşama - yazma ve analitik çalışmalar yapmak kastı olmaksızın- 'doğal bir şekilde' katılabilir. Fakat başka zamanlarda, yerel düzeyde olup bitenlere gözlem yapmak ve veri toplamak amacıyla katılır. Burada araştırmacının yaptıkları, oradaki yaşamın esaslarını ve ince ayrıntılarını yazıya dökerek kayda geçirmek ve nihai olarak da 'veri 'ye dönüştürmektir. Bu yolla, birlikte yaşananları ve tanık olunan olayları yazmak için gözlemek kendine has bir etnografik duruşa doğru sevk eder. Bu anlamda, şunu söyleyebiliriz ki etnografın yabancılığı tam olarak çalışılan insanlara sosyal olarak yakın ama tecrübe olarak uzak olma halini yansıtan ve buna sebep olan alan-notları yazımı ile yaratılır ve buna devam edilerek sürdürülür.[18]

Etnografik açıdan bu marjinallik, çoğunlukla yaşanan ilişki sırasında alan araştırmacısının çalıştığı insanların yaptıklarını ayniyle yaptığı bir sırada buna ara verip açıktan bu yapılanlar ile ilgili yazılar yazmaya başlamasında açıkça görülür. Bu sebeple görünür şekilde not almak oldukça kritik, yapılan araştırmanın sonucuna etki edebilecek olan riskler taşımakla birlikte burada etnograf, araştırmaya olan bağlılığını aleni bir şekilde göstermiş ve yeniden teyit etmiş olur ki bu durum aynı zamanda oranın düzeninde yaşayan insanlardan, onların amaç ve görevlerinden ayrı düşmesine neden olacak kadar yabancılaştığını açıkça göstererek dışardan olma konumunu da teyit etmiş olur.[19] Kısa notlar yazma, etnograflara sadece düzendeki marjinal sosyal duruşlarını hatırlatmakla kalmaz, aynı zamanda artarak devam edecek olan bir tecrit edilmişlik ve yabancılaşmışlık hissiyle bunun müsebbibi de olur.

Bütün bunlardan sonra, öğrenci veya tecrübeli olması fark etmeksizin pek çok etnografın not alma konusunda oldukça karışık hisler beslemeleri şaşırtıcı olmasa gerektir. Alınan notlar,

araştırmacıların alanda kurdukları ilişkilere zarar vererek; olan biteni gözleyip yazıya dökerken bir taraftan da ilişkiyi devam ettirmeye çalışma sırasında çeşitli zorluklar doğururlar. Gerçekten de alandan herhangi bir not almadan geri dönen öğrenciler orada not alma işinin çoğunlukla o insanları rahatsız edici olduğunu aktarırlar. Bu öğrenciler daha sonra, kısa notlar almanın yabancılaştırıcı ve çeldirici sonuçlarını bizzat yaşarlar.

Pek çok etnograf; bazen olan biteni mutlaka yazıya dönüştürmek gibi bir kaygı taşımaksızın katılarak; bazen gizli bir biçimde notlar yazmak için geçici olarak kendine ait bir yere çekilerek; bazen de görünür bir şekilde notlar alarak, bütün bu faklı eğilimler arasında belirli bir denge ve uzlaşma sağlamaya çalışır. Bu türlü, birbirine zıt baskılar, yazıya dökerken çeşitli uyuşmazlıklar oluşmasına sebep olurlar. Gündelik olayları ya 'doğal' katılımcı veya bir araştırmacı olarak tecrübe etmek konusundaki eğilim, not almaya başlayınca, yazıya dökülmesi gereken önemde görülen detayların farklılaşmasıyla birlikte bakış açılarındaki kaymalar olarak da kendini gösterir. Hatta nerede ve ne zaman not almak gerektiği konusu bile belirli bir olayın yaşandığı sırada, kişinin buna gözlemci mi yoksa katılımcı olarak mı dâhil olduğuna bağlıdır. Köydeki bir komşu olarak ve meslekte stajyer olarak araştırmacı, konumuna göre günlük rollere olan uyum ile daha uzun vadeli uyumluluk arasındaki tansiyonun etki ettiği etnografın kimliği, gerek alanda kısa notlar alırken ve gerekse akabinde yazılan alan-notlarını bütün haline getirirken, yapacağı pratik tercihlerde görülmektedir.

Özetle, pek çok değişik sosyal düzende; olup biteni o anda yazıya dökmeye çalışmak, yazarı tam anlamıyla, sıradan bir biçimde katılan kişi olmaktan çıkarıp gözlemci olarak görülmesine sebep olan garip, marjinal bir hareket olarak algılanır. Çalıştığı insanların tepkilerinden bağımsız olarak, yazmak için katılmak, kişiyi, gözlemcinin zihinsel çalışma biçimini bir kimsenin yaşadığı olayların dışına çıkarak o olayın 'yazılabilir' olma niteliğini

değerlendirdiği bir şekilde görmeye götürür. Belki de bu sebeple, bazı etnograflar yazma işini bir tarafa bırakarak, bütünüyle deneyimlemeye dayalı bir alan çalışması yöntemini benimsemektedirler. Fakat bu strateji, yazmanın doğurduğu marjinalleştirici sonuçları ortadan kaldırmayarak sadece ertelemektedir çünkü bu yolla da yaşanan bir tecrübe eninde sonunda gözlemlere ve metinlere dönüştürülmek zorundadır.

3

Alan Notlarını Yazıya Dökme I: Alandan Yazıma

Herhangi bir sosyal düzen içerisinde devam etmekte olan olaylar hakkında katılarak, gözlem yaparak ve belki kısa notlar alarak geçirilen uzun saatlerin sonunda, çoğunluk alan araştırmacıları, elde ettikleri bu gözlemleri bütünsel bir şekilde alan-notları haline getirebilmek amacıyla masalarının, bilgisayarlarının veya daktilolarının başına geçerler. Bu aşamada yazmak, etnografya çalışmalarının temel faaliyeti ve asıl meselesi haline gelir ki; bu noktada etnograf, anbean alanın dışına çıkarak, önemli olduğunu düşündüğü ve kayda değer bulduğu konuları olabildiğince muhafaza etmesi amacıyla, topladıklarını ve aldığı kısa notları detaylı yazılmış anlatılara dönüştürmek işiyle meşguldür.

Bu bölümde, bütünsel bir biçimde alan-notları yazma süreçlerine eğilmek istediğimizden; tanık olunan olaylara ve olayın içinde geçtiği manzaraya ilişkin olarak, bütüncül şekilde yazılmış anlatılar oluşturmak için etnografların son derece karmaşık işler olan hatırlama, ayrıntılandırma, eksik kısımları tamamlama,

alan-notları üzerinde yorumlama gibi işleri nasıl yaptıkları üzerinde durmak istiyoruz.

Masa Başında

Alan notları yazmak, uzun süre üzerinde yoğunlaşmayı gerektiren bir faaliyettir. Sadece birkaç dakika süren hadiseleri yazılı hale getirmek bazen etnografın saatlerini alabilir çünkü bunu yapabilmek için kimin neyi, hangi sırayla yaptığını zihninde yeniden canlandırarak, bütün bunları kelimelere dönüştürmesi ve birbiriyle tutarlı paragraflar haline getirmesi gerekmektedir. Gerçekten de, etnografya çalışmaları göstermiştir ki; gözlem için geçirilen her bir saatin sonunda not yazabilmek için de bir saatin ayrılmasına ihtiyaç vardır. Alan araştırmacıları zamanla, alanda geçirilen zaman ile yazıya dökmek için kullanılan zaman arasında bir denge oluştururlar. Bazı durumlarda, araştırmacının gözlem için ayırdığı zamana bir sınır getirerek daha uzun yazabilmek için alandan biraz daha uzun süreyle ayrı kaldığı olabilir. Bu şekilde alanda geçirilen sürenin sınırlandırılması, araştırmacının olan bitene ilişkin olarak bazı şeyleri unutmasını ve bunun yanında sonraki zamanlarda alan-notunda yer alacak olaylarla ilgili olarak yapacağı düzenlemeler sırasında bunalmasını engelleyebilir. Bu nedenle yeni başlayan etnograflara önerimiz, mümkünse alanda geçirilecek üç ila dört saatin sonunda not yazmak için oradan ayrılmalarıdır.

Bazı başka durumlarda ise araştırmacının, yazıya dökebilmek için alandan ayrılması daha zor olabilir. Mesela kendi kültürünün dışında çalışan antropologların genellikle bütün günlerini gözlem yapmak için kullanıp, yazma işini geceleri yaptıkları olur. Bunun yanında mesela düzenli çalışan işçiler gibi çeşitli rollerin içine giren alan araştırmacılarının, rollerinin gereği olarak, tam zamanlı iş gününü alanda geçirmeleri gerekir. Her iki örnekte de, gözleme ayrılan geniş süre yazmak için ayrılan sürenin de artırılmasını ve muhtemelen bunun yanı sıra not yazma işinin daha yönetilebilir olmasını sağlayacak değişik stratejilerin oluş-

turulmasını gerektirir. Mesela, alanda saatlerini geçirmiş olan bir etnograf, yazacağı notların ilk bölümlerinde gündelik işleri ve olağan akışı betimledikten sonra gün boyunca meydana gelen önemli olaylara odaklanabilir. Bu aşamada, alanda uzun zaman geçiriliyor olması, aslında ilgi duyulan hadisenin daha iyi gözlenmesine imkân tanıdığından, bir avantajdır.

Bunun bir alternatifi olarak araştırmacı, yapmakla yükümlü olduğu günlük sorumluluklarının olmasını bir fırsat bilerek, bu süre içerisinde belirli bir zamanı gözlem yapıp, kısa notlar almaya ayırabilir ve sonradan bu gözlemlerine öncelik vererek uzun notlar yazma işini kolaylaştırabilir. Değişen sürelerle ayarlanarak yapılacak olan bu gözlem faaliyeti, araştırmacının gün boyunca olan bitene ilişkin olarak değişik kalıpları/örüntüleri ortaya çıkarmasına imkân yaratabilir. Bununla birlikte, elbetteki araştırmacı, bunu yaparken, bir taraftan da diğer zamanlarda meydana gelmiş olan başka önemli hadiselerle ilgili de notlar almayı sürdürmelidir.

Alandan ayrılır ayrılmaz *derhal* notlar yazılıyor olması, araştırmacıyı olayların içine dâhil edip, heyecan düzeyini yüksek tutarak, daha taze ve detaylı bilgiler üretilmesini sağlar. Gerçekten de, alandan ayrılır ayrılmaz not yazıyor olmak, araştırmacının henüz yaşadıklarına dair asıl unsurları ortaya koymasını sağlayıcıdır. Bu sırada, kişinin düşüncesini ve enerjisini incelemek, hatırlamak ve yazmak için kullanması daha kolaydır. Aksine olarak not yazma işi belirli bir süreyle ertelendiğinde ise yaşananlar silikleşir ve alan-notları yazmak bir çeşit sıkıntı verici hatta ürpertici bir durum halini alır.

Bununla birlikte, belirtmek gerekir ki çoğunlukla alanı terk eder etmez yazı yazmak için zaman bulmak, etnograf için imkânsızdır. Örneğin, gözlem için geçirilen saatlerin sonunda gelinen geç vakitlerde etnograf muhtemelen not yazmak için oldukça yorgun olacaktır. Böylesi bir durumda yapılacak en iyi şey o gece iyi bir uyku uyuyup, not yazmaya ertesi sabah ilk iş olarak başla-

maktır. Bazen ise bu bile mümkün olmayabilir çünkü mesela bir köyde yaşanan bazı olaylar günlerce ve gecelerce aralıksız devam edebilir ki bu durumda antropolojik bir araştırma yapan kişi, köylülerle dışarıda uyumak ile sürekli olarak ara verip uyumaya gitmek ve bu arada da notlar yazmak arasında tercih yapmak durumunda kalabilir.

İster araştırma yerinden döner dönmez, isterse de kısa bir zaman sonra olsun, alan araştırmacısı, alan-notlarının yazımını tam olarak bitirinceye kadar yakınındaki kişiler ile neler olduğu hakkında konuşmayarak, doğrudan bilgisayarının veya daktilosunun başına geçmelidir. 'O gün neler olduğu' hakkında konuşmak psikolojik olarak hemen başlanma ihtiyacında olunan not-yazma sürecini ve duygusal boşalma ihtiyacını zaafa uğratabilir ve böylece günün olaylarını yazmak rahatlatıcı bir boşalma olmak yerine bayatlamış bir şeyi yeniden ele almak haline gelebilir.[1]

Etnograflar, uzun notlar yazmak için çok değişik yöntemler kullanırlar. Her ne kadar, pek çok klasik etnograf için daktilolar standart bir araç ise de bazıları el yazısı ile bir not defterine veya kâğıda yazmayı tercih etmektedirler. Günümüzde ise etnograflar çok büyük ölçüde yazı programlarını işletebilen bilgisayarları tercih etmektedirler. Bu şekilde, notları bilgisayarın yazı programını kullanarak yazmak, sadece çok hızlı yazılmasını sağlamakla kalmayıp (bilgisayarda yavaş yazabilenler bile zamanla hızlı ve doğru yazabilecek hale gelmektedirler), yazının yazıldığı sırada, herhangi bir karışıklık oluşmaksızın veya sayfa okunmayacak hale gelmeksizin kelimeleri, ifadeleri ve cümleleri değiştirebilme imkânı tanımaktadır. Ayrıca bilgisayarda yazılan alan-notları kolay bir şekilde yeniden düzenlenebilir; mesela akla sonradan gelebilecek bir hadise veya diyalog, ilgili kısım bulunarak doğru yere eklenebilir. Son olarak da, not alırken bilgisayar kullanmak, etnografik anlatılar yazma işi bittikten sonra araştırmacının yapması gerekecek olan, alan notlarını kodlama (coding) ve çeşitlendirme (sorting) süreçlerini kolaylaştırır.

Alanda uzun süre kalan ve sonrasında uzun alan-notları yazmak için çok fazla zaman bulamayan araştırmacı için çeşitli alternatif yollar vardır. İlk olarak, günün olayları hakkında el ile yazılmış, kapsamlı kısa notlar alabilir ve sonradan bu notlara dayanarak yazmak üzere, uzun notlar yazma işini bir süre erteleyebilir.[2] İkinci olarak, alanda almak istediği notları kayıt cihazına okuyabilir. Kişi, alan-notlarını hızlıca kayıt cihazına okuyabilir ve alandan evine dönerken arabada yeniden oluşturabilir. Fakat her ne kadar bu yolla kaydedilen notlar, alanı terk ettikten hemen sonra, oldukça canlı izlenimleri ve gözlemleri muhafaza etse bile sonraki zamanlarda kağıda geçirilmelidir ki bu, oldukça zaman alıcı ve zorlayıcı bir iştir. Ve bu arada, alan araştırmacısının bu dikte edilmiş notları incelemeye veya alandaki diğer yapacaklarını planlamaya hazır bir durumu yoktur.

Özet olarak, yeni başlayan etnograflar, alan-notları yazarken kafalarının hepten karışmasına şaşırmamalıdırlar. Bir tarafta, alanda geçirilen uzun ve heyecanlı veya oldukça yorucu ve sınırlayıcı bir sürecin sonunda notlar yazmak sıkıcı ve fazladan bir yük olarak görülebilirken; diğer tarafta alan-notları yazmak, saklanan şeyleri ifade ediyor olmaktan kaynaklanan belirli bir rahatlama ve kişinin kendi üzerinden oluşturacağı bir içgörü sağlayabilir. Gün boyunca ilgi çekici ve şaşırtıcı olayları gördükten ve duyduktan sonra alan araştırmacısı nihayet oturmaya, bu konuları düşünmeye ve kalıcı bir kayda dönüştürürken olayları açığa çıkarmaya fırsat bulmuştur. Alan-notları yazıyor olmak, yazarın günlük olayların heyecanını ve tazeliğini inceleyip yeniden yaşaması gibi, düşüncelerin ve izlenimlerin boşaltılmasını sağlayabilir.

Alan-Notları Yazımında Duruş ve Okuyucu

Alan notlarını bütün haline getirmek için yazmaya koyulmak; dikkatlerin, araştırmanın yapıldığı alandan çekilerek, elde edilenlerin 'kâğıda dökülmesini' ve "araştırmanın ve yazmanın dünyasına yöneltilmesini içerir. Bunu yaparken araştırmacı, sa-

dece ne yazacağını yakalamakla kalmayıp aynı zamanda görüp, gözlediklerini nasıl yansıtacağına ve kâğıt üzerine nasıl aktaracağına da karar vermektedir. Her ne kadar, bu kararların bir kısmı, alınması kolay ve açık özellikte olmakta ise de diğer bir kısmının alınması; yazarın üzerinde çalıştığı konu veya kişiler hakkındaki tutumu ile onlarla yakaladığı uyum demek olan, alan-notları yazımında benimsenen özel *duruş* nedeniyle daha karmaşık ve zordur. Etnograf, ister disiplin içerisindeki teorik bir konumlanmadan isterse de onun kişisel, ahlaki veya siyasi tercihlerinden kaynaklanıyor olsun, bu temel duruşunu, yazdığı alan-notları boyunca yapacağı yazım tercihlerinde hissedilip, anlaşılabilecek şekilde kendine has bir özellik olarak ifade eder.

Araştırmacının alan çalışması ve not yazımı sırasındaki duruşu, temel olarak onun hayata bakışından gelmektedir. *Daha önceki yaşadıkları, eğitimi ve bağlılıkları,* araştırmacının not yazımı sırasındaki duruşunu etkiler ki bu etkiler onun, çalıştığı insanlara karşı az veya çok belirli bir kalıp üzerinden davranması, onları bu pencereden düşünmesine ve anlamaya çalışmasına önceden eğilimli kılar. Alan araştırmacısının ister mensup olduğu cinsiyet ve isterse de dâhil olduğu sosyo-kültürel veya entelektüel konumundan kaynaklanan uyum, sadece onun çalıştığı insanlara olan davranışlarını ve verdiği tepkileri etkilemekle kalmaz, aynı zamanda yazacağı alan-notlarını oluştururken, olayları bu çerçeveden görmesine ve bu yönde inşa etmesine sebep olur. Bu temel duruşun etkileri, alan notlarının yazımı sırasında oldukça ince bir biçimde kendini göstererek: araştırmacının kendisini, çalıştığı insanlar ile birlikte nasıl tanımladığı (veya kendisini nasıl ayrı tuttuğu) ve buna bağlı olarak, o insanlar ile orada meydana gelen ve dikkatini çekerek detaylı betimlemeler yazmasını gerektirecek olan gündelik faaliyetlere, öncelik verdiği ve ilk olarak üzerinde durmak istediği belirli başlıkların oluşturulması ve böylece yazılacak olan daha geniş bilgilerin onun öncelik verdiği ve kurguladığı hangi olaylar hakkında olacağı gibi konulara belirli bir sempatiyle yaklaşıp yaklaşmaması gibi ortaya çıkar.

Alan araştırmacısı, bu temel yöneliminin bilinçli bir şekilde farkında olarak, bu yönelme dolayısıyla elde ettiği bazı konuları ve içgörüleri alan notlarının yazımı sırasında öne çıkarmak ve daha belirgin kılmak isteyebilir. Bu farkındalık onu, diğer insanlarla kurduğu kilit önemdeki ilişkilerini şekillendiren bu yönelimin oluşma biçimlerine daha duyarlı yapabilir. Örneğin, homoseksüel ve lezbiyenlerden oluşan bir okul hakkında alan-notları yazmakta olan heteroseksüel bir erkek araştırmacı sık sık oradaki öğrencilerin kendi cinsel kimliğini ifşa etmesi için ne gibi yollarla baskıda bulunduklarını ve onların şaka ve takılmalarına ne gibi cevaplar verdiklerini nasıl izlediklerini yazmıştır. Fakat buna karşın, aynı okulda çalışan bir başka homoseksüel erkek araştırmacı ise onların homoseksüel olmalarıyla ilgili olarak başlarından geçen tecrübelerini anlattıkları gündelik konuşmalar içerisindeki cinsel içerikli hikâyelere oldukça duyarlı bir tutum takınmıştır. Gerçekten de bu araştırmacı onların anlattıkları bu cinsel tecrübeleri hakkında söyledikleri üzerine aşağıda olduğu gibi sorular sormuş ve notlar almıştır:

> Anlattığı hikâyesini keserek "bekle" dedim. "Bu nerede oldu?" "Circus Kitapları mağazasında" dedi Adam. "Peki, o ne yapıyordu?" diye hafiften gülerek sordum. "Dolaşıyordu" dedi Adam...."O da ne?" diye sordum... "Burası bir buluşma noktası," diye yanıtladı John. Ben ise biraz şaşırmış halde "Ve burası bir kitapçı öyle mi" dedim. "Evet," dedi ikisi de birbirlerini onaylayarak.

Alan araştırmacısı, çalıştığı insanlara karşı oluşturduğu temel duruşu üzerinde bütün bu faktörlerin etkili olabileceğini ne kadar kabul ederse, not yazımı sırasında o kadar bu duruşa bağlı olarak elde ettiği içgörüleri ve benimsemelerini inceleyebilir. Dahası, olayların bilinçsiz şekilde oluşturulmaları --örneğin değerlendirme ifadelerinden kaçınarak sadece oradaki kişilerin olaylar hakkındaki görüşlerine odaklanma gibi– ve bazı konulara gerekli önemi vermediği konusundaki eleştirileri daha rahat göğüsleyebilir.

Alan çalışması ilerledikçe, araştırmacının çalıştığı insanlara ve konulara ilişkin duruşunda bazı değişiklikler olabilir. İnsan-

ların yapıp ettiklerini, meydana gelen olayları ve yeni şekillerde ortaya çıkan konuları daha fazla izledikçe, onlar hakkında daha çok şey öğrenir ve bu sayede önceki görüşlerini gözden geçirip, oradaki insanlarla daha uyumlu hale gelebilir. Araştırmacının duruşu, bu şekilde daha uyumlu hale geldikçe, artık sadece oradaki insanların görüşlerini yansıtan alan-notları yazmakla kalmayıp, sık sık devam etmekte olan kendi yeniden sosyalleşme sürecine ilişkin de bilgiler verir. Zamanla, araştırmacının kişisel görüşleri ve teorik bağlılıkları çoğunlukla değişir, olaylar karşısında daha fazla oradaki insanlar gibi tepki verip bu olayları onlar gibi görmeye başladıkça alan- notları yazımındaki duruşu da kayar.

Alan-notu yazımında duruşu belirleyen bir diğer önemli anahtar etken de *yönelinen veya muhtemel olan okuyucudur.* Alan araştırmacısının gözlenen olaylar hakkında nasıl yazdığı genellikle kimin için yazdığı konusunda kabul edilmemiş bazı varsayımlara bağlıdır. Hepimiz bu tür durumlarda öncelikle beklediğimiz gerçek okuyucuları, daha sonra ise ince fakat önemli bir ilişki kurduğumuz, daha yaygın olarak tahayyül edilen muhtemel okuyucuları düşünürüz.

Pek çok durumda, araştırmacı yazdığı alan-notlarını ilk başta gelecekte bir okuyucu olarak kendisi için yazar. Bu şekilde beklenen gerçek bir okuyucunun olmaması araştırmacıya çok daha rahat yazma, yazarken çeşitli tarzları kullanma, bir duruştan ötekine geçebilme ile tutarlılık ve uyumluluk gibi (o sırada) herhangi bir kaygı taşımaksızın okuyucudan okuyucuya yönelme imkânı sağlar. Bu anlamda, alan-notları 'hafif' ve akıcı bir üslupla yazılmalıdırlar. Alan-notları bir başkasına –çoğunlukla daha kapsamlı bir şekilde veya makale halinde- gösterildiğinde, alan araştırmacısı bu sürecin kontrolünü eline alarak, bu notları göstermeden önce onları inceleyip, yeniden düzenleyebilir. Kendi alan-notlarının gelecekteki okuyucusu olarak araştırmacı, bu notları kodlayıp analiz ederek, makaleye veya yazılı metne dönüştürmek için daha detaylı okumak ihtiyacındadır.

Alan-notları, araştırmacının kendisini gelecekte ne derece bir okuyucu olarak tahayyül ettiğine bağlı olarak değişik şekillerde yazılabilir. Mesela öğrenciyken alan araştırması yapanların, aldıkları notların yakın gelecekte -sömestre veya dönem sonunda ödevin sunumunu yaparken gibi- birer okuyucusu olacaklarını düşünerek yazdıkları olur. Daha tecrübeli etnograflar ise kendilerini daha uzak bir zamandaki okuyucular olarak tahayyül eder ve bu nedenle yıllar sonra alandaki tecrübeler ilk tazeliğini yitirip, silik bir hal aldığında bu notların hala anlamlı gelebilmesi için gerekli olan arka plan bilgisi ile yeterli düzeyde detayları içermeli olduğunu bilir ve ona göre yazarlar.

Buna karşın uygulamada, araştırmacı-yazarların kafalarında kendilerinden ziyade gerçek okurlar bulunabilir. Öğrenci araştırmacılar genellikle aldıkları notları öğretmenlerine okutacaklarını bilir ve bu okuyucuya göre yazarlar. Benzer şekilde grup projelerindeki araştırmacılar (Douglas 1976), yazdıkları notları, birlikte çalıştıkları araştırmacıları ve meslektaşlarını düşünerek yazarlar. Burada araştırmacıların kafalarında gerçek bir okuyucu vardır ve o nedenle oluşturacakları anlatılar, bilinçli bir şekilde okuyucuların bilgi ve kaygılarına göre şekillenebilmektedir. Bu tür, kafada gerçek okuyucuyu tutarak yazmanın ortak bir etkisi, alan-notlarını daha ulaşılabilir bir hale getirmek için bağlamı ve daha detaylı bir arka plan bilgisini içermek şeklinde kendini göstermektedir. Bununla birlikte yine de etnograf, aynı tonda ve tarzda yazmak için çaba sarf etmeksizin hafif ve akıcı bir üslup benimsemeli ve değişik yaklaşımlara başvurmalıdır.[3]

Alan-notlarının nasıl yazıldığı konusunda muhayyel okuyucuların etkisi gerçek okuyuculardan daha ince ve karmaşık olmaktadır.[4] Etnografın, alan-notu yazarkenki duruşu; gözlem yaptığı dünyaya ait bir şeyleri o dünyaya aşina olmayan dışarıdaki kişilerden oluşmuş olan okuyucu kitlesine aktarma çabasını içerir. Bu anlamda alan-notları son tahlilde öyle veya böyle bir şekilde dışarıdaki insanlara yönelir. Gerçekten bu açıdan bakıldı-

ğında, alan-notlarının kişisel günlüklerden ayrıldığı görülür. Bu bağlamda alan-notları sadece yazarın kendi farkındalığını ve içgörüsünü artırmaya yönelik kişisel tepkileri olmayıp; daha çok, daha geniş bir okuyucu kitlesini oluşturan başkaları tarafından okunacağı düşünülerek organize edilen ve düzenlenen temel anlatılardır.

Pek çok etnografkafasında, yazacağı alan-notlarını sonradan yayın haline getirmek fikrini taşımakta ve bu anlamda profesyonel bir okuyucu tahayyülü ile yazmaktadır. Bu çeşit notlar, güzelleştirilmeye ve düzeltilmeye ihtiyaç duyabilirler fakat yazarken hakkında yazılan insanlara ve onların adetlerine aşina olmayan diğer profesyonelleri kapsamasına çalışılırlar. Araştırmacı-yazar bir dereceye kadar, yazdıklarının en sonunda daha geniş bir okuyucuya ulaşacağı düşüncesinin bilincindedir ve bilir ki alınan notlar daha zengin olacak; daha fazla bir arka plan bilgisi, bağlama dair anlatı ve detaylı betimlemeler sunulacaktır.

Bu demek değildir ki henüz oldukça 'ham' bir halde olan alan-notları, başlanır başlanmaz dışarıdaki okuyucuları ve profesyonelleri kapsayacak şekilde kaleme alınmalıdır. Alan-notları, daha sonra elde edilen kısımların önceden yazılmış olanların üzerine ilave edilmesiyle oluşan birikmeci bir yapıdadır. Mesela önceki notlarda betimlenen kişi ve olayların daha sonraki notlarda da betimlenmesine gerek yoktur. Bunun yerine, sadece belirli olaylarda yer alan ve isimlerin kısaltılmış olması ile sosyal açıdan tanıtıcı bilgilerin yeterince verilmemiş olması dolayısıyla dışarıdaki okuyucuya tam olarak bilinir kılınmamış olan kişilere dair bilgiler yazılmalıdır.[5] Bilinmelidir ki böylesi bir alan-notu, sadece bu tür bir tamamlama ve bağlam içerisine yerleştirme işlemi sonucunda ancak yazarının dışındaki bir okuyucuyu kapsayacak hale gelir. Böylece, birike birike çoğalan alan-notları, her zaman için yeni bilgiler ile içgörülerin ve daha sonradan düzenlenmeye ihtiyaç duyulacak olan, bitmemiş, henüz işlemdeki bulguların dâhil edilmesine imkân veren bir açık uçluluk taşırlar.

Pek çok etnograf, alan-notları yazarken gelecekteki muhayyel okuyucular olarak kendilerini veya diğer profesyonelleri düşünmek konusunda ayrılırlar. Bir kişi, alanda doğrudan katıldığı olaylar hakkında birinci şahsın ağzından yazarken veya mesela alanda çalışırken atılacak bir sonraki adıma ilişkin olarak bir kişinin duygusal tepkileri ile sezgileri gibi konuları yansıtırken; etnograf bu anlatıların gelecekte sadece kendisi tarafından okunacağını varsayabilir. Bunun aksine olarak, orada yaşayanlarca oldukça 'önemli' addedilen ve en sonunda yazılacak olan etnografyaya alıntılanacağı muhtemel olan bir olayı yazıya dökerken, yazar her şeyin tam ve detaylı olması çabasındadır.

Özetlemek gerekirse, duruş ve muhayyel okuyucular, araştırmacının alan-notlarını düzenleme biçimi üzerinde oldukça önemli bir şekilde belirleyici olmaktadır; o kadar ki araştırmacı metinleri bilinçli bir şekilde daha geniş bir okuyucu kitlesi için hazırlıyor olsa bile bu iki faktör sessizliğini koruyarak da olsa etkisini sürdürmektedir. Alan-notları yazımı özetleme yapmak ve yaşanan süreçleri metne taşımak konusunda anbean tercihler yapmak gibi bir dizi kendine has özelliği barındırırlar. Bu tercihler, sadece nelere bakılması ve nelerin kısa notlar halinde alınmasından ibaret olmayıp, bütüncül bir şekilde yazılacak olan alan-notlarının, *kimin için ve dolayısıyla nasıl* yazılacağını da içerirler. Öğrenci araştırmacılar için bu okuyucu her ne kadar nihayetinde kendi disiplinleri içerisindeki profesyoneller ise ve belirli bir etki yapmakta iseler de başlangıçta genellikle yazacakları alan-notlarını okuyup görüşlerini belirtecek olan öğretmenleridirler. Bütün bu yönelinen ve düşünülen okuyucu kitlesi ile bir tarafa bırakılması güç olan teorik bağlılıklar, her etnografın omuzlarına belirli bir yük yüklemektedir.

Yazıya Dökme Süreci

Yazıya dökme, ilk bakışta etnografa her şeyin açık olduğu kolay bir süreç gibi görünebilir. Ona göre yeterli zaman ve enerjinin ayrılması durumunda geriye sadece masanın başına geçerek,

göstereceği az bir dikkat ile gözlemlerini kolayca yazım sürecine dönüştürmek kalmıştır. Gerçekten de her ne kadar muhafaza ettiği tecrübeleri kâğıda geçirmek için gerekli olan yeterli zaman ve enerji konusu temel kaygılardan biri ise de, biz, alan araştırmacısının çeşitli yazma seçeneklerini kullanarak bundan, sürece dair fayda sağlayabileceğini, öneriyoruz. Bu kısımda; yazma sürecine etki eden; 'amaçlar ve tarzlar,' 'yazmak için yeniden canlandırmak,' 'kısa notları daha uzun alan-notlarına dönüştürmek,' 'çoklu sesler ve bakış açıları' ile 'gerçek-zamanlı ve son-noktalı betimlemeler' konularını tartışmak istiyoruz.

Çoklu Amaçlar ve Tarzlar

Etnograflar, alan-notlarını yazarlarken kafalarında birden fazla amaçları vardır ve bu amaçlar, yazım sırasında benimsedikleri tarzı ve yaptıkları seçimleri şekillendirmektedir.[6] En acil maksat ise yaşananları henüz tazeliğini korumakta iken kaydetmektir. Bu nedenle etnograflar, acele içerisinde, kelimelerin arasına çizgiler koyarak olan biteni 'kâğıda geçirmeye' çalışmaktadırlar ve bu yüzden de aldıkları ilk notlar, özenle yazılmış, yayınlanabilir metinlerden ziyade, kafadakilerin kâğıda boşaltılması gibidirler. İlk başta hatırlanacağı düşünülen bir olayın zaman geçtikçe silikleşeceğini ve yeni olaylar oldukça karışacağını bilerek hareket eden bir araştırmacı, aldığı notlara fazlaca özen göstermeksizin diline nasıl geldiyse öylece ifadelere dökerek, daha sonra bakıldığında durumu anlatabilecek, kullanışlı şeyler olmasına çalışır. Tutarlı olmak gibi bir kaygısı yoktur ve bu nedenle olabildiğince hızlı yazarken, bir tarzdan başka bir tarza veya bir konudan başka bir konuya ve düşünceye atlayabilir.

Bu ilkyazım sırasında, alan araştırmacısı, kelimeler ve cümlelerden ziyade hatırlanan olay ve sahne üzerine yoğunlaşır. Kelimeler üzerine erkenden yoğunlaşmak, içsel bir düzeltici oluşmasına neden olur ki bu durum dikkatin, canlandırılan sahneden çekilmesine ve hafızadaki tahayyüllerin boşaltılmasının durmasına sebep olur. Burada amaç: değerlendirme ve düzeltme kısım-

larını sonraya bırakarak, olabildiğince fazla bilgiyi kâğıt üzerine olabildiğince detaylı ve olabildiğince hızlı bir şekilde aktarmaktır. Notlarını yazdığı sırada bir öğrencinin belirttiği şu görüşler bu durumu yansıtmaktadır: "ilk başta bunu yazıya aktarır ve daha sonra geriye dönerek bunu kelimelere nasıl dökeceğime karar verebilir veya notları aldığım sırada bunun tam olarak almak istediğim şekilde olamadığını düşünür ve yeniden o zaman almak istediğim gibi yazarım."

Yazım sırasında etnograflar, olan bitene ilişkin gerekli kısımları kâğıda geçirmek ile bunları tam olarak betimlemek arasında, belirli bir denge bulurlar. Bir öğrencinin, bir olayı betimlemek için uğraştığı sırada söylediği gibi:

"Burada duracağım, sonra tekrar dönerek yeniden yazacağım çünkü ne demek istediğimi biliyorum fakat bir türlü istediğim gibi kâğıda geçiremiyorum... o nedenle, daha sonra biraz daha ekleme yapmak istiyorum fakat asıl, bunu nasıl söylemem gerektiği konusunda düşünmeliyim, o nedenle şimdi burada bırakıyorum. Alan notlarımı yazdığım sırada, elde ettiğim notları belirli bir süreyle bir kenara bırakarak sonradan dönüp düzeltmeye çalıştım ve bu anda gerçekten söylemek istediğim gibi yazıp yazmadığımı, değilse daha iyi ve açık bir şekilde yazabilir miyim diye yeniden dönüp inceledim."

Alan araştırmacıları ilk başta akıllarına gelen bütün kelimeleri kullanarak olan biteni yazıya döker ve daha sonra ise kullandıkları kelimeleri canlandırma gücü daha yüksek olan ve duruma daha uygun düşen kelimeler ile değiştirebilirler. Pek çok yazar, daha sonra eklemeler, daha iyi bir üslupla düzeltmeler yapacağını veya paragrafları yeniden düzenleyeceğini bilerek ilk aşamayı hızlı bir biçimde geçer. Böylece, kelimelerin akıcı bir şekilde kâğıda dökülmesini yavaşlatmaması için ilk başta hızlı ve acele bir şekilde notlar alırken, gelecekteki okuyucuyu ikna etmeye dönük olarak olabilecek en iyi kelime ve ifadelerin bulunması gibi bir kaygı gütmez.

Her ne kadar, etnograflar bütün bunları hesap ettikten sonra alan-notları yazmak için kendilerince bir dizi yollar ve stratejiler geliştirmekte iseler de biz, gündelik yaşananlarla ilgili olarak

ilk yazılan notların, başlık ve konuyla ilgili yazarın dikkatindeki kaymaları da içerecek şekilde, sohbet havasında, spontane bir biçimde düzenlenmesini; kişilerde konuşurken oluşan ses iniş çıkışları gibi kullanılan dilin ve cümle yapılarının değişkenlik göstermesinden ve acele içerisinde yazmanın mecbur bıraktığı sonlandırılmamış ve üstünkörü ifadeler kullanılmasından korkulmaması gerektiğini düşünüyoruz. Bu türlü bir yazma işi, kulağa oldukça taslak gibi gelebilir ancak unutulmamalıdır ki henüz yazılmakta olan alan-notları, okuyucular için yeniden hazırlanmış son metinler demek değildir.

Etnografiar, öncelikle, elde ettikleri bilgileri kâğıda geçirdikten sonra alan-notu yazımı konusundaki diğer amaçladıklarına daha fazla dikkat gösterebilirler. Bir günlük bilgilerin kayda geçirilmesi bittikten sonra, bir araştırmacı yazdıklarını hızlıca yeniden okuyabilir ve daha önce yaptığı türden ilave ifade ve yorumlar ile eksik kısımları tamamlayabilir.[7] Bu ilaveler, yaşananlara dair olabildiği kadar bütün bilgileri betimleyebilir; alan araştırmacısının yüklediği anlamı veyayaşanan olayın araştırmacı için önemini ifadelerle yansıtabilir veya bilinçli bir şekilde gelecekteki muhayyel okuyucunun o konuyu belli şekilde görmesi için ikna etmeye dönük bir biçimde yazmaya çalışabilir.

Bütün bu farklı amaçlar ve sonradan yapılacak olan ilaveler, alan-notlarının düzeni içerisinde biçem/tarz farklılıkları oluşturur. Bilgileri bir an önce kâğıda geçirmeye çalışmak, üstünkörü ve rast gele bir akış içinde yazmakla sonuçlanır; yorumların ve soruların yer almasına yol açar; daha fazla bilmek isteyen ilgili bir okuyucuyu hayal etme, daha uzun, daha canlı ve detaylı notlar yazılmasını sağlar.

Yazmak İçin Canlandırmak

Etnografiar, notları bütün haliyle yazdıkları sırada günün olaylarını organize edip canlandırırken, birkaç standart yöntem kullanmaktadırlar. Bu yöntemlerden biri, kişinin o gün içerisinde kendi yapıp ettiklerinin ve gözlemlerinin ardışık bir sırayla izini

sürmesi ve bizzat yaşayıp gözlemlediği, kayda değer olayların ardıllık sırası içerisinde yeniden canlandırılmasıdır. Bir diğeri ise, özellikle canlı ve önemli olarak öne çıkan 'yüksek önemdeki' bir konu veya hadise veya olay ile başlayıp bu olayı olabildiğince detaylandırdıktan sonra diğer önemli olayları, hadiseleri veya alış verişi ilgi çekici olmasına göre ele almaktır. Veya bunların yerine etnograf, önemli görülen olayların yeniden canlandırılması için ilgi duyulan belli başlıklarla ilişkili hadiselere daha sistematik olarak ağırlık verebilir. Etnograflar, çoğunlukla aynı anda birden fazla yönteme başvurur veya çeşitli yöntemleri birleştirerek zaman içerisinde geçmişe ve geleceğe dönük bir şekilde bilincin ilgisindeki akış içerisinde faaliyetlerini sürdürürler.

Daha önceki bölümde de vurgulandığı gibi, alan araştırmacıları uzun alan-notları yazmak için masanın başına geçtiklerinde her zaman çalıştıkları yerde yaşananlara ilişkin olarak ellerinde önceden kısa anlatılar veya kısaltmalı notlar bulunmaz. Bu tür durumlarda, tanık olunan olayları yazmak için canlandırmaya çalışmak süreci yalnızca hafızadan yapılacaktır. Burada etnograf, belirli bir başlama noktası alır – kilit önemdeki bir hadise, alandaki gününün başlangıcı gibi- ve yazmaya koyulur. Veya geçirdiği o günkü olayı yeniden incelemeye başlar ve her aşamada hatırladıklarının kayda değer olup olmadığına karar verir. Sonuç olarak, yazıya dökme kısmının başında, alan araştırmacısı, belirli bir liste oluşturmak veya olayları kabaca ortaya koymak amacıyla bu ilkelerin herhangi birini kullanabilir ve değişik başlıkları konu edebilir.

Kısa notlardan (veya yazmak için hazırlık amacıyla oluşturulan bir başlık listesinden) hareketle, uzun ve tam halde alan-notları yazmak ise daha farklı bir seyir izleyebilir. Özellikle, söz konusu kısa notların kapsamlı olduğu durumlarda, araştırmacı, alan notlarını düzenlemek için yazacağı güne dair aldığı kısa notlar ile başlayıp, kayıt sırası içerisinde devam edebilir; hafızaya dayanarak, farklı ve parçalar halindeki kısa notlar arasında

bağlantı kurar ve eksiklikleri tamamlar. Bu anlamda, kısa notlar, geriye dönerek, alanla irtibatı kurduğu için yazma sürecinin tam ortasına oturur. Bununla birlikte, konu sadece bundan ibaret değildir, alan araştırmacısı, kısa notlara dayanarak 'her şeyi' hatırlayabilir. Buna ek olarak, alandayken kayda değer bulduğu olayları akla getirebilme ve onlar hakkında yazabilme kabiliyeti konusunda kendisini daha güvende hissedebilir.

Kısa Notları Uzun Alan-Notlarına Dönüştürme

Kısa notlardan, uzun ve tam şekilde alan-notları oluşturmak, mekanik bir süreç değildir. Alan araştırmacıları, içinde bulundukları olaylardan, hadiselerden ve tecrübelerden elde ettikleri, küçük parçalardan ve kısa bilgilerden bir şeyler inşa etmek zorundadırlar. Yaşanan olaylar ve hadiseler silsilesine dair oluşturulacak betimlemeler, sadece araştırmacının kendisinden oluşacak bir okuyucu kesimi için olsa bile, mantıklı ve anlamlı olmak zorundadır.

Kısa notlardan alan-notları yazarken, etnograf, kısa notlar ile meydana gelen olaylar hakkındaki bilgilerin daha bütün ve daha zengin bir şekilde toplanması arasında gidip gelir. Bu sürecin başarıyla geçilebilmesi için, kısa notlar ile uzun alan-notları arasındaki, kısıtlanmaktan ve rahat yazmaktan kaynaklanan içerik ve doku uyuşmazlığı ile olası uyum konularının dikkate alınması gerekir.

Kısa notlar:[8]

[dava numarası]

Snow, Marcia

Thomas — dava vekili-AİDS Mike Murphy

yasal vasi

---

herhangi bir kişiden davacı mısınız—(her ikisi)
oldukça fazla dozlarda kemote (rapi)
buraya
hiçbir zaman geleceğini sanmıyorum.
Onun yürüyebilecek kadar iyi olduğunu biliyorum –
Geldi (dönen ısıtıcı) – ne zaman?
UCLA'daki doktorunu arayabilirsiniz ve
O size bütün bunları teyit edebilir.
Ben insanları telefonla
Aramam – mahkemeler böyle çalışmaz – bu konu yazıyla bildirilmelidir
(kişiye özel olarak)

Biraz daha açık olayım
Bu kişilerden davacı olmak
İstemiyor musunuz?
Hakkında davacı olmak istiyorum (hayır, fakat)
- eğer o onun vasisi ise her ikisi - fakat

---

bunu çöz
Departman 10 – Y (argıç) Berkoff
Bayan S, bir saniye bekleyin

Alan Notlarının Tam Hali

Uzun, kıvırcık ve koyu kahverengi saçları olan yirmilerindeki Marcia Snow'un üzerinde mavi bir bluz ile pantolondan oluşan gündelik bir kıyafet vardı. Herhangi bir evlilik yüzüğü taşımıyordu ama gözlüklü, genç görünümlü bir adamla birlikteydi. Kırmızı-siyah çizgili ceketiyle Robert Thomas, kırklarında, açık kahverengi saçları ve kaba bıyıkları olan bir adamdı.

Yargıç RT'ye herhangi bir dava vekili olup olmadığını sorarak başladı; evet vardı ama o an için orada değildi. İş ortağı olan ve TRO olarak da işimlendirilen Mike Murphy' nin AİDS'i olduğu ve hastalığı arttığı için o gün orada olamadığını açıklıyordu. "Ben onun yasal vasisiyim," o nedenle onu temsil edebilirim, dedi. Yargıç MS'ye: " herhangi bir kimse hakkında davacı mısın?" diye sordu. MS, her iki kişiye karşı da yaptırım istediği şeklinde cevapladı. Daha sonra RT, MM' nin üç yıldır AİDS'i olduğunu "Çok yüksek dozlarda

kemoterapiye maruz kaldığını açıkladı ve "buraya hiçbir zaman gelebileceğini sanmıyorum" diye ekledi." Yargıç daha sonra, MS'ye MM'nin hastalığı hakkında neler bildiğini sordu. MS, bir süre tereddüt ederek, "onun yürüyebilecek kadar iyi olduğunu biliyorum." dedi. Onu, çalındığı gün ısıtıcıları geri getirdiğinde yürürken görmüştüm. Yargıç: Bu ne zaman oldu? (buna verdiği cevabı duyamıyorum) RT: Onun yaklaşık üç yıldır AİDS'i var. O çok hasta. "İsterseniz UCLA'daki doktorunu arayabilirsiniz ve o size bunu teyit edebilir." Yargıç: "Ben insanları telefonla aramam. Mahkemeler bu şekilde çalışmaz. Yazıyla bildirilmesi gerekir" veya kişisel olarak tanıklık edilmesi gerekir. RT, MM' in çok hasta olduğunu tekrarlıyor, bu nedenle kendine dikkat etmesi gerektiğini ve iyiye gitmediğini belirtiyor. Fakat MS buna yine karşı çıkarak "Bay Murphy benden aldığı ısıtıcıyı geri getirdi – demek ki yürüyebiliyor..." dedi.

Daha sonra yargıç MS'ye bakarak, " İsterseniz açık olayım – bu kişilerden sadece biri hakkında davacı değilsiniz değil mi?" MS: "Hayır, her ikisi hakkında davacı olmak istiyorum. Fakat eğer o onun vasisi ise, o takdirde bu kişiyle devam edebiliriz" dedi. Yargıç bu fikre olumlu baktı ve bu işi 'çözmesi' için başka bir yargıca izin vereceğini söyledi ve dava için Onuncu Daireden, yargıç Berkoff'u görevlendirdi. MS ve RT ayrılmak için baktı fakat yargıç: "Bayan Snow, kâtip dosyanızı alıncaya kadar bir dakika bekleyin" dedi. MS kısa bir süreliğine bekledi, dosyayı aldı ve yanındaki adamla birlikte ayrıldı.

Oldukça seçilmiş, taraflı ve kısaltmalarla dolu olan kısa notlara karşın, uzun alan-notları bize mahkeme odasında gözlenenlere ilişkin daha tutarlı ve adım adım aşamaları da içeren bir anlatım sağlıyor. Görüldüğü gibi, bu hikâyede yer alan detayların çoğu hafızadan tamamlandı. Mesela, kısacık notlar sayesinde davaya ilişkin sağlanan kısa 'arka plan' bilgisi daha sonra iki davacıya (ama yargıca ya da diğer mahkeme personeline değil) ilişkin olarak, görece tam şekliyle uzun alan-notları halinde tamamlanıyor. Buna ek olarak notlar, savunma yapacak iki kişiden birinin olmamasından kaynaklanan somut problem ile yargıcın, olmayan kişi hakkında sorduğu sorular ve iddia ve savunma taraflarının bu sorulara verdikleri cevaplarla ilgili bilgiler veriyor. Bununla birlikte bu hikâye, bazı önemli kısımları gözden kaçırmakta (mesela bu davada bir kiracı-ev sahibi anlaşmazlığının söz konusu olduğu gerçeği) ve anlamı bilinmeyen bazı öğeler içermektedir (mesela, Marcia' nın hazır bulunmayan kişi hakkında yorum yaparken "çaldığı ısıtıcıyı geri getirdiğinde" demesi gibi).

Şimdi de, kısa notlardan uzun alan-notlarına geçişte doğrudan yapılan alıntılar ile nasıl başa çıkıldığına bakalım. Alıntılarda, sadece olayın gerçekleştiği anda kullanılan kelimeler yer alıyor; o sırada bazı bölümleri kaçırılan bir konuşmaya ilişkin olarak bu kısımlar doğrudan yapılan alıntıların yanı sıra yeniden kaleme alınıyor. Böylece mesela hâkimin söylediklerine ilişkin olarak kısa notlarda "yazıyla bildirilmeli veya (kişiye)" diye yer alan kısımlar, uzun alan-notlarında "yazıyla bildirilmeli' veya kişinin tanıklığına gidilmeli" olarak görülebiliyor. Genel bir kural olarak, gerçekleştiği anda bire bir aynı kelimeler ile kaydedilmeyen bir konuşma ya dolaylı bir alıntılama ile aktarılmalı veya yeniden yazılmalıdır (bkz dördüncü bölüm).

Genelde, kısa notlardan alan-notları yazma kolayca yapılan bir hatırlama veya tamamlama işinden ibaret olmayıp, aksine, görece tutarlı olarak sıralanmış hareketler ile olaylara ve karakterlere dair yapılan canlandırmaların oluşturulduğu aktif bir süreçtir (bkz dördüncü bölüm). Alan araştırmacısı, kısa notları ve konu başlıklarını uzun alan-notlarına dönüştürürken, aslında daha önceden, karşılıklı ilişkilerini oluşturduğu ve keşiflerde bulunduğu tecrübelerini ısmarladığı bir çeşit ön analizin içerisinde yer almıştır. Bu süreç, sadece nelerin dâhil edileceğine değil, aynı zamanda hatırlanan konu başlıkları ile kısa notlarda yer alan öğelerden nelerin dışarıda bırakılacağına da karar vermeyi içerir. Böylece, etnograf uzun alan-notları yazarken, ya oldukça açık bir biçimde hatırlıyordur veya belirli olaylara ve izlenimlere dair kısa notlar almıştır ama her halükarda çok çeşitli sebeplerle bunların bazılarını notlara dâhil etmemeye karar verir. Söz konusu notların arasında çalışılan düzendeki temel faaliyetlerin kenarında kalan veya oradaki insanların önemsiz buldukları ya da etnografın ilgisini çekmeyen konular bulunabilir.

Bununla birlikte, etnograf günlük alan-notları yazımına devam ettiği sırada veya daha sonraki bir aşamada, başlangıçta önemsiz gördüğü veya ilgisini çekmediği için uzun alan-not-

larına dâhil etmediği kısa notları veya konu başlıklarını önemli görebilir. Mesela, hatırlanacağı gibi (ikinci bölümdeki) öğrenci-etnograf; uzun alan-notları yazarken ilk başta aldığı kısa notları arasında bulunan Headstart Programındaki kum havuzuna "üç yeni kum torbası daha geldi" ifadesini önemsiz bularak atlamış fakat daha sonra yazmaya devam edip günün gözlemlerini kâğıda geçirirken, belirli bir anlam ilişkisi bulmuştu.

Şimdi geçmişe doğru düşünüyorum da, kumu getirdiğimiz gün, gerçekten çok sıcak bir gündü, o nedenle aldığım kısa notlar hatırlamamı sağladı çünkü dışarısı o kadar sıcaktı ki öğretmen Karen, çocukların kumdayken ayakkabılarını çıkarabileceklerini söylemişti. Bu, uygulanması oldukça zor bir kural haline geliyordu çünkü öğrencilerin herhangi bir yerde ayakkabılarını çıkarmalarına izin verilmiyordu. Çocuklar, kum havuzundan koşarak çıkıp park kısmına geçeceklerdi ki bu gerçekten uygulanması zor bir kuraldı. Ve bu konuda yaşadığım bir olay vardı.

Yapılan bu yorumlarda, söz konusu öğrencinin kısa notları arasında kendi başına çok da önemli bir yer tutmayan, üç çuval kumun getirilmesi bilgisi, daha sonra kuralların uygulanması ve kontrol konularını önemseyince, bununla olan ilişkisi nedeniyle önemli hale gelmiştir; bu şekilde önemli hale gelince de, kumun getirilmesi konusunu bir olay olarak notlarına dâhil etmiştir. Dahası, kuralların uygulanması ve kontrole olan bu odaklanma onu, hafızasını yoklayarak 'ilişkili olabilecek' diğer olayları veya 'hadiseleri' incelemeye sevk etmiştir; burada araştırmacı "o konu hakkındaki bir hadiseyi" yeniden toplayarak bu olayı notları arasına dâhil edip, yazıya dökeceğinin sinyalini vermiştir.

Notların yazılıp, içerdikleri bilgilerin tuttukları yer düşünülürken ortaya çıkan ve birinden diğerine kayabilen 'önemli olma' durumunu göz önünde tutarak, biz, öğrencilere, asıl olayla belli belirsiz bir şekilde ilişkili olsa ve oldukça zayıf görünse dahi bütün bu 'tali' olayların pek çoğu hakkında da olabildiğince yazmalarını öneriyoruz. Bu tali bilgiler, başka hadiselerle ilişkili bazı önemli süreçlere veya etnografın ancak sonraki aşamalarda değerini fark edeceği analitik temalara işaret edebilir. Hatta, çok daha bağlantılı olayların hikayesini yazarken dahi yazarlar, temel eylemin içindeki kilit önemi olan içgörüleri ortaya koyabilmek

amacıyla açıkça bazı yüzeysel faaliyetleri ve yorumları da dâhil etmelidirler.

Çoklu Sesler ve Bakış Açıları

Bir etnograf, alan-notları yazarken olayın geçtiği sahneyi sadece hatırlamakla ve hayalinde canlandırmakla kalmaz, aynı zamanda olaya ilişkin olarak bazı özellikleri diğerlerinden daha fazla öne çıkaracak şekilde, belirlediği bir açıdan o sahneyi yansıtmaya çalışır. Belirli bir açıdan bakma, kısmen araştırmacının yer aldığı disiplinden kaynaklanan teorik kaygılardan dolayı oluşmaktadır; ayrıca kısmen de alandaki katılımlarının tabiatından kaynaklanmaktadır – mesela araştırmacının kendisini kaçınılmaz olarak seçici bir yerde konumlandırması ve oradaki belirli kişilerin tecrübeleri ile tanımlaması gibi. Böylece etnograf yazarken, hatıralarını belli bazı gözlemsel bakış açılarını ve diğerlerine nazaran belli bazı kişilerin yapıp ettiklerini öne çıkaracak şekilde yeniden inşa eder – kısa notlar ve konu başlıkları tarafından harekete geçirilirek olur bu.

Alandaki katılımın taşıdığı seçici eğilimler ve hafızanın inşa ediliyor olmasına bir de etnografların, olayları aktaran bütün yazarlarda olduğu gibi, hikâyelerini belirli bir 'bakış açısı' na göre anlatıyor olmaları gerçeği eklenmektedir. Geleneksel anlamda 'bakış açısı,' olaylar hakkındaki yazma perspektifini ifade etmektedir ki mesela olaylar kimlerin gözünden anlatılacak veya kimlerin sesi betimlemelere yansıtılacaktır? Bakış açısı ayrıca hikâyenin anlatıldığı ve karakterlerin, eylemlerin, düzenin ve olayların okuyucuya kimin görüşünden yansıtıldığını belirleyen perspektife gönderme yapar. Her ne kadar yazarlar, bir hikâyenin anlatılması için oldukça değişik ve karmaşık yollar geliştirmişlerse de bunlar arasında en genel ayrımlar; birinci şahıs, üçüncü şahıs ve her şeyi bilen bir bakış açısı arasında yapılmaktadır (Abrams 1988:144–48).

Birinci Şahıs Bakış Açısıyla Anlatım

Birinci-şahıs yazım şekli, "bakış açısını, birinci şahıs olarak aktaran kişinin bildikleri, yaşadıkları, çıkarsadıkları veya diğer karakterlerle yaptığı konuşmalar sonucu ortaya çıkardıklarıyla sınırlar" (Abrams 1988:46). Alan-notlarında, hikâyeleri anlatan birinci şahıs 'ben,' etnografın kendisidir. Bu yaklaşım yazarı, diğer kişilerin hareketleri ve konuşmaları ile birlikte kendi tecrübelerini, tepkilerini ve anlatılarını aktarmaya en çok teşvik eden imkânı sunduğundan, biz de etnografların sık sık bu yola başvurarak birinci-şahıs ağzından yazmalarını öneriyoruz. Alan notlarını birinci-şahıs ağzından yazarken, araştırmacı gördüğü, yaşadığı ve o anda kendi bakış açısından ve kendi sesinden hatırladığı ayrıntıları yansıtmaktadır.

Birinci-şahıs ağzından yazmak, özellikle, etnografın çalıştığı toplumun bir üyesi olduğu durumlarda oldukça etkili bir yoldur. Meydana gelen hadiselere onun gözünden bakmak bize bir etnograf olarak sahip olduğu hassasiyetlerin süzgecinden geçirmiş olarak sunduğu eylemlere karşı içerden birinin bakışını görme imkânı verir. Bunun yanında, birinci-şahıs bakış açısı etnografa, olan bitene ilişkin olarak çalıştığı insanların bakış açılarından görüldüğü şekliyle doğal olarak anlatı yapma olanağı sağlar.

Birinci-şahıs ağzından yazılmış olan aşağıdaki alan-notu, bütün bu anlatılan özellikleri örneklemektedir. Bu alıntıda, yüksek kalitede güneş gözlüğü üreten bir kuruluşta çalışan gözlemci, dükkân sahiplerinden birinin karıştığı cinsel tacizle ilgili tatsız bir olayı aktarıyor:

> Aşağı yukarı gün ortasında, Richard, dükkân sahiplerinden birisi ve kapı nöbetindeki müdür Al ile birlikte ön bölümde duruyordum. Gözlüklerden birini denemek için eğildim ve plastik çerçeveleri dışarı çıkarırken "Ooo bunlar harika," dedim. Richard "hayır" sana yakışmadı gibi bir şeyler mırıldanıyordu. Gözlüğün markasının, aynı zamanda VVO gözlüklerini üreten firmanın çıkardığı Lunettes olduğunu fark ettim, böylesini hiç görmemiştim ve Richard karar vermek için çok acele davranmıştı. Gözlüğü geri bıraktım ve Richard'a, "ne düşünüyorsun" diye sordum. Bana baktı ve "gerçekten oldukça güzel memelerin var, değil mi?" dedi. Bense onun "gerçekten oldukça güzel bir zevkin var, değil mi?" diye sorduğunu düşündüğümden, bir taraftan aynada kendime bakarken

"evet, bu gerçekten harika" dedim (ayrıca gözlüklerimi takmadığım zaman görmediğim gibi duyamam da. Bu yüzden Richard'ın sözlerini de farklı şekilde anlamıştım ama sonradan o benim yorumlamama gerek bırakmayacak şekilde söylediğine açıklık kazandıracaktı). Richard'a baktım. "Bunlar gerçekten harika memeler" dedi. O sırada ağzımdan kısık bir "huh" sesi çıktı (O anda söylediği ilk cümleyi zihnimde yeniden düşündüm ve güneş gözlüğü seçimindeki zevkimle ilgili sandığım yorumu yanlış duyduğumu anladım. Belki belirli bir dereceye kadar doğru anlamıştım fakat başka bir şekilde değiştirmiştim; söyleneni yok sayarak durumu dengede tutmuştum. Fakat "gerçekten daha kesin ve yüksek bir sesle – gerçekten netti" bir taraftan elleriyle göğüslerimi hissediyormuş gibi yaparak aynı şeyleri söylemeye devam etti. Afalladım ve kollarımı göğsümün üzerinde bağladım (Bunu bilinçsiz olarak yapmıştım ve sonradan bunu bir koruma hareketi olarak yaptığımın farkına vardım.) "Kendini kapatıyorsun" diye devam ediyordu. Sonra kollarını o da bağladı ve "seni hiç bu kadar utangaç görmemiştim" dedi. Daha sonra göğsünü şişirerek kasıldı (benim her zaman yaptığım gibi yapmaya çalışıyordu veya benim hep yaptığımı düşündüğü şeyi). Yumuşak bir sesle "Bu uygun değil," dedim.

Bu etnograf, birinci-şahıs ağzından yazmakla sadece tacizde bulunan Richard'ın söylediklerini ve kendisinin buna verdiği cevapları aktarmakla kalmıyor, aynı zamanda yaşadıklarına ilişkin nasıl hissettiğini ve neler düşündüğünü de yansıtabiliyor: mesela "afalladım..." derken olduğu gibi. Burada, yazılmasa oldukça zararsız bir sohbet olabilecek olan istismar sözlerine karşı etnografın duygularını ifade ederken bedenen geri çekilmesi ve kendini-korumak adına yaptıkları aslında yaşadığı durumun ne kadar tatsız ve adamın söylediklerinin ne kadar rahatsız edici olduğunu, herhangi bir söylenenden veya kayıt edilen düşünceden çok daha net ve tam bir şekilde ortaya konmasını sağlıyor. Eğer aynı notlar üçüncü-şahıs diliyle kaleme alınmış olsaydı, içerden görüşlerin ve olay açığa çıktığında araştırmacının iç dünyasında değişen duygu ve düşüncelerin yansıtılması mümkün olmazdı. Buna ilaveten söz konusu notların, dükkân sahibi söylediklerinde ısrar edip, aynı taciz edici ifadeleri daha net bir biçimde yinelediği zaman araştırmacının duyduklarını yeniden düşünüp değiştirmesi ve bu durumun bir 'korunma hareketi' olarak 'kollarını göğsünde bağlaması' nı ortaya koymasını engellerdi. Bu ısrarlı tekrar, yapılan bu taciz sözlerinin üzerinde durulmasını ve kaçınılmazlığını görmemizi sağlamıştır.

Dahası, birinci-şahıs dili kullanarak yazılan alan-notları bize hem yazarın oranın bir parçası olarak yaşadıklarını görebilme ve hem de bir etnograf olarak yazdıklarını izleme imkânı sunar. Örneğin, yaşadığı cinsel taciz konusunu yeniden oluşturup yansıtmak suretiyle, bir satış elemanı olarak başlangıçta dükkân sahibi ile neler yaşadığını, onun söylediği başka bir sözü nasıl da yanlış bir şekilde, işiyle ve müşterilerle kuracağı ilişkiyle ilgili, "harika bir zevkin var" olarak anladığını görmemizi sağlamaktadır. Fakat bu sayede ayrıca, yaşadıkları ile ilgili yaptığı yorumları, özellikle parantez içinde yazdıklarından, mesela neden başlangıçta yanlış anladığı ile ilgili olarak: "Belki belirli bir dereceye kadar doğru anlamıştım fakat başka bir şekilde değiştirmiştim; söyleneni yok sayarak durumu dengede tutmuştum" demesinde olduğu gibi anlama imkânımız olmaktadır.

Üçüncü-Şahıs Bakış Açısıyla Anlatım

Her ne kadar, birinci-şahıs ağzından yazılan alan-notları araştırmacının duygu ve düşüncelerini iyi bir şekilde ifade etmesine imkân tanısa da, etnografyanın öncelikli amacı başkalarının yapıp ettiklerini ve söylediklerini anlatmaktır. Bu nedenle, üçüncü-şahıs bakış açısıyla yazmak, özellikle başkalarının söylediklerini ve eylemlerini aktarırken oldukça etkili bir yoldur. Biz, etnografın yazdığı alan-notlarında başkalarının yapıp ettiklerine ve söylediklerine dair gördüklerini kaleme alırken bu bakış açısıyla yazmasının uygun olacağını düşünüyoruz.

Alan-notlarını üçüncü-şahıs ağzından yazmak için yazarın bütünüyle birinci-şahıs zamirlerini kullanmaktan kaçınması ve kendisini sürekli olarak alan-notlarından çıkarması gerekmemektedir. Araştırmacı, bir taraftan alan-notlarında yaptığı anlatıları üçüncü-şahıs ağzından yazarken, diğer taraftan kendisini katılımcı-gözlemci olarak olayın içerisine katabilir ve kendi tepkilerini de birinci-şahıs ağzından bir yere dâhil edebilir. Mesela, Zambiya'nın kuzeybatı bölümündeki, Kabompo Bölgesinde *mukanda* ritüelini (oğlan çocuklarının erkekliğe kabulü) gözle-

yen ve bu törene bizzat katılan Rachel Fretz, çoğunlukla oradaki insanların faaliyetlerini betimleyen alan-notları yazmıştır.[9] Bu betimlemeler, öncelikli olarak üçüncü-şahıs ağzından yazılmıştır ancak zaman zaman üçüncü-şahıs bakış açısını da kullanmıştır. Örneğin aşağıdaki alıntıda, oradaki öteki insanların yaptıklarını yazmayı gözetmektedir ve zaman zaman kendisinin aktif olarak katıldığı anları aktarırken ve oradaki insanların tepkilerini betimlerken, 'ben' cümleleri kullanmaktadır.

'O gün öğlen, kadınlar ve çocukların sanki *lyishi* gelmiş gibi bağrıştıklarını duyar duymaz (ben ve diğer araştırmacı) hemen fotoğraf makinelerimizi alarak (köyün merkezine) koşuştuk. Gördüğümüz şey, tavşan maskeli *Kalulu* idi. Küçük ve kıvrak bir karakterdi ve boyun kısmında otlardan yapılmış etek ve gömlek giyinmişti. Kollarında ve bacaklarında ise genellikle giyildiği gibi liflerden yapılmış bir şeyler vardı, vücudun "tamamı" ağ şeklinde bir şeyler ile kaplıydı, ve maskesi; büyük kumaş kulakların olduğu küçük yüzü kırmızı ve beyaz boyalıydı. Genizden konuşur gibi "wha wha" diyordu. Sanki küçük bir çocuk ağlaması gibi bir şeydi bu. Hafifçe sıçrayarak, çocukların olduğu yere doğru koşar gibi gitti. Daha sonra şef, kadınlara kendisiyle dans etmelerini söyledi; bunun üzerine adamın kızı, D, bazı kadınları ve çocukları getirdi, sırtlarını tavşana, Kalulu' ya çevirdiler ve şarkı söyleyip dans ettiler... şimdi ve daha sonra Kalulu oldukça kayıtsız bir şekilde bir kadını veya çocuğu kovalıyordu. Ve daha sonra birdenbire, elindeki küçük çubuğu kullanarak bir kıza doğru yöneldi ve onu yakaladı. Çocuklar büzülerek oradan kaçmışlardı ve Tavşan da J'nin evine doğru koşmuştu. Kısa süre sonra geri geldi.

Ve daha sonra şef, John'u çağırarak ona bazı direktifler verdi çünkü birazdan John gidip sekiz yaşındaki N ile birlikte yaşayan kız çocuğu Kianze'yi bulacak ve kollarıyla sıkıca sarılıp tutacak, çığlık atarken onu yakalamaya gelen Tavşan, Kalulu'ya doğru sürükleyecekti.

Kız, çığlık çığlığa başka bir yöne doğru kaçtı ama ardından John giderek yakaladı ve Tavşan'a doğru çekti. Kianze, omzunun üzerinden bakarken, bütünüyle dehşete kapılmış gibiydi ve feryat edip hıçkırarak ağlıyor, gözyaşları yüzünden dökülüyordu. (Bütün bunları izlerken dehşete düştüm). Bu defa, Tavşan ona vurdu ve o da hala hıçkırarak eve doğru koştu. Ama ardından maske de giderek eve girdi. Ama, sonradan bana söylendiğine göre kız, yatağın altına saklanmayı başarmıştı.

Daha sonra, Kalulu Jinga'nın arkasından koşarak onu yakaladı ve kollarının arasına aldı. Jinga da çığlık atıyordu, fakat o kadar dehşete düşmüş gibi görünmüyordu ve ağlamıyordu. Birisi daha sonra, maskenin kızı *mukanda*

kampına doğru götürmesi üzerine, N'nin (kızın büyükannesi) acı ilc bağrışarak kızın geri verilmesini istediğini söyledi.

Bu sıralarda, Ana (diğer genç kız)'nın ortadan kaybolduğunu fark ettim (birisi onun çalılığa kaçıp saklandığını söyledi). Öyle görünüyordu ki Tavşan onun evde saklandığını düşünüyordu ve bu defa kızın annesini yakalamaya çalıştı ama kadın, Nyana, eve doğru koşarak kapıyı sert bir şekilde kapattı. Kapı oldukça dayanıklı ve ahşap olduğundan Tavşanın zorlayarak açma şansı yoktu...

Doğrusunu söylemek gerekirse, *Kalulu* Tavşanı oyun oynayıp, dans ettikten sonra insanlara yönelen bir düzenbazdı). Bir sonraki gün, John'a Kianze ve Jinga' yı neden yakaladığını sorduğumda bana bu kızların okula gittikleri sanıldığı halde evden çıktıklarını ama her gün okula gitmediklerini söyledi. Bir süre sonra, maske mukanda yolundan giderek uzaklaştı ve ben de eve gittim ama hala maskenin kızlara olan davranışı nedeniyle şoktaydım.

Burada etnograf, alan-notlarını yazarken öncelikli olarak – maskeli dansçı, çığlık atan kızlar, büyükanne- gibi ötekine yönelse de, zaman zaman korkuya kapılan kızların hallerine ilişkin olarak kişisel tepkilerini 'ben' cümleleri kullanarak, yaptığı betimlemelerin arasına eklemektedir. Genç kızların bağırışlarını ve torununun kurtarılması için yardım dileyen büyükanneyi alıntılayarak, yapılan kovalamacanın daha çabuk ve yakın bir konumdan görülebilmesi duygusunu artırabilmiştir. Bununla birlikte araştırmacı, çalışmasını Chokwe dilinin konuşulduğu ve çok dilli olan bir bölgede yapmış olduğundan; özelde ise söz konusu ritüeldeki insanlar, Lunda ve Luvale dillerini konuştuklarından doğrudan alıntılar sunamamaktadır. Bu nedenle, yaptığı betimlemeler onların hareketlerini, çığlıklarını, ve Kichokwe konuşan insanların ona aktardıklarını bildirmektedir. Gerçekten de etnograflar, ötekilerin yapıp ettiklerine ve söylediklerine dair sadece gerçekten görüp, duyduklarını yazmalı; başkalarının kendilerine ilettiklerini ise aktarılmış konuşma olarak yazmalıdırlar.

Etnograf, bir süreliğine, sadece bir kişinin faaliyetlerini yakından izlediği durumlarda, betimlemelerini sadece söz konusu kişinin gördükleri, yaptıkları ve söylediklerivle sınırlı tutarak, üçüncü-şahıs bakış açısından yazabilir. Alan araştırmacılarının,

notlarını kâğıda aktardıkları sırada, bilinçli bir şekilde kayda değer buldukları olayın veya sahnenin içinde doğrudan yer almış bir kişinin bakış açısıyla yazdıkları olur. Bunu yaparken, hakkında not alınacak olan kişiye dair detayları seçip, o kişinin olayı betimlerken kullandığı kendi kelimelerini de kullanmak suretiyle, bakış açısından anlattıkları kişinin gerçek fiziki konumundan bakarak betimleyebilirler. Mesela bir çocuğun bakış açısından iki ebeveynin kavgasını anlatırken, yazar sadece çocuğa ait pek çok kelimeyi kullanarak anlatmakla kalmamalı, aynı zamanda bir çocuğun dikkatine takılabilecek olan yüksek ses, tehdit edici hareketler, ve kavganın büyüklüğü gibi bazı detaylar hakkında da bilgi vermelidir. Araştırmacı zaman zaman duygu ve düşünceler hakkında bazı çıkarımlar yapmak isteyebilir ancak bu çıkarımların yüz ifadeleri, mimikler ve konuşmalar gibi gözlenebilir verilere dayanması gerekir ve bütün bunlar çocuğun bakış açısından betimlenmelidir.

Notları yazarken üçüncü-şahıs ağzı kullanmak, araştırmacıya çoğunlukla kişilerin görüş biçimlerini daha iyi hissetmeleri ve bu kişilerin ilgilerini çeken konuları ve bu konular hakkındaki soruları daha iyi takip etmeleri imkânı sunar. Mesela, bir Afrika kültüründe, geleneksel tedavi yöntemlerini çalışan bir araştırmacı, tedavi eden kişinin bir gün içindeki faaliyetlerini izleyebilir ve bu amaçla, ilaçlarını yaparken ona katılabilir, hastalarını tedavi ederken onun arkasında oturup gözleyebilir ve işlerini bitirdikten sonra birlikte dinlenebilir (Yoder 1982). Çalışılan grup içinden bir kişinin yapıp ettiklerine daha yakından dâhil olarak o kişinin nelere dikkat gösterdiğini, neler yaptığını ve söylediğini betimleyen etnograf o kişinin bakış açısını çok daha fazla anlama imkânı bulur. Bununla birlikte araştırmacı o kişinin hareketlerinin arkasındaki güdüleri ve aklından geçenleri göstermeye çalışmamalı, bunun yerine, yazdığı alan-notlarını tedavici kişinin yaptıklarına dair gizledikleri ile gerçekten söylediklerine dair duydukları ile sınırlamalıdır. Aslına bakılırsa, yüz ifadeleri ve mimiklerin yanı sıra yapılacak olan birebir alıntılar, bir kişinin görüşlerini yansıtmak için en etkili yollardır.

Açıkça görülmektedir ki, gözlem yaparken kendisini gerçek anlamıyla farklı şekillerde konumlandırabilen ve öteki insanların hayatına empatik bir yolla katılabilen alan araştırmacıları daha etkin bir şekilde üçüncü-şahıs bakış açısıyla yazabilmekte ve düzende varolan çok sesliliği kayıt altına alabilmektedirler.[10] Mesela bir dükkânın ödeme kuyruğunda notlar alan bir alan araştırmacısı, yapılan faaliyetleri farklı zamanlarda, kasiyer, paket eden görevliler, hizmet almakta olan ve kuyrukta bekleyen müşteriler gibi farklı aktörler açısından ele alarak farklı konumlardan ve bakış açılarından bakarak anlatabilir. Çalıştığımız kişilerin görüşlerini ve çok sesliliği en net şekliyle algılayabilmemiz için onların yaptıkları anlatıları ve oluşturdukları diyalogları büyük bir içtenlikle kaydetmemiz gerekir.

Her şeyi Bilen Bakış Açısıyla Anlatım

Bütün bunların dışında, etnograf üçüncü-şahıs ağzından yazabilir ancak aynı zamanda her şeyi bilen bir bakış açısı kabul edebilir. Bu bakış açısına göre, yazar kendisini, çalıştığı insanların açıktan yaptıkları konuşmalar ve hareketlerin yanı sıra onların duygu ve düşünceleri ile iç dünyalarına dair güdülerini de anlayabilecek, imtiyazlı bir konumda kabul etmektedir (Abrams 1988:145). Bu bakış açısını benimseyen etnograflar, olayları 'gerçekçi hikâyeler' olarak aktarabilmek için 'nesnel' bir ton ve tarz kullanırlar (Van Manen 1988). Yazar, her şeyi bilen bu tarzı benimseyerek, belirli bir zaman ve mekândan bir başka zamana ve mekâna rahatça atlayabilir ve karakterler arasında geçiş yapabilir. Gerçekten de bu şekilde, her şeyi bilen bir bakış açısıyla yazar, kişilerin sadece gözlenebilir hareketlerini ve konuşmalarını betimlemekle kalmayarak, onların iç dünyalarına ait duygu ve düşünceleri ile güdülerine dair de notlar yazabilir. Ayrıca, bu bakış açısı, yazarı, olayların dışında veya ötesinde bulunan bir uzaktan gözlemci olarak konumlandırdığı için, bu yolla yazar kişilere ve bu kişilerin hareketlerine dair ilk sebepleri ve nihai sonuçları neredeyse ilahi denebilecek bir içgörü ile resmedebilir.

Mesela *mukanda* törenini (ritual) çalışan alan araştırmacısı, her şeyi bilen bakış açısını benimsemiş olsaydı, bir gece öncesinden bütün köyün katılımıyla oldukça yoğun ve çılgınca yapılan dansları, çalınan davulları ve söylenen şarkıları anlatırdı. Daha sonra ise, gerçekleşecek olan sünnet töreni için hızlıca kampa götürülecek olan genç çocukların – korku ve heyecan olabilir- duygularını betimlemiş olabilirdi. Ve tabi ki, davul çalıp, dans eden maskeli kişi dikkatini çekecek ve kırmızı-beyaz desenli maskesi ile palmiye yapraklarından oluşan kıyafetini resmedecekti. Sınırsız görüş açısından hareketle, babaların, kardeşlerin ve amcaların katılımıyla kampın dışındaki çalılıkta gerçekleşen oğlan çocuklarının sünnet edilmesini betimlemiş olabilirdi (bu konudaki tek-tip cinsiyet bilgisi, sadece beylerin yer almasıyla yapılan görüşmelere dayandırılırdı). Bunun ardından ise, bu kez köyde kalan anneler, diğer kadınlar ve çocuklara dönerek, sadece onların şarkı söylemesi ve annelerin başlarına su serpilmesi törenini aktarmakla kalmaz, çocuklarının başarıyla sünnet edilip edilmediklerine dair kamp liderinden gelecek olan haberi bekleyen annelerin kafalarından geçenleri, sinirli mi keyifli mi olduklarını betimlemiş olabilirlerdi.

Elbette ki bu etnograf notlarını yazarken, bu törenlere dair pek çok eylemi gördüğü veya diğer insanların kendisine bildirdikleri gibi anlatmış olmasına rağmen, böylesine, her şeyi bilen bir bakış açısı benimsememiştir. Gerçekten de her konuyla ilgili olarak yeterli zamanı ayırıp, doğrudan tanık olmadığı olaylar ve bu olaylara ilişkin olarak o insanlarda varolan duygu ve düşünceler hakkında insanlarla görüşmeler yaparak, her şeyin bilindiği anlatılar yazmak pratik olarak imkânsız olurdu. Dahası, alan notları yazınında etkileşimci ve yorumlayıcı bir duruş takınmak genellikle her şeyi bilen bakış açısının aleyhinde bir etki yapmaktadır. Her şeyi bilen bir tarzda oluşturulan bir alan notu: etnografın bizzat katılarak elde ettiği tecrübeler ile başkaları tarafından bildirilenleri birleştirir; olayın ne hakkında olduğuna dair değişik anlamaların ortaya çıkarılmasını içeren oldukça

karmaşık bir süreci gizler; çok çeşitli bakış açılarını azaltıp harmanlayarak, hepsini kapsayan bir tekliğe indirir ve büyük ölçüde birbirine bağlı olan ve aralarında bir uzlaştırma çabası gerektiren yorumları görmezden gelir ve/veya olayın birbirinden farklı olarak anlatılabilecek nüshalarını öncelik sırasına koyar.[11]

Birleştiren ve Ayrıştıran Bakış Açılarıyla Anlatım

Alan-notları yazarken benimsenen bakış açıları ne olursa olsun, vicdanen rahat çalışmak isteyen etnograflar, her zaman yazdıklarını gördükleri ve duydukları ile sınırlı tutar, tanık oldukları gerçek detaylara veya başkalarından aldıkları gerçek anlatunlara sonuna kadar bağlı kalırlar. Bu şekilde yazar, ister birinci-şahıs, ister üçüncü-şahıs ve isterse de her şeyi bilen bir bakış açısı takınmış olsun, sonuçta yapacağı yazım kaçınılmaz olarak kendi tecrübelerinden süzülüp gelecek; araştırmacı kaçınılmaz olarak kendi bilgisini ve başkalarının yaşadıklarına dair anladıklarını yansıtacaktır. Fakat tabi ki, çalıştığı insanların yapıp ettiklerine dâhil olma derecesi, araştırmacının bazı hadiseler hakkında yazarken bakış açısı üzerinde doğrudan şekillendirici bir etki yapar. Dâhil olma, yazarın 'yakın' bir açıdan yazmasına, detayları oradaki insanların gördüğü şekliyle yansıtmasına ve alıntılar yapmak suretiyle topluluğun içindeki bir kişinin sesini aktarabilmesine imkan sağlamaktadır. Bunun zıddına olarak, benimsenen fiziki ve duygusal açıdan 'uzak' konumdan yazılan alan-notları çoğunlukla rapor şeklinde yazılmış, daha çok genellemelerden oluşan betimlemelerle nihayetlenmektedir.

Araştırmacının dikkati sürekli olarak kendisi ile ötekiler arasında gidip geldiği için alan-notları da bir bakış açısından ötekine kayabilir. Alan-notları, çalışılan insanların yaşadıkları olaylara olan duyarlılık ile gözlemcinin bilinçli olarak farkında olduğu kendi algılamaları ve söz konusu öteki insanlara verdikleri kişisel tepkileri arasında bir denge kurmalıdır. Gidip gelmeler şeklinde yaşanan bu kaymalar en çok değişen seslerde ve bakış açılarında kendini gösterir.

Alan araştırmacısı, bir taraftan meydana gelen olaylara katılarak, bu olayların oradaki insanlara ifade ettiği anlamları yazar. Bu amaçla, o düzende belirli aralıklarla meydana gelen rutin olaylara karşı özel bir dikkat gösterir; oradaki insanlar bu olayları olmuş gibi kabul etse ve doğrudan oldukça küçük bir ilgi gösterse bile, bu olaylar araştırmacının oldukça geniş bir zamanını ve enerjisini alır. Bunun yanında etnograf, oradaki insanların özel gördüğü veya özel olarak ilgi gösterdiği konulara ve hadiselere de katılır ki; buradaki amaç hem bu özel önemdeki konuların neler olduğunu ortaya çıkarmak ve hem de bu olayların oradaki kişilere ifade ettiği özel anlamları yakalamaktır. Bu niyetle yazarken etnograf, çoğunlukla sınırlandırıcı bir işlevi olan üçüncü-şahıs bakış açısıyla yazım şeklini benimser ve zaman zaman oradaki insanların sesleri duyulabilsin diye bu kişilerden alıntılar yapma yoluna gider.

Diğer taraftan etnograf, gözlediği sahneyi, yaptığı gözlemleri ve bütün bunların yazımı sırasında kendisinin de sürece dâhil olduğunu görmezden gelemez. Bizce etnografın oradaki varlığı günbegün yazılan betimlemelerde sadece görülmemeli aynı zamanda duyulmalıdır da. Böylece, amaç sadece gündelik yaşama ve çalışılan insanların kaygılarına dair resmi ortaya koymak olmayıp; yaşama dair resmin ve bütün bu kaygıların etnograf tarafından görülen, anlaşılan ve aktarılan halidir. Mesela burada etnograf, kendi alışık olduğunun aksine bir duruş sergileyen veya güçlü duygusal tepkiler oluşturan beklenmedik olaylara ve özelliklere, yazımında yer vermektedir. Bu tür alan-notlarını yazarken, çoğunlukla birinci-şahıs tarzını kullanmaktadır çünkü insanlara ve olaylara karşı kendisinde oluşan tepkiler üzerine yoğunlaşmaktadır. Karşılıklı etkileşimlere kendisini dâhil ederken, hem kendisinden ve hem de diğer kişilerden alıntılar yapmaktadır.

Özetle, etnograf belli kısımları belirli bir bakış açısına göre yazarken, alan-notları bütünüyle çeşitlilik arz eder. Alan araştırmacısı, gözlenen olayları belirli bir konumdan, zaman içinde bir

noktadan ve belirli bir açıdan anlatırken, buradan başka bakış açılarından oluşturulmuş betimlemelere, anlatımlara ulaşır.

'Gerçek- Zaman' ve 'Son-Nokta' Betimlemeleri

Etnograflar, betimleyici anlatılar yazarken yapmaları gereken bir başka tercihle daha yüz yüze gelirler ki bu tercih: bir olayı, henüz tamamlanmamış ve taraflı bir bakış açısından 'gerçek zamanı' içerisinde mi yoksa daha tamamlanmış bir bilgiyle belirli bir son noktadan bakarak mı betimlemelidir, konusunda yapılacak olan tercihtir.

Gerçek zamanlı betimlemelerde, yazar, bir olay ortaya çıkarken belirli noktalardaki bilinenlerden hareketle olayları anlamlandırma arayışındadır; bu yüzden de olayın önceki aşamalarında neler olduğuna dair nihai olarak ortaya çıkacak olan ancak o an için elde bulunmayan bilgileri kullanmamaya çalışır. Aşağıdaki örnekte, evsizlerle ilgili bir misyon sırasında yapılmış olan betimlemeler, konuyla ilgili olarak kilit önemdeki anlamları, ta ki yazar tarafından gerçek şekliyle ortaya çıkartılıncaya kadar, dışarıda bırakmıştır:

> Dar sokakları da içeren Misyonun etrafındaki bölge, etraftaki diğer bloklara nazaran daha kalabalıktı. Tahminen buradaki insanların %80'i siyah ve %90'ı da erkekti. İnsanlar, Misyonun etrafındaki, mavi boyalı duvar boyunca uzanmış, oturmuş veya ayakta durmaktaydılar... kapının sol tarafındakiler sıradaymış izleniimi veriyorlardı: hemen hemen hepsi eşit denebilecek aralıklarla duruyorlardı, ve bu grup benim Misyonun civarında geçirdiğim birkaç saat boyunca hep aynı yüzlerden oluşmaktaydı. Daha sonra Misyonla ilgili bir şeyler okuduğumda bu kişilerin o geceyi Misyon'da geçirmek imtiyazına kavuşmak için öylece kuyrukta beklediklerini anladım. Bu okuduğum notlarda, öğleden sonra saat 12:30'da 'uyku biletleri' verilir diye yazıyordu ve kuyruk da bu saatten önce oluşturulmuştu. İlginç bir şekilde, Misyon'un arka tarafındaki yemek için olduğunu sandığım kuyrukta bekleyenler, uyku için bekleyenlerden daha fazlalardı.

Bu şekilde gerçek zamanlı olarak yapılan bir anlatım, yazarın ne yaptıkları hakkında pek fazla bir bilgiye sahip olmadığı bir grup insanın toplanmış olduğunu gördüğü sırada neler yaşadığını muhafaza eder. İlk başta insanların 'kuyrukta' olduğu bilgisi as-

lında olayın geçtiği sahneyi betimlemekten çok henüz oluşturulma sürecinde olan keşfetme faaliyetine ilişkin bir aktarımdır ve bu nedenle de bu insanların kuyrukta olduklarına dair 'eşit uzaklık' ve uzun süre beklemeye devam etmeleri gibi bazı bilgiler vermek için fazladan bir çaba harcanmıştır. Fakat bu faaliyetler, daha sonra 'amacı' – geceyi Misyonda geçirmeye imkân tanıyan 'uyku bileti' almak- ortaya çıkarıldığında, doğrudan betimlenmiş ve ancak bundan sonra toplanmış olan insanlar 'uyku kuyruğu' diye nitelendirilmiştir.

Bu örneğin aksine, alan araştırmacılarının, olayları betimlemek için son olarak bilebilecekleri her şeyi bilip, yeterince anlamayı bekleyip ancak o zaman tasvirler yapmaya başladıkları olur. Bu yolla, olayın önceki aşamalarında olup bitenleri nitelemek ve betimlemek için daha sonradan elde edilen 'gerçekler' veya anlamaların kullanılması sağlanmış olur. Mesela, bu yolla resmi bir iş toplantısını betimleyen bir gözlemci, not almaya başladığı ilk andan itibaren katılımcıları, aslında toplantının akışı içerisinde öğreneceği isim ve unvanlarını kullanarak betimleyecektir.

Olaylar hakkında bu yolla yazma yöntemi, genellikle, sadece belirli bir 'son nokta'da elde edilebilecek olan anlamaları daha önceki aşamalarda olan biteni betimlerken bir kaynak olarak kullanır. Yeni sahneleri gözlemlerken başlangıçta anlamadığımız, yanlış veya kısmen anladığımız olayları ve anlamlarını anlatmak için çoğunlukla aslında daha sonra öğrenecek olduğumuz şeyleri kullanırız. Aslına bakılırsa, gözlem sürecinde gözlemci, başlangıç aşamalarında anlaşılmaz, belirsiz veya bütünüyle karmaşık olanı daha anlaşılır bir hale getirirken, gerçekten de böylesine bir 'geçmişe dönük yeniden yorumlama' faaliyeti içerisindedir (Garfinkel 1967). Yazılmış etnografik betimlemeler de bu türlü geçmişe dönük yeniden yorumlamaları barındırabilirler. Bir otobüste gözlem yapan bir alan araştırmacısı, 'çılgın bir kadın' otobüse bindi ve sürücüyle konuştu diye not alabilir. Eğer bu kadının 'çılgınlığı' sadece sürücüyle ve diğer yolcularla konuştuğu zaman

açığa çıkan bir şeyse, bu durumda yapılan bu çıkarım, devam etmekte olan karşılıklı bir etkileşimden yapılmıştır ve o takdirde daha baştan, kadından edinilen ilk intibalardan hareketle 'çılgın' olarak nitelemek yaşanan süreçlerin karartılmasına ve kadının bu uyumsuzluğunun gözlemciye nasıl görünür hale geldiğine dair yapılabilecek her türlü yazılmış düşüncenin açığa çıkmasına sebep olur. Diğer taraftan, kadının ilk görüntüsü, hal ve tavırları 'çılgınlığını' araştırmacıya (ve muhtemelen kültürel özelliklerini taşıyan bir şehirli Amerikalıya) tek bakışta açıkça görünür kılmış olabilir. Bu örnekteki kadın yolcuyu, başlangıçtan itibaren 'çılgın' olarak nitelemek, geçmişe dönük yeniden yorumlamaktan çok, yeterli derecede tasvirler yapmayı gerekli kılıyor çünkü 'çılgın' sıfatı, oldukça değerlendirme içeren bir kavram olduğu için ilk etapta bu sıfatın kullanılmasına sebep olan duruma ilişkin olarak gözlenebilir özelliklere dair bir kısım betimlemelerin de bu kullanıma eşlik etmesi gerekir. Genel olarak, betimleyici açıdan etkili alan-notları okuyucuya, ilk algılamalar ile geçmişe dönük olarak yapılmış yorumlamaları ayırt etme olanağı tanır.

Bu tarz geçmişe dönük bazı yeniden yorumlamalar, pratik açıdan kaçınılmazdır. Biz, en çok gerekçelere bakarak; ne henüz tamamlanmamış olan bilgilere dayalı olarak gözlemcinin insanlar hakkında yaptığı ön yorumlamalar ile ve ne de bu insanların nasıl insanlar olduklarını ya da neler yaptıklarını gözlemcinin nasıl ortaya çıkardığı konusuyla o kadar ilgilenmiyoruz. Şu ana kadar gösterildiği gibi, bir araştırmacının ilk izlenimlerini (her ne kadar yanlış yönlendirilse de) ve gerçek anlamlandırma sürecini saklamak istemesi halinde, bunun için çeşitli zamanlar ve fırsatlar mevcuttur.

Bu fırsatlara bir örnek, etnografin, yaşananların doğal olarak açığa çıkarılmasını öne çıkarmak istediği zamandır. Örneğin, bu bölümde daha önce sunulan cinsel taciz vakasına dair anlatılar yapılırken, dükkân sahibinin sonradan yaptığı yorum kullanılmak suretiyle, yazarın ilk yaptığı istismar edici yorumlarla ilgili olarak

'o ne söylemiş olmalı' sorusunu cevaplamak için, gerçekte duyulanlar, yeniden inşa edilmiştir. Bu taktik, yazarı 'yanlış anlamanın' nasıl oluştuğunu açıklamak için geçmişe dönmeye zorlamakta ve böylece, 'gözlemcinin/yazarın yaşadıkları' ile 'gerçekte olanlar' arasındaki ayrıma veya zıtlığa vurgu yapmaktadır. Buna bir alternatif, yaşananların olduğu gibi aktarılması olabilirdi; böylece dükkân sahibinin ilk yaptığı yorum "gerçekten, harika bir zevkin var, değil mi" diye aktarılır ve daha sonra ikinci yorum olan "harika memelerin var!" yorumunun, nasıl önceki duyuma dönüştürüldüğü belirtilirdi. Bu betimleme yöntemi, okuyucunun, geçici olarak açığa çıkarılan tecrübelerin daha yakından yansıtıldığı durumlarda gözlemcinin yaşadığı şoku paylaşmasına izin verir.

Etnograf ayrıca anlamın belirlenmesinde, kendi yaşadığı süreçlere dikkat çekmek amacıyla geçmişe dönük yeniden yorumlamayı asgari tutmak isteyebilir. Daha önceki örneğimize dönecek olursak: eğer araştırmacı, iş toplantısına katılanların, hazır bulunan diğer kişilerin kimler olduğunu nasıl anladıkları konusuna ilgi duymuş olsaydı, bu kişilerin kimliklerini nasıl öğrendiği konusunda betimlemeler yapmak üzerinde durabilir ve notları bu konularda başlangıçta var olan açıklık eksikliğini koruyarak yazabilirdi. Bütün bu betimleme konusundaki ilkeler, okuyucunun, gözlemci /yazarın, anlamları ortaya çıkarırken gerçekten yaşadıklarının en azından bir kısmını paylaşmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca gözlemci/yazarı anlam oluşturma sürecinin tam merkezine koymakta ve böylece betimlemeyi 'nesnellikten çıkaran' bir konuma itmektedir ki nitekim evsizler ile ilgili olarak kurulan Misyon'un dışında oluşturulan 'uyku kuyruğu'nun nasıl ortaya çıkarıldığını gösteren anlatımlar da gözlemci/yazarın sosyal çevrenin aktif bir yorumcusu olduğunu göstermektedir.

Özetleyecek olursak, ister süreci açığa çıkarmak için 'gerçek zamanlı' bir yazım şekli isterse de 'son-noktalı' bir hikâye etme biçimi benimsensin; yazar, yaşadıklarını yazarak öğrenir. Etnograf, yazma sürecinde yaşadıklarını özümsemekte ve böy-

lece anlamaya başlamakta; yaşanan o ana ilişkin: bazı sezgisel seçmeler yaparak, bazı şeylere dikkat göstererek, detayları sıraya sokarak ve bütün bunların daha önce gözlenerek anlatılan tecrübelerle ilişkisinin veya ayrıksılığının önemini kavramaya başlayarak anlamlı kılmaktadır. Bu açılardan bakıldığında, alan-notları yazımının, hatırlamak ve bu hatırlananları kâğıda geçirmekten daha fazla bir şey olduğu görülür. Hatta tam aksine, alan-notları yazmak, alanda görülen ve duyulanların daha detaylı bir şekilde anlaşılmasını ve daha iyi öğrenilmesini sağlayıcıdır.[12] Özellikle, belirli bir yaşam biçiminin bütünüyle ilk defa öğrenildiği durumlarda araştırmacılar, kendilerine ilk başta garip ve bunaltıcı görünebilen şeyleri anlamayı öğrendikleri için, tecrübelerini yazıya dökmekten oldukça faydalanırlar. Gerçekten, etnograflar çoğunlukla yazmak isterler çünkü yazmanın bir çeşit görme biçimi olduğunu ve bu yolla yaşanan bir tecrübenin sadece saklanmadığını, bunun yanı sıra onun hakkında yazarken vuzuha kavuşturulduğunu bilirler.

Düşünceler: 'Yazma' ve 'Okuma' Halleri

Alan notlarını betimlemeler olarak nitelemek, ilk başta bu notların yalın ve düz bir yazma eylemini barındırdığını kabul etmek demektir. Fakat betimleme denen şeyin yazılan anlatılar ile olan bitenin birbirlerini birebir karşıladıkları bir eylemden daha fazla bir şey olduğunun farkına vardığımızda, alan-notları yazımı, ortaya karmaşık ve kafa karıştırıcı problemler çıkarır. Betimlemeler, temelde, gözlemci/yazarın düzendeki katılımına dayanırlar ancak iki kişinin bir düzene katılımı ve burada olan biteni yaşama şekli asla tam anlamıyla aynı şekilde gerçekleşmez. Dahası, her zaman etnografın not edebileceğinden daha fazlası olup bitmektedir ve not edilebilecek her şeyin kayıt altına alınması imkânsızdır. Betimleme, kaçınılmaz olarak farklı teorik yaklaşımları, amaçları, ilgileri ve farklı bakış açılarını içerir. Bu yüzden, alan-notları, kapsamlı hazırlanmış olan, edebi ve nesnel temsilden daha çok yaşamı canlı detaylar içinde küçük parçalar halinde resmeden hikâye dizilerine benzerler.

Bununla birlikte etnografın, gerçek anlamda alan-notları yazdığı sırada, alan-notları içerisinde betimleme yapmanın karmaşıklıklarına düşmekten kaçınması gerekir. O, ilk başta görülenleri ve duyulanları olabildiğince çabuk ve etkili bir şekilde kelimelere döküp, kâğıda geçirerek *yazma halinde* çalışmalıdır. Bu metin oluşturma halindeyken etnograf, yazma sürecinin kendisinin çok fazla bilincinde olmaktan kaçınarak, olup biteni olabildiğince tam ve doğru bir şekilde kağıda geçirmeye çalışır. Olaylara yakın durarak, bu olaylarla ilgili heyecanını canlı tutar ve bu sayede yaşananlar hafızasında silinmezden önce yazıya dökme görevinin üstesinden gelmeye çalışır. Yazma halindeki bir etnograf, 'orada olanları yakalamaya çalışır' veya daha doğru bir ifadeyle, 'orada olan' a ilişkin olarak yaşadıklarına ve yaptığı gözlemlerine dair ayrıntılı anlatılar oluşturur. Bu noktada çok fazla yansıtmaya çalışmak çeldirici ve hatta durumu felç edici olabilir; burada kişi herhangi bir düzeltme yapmaksızın sürekli yazmakta, analitik değerlendirme veya bağlantıları düşünmeksizin detaylı betimlemeler oluşturmaya çalışmakta ve bilinç düzeyinde çok fazla bir kaygı taşımaksızın sadece olan biteni betimlemeye çalışmaktadır.

Etnograf, ancak daha sonra, gerçek anlamda metin oluşturulmasını takiben, gerçekten geriye dönebilir ve alan-notları oluşturulurken yazılan betimlemeler sırasında hep var olan karmaşıklıkları düşünmeye; ve ancak alan-notlarının tam ve detaylı bir şekilde oluşturulmasından sonra *okuma halini* benimseyerek, yaptığı bu anlatıların nasıl da olaylara katılım ve betimleme sırasında verdiği dolaylı kararların ürünü olduğunu yansıtmaya başlar. Notlar, tam haliyle ortaya çıktığı zaman etnograf, bütün bu metinlerin kendine has yöntemleriyle yaptığı katılma, uyumlaşma ve yazma sürecinin sonucunda oluşturulan bir ürün olduğunu ve bu kısaltılmış ve taraflı olarak belirli bir bakış açısından yazılmış ürünün anlamlı olup olmadığını düşünmeye başlar. İşte tam da bu noktada, etnograf alan-notlarının aslında inşa edilmiş yapılar olduğunu anlamaya da başlar ve artık onları sadece re-

alitede olan bitenin kaydedilmiş hali değil, aynı zamanda onu *üreten* süreçler olarak da görür.

İlk baştaki yazma halinde çalışmak ile sonradan benimsenen okuma hali arasındaki kilit önemdeki bir fark, etnografın yazılı bir anlatı ile bunun neyin anlatısı olduğunun birbirlerini 'karşılamasına' ve yazılan konuların 'tam ve doğru bir şekilde' alınmış olmasına kendisini nasıl uydurduğunda yatar. Etnograf, yazma sürecinde yazdığı anlatılar ile 'yaşananlara' dair kişisel tecrübe ve gözlemleri arasında bazı yakın uyuşmalar oluşturmalıdır. Alan-notu betimlemeleri yazarken öncelikle yapılması gereken iş, yaşananlara ilişkin detaylı, tam, doğru ve kapsamlı anlatılar oluşturmaktır. Ne var ki, notlar yazıldıktan sonra söz konusu bu karşılama ilkesi sessizliğe gömülebilir. 'Neler yaşandığı' kişiden geçerken ve gözlemci tarafından kâğıda geçirilirken süzülerek aktarılabilir. Sonuçta ortaya çıkan metin, belirli bir mekândaki bir sosyal realiteye karşılık gelmektedir ancak artık o metnin dışındaki realiteler ile olan ilişkisinin belirlenmesini zorlaştırmış bir haldedir. Bu noktada okuyucular, 'orada olmaktan' dolayı ne bildiklerine başvurarak veya benzer realitelerdeki kendi tecrübelerinden hareketle bunu yapmaya çalışırlar. Fakat ne var ki, okuyucular aslında sayfa üzerinde yazılanlarla oldukça sıkı bir şekilde sınırlandırılırlar ve bu nedenle çoğunlukla yazılan anlatıdan bağımsız olarak, 'gerçekte neler olduğuna' ulaşacak imkânlardan yoksun kalırlar. Bu nedenle, kendi bilincinde ve kendine eleştirel bir tutum takınarak benimsenecek böylesi bir okuma hali, yazım sırasında yapılmış olan tercihlerin belirli metinlerin oluşturulmasına ve metinsel bir realite üretilmesine ne denli etki ettiklerini ortaya çıkarması bakımından mümkün ve faydalıdır.

Alan-Notları Yazımı II: Salıneyi Kâğıt Üzerinde Oluşturma

Alan-notları yazımını, alan araştırmacısının görüp, duydukları ile ilgili bir şeyleri, basit bir şekilde kâğıda geçirmesinden ibaret görmek bu sürecin oldukça şeffaf olduğu çağrışımı yapıyor; nitekim bu görüşe göre, alan araştırmacısı notlarında, gözlediği realiteye 'ayna tutuyor.' Araştırmacılar bunu, ayrıntılı konuşmalar ile çağrışımlı metaforlar kullanmaksızın veya karmaşık, muallâkta kalabilecek anlatımlara başvurmaksızın yaparlar. Bu görüşe göre, detaylı betimlemeler yazmak için sadece güçlü bir hafıza ve ilkeli, dürüst bir çaba yeterlidir.

Bunun aksine bir görüş ise, betimleyici tarzda olsa bile, oldukça düz bir şekilde yazılan bütün yazma sürecinin bir inşa etme olduğunda ısrar etmektedir. Buna göre, yapılan yazım, yazarın yaptığı kelime seçimleri ve düzenleme yöntemiyle yansıttığı dünyanın bir *versiyonudur.* Seçici ve yaratıcı bir faaliyet olarak yazma, her zaman olayların oluşturduğu 'realite'yi yansıtan bir aynadan çok bir filtre işlevi görmüştür. Ne var ki etnograflar

bu düşünceye oldukça yakın bir zamanda ulaşmış ve 'realist' olarak yazıldığı kabul edilen etnografya çalışmalarının bile aslında bir dizi geleneksel yazım tarzlarına dayanan inşalar olduğunu görmüşlerdir. Mesela Van Maanen (1988:47), realist etnografyanın merkezinde "çalışılanın tarafsızca ele alınmasının" olduğunu belirtmekte ve bu şekilde "anlatıcı tarafından... misyonerlere, idarecilere, gazetecilere, veya kültürün gururu kırılmamış mensuplarına benzemeyen bir tarzda kişisel olmayan bir yola girerek; kişisel önyargılarla, politik amaçlarla veya ahlaki yargılarla kirlenmemiş entelektüel bir çalışmayla az veya çok nesnel verilerin aktarılması sağlanır" demektedir.

Tamamlanmış etnografya çalışmaları, betimleyici alan-notları yazma konusundaki oluşmuş bir dizi geleneğe yaslanmaktadır. Etnograflar, alan notu betimlemelerini, seçerek yeniden hatırladıkları ve bazı kısımlarına vurgu yaptıkları bir süreçten sonra inşa etmektedirler. Bu inşa edilen -ister bir hadise, olay, gündelik iş, karşılıklı ilişki veya bir görüntü olsun- etnograflar her bir anı hatırlayarak veya kelimeler, mimikler, vücut hareketleri, sesler ve arka plan bilgisi vb. gibi kısa detaylardan hareket ederek yeniden inşa ederler. Yazım sırasında, yaşadıklarını nasıl algıladığını göstermek amacıyla bazı eylem ve ifadelere, diğerlerine nazaran daha fazla vurgu yaparlar. Başka bir deyişle, etnograflar, yaşanan sahneleri kâğıt üzerinde oluştururken, gözlenen ve yeniden canlandırılan ayrıntıları içeren oldukça seçici ve taraflı bir takım betimlemeler kullanırlar. Bu olay, etnografların sahneleri algılamalarını, yaşamdan parçalara dair yaşadıkları hatıralarını yansıtmakta olup, betimleyici yazma yeteneklerine bağlı olarak netleşir veya bulanıklaşırlar.

Bu bölümde, insanların yapıp ettikleri ve söylediklerine dair etnografların gösterdikleri dikkat ve yaşanan bu anların yeniden hatıra getirilmesi için ilk olarak neler yapıldığı ile bütün bunları yansıtarak analiz etmek için varolan yazım seçenekleri arasındaki ilişkileri ortaya koymak istiyoruz. Elbette ki hiçbir yazım

tekniği etnografa, olan biteni ayniyle veya birebir hatırlandığı şekliyle bile, kâğıda geçirme imkânı vermez. En iyi şekliyle etnograf, seçilerek birbirlerine eklenmiş ayrıntılarla, insan yaşamlarını olduğu gibi resmeden, yazılı olay sahnelerine ilişkin oluşturulmuş hatıraları yeniden üretmektedir. Belirli betimleme yöntemlerini geliştirerek, her şeyi kâğıda geçirmek amacıyla yazdığı karalamalarını kullanarak, notlarını çok daha kolay bir şekilde yazabilir ve sezgisel olarak önemli addedip seçtiği olay sahnelerini daha etkin bir şekilde resmedebilir. Kilit önemdeki olayların sahnelerini ister baştan yazıya dökmüş, isterse de sonradan geri dönerek ayrıntıları tamamlamış olsun; betimleyici yazma stratejilerini öğrenmesi araştırmacıya bu sahneleri kâğıt üzerinde çok daha canlı ve tam bir şekilde oluşturma imkânı verir.

Bu bölüme, yaşamın alan-notları içerisindeki hatırlanan ve gözlenen bölümlerini resmetmek için var olan yazma stratejilerini inceleyerek başlamak ve özel olarak, temel düzenleri *betimleme*, insanlar arasındaki *diyalogları sunma* ve açıklamalarda yer alan belli başlı kişileri *nitelendirme* için kullanılan stratejileri ele almak istiyoruz. İkinci olarak, alan-notu betimlemelerini *düzenlemek* için var olan karalamalar ve daha sonra iki farklı anlatım biçimi olan *vakalar* ile *alan-notu hikâyeleri* gibi stratejileri ortaya koymak istiyoruz (her ne kadar biz burada resmetme ve düzenleme stratejilerini ayrı ayrı ele alıyorsak da, bir kimse her iki stratejiyi de aynı anda kullanabilir). Üçüncü olarak ise, betimleyici yazma yönteminin zıddına bir şekilde, yazılmakta olan alan-notları hakkında araştırmacının *kendi kendine söylediği sözler* ve *yaptığı yorumları* kullanarak süreci yansıtmaya imkân veren çeşitli analiz stratejilerini inceleyeceğiz. Alan-notları hakkında yapılacak bu çeşit bir yansıtma, sadece etnografın olayın manzarasını daha net bir şekilde tasavvur etmesini kışkırtır, bir sonraki sefere benzer olaylar gördüğünde alan notları içerisinde aktarılan olaylar arasında potansiyel olarak var olabilecek karşılıklı bağlantıların kurulmasını kolaylaştırır.

Bu bölüm boyunca, alan araştırması yapacak kişilerin kendi yazma seçenekleri konusundaki farkındalıklarını arttırmaya dönük öneriler üzerinde duruyoruz. Mesela alan araştırmacıları, daha karmaşık kilit olay sahnelerine ilişkin olarak yaşanan karşılıklı ilişkileri arka arkaya sıralayarak nasıl yazılacağı konusunda, karakterlerin oluşturulmasında, diyalogların aktarılmasında ve bir eylem veya hadisenin canlı ve duyusal detaylarıyla bağlama oturtulmasında, çoğunlukla tereddütlü olmakla birlikte, ilk başta tipik olarak yaşanan kısa ilişkiler hakkında küçük küçük notlar yazmak konusunda küçük bir sıkıntı yaşarlar. Oluşum halindeki yorumlamaların yazılmaması halinde, görmeleri gereken çok açık bağlantıları gözden kaçırırlar. Fakat burada biz her ne kadar bu konuyla ilgili pek çok somut öneri ve örnek sunuyorsak da, bundan, etnografın kullanabileceği yazma seçeneklerinin tamamını ele aldığımız veya 'doğru' biçimleri salık vermeye çalıştığımız anlaşılmamalıdır. Bizim buraya kadar olan bölümlerde söylediğimiz şey, yazma tarzının çoğunlukla kişinin nelerin yazılabileceğine ilişkin tasavvurlarını etkilediğidir. Rengini belli etmeyen kelimeler kullanarak, tarafsız ve pasif kalıplar/örüntüler içinde sunulan 'nesnel' yazma tarzına bağlı bir etnograf, çoğunlukla süreçte varolan insan etkenini gözden kaçırır ve insan tecrübelerinin daha karmaşık (ve çoğunlukla en ilginç) ayrıntılarını atlamaya daha yatkın olur. Olaya ilişkin sahneleri, kâğıt üzerinde detaylı ve canlı bir şekilde yazılmış olarak tasavvur etmeyi öğrenmek, olayların tam ve doğru bir şekilde kaydedilmesindeki entelektüel dürüstlük kadar hayatla kaynaşan bir betimleyici yazma tarzını benimsemekle de ilgilidir.

Detaylı Notlar Yazımı: Olay Sahnelerinin Resmedilmesi

Etnografın temel amacı, belirli bir sosyal çevreyi ve orada yaşayan insanları anlatmaktır. Fakat yeni başlayan araştırmacılar çoğunlukla, yeterli ve hayatla kaynaşık detaylardan yoksun alan notları yazarlar. Özensiz özetlemeler yapılması ve değerlendirme içeren kelimeler kullanılması, alan araştırmacısının gözledikleri-

ni ve yaşadıklarını yeterince anlatabilmesini engeller. Aşağıdaki stratejiler, yazarın gözlediği bir anı, canlı detaylar kullanarak tutarlı bir şekilde resmetmesine imkân tanımaktadır: ki bu stratejiler betimleme, diyalogların aktarılması ve nitelendirmeden oluşmaktadır. Buraya alınan pek çok alıntıda, metinlerde de açık şekilde görüldüğü gibi, araştırmacılar çoğunlukla bu stratejilerden birkaçını aynı anda kullanmaktadırlar.

Betimleme

'Betimleme', birden fazla kullanımı olan bir kavramdır. Buraya kadar betimleme derken, alan-notlarının tasvir edici bir tarzda yazılmasını kastederek, analitik delillendirmenin zıddı olan göndermelerde bulunduk.[1] Burada ise, daha özel bir kullanımla, somut duyusal ayrıntılar ile alan araştırmacısının gözlediği başlıca sahneleri, düzenleri, nesneleri, kişileri ve eylemleri resmetmeye yarayan bir aracı kastediyoruz. Bu anlamda, betimleyici görüntüler yazımı, etnografın yaptığı günün olayları hakkında hikâye anlatımı faaliyetinin sadece bir bölümüdür.

Yazma stratejisi olarak betimleme, değerlendirme nitelemelerinden çok duyusal görüntüler ve birbirine yakın aralıklarla yansıtılan ayrıntıların olduğu sırada kayda geçirilmesi için, soyut genellemelerden ziyade somut detaylara ihtiyaç duyar. Goffman (1989:131), alan araştırmacılarına, ayrıntıları tam olarak aktarabilmek için sık sık sıfat ve zarf kullanarak, 'cafcaflı' yazmalarını tavsiye eder. Mesela görsel imajı oluşturmak için, şekil, renk ve ölçüyü yansıtan detaylar; işitsel görüntüleri canlandırmaya yarayan ses rengi, şiddeti ve gürültü gibi sese ait ayrıntılar; koklamayla ilgili görüntüleri yeniden oluşturmak için güzel ya da kötü kokuları betimleyen detaylar ve kinetik görüntüleri yansıtan yüz ifadeleri, beden hareketleri, diğer hareketler ve mimikleri resmeden ayrıntılar. Yapılan pek çok betimlemede, görsel imgelere ait görüntüler baskın çıkmak eğiliminde ise de, etnograflar, tamamladıkları betimlemelerde bütün bu çeşitli tipteki görüntüleri birleştirdiklerini görürler.

Yazar bir sahneyi betimlerken, belirli bir görüntüyü en net ve canlı bir şekilde kâğıda yansıtacak olan ayrıntıları seçer ki sonradan bu ayrıntıları belirli bir amaç ve bakış açısından hareketle seçmiş olması betimlemeyi en iyi şekilde yapmasını sağlayacaktır. Mesela yaptığı işi, sadece gözlemlerini oluşturduğu ofis düzenini kâğıda geçirmek olarak almayıp aynı zamanda orayı sekreterin bakış açısından görerek, onun patronunun düzensizliğinden her gün yakındığı, çalışmak için oldukça karışık bir yer olarak ele alırsa, hangi ayrıntılara vurgu yapması gerektiği konusunda daha net bir anlayış kazanır. Bununla beraber, alan araştırmacıları sık sık kendilerinin henüz anlamadıkları bir düzen hakkında yazmak için masanın başına geçerler. Aslında, başlangıç aşamasındaki etnograflar çoğunlukla neyin en önemli ve kayda değer olduğunu anlama konusunda bir açmaz içerisindedirler ve bu nedenle, böyle durumlarda yapabilecekleri şey, sadece orada bulundukları sıradaki gözlemlerini kayıt altına almak olmaktadır. Yaşadıklarıyla ilgili olarak, fiziksel nitelikleri ve duyularla algılanan izlenimleri yeniden hatıra getirmek isteyen bir alan araştırmacısı çoğunlukla sosyal durumları ve içinde bulunulan düzen ile karakterlerin görünüş biçimlerini ve hatta bazı gündelik olarak tekrarlanan şeyleri betimlerler.

Etnograflar çoğunlukla, sonradan meydana gelen hareketleri anlamakta önemli olacağı için o anki içinde bulunulan düzen veya çevreye ilişkin atmosferi betimleyebilecekleri detayları seçerler. Mesela güneybatı Zaire'de bir köyde ilk alan araştırmasını yapmakta olan bir etnograf, o ana kadar gözlediği sosyal ilişkileri ve özel düzenlemeleri ortaya koymaya çalışabilir. Bu amaçla, yazacağı alan-notlarında evlerin açık ve temiz bir alana baktığı; erkeklerin ziyaret ettikleri pavyonun, köyün tam merkezinde bulunduğu; kadınların sırtlarında bebeklerini taşıyarak odun ateşinde yemek pişirirken, küçük kız çocuklarının da kendilerine yardım ettikleri; bazı adamlar ile erkek çocuklarının avluda sepet yapmakta olan adamların yakınındaki ağacın altında oturdukları vb. gibi betimlemeler yer alacaktır. Bu detayları nasıl algıladığı

ve bağlamına oturtulan sosyal ilişkilerde nasıl bir yol izlendiği, bir öğleden sonra küçük bir köye dair görsel imajı oluşturan ayrıntıları seçerken, kısmen de olsa belirleyici olur. Bir etnograf ayrıca, eylemleri ve konuşmaları bağlamına oturtabilmek için, betimlenen sahnenin parçası olan karakterlerin görünüşlerini resmetmelidir. Örnek olarak, orada kalanların psikiyatri kliniğindeki koşullara nasıl uyum sağladıklarını inceleyen Linda Shaw, oradaki diğer kişilerce özellikle 'çılgın' olarak nitelenen bir kişiyi betimlemektedir:

> Bruce, yanımızdan birkaç defa geçtiğinde, Robert ile birlikte yiyeceklerin depo edildiği bölümde oturuyorduk. Uzun boylu, oldukça zayıf olan adamın omuzlarına kadar inen, dağınık, gri saçları ve çalı gibi gür bıyıkları vardı. Zor koşulların bedeli olarak erken yaşlanan, sokakta yaşayan kişilerden bildiğim bir biçimde erkenden yaşlanmasına karşın sadece otuzlarında olduğunu duymuştum. Oldukça yıpranmış kot pantolonunun üstünde, sırtına yapışmış bir yağmurlukla birlikte, uzun, kirli, kahverengi-gri bir ceket giyiyordu ve kahve lekesine benzeyen desenleri olan beyaz bir t-şörtü vardı. Bruce dağınık görünüşünün yanı sıra, odanın bir ucundan ötekine gidip gelirken son derece sıkıntılı ve rahatsızdı. Kafası göğsüne doğru eğikti ve yüzü ifadesizdi; kolları geniş bir kavis çizerek lastik gibi hafifçe sallanıyordu ve oldukça büyük adımlar atarak yürüyüş yapıyordu. Yine böyle, Bruce yanımızdan geçtiğinde, Robert, "Bu çocuk gerçekten çılgın. Lütfen bana bunun yeniden topluma kazandırılabileceğini söyleme!" yorumunda bulundu.

Burada etnograf, kliniğe yeni gelen bir kişiyle ilgili olarak, oradaki bir başka kişi tarafından yapılan ve orada bulunmayanlara anlaşılmaz gelecek olan oldukça çılgın yorumunun anlaşılabilmesi için, gerekli olan bağlamı sunmak adına betimlemelerde bulunuyor.

Dışarıya yansıyan görünüşleri betimlemek ilk başta etnografa kolay gibi görünse de, gerçekte pek çok gözlemci bunu, hayatla kaynaşan, yaşananlarla irtibat kurabilen bir şekilde yaparken bazı zorluklar ile karşılaşmaktadır. Bu problem kısmen, kişisel olarak tanımadığımız birilerini betimlerken onları ilk başta oldukça önyargılı bir tarzda görüyor olmamızdan ve normalde yabancı kişileri diğer fiziksel görünüşlerinin yanı sıra cinsiyet, yaş,

ırk gibi özellikleriyle algılayıp, buna göre betimlemeler yapıyor olduğumuz gerçeğinden kaynaklanmaktadır.[2] Denebilir ki, başlangıç aşamasındaki alan araştırmacıları, karakterleri değişmez bir biçimde cinsiyetleri ile tanımlarlar. Buna sık sık bir ya da iki görünür özellik de eklerler: 'genç bir kadın', 'çiçekli tişört giyen genç bir adam', 'küçük çocuklu iki Latin kadın', 'kırklarında bir kadın', 'sarı/kahverengi orta uzunlukta saçları olan, beyaz bir adam' gibi. Gerçekten de, pek çok alan-notunda yer alan karakterlerin betimlemeleri başkalarını betimlerken oldukça sık kullanılan, yıpranmış detaylara dayanan görsel klişeler şeklindedir ve çoğunlukla ortak bazı önyargıları barındırmaktadır: mesela, orta yaşlı bir kütüphane görevlisi basit bir biçimde 'kalın gözlükler takan dazlak bir adam' olarak betimlenebilir veya çocuk esirgeme yurdunda kalan bir genç, 'yağlı saçları olan' birisi olarak veya bir avukat 'askılı elbise giyen', ve 'evrak çantası taşıyan' olarak betimlenebilir. Bu türlü klişeleri kullanmak, yapılan yazımın sıkıcı olmasına sebep olmakla kalmaz, daha tehlikeli bir şekilde, önünde durmakta olan kişi hakkında yapabileceği özgün katkıları görememesine de neden olabilir.

Bir karaktere ilişkin yapılan betimleme sık sık bir başka nedenle daha 'kategorik' ve önyargılıdır: çünkü alan araştırmacıları, bu tür klişeleri sadece öteki insanların görünüşlerini gelecekte düşünülen okuyucuya aktarmak için kullanmamakta; bunun yanı sıra, alan-notu açıklamaları içerisinde kimin ne yaptığını belirtmek (ve böylece açıklık kazandırmak) için de buna başvurmaktadırlar. Mesela, bir alan araştırmacısı, Latin mahallesindeki sahneleri/manzaraları yazarken, betimlediği meydana gelen karmaşık geliş ve gidişler hakkında hangi karakterle konuştuğunu belirtmek için, birkaç defa 'çiçekli gömlek giyen çocuk' ifadesini kullanmıştır. Böylece, yapılan bu ilk betimleme, söz konusu karakter'in görünüşüyle ilgili çok fazla detay bilgi sağlamayarak, sadece bizim onu tanımlayabilmemiz ve sonraki anlatılar sırasında takip edebilmemiz için etiketlemektedir.

Bununla birlikte, gelecekteki olası okuyucuların (bu ister kendisi veya diğer kişiler olsun) araştırmacının görüp, yaşadıklarını daha iyi tasavvur edebilmesi için, etnografların kendilerini hem bu türlü genel sosyal kategorilere dair varolan alışılmış nitelemelerden daha farklı kavramlarla yazıya dökme ve hem de özgün özellikleri gözden kaçırmayacak şekilde eğitmeleri şarttır. Gerçek gözleme dayanan canlı bir görüntü, istenen imajın net bir şekilde görsel hale gelebilmesi için insanlar ve oradaki düzen hakkında spesifik detayları resmeder. Örnek olarak, evsizlerle ilgili Misyon'da çalışan bir alan araştırmacısı yaptığı bir betimlemede "arka tarafta, hiç ön dişi kalmadığı için peltekçe konuşan adam" demiştir. Veya başka biri, üçüncü sınıftaki bir erkek öğrenciyi betimlerken ondan, sınıfa geç geldiği için, "kıpır kıpır, her şeye burnunu sokuyor ve dikkat çekmek için yüzünü buruşturuyor" diye bahsediyor. Bu tür imgeler, daha spesifik, canlı portreler çizilmesi için gerekli olan detayları kullanır ve olabildiğince belirsiz, önyargılı özelliklerden kaçınırlar.

Ayrıca etnograflar, karakterlerin giyim şekillerini yazarak da daha canlı betimlemeler yapabilirler. Aşağıdaki alıntı bir kadının giydiklerini oldukça somut ve duyusal görüntülerle resmetmektedir:

> Beyaz bir bayan olan Molly, bugün Afrika desenli ceketini giyinişti. Ceketin ön tarafında, Afrika kıtasına ait kırmızı, yeşil, sarı ve siyah renklerden oluşan küçük kareler vardı. Üst kısmında altın bir Yahuda asianı vardı. (Etiyopya Kraliyet ailesi sembolü). Kolları, parlak-kırmızı, sarı ve yeşil şeritliydi. Arka kısmında. Bob Marley'in mikrofon başında şarkı söyleyen bir fotoğrafı basılmıştı. Uzun, örgülü saçları ve kısa bıyığı olan, zenci bir adamdı. En üstte kırmızıyla: Rastafari yazıyordu".

Bu betimlemelerin, etnik kimlik ve soyla ilgili olarak, etnografta var olan kaygıları arttırdığı görülüyor. Başlangıç cümlesi olan, "Beyaz bir bayan olan Molly, bugün Afrika motifli ceketini giymişti", daha sonra bu başlangıca uymayan bir hal alarak: Molly, beyaz olmasına rağmen, yazarın Afrika-Amerikan kültürüyle ilişkilendirdiği kıyafetleri giydiği belirtiliyor. 'Afrika mo-

tifli' ibaresi dikkatleri ceketle ilgili olarak (renkler, işaretler ve semboller gibi) bazı vasıflara yönelterek; kumaşı, dokusu, tarzı, temizliği ve kökeni vb. gibi diğer gözlenebilir niteliklerin gözden kaçırılmasına sebep oluyor. Sonuç olarak bu betimleme, söz konusu ceketi, onu üzerinde taşıyan kişinin Afrika-Amerikalı bir kökenden geldiğini alenen gösteren bir nesne haline getirmiştir.[3]

Dahası bu paragraf, etnografın neleri çıkarım yaptığını okuyucuya *aktarmak* yerine, öncelikle, hareketleri ve görsel içerikleri ortaya koyarak Afrika-Amerikalı kökeni *gösteriyor*. Bu betimleyici strateji aşağıdaki (varsayımlı) özet ve özelleştirilen detaylar yerine genelleştiren değerlendirmeci resmetmeler ile zıtlık teşkil ediyor: "Beyaz bir kadın olan Molly bugün, *(iddialı bir şekilde) parlak Afrika ceketini* giymişti. Her zaman bu kıyafetler ile *gösteriş yapıp, caka satarak* etrafta *bir siyah gibi* dolaşır." Bu özet sadece bulanık bir kelime olan (parlak) sıfatına dayanmakla kalmıyor, aynı zamanda değerlendirme ifadesi zarflar, fiiller (caka satmak ve gösteriş yapmak gibi iddia edici) ve (siyah gibi) kategorik etiketler kullanarak yapılan eylemlerin anlamlarını da karartıyor.

Etnograf, bir sahneyi okuyucu için resmetmek istediğinden, detayları kısaltmaya çalışmaz, değerlendirmeci sıfat ve fiillerden kaçınır ve kesinlikle betimleme yerine etiketleme yapılmasına izin vermez. Her ne kadar bütün yazma süreci çeşitli gruplandırmalar ve tanımlayıcı detaylar gerektiriyorsa da etnograf, bilincinde olmadan kendi geçmişine göre oluşturduğu bazı kategoriler üzerinden etiketleme yapmaya iten dürtüye karşı çıkmalıdır. Bununla birlikte bu da değerlendirmeci kelimeler kullanmaktan kaçınılması için yeterli değildir. Çünkü betimlemeler boyunca, yazarın ses tonu, vurguları, kaçınılmaz olarak betimlediği insanlara karşı kişisel tutumunu yansıtır. Ondan daha iyi olduğunu gösterme, tutumu veya ötekini karşı tarafa koyma çabası (başkası, bir yabancı, daha aşağı sınıftan, daha az uygarlaşmış bir kültürden gibi) her zaman kendisini çok ince şekillerde 'göste-

rir', şöyle ki: vurgulamalarda, yapılan dil sürçmelerinde, kelime seçimlerinde, dolaylı olarak yapılan karşılaştırmalarda ve hatta kısa, güçlü bir şekilde yapılan ritimlerdeki reddediş ifadelerinde kendisini gösterir. Betimlemelerini dönüşlü olarak yazan bir etnograf, vereceği hükümleri yazacağı yan yorumlarda doğrudan bir şekilde dile getirmelidir. Fakat bu türlü değerlendirme yapma dürtüsüne en iyi çare, etnografın görevinin başkalarının sosyal dünyasına dair empatik bir anlama sağlaması amacıyla betimlemeler yazmak olduğunun hep zihinde tutulmasıdır.

İnsanları, mekânları ve eşyaları anlatmanın yanında, etnograf öncelikle yapılan eylemler üzerinden olay sahnelerini de resmedebilir. Örneğin, bir karakterin konuşmasını, vücut hareketlerini, jest ve mimiklerini ve hareketlerini betimleyebilir. Bir kimsenin görünüşünü ve bir karakterin kendi dünyasını, fail olarak etkilediği peş peşe hareketlerini betimleme çabasına zıt olarak; bir karakter içinde bulunduğu şartlara veya gelecekteki ilişkilerini biçimlendirecek bazı ilişkilere karşı bir cevap olarak oluşmuş bir durumun içinde hareket etmektedir. Yapılan hareketler ile karakterler zaman ve mekân içerisinde hareket etmektedirler; bu nedenle yazar hareketteki ve harekette var olan ileriye yönelimdeki dinamik niteliği yakalamalıdır – bir şeyler olmakta!

Aşağıdaki konuşma, 'işitme engelliler ve işitme zorluğu çekenler' için oluşturulmuş bir sınıfta öğrencinin hareketleri ve öğretmenin buna verdiği tepkiler üzerinde durmaktadır:

> Bobbie, etrafına bakınarak, bir taraftan öbürüne sallanarak yürüyordu. Öğretmen nerede olduğunu sordu ve Bobbie bir şeyler mırıldandı. Sonra bilgisayara doğru yöneldi ve biraz çalışmak istediğini söyledi fakat öğretmen: "hayır Bobie buraya gelip oturmanı ve bizimle oynamaya çalışmanı istiyorum" dedi. Bunun üzerine Bobie [oyun] tahtasının bir ucuna oturdu. Arkasından tahta üzerinde bir çatlak olduğunu fark etti ve bir taraftan yukarı doğru katlarken bir taraftan da "neden tahtaya bir çatlak koydunuz?" diye soruyordu. Öğretmen, kaşlarını çatarak reddeden bir tavırla cevap veriyordu: "Bu o şekilde yapıldı. Onu yerine koy." Bobie bütün parçaları etrafında oynatıyordu. Bunun üzerine öğretmen "Peki Bobie neden gidip bilgisayarda çalışmıyorsun?" dedi. Bobie hızlıca kalktı, bilgisayara doğru yönelip oturdu ve derhal çalışmaya başladı.

Burada görüldüğü gibi yazar, görünüşler hakkında neredeyse hiçbir betimleme yapmaksızın peş peşe yaşanan ilişkileri anlatıyor. Olay sahnelerini peş peşe yapılan hareketleri betimleyerek anlatıyor ve okuyucunun yaşanan ilişkilerin öncesinde ve sonrasında neler olduğunu anlamasını sağlayan aktif fiiller kullanıyor. Canlı ve anlatılanla kaynaşan kelimelerin kullanılması sonucu, yaşanan anlara dair oldukça net bir anlama imkânına kavuşuyoruz: yürüyor, sallanıyor, etrafına bakınıyor, soru soruyor, yürümeye başlıyor, oturuyor, ona anlatıyor, işbirliği yapmıyor, hızlıca yerinden kalkıyor, oraya doğru yürüyor ve çalışmaya başlıyor, gibi.

Geleneksel olarak yazarlar, meydana gelen hareketleri zaman içerisinde ilerleyen bir şey olarak gösterirler. Yukarıdaki sahnede yazarın sadece 'sonrasında' kelimesini kullanması sonucunda karşılıklı olarak yaşanan ilişkilerin oldukça açık bir biçimde birbirlerine bağlandığını görüyoruz. Daha uzun veya ilişkilerin bu kadar açık bir şekilde karşılıklı olarak bağlantılı olmadığı sahnelerde yazar, hareket ortaya çıkarken, zaman, mekân ve kişilerdeki atlamaları gösterebilmek için kullanacağı çeşitli geçiş kelimeleri ile okuyucunun duruma uyum sağlamasına çalışır. Yazarlar meydana gelen hareketleri peş peşe sıralar (örneğin, birinci olarak, ikinci olarak veya üçüncü olarak gibi kullanımlarla) ve daha sonra ise geçiş kelimeleri ile eylemler arasındaki atlamaları belirtirler (şimdi, sonrasında, daha sonra, hemen sonrasında, ertesi sabah gibi). Bunun yanında hareketleri mekân ile birleştirmek için bazı belirleyici kelimeler kullanırlar (burada, orada, ötesinde, arkasında gibi). Aşağıdaki alıntıda, ayakta tedavi gören psikoloji hastalarına hizmet veren bir merkezi çalışan bir araştırmacı geçişli ifadeler ("konuşmaya devam ediyor gibi") ve geçiş kelimeleri ("sonrasında" ve "...iken" gibi) ile hareketleri birbirleriyle birleştirmektedir:

Salonun ortasındaki banka oturdum. Dikkatimi çekecek bir şey bekliyordum ki, o anda müdürün "elbiselerini duş kabininden dışarı çıkar!" diye banyonun olduğu bölüme doğru çığlık çığlığa bağırdığını duydum... Müdür, banyo kapısının dışında kalarak, müşterilere göz kulak olmak için görevlendi-

rilmiş olan çalışanlardan biri olan Roberta ile konuşuyordu. Daha sonra Karen dışarıda bulduğu, küçük, kirli bir Smurf ile yaklaşarak müdüre: "Şuna bakın, ne kadar sevimli değil mi, öpsenize!" dedi ancak müdür ona herhangi bir dikkat göstermiyordu. Karen Roberta ile konuşmaya devam ederken, o da şöyle bir baktı ve onları gözlediğimi hatırlattı. O sırada gözlerimiz kapanırken, o, Karen'e doğru kollarını açarak sarılmak istedi. Karen, her zamanki utangaç edasıyla bu sarılma isteğine karşılık verirken kıkır kıkır gülüyordu.

Hareketlere göre ele alınmış olan bu paragrafta yazar, -oturdu, bağırırken, yaklaşırken, şöyle bir bakış attı, açarken- gibi eylemler üzerinde durarak, bu eylemlerin arasına da "müdür 'elbiselerini duş kabininden dışarı çıkar!' diye banyonun olduğu bölüme doğru çığlık atarak bağırıyordu" gibi konuşmalar serpiyor. Hareketleri gözleyip, anlatırken etnograflar, hareket ve konuşmayı insanların yapıp ettiklerine dair birbiriyle bağlantılı özellikler olarak görerek, sosyal ilişkiler konusuna ilgi gösterirler. 'Konuşmalar'ı, yapılan hareketlerin bir parçası olarak yazarlar.

Diyalog

Etnograflar ayrıca, diyalogları – kendilerinin de bulunduğu bir sırada veya oradaki insanların kendisine aktardığı kadarıyla – olabildiğince tam ve doğru bir şekilde yeniden üretirler. Yaşanan diyalogları, doğrudan ya da dolaylı alıntılama yapmak, aktarılmış konuşmalar kullanmak ve kendi cümleleri ile yeniden yazmak yolları ile yeniden üretirler. Bize göre, sadece kelimesi kelimesine yapılan alıntılar tırnak içerisinde gösterilmeli, bunun dışında kalanlar ise ya dolaylı alıntılar olarak veya yeniden yazılmış şeyler olarak kaydedilmelidir.

Aşağıdaki örnek, doğrudan ya da dolaylı yapılan alıntılar ile bir konuşmanın öncesi ve sonrasına dair bilgiler aktaran bildirilmiş konuşmaların nasıl yapıldığını göstermektedir:

Ayrılmadan bir dakika veya o kadar bir süre önce okulun giriş kapısında koruma olarak çalışan siyah kadın Polly ile konuştum. Konuşurken, lacivert kazaklı siyah bir kız yürüyordu. Polly kızı göstererek "Şu kızı gördün mü?" diye sordu. Gördüğümü söyledim ve daha sonra Polly, onun kendisiyle kavga ettiği sırrını söyledi. Polly'nin söylediğine göre, kız okulu izinsiz terk etmek istemiş ve bu nedenle tartışmaya başlamış. Polly bunun eskiden beri böyle olduğunu

ve kendisinin de bu tatsız durumla uğraştığını söylediğini, söyledi. Arkasından kız, "bu benim okulum. Sen beni kontrol edemezsin!" diye cevapladı ve varolan kuralı "beyaz MP" olarak ifade etti. Hâlbuki Polly'nin bana söylediğine göre, "bu, genellikle siyah MF olarak adlandırılıyordu ama o bunu değiştirmişti." Yine onun bana söylediğine göre kızın 'kötü bir tavrı' vardı ve kafasını sarsmıştı.

Görüldüğü gibi, bu yapılan konuşmanın, ağırlıklı olarak dolaylı alıntılar yardımıyla yazılmış olması, yaşanan ilişkinin öncesi ve sonrasındaki akışı saklıyor. Aralara alıntı yapılan parçaların serpilmiş olması, diyalogu daha canlı hale getirerek, yakınlık hissi veriyor. Doğrudan alıntıyı, dolaylı alıntıyı ve aktarılan konuşmayı net bir şekilde belirterek, bütün bunların birlikte nasıl kullanılabileceğini anlayabiliriz:

Doğrudan: "O kızı gördün mü?"

Dolaylı: Ona bende .....olduğunu söyledim.

Dolaylı: ...ve Polly kızın kendisiyle kavga ettiği sırrını söyledi. Polly kızın okulu izinsiz terk etmek istediğini ve bu nedenle tartışmaya başladığını söyledi. Polly, kuralların bu şekilde olduğunu ve bu tatsız durumla uğraştığını söylemiş.

Aktarılan Konuşma, doğrudan:

Ve kız "Bu benim okulum. Beni kontrol edemezsin!" diye cevapladı ve daha sonra kuralı bir "beyaz MF" olarak adlandırdı.

Doğrudan: "Bu genellikle siyah MF idi, fakat o değiştirdi."

Dolaylı: o kızın .....olduğunu söyledi.

Doğrudan: "kötü tavır"...

Dolaylı alıntılama, yeniden ifade etmeye göre diyalogun çok daha yakınına yaklaşabilmektedir. Bu konuşmayı yeniden ifade ederek temel öz korunabilirdi fakat yeniden ifadelendirmede, yazarlar, yapılan bir konuşmayı kendi kelimeleri ile tercüme etmekte ve özetleme yapmak eğilimine girmektedirler. Mesela yukarıdaki alıntının son kısmı yeniden ifade edilseydi şöyle olabilirdi: "Kız yeniden kural hakkında konuşmaya başladı ve isimleri

çağırdı... Kızın tavırlarında bazı problemler vardı". Bu şekilde yapılacak bir yeniden ifadelendirme, sohbetin özünü örtmekte ve gereksiz bazı gizlilikler oluşturarak, kural ile ilgili olarak öğrencinin yaptığı yorumları gözden kaçırmaktadır.

Haklarında çalışına yapılan insanların yaşadıklarına dair anlattıkları, kendi hikâyeleri ve betimlemeleri, onların dünyasını anlama adına emsalsiz bir değer taşımaktadır ve bu yüzden mümkün olduğunca kelimesi kelimesine kayda geçirilmeye çalışılmalıdır. Bu anlatılanları, 'hikâye' şeklinde kelimesi kelimesine almak araştırmacı için iki farklı bilgi türünü ilerisi için saklayacaktır. Birinci olarak, mevcut bir kuralla ilgili, öğrenci ile koruma görevlisi arasında 'bir şeyler yaşandığını' göstermektedir. İkinci olarak yapılan açıklama, koruma görevlisinin bu tür şeyleri nasıl yaşadığını bildirmektedir. Koruma görevlisinin hikâyesini içeren alan-notları aslında genç kız ve onun yaşadığı zorluktan çok, anlatıcıdır ve onun kaygılarına ilişkin bilgiler barındırmaktadır.

Bir diyalogu yazıya dökme, basit bir şekilde yapılan konuşmaları hatırlamak ve her bir kelimeyi yeniden kullanmaktan çok daha karmaşık bir iştir. İnsanlar, kısa ve parça parça konuşurlar. Söyledikleri bir ifadeye vurgu yapmak ve hatta onu tamamlamak için, yaptıkları yüz ifadeleri ile el ve beden hareketleri kullanırlar. Garip, çelişkili görünen, ironik bir şekilde dile getirilen sözlü veya zaman zaman alaycı ya da kaba ifadeler halindeki beden dili yoluyla karmaşık mesajlar gönderirler. Bu nedenle etnograflar, kelimelere eşlik eden –el hareketleri, hareketler, yüz ifadeleri, ses tonu gibi- beden dilinden çıkardıkları anlamları kaydetmelidirler. Buna ilaveten insanlar, konuşma sırasının kendilerine gelmesini sessizce beklememektedirler: zaman zaman birbirlerine müdahale etmektedirler; bu durumda kelimeler çakışmaktadır; aynı anda konuşmaktadırlar, durmaksızın yorumlar yapmaktadırlar ve mırıldanmaktadırlar. Bu türlü sıra kapmaya çalışmalar, çizgili bir sayfa üzerinde; üst üste çakışan kelimeler köşeli parantez içerisinde belirtilerek gösterilebilir.

Her ne kadar kısa notlar alırken veya tam şekliyle alan-notları yazarken diyalogları olduğu gibi yakalamak oldukça ciddi bir çaba gerektirse de, etnografların, notlarını küçük küçük pek çok ayniyle alınmış alıntı konuşmalar ile doldurmalarının bir dizi sebebi vardır. Bu diyaloglar, karakterlerin özelliklerini taşımakta, hareketleri daha anlamlı kılmakta ve konuşmacının sosyal statüsüne, kimliğine, kişisel tarzına ve ilgilerine dair ipuçları sunmaktadır. Diyaloglar, alan araştırmacısına, oradaki insanların kavram ve ifadelerinin belirli durumlarda gerçek şekliyle kullanıldığı sırada yakalanması imkânı sunar. Buna ek olarak, diyaloglar, bir kültürün dünya görüşüne dair kilit bazı özelliklere işaret edebilirler. Aşağıdaki alıntı Afrikalı-Amerikalılara dair tarih dersindeki bir tartışmaya ait:

> Uzun, kıvırcık saçlı siyah adam, Deston "Satıcı ne demek bilir misin?" diye sordu. Ben eğer beyaz biriyle konuşursan satıcı olursun diye duymuştum. Veya beyaz bir kızla çıkıyorsan, sen satıcısın". O, bazı insanların bunu çok "aşırı bir biçimde" yorumladıklarını söyleyerek cevapladı. Satıcı. McDonalds'ta çalışan bir öğretmen veya bir başkası bile olabilir dedi. Daha sonra satıcıyı "bunu yapmak konusunda kim daha fazla kaygılı ise o....kimin herhangi ırksal bir bağlılığı veya insanlarla dayanışması yoksa" diye tanımladı.

Yazar burada, doğrudan alıntılar kullanarak, ırksal kimlik üzerine olan bir sözlü alışverişin öncesi ve sonrasını yakalıyor ve kilit kişilerin kavramlarını korumaya alıyor.

Bu şekilde ayniyle yapılan alıntılar okuyucuyu oldukça ikna edici olduğundan ve araştırmacının içerden aktardığına dair kuvvetli bir his yarattığından, hatırlanan konuşmaların bu şekilde yazılması risk doğurabilir. Bununla birlikte, biz ayniyle kâğıda geçilecek olan alıntıların olabildiğince fazla, alanda iken yapılmasını ancak, birebir aynı kelimelerle kaydedilen ifadelerin tırnak içerisinde kullanılmasını kuvvetle öneriyoruz. Böylesi bir hassasiyet, kazara yapılacak olan yanlış aktarımlardan alıkoyacağı gibi araştırmacıyı da o insanların görüşlerini yansıtma konusunda daha fazla tetikte tutacaktır.

Çalışılan bölgedeki yerel dil ile araştırmacının dilinin farklı olduğu durumlarda diyalog yazımı sırasındaki seçimler ve konular daha karmaşık bir hal alır. Elbette ki oranın dilinin ne ölçüde bilindiği ile kesin olarak yapılacak alıntıların ayniyetini belirleyici olacaktır. Mesela, araştırmacı çalıştığı dili bilmediği durumlarda sadece bazı kelimeleri anlamadığı için, diyalog içerisinde bazı kısımları sık sık kaçırmakla kalmaz aynı zamanda bütün kelimeleri anlasa bile diyalogun akışını ayniyle yakalamak konusunda çeşitli zorluklarla karşılaşır. Bu tür durumlarda yerel bir asistandan yardım almak ve insanların söylediklerini doğru anlayıp anlamadığından emin olmak için bunu kontrol ettirmek bazı zorlukları aşmasını sağlar. Aynı dili konuşsa bile farklı şivelerin kullanıldığı bölgelerde veya kendine özgü bir argo konuşan grupların içindeyken de benzer problemler ortaya çıkabilir. Araştırmacı, bu türlü konuşmayı takip edemediği durumlarda yapabildiği kadarıyla yeniden ifadelendirecek ve sık sık konuşmaları, duyduğu ve net olarak hatırladığı şekliyle kesik kesik notlar halinde ayniyle yazacaktır.

Bu türlü dil zorluklarına karşı pek çok etnograf, alan-notları alırken yanlarında bir de kayıt cihazları bulundurtmaktadırlar. Dil zorluğunun yanında, konuşma doğal seyrinde sürerken, belirli teorik konuların izini sürebilmek için olabildiğince detayları korumak amacıyla bu kayıt cihazlarını kullandıkları olur. Mesela, görevliler ve müşteriler arasındaki tekrarlanan kalıplara/örüntülere ilgi gösteren alan araştırmacıları bu tür karşılaşmaların en azından bazılarını cihazla kaydetmek isteyebilirler.[4] Fakat bütün bunlara karşın hala etnografların büyük bölümü bu türlü kayıtları öncelikli ve asıl veri biçimi olarak görmemekte; bunun yerine, çalışılan kişilere ait olayların ve tecrübelerin anlamlarını yakından incelerken kullanılabilecek pek çok yoldan birisi olarak saymaktadırlar.

Zaire'nin Bandundu bölgesinde Chokwe'deki insanlar arasında çalışan Rachel Fretz'in örneklendirme yoluyla, anlatılan

hikâyeleri nasıl kayıt altına aldığına bakalım. O, hem anlatıcıların ve hem de hikâye anlatma bölümlerine aktif olarak katıldıkları için dinleyicilerin sözlü ifadelerini olduğu gibi kaydetmiş ve oldukça dikkatli bir şekilde çözümleyerek kâğıda geçirmişti. Aşağıda bu çözümlemelere dair bir alıntı yer alıyor; anlatıcı (A) konumundaki genç bir adam, kadın, erkek ve çocuklardan oluşan bir dinleyici (D) kitlesine, akşam karanlığında, ateş etrafında bir şeyler anlatıyor:

A: Bir zamanlar, Fernando, Funga, Shamuna ve bendenizden oluşan birkaç genç adam vardı.

D: Bu hikâyenin içinde güzel bir şarkı var mı?

A: Onlar dört kişiydi. "Hadi avlanmaya gidelim" dediler.

Her yere gittiler. Her yere gittiler.

D: Güzel.

A: Bu tarafa ve o tarafa, bu tarafa ve o tarafa doğru gittiler. Oyun yok. "Hadi geri dönelim. Hadi gidelim." dediler. Sonra büyük bir ahşap ev gördüler. İçinde bal ile dolu bir kap vardı.

"Dostlarım, bu bal, bunu kim buraya koymuş?"

"Kim?" dedi.

Bir başkası "Kim?" dedi.

[Bir başkası] "Hadi gidelim. Bunu yiyemeyiz."dedi.

Daha sonra *fwapu* Funga geldi ve "çok aç olsanız bile bu balı yiyemezsiniz yoksa başınız belada demektir." dedi.

"Çocuk. Balı buraya koyan kişi burada değil. Görmüyor musunuz bu ev, insan iskeletlerinden yapılmış ve siz hala balı yemekten söz ediyorsunuz."

[Funga] "Çekil oradan. Ben yiyeceğim. Çekil önümden. Çekil." dedi. Sonra biraz bal alarak yedi.

"O gelinceye kadar bekleyelim mi? Onu bekleriz."

Kısa süre içinde geldi. "Hadi gidelim."

Liata, Liata, Liata, hep birlikte yürüdüler. "Uzun bir yol gideceğiz. Uzun bir yoldan geldik." Bir süre sonra bir nehir kenarına ulaştılar ah! *Kayanda* [tanrım].

"Arkadaşlar, bu da ne?"

"Arkadaşlar, koca bir nehir. Nereden geliyor bu?"

"Bunu kım açıklayabilir?" dedi.

" Geldiği kaynağı veya nereye gittiğini görcmiyoruz."

"Hadi nehri geçelim. Önce ben geçiyorum."

İlk Şarkı

A: Oh Baba, Eee Baba, Balı yiyen bendim.

D: Tanrının yarattığı bu koca nehri geçmeliyim.

A: Baba, Eee Baba suyun içine gidiyorum.

D: Tanrının yarattığı bu koca nehri geçmeliyim.

A: Baba, Eee Baba ben onu yemedim.

D: Tanrının yarattığı bu nehri geçmeliyim.

A: Baba, Eee Baba öbür tarafa geçiyorum.

D: Tanrının yarattığı bu koca nehri geçmeliyim.

Bu türlü bir şarkıyı çözümlemek, köpek havlaması veya çocuk ağlaması gibi gelen seslerden birtakım çıkarımlar yapılmasına rağmen; söyleyenin ve dinleyicilerin söyledikleri bütün kelimeleri yakalamayı gerektirir (bunun için çoğunlukla ana dili olan birinden yardım almak gerekir). Tam ve doğru bir şekilde çözümlemek ayrıca ritme ve duraklamalara yakından dikkat göstermeyi gerektirir çünkü noktalamalar ve satır aralıkları hikâye anlatma tarzını yansıtırlar (Hymes 1991; Tedlock 1983).

Fakat teyp kayıtlarını çözümleyerek kâğıda aktarmak işi, etnografların anlatılan hikâyeleri anlama ve daha fazlasını öğrenme adına yaptıkları çabanın sadece bir bölümünü oluşturmaktadır. Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi yazar, o anki durumu ve katılımcıları betimleyen oldukça kapsamlı alan-notları yazmıştır.[5] Mesela yazar, yukarıdaki alıntılanan kısmın haricinde, hikâye anlatma gösterisinin ateş yakılarak, şefin çadırında, yedi eşi, çocukları ve torunlarından oluşan ailevi bir toplantı sırasında gerçekleştiğini de not etmiştir. Kadınların öncelikle hikâyelerde

yer alan şarkıya eşlik ederek ve heyecanlı ifadeler ve yorumlamalar ile cevaplar vererek katılım sağladıklarını gözlemiştir. Burada etnograf, katılımcılar ile yaptığı sohbetleri ve Chokwe halkının anlatmak istediği *yishima* adı verilen hikâyelerin anlatılmasına ilişkin genel yorumları da kaydetmiştir. Etnograf, anlatılan bu hikâyeden, dinleyicilerin insan iskeletlerinden yapılmış olan evin muhtemelen bir büyücüye ait olduğunu ve bu yüzden onun balının yenmesinin çok tehlikeli olduğunu bildiklerini çünkü bu durumda büyücünün onlara büyü yapabileceğini, hiçbir yerden görünmediği halde birden bire karşılarına çıkan nehrin de aslında büyücü tarafından yaratıldığını ve Funga'nın en büyük kardeşini dinlemeyerek balı yemesinin bir sonucu olarak çok büyük ihtimalle nehri geçemeyerek, batacağı düşüncesinde oldukları sonucuna ulaşmıştır. Araştırmacı; şarkının söylendiği sırada dört kere tekrar eden bölümlerin aslında, balın yenmesinin sebep olacağı sonuçlara dair ümit ve panik arasında ve bunun Tanrı tarafından yaratılmış doğal bir nehir olmasına ("Tanrının yarattığı bu koca nehir") duydukları güven ile büyücünün büyüleriyle oluşturduğu bir yanılsama olması ("Eee, Baba, balı yiyen bendim") korkusu arasında bir gerilim oluşturduğunu öğrenmiştir.

Bu nedenle, kaydedilmiş bir konuşmanın çözümlenmesi bir olayı kaydetmek türünden basit ve düz bir iş değildir. Etnografın kelimelerde, yazandan çok daha fazlasını gözlemeye ve dinlemeye ihtiyacı vardır; burada araştırmacı kaydetmenin peşi sıra pek çok soru sorar ve öğrendiklerini yazıya döker. Sonuç olarak, pek çok alan araştırmasında, alan-notlarını görsel ve işitsel kaydetme biçimleri ile birleştirerek, çok çeşitli kaydetme ve kodlama süreçleri kullanılmaktadır.[6]

Karakterlendirme

Etnograflar karşılaştıkları kişileri, *karakterlendirme* adı verilen bir strateji yoluyla anlatırlar. Her ne kadar kişinin kıyafetleri ve hareketleri hakkında yapılacak basit bir betimleme o bireyle ilgili asgari bir anlama imkânı sağlamaktaysa da, yazar, o kişinin nasıl konuştuğunu, hareket ettiğini, başkaları ile nasıl

ilişki kurduğunu göstererek insanları çok daha bütüncül bir şekilde karakterlendirmiş olur. Bir etnograf, kişinin karakteristik özelliklerini sıralayarak değil, onu en iyi, gündelik faaliyetlerinin bağlamı içerisinde karakterlendirebilir. Bir kişinin özelliklerini aktarmak hiçbir zaman nasıl yaşadığını göstermek kadar etkili değildir. Bunu göstermek ise, okuyucunun kişinin özelliklerine dair çıkarım yapmasına imkân verecek şekilde, ona ait kıyafet, konuşma tarzı, el kol hareketleri ve yüz ifadeleriyle ilgili betimlemeler yaparak, karakterleri, sosyal bir varlık olarak eksiksiz bir şekilde yansıtmayı gerektirir. Böylece görülmektedir ki kişiye ait özellikler ve karakteristikler bireylerin ötekilerden bağımsız olarak sahip oldukları nitelikler olarak yansıtılmakta değil, tam tersine öteki insanlarla kurdukları ilişkiler sırasında açığa çıkan nitelikler olarak anlatıma dâhil edilmektedir. Bu nedenle karakterlendirme, yazarın, betimleme, bir eylemi aktarabilme ve diyalogu yansıtabilme yeteneklerine dayanmaktadır.

Aşağıdaki alan-notları dizisinde, Linda Shaw, psikiyatri kliniği olarak kullanılan bir apartman dairesinin mutfak kısmında yaşarken karşılaştığı bir çifti anlatmaktadır. Burada kadın, 'normal' bir yaşam alanı kurabilmek için nasıl çaba sarf ettiklerine ve bunu yapmanın kendilerine ne kadar anlamsız geldiğine özellikle vurgu yapmaktadır: [7]

Bugün Terri ve Jay' in isteği üzerine daha önce kendi odalarının da yer aldığı mutfak bölümünü dönüştürerek oluşturdukları 'apartman dairesini' görmeye gitti. Terri daireyi gezerken sürekli olarak bana eşlik ediyor ve nasıl da bir uçta yatak odası, hemen yanında oturma odası ve bir mutfak bölümü yaptıklarını gururla gösteriyordu. Bu küçük alana neredeyse tam anlamıyla bir daire sığdırmışlardı ve bana her bir 'oda'nın kendine has özelliklerini gösterdi. Yatağın, diğerlerinde olduğu gibi köpükten yapılmış değil gerçek bir altlığı olduğunu söyledi. Oturma odasında bir halı ve yatağın uç kısmında da bir televizyon bulunduğunu söyledi. Daha sonra Terri, mutfak dolabını açtı. Baharat rafını işaret ederek, bardakları sesli bir şekilde yerine koyuyordu. Her sabah Jay'in kahvesini hazırladığı kahve cezvesini ve bazen pizza ısıtmak için fırını gururla gösterdi.

Terri, tıpkı yeni evlenen her çiftin yapabileceği gibi evlerine neler yaptıklarını göstermek için oldukça yoğun bir çaba harcadı. Daha çok çaba harcadıkça

da yaşadıkları hayatın gerçekten de ne kadar farklı olduğu daha bir ortaya çıkıyordu. Terri, gösterdiği bütün bu çabalara rağmen hala kendisini yararsız hissettiğinden bahsediyordu: "Bütün gürültü, bağırış çağırış ve gerilim beni gerçekten sıkıyor". Ben evliyim ama burada normal bir eş gibi bile olamıyorum. Ben sabahları kalkınca işe gitmeden önce eşimin kahvaltısını hazırlamak, - bir fincan kahve, yumurta, salam veya meyve suyu -, evi temizlemek, çocuklarla ilgilenmek ve akşam eşim işten döndüğünde güzel bir akşam yemeği ve içecek ya da o ne isterse hazırlamak istiyorum. Burada ise, kalkıyorum ve ancak bir fincan çabuk kahve hazırlayabiliyorum. "Biliyorsun, eğer istediklerini yapamıyorsan evin anlamı nedir ki".

Burada Terri, tam anlamıyla, yaptığı hareketler ve konuşmalarından karakterinin açığa çıkarılabileceği bir tipi gösteriyor. Normal bir yaşam biçimi oluşturmak için elinden gelenin en iyisini yapıyor ancak yarı-kurumsal düzen olan bu yerde isteklerini gerçekleştiremiyor. Yapıp ettikleri ve söylediklerinden, onun kurumsal bir yaşamın güçsüz düşürücü kuvvetlerine karşı sığınmış bir kişi olarak, özel bir yaşam alanı oluşturmak için verdiği nafile çabayı görüyoruz.

Yazdığı notlarını bir an önce bitirmek isteyen bir yazar muhtemelen o kişinin gerçekten nasıl göründüğüne ve yapıp ettiklerine yakından bakmak yerine bir an önce ('alıkoyulan bir kişi', 'evsiz bir kişi', bir siyah/Asyalı/beyaz vb.) gibi bir başlık atmak isteğine kapılabilir. Ne var ki bu şekilde aceleyle yapılmış bir karakterlendirme, en iyi ihtimalle çalışılan kişiyi gerçek manasıyla yansıtmayarak eksik kalan ve daha önce var olan bir karakter doğurmakta; en kötü ihtimalde ise, negatif bir önyargı olarak görünmektedir. Mesela, bir alış veriş merkezinde insanları betimleyen bir öğrenci, eski püskü, gereğinden fazla doldurulmuş bir para çantasını eliyle karıştırıp bir şeyler ararken bir taraftan da dalgın bir şekilde kendi kendisine söylenen yaşlıca bir kadından bahsettikten sonra onu "çantalı, bunak kadın" diye karakterlendirmiştir. Bu şekilde yapılan bir etiketleme, kabaca ve sönük bir betimleme yaparak, yazarın diğer ilgili detaylara ve hareketlere dikkatini kapatmasına sebep oluyor.

Bununla birlikte bir etnograf, çalıştığı kişilerin başkalarına dair var olan önyargıları ve alay edişleri ile yorumlarını da yazdıklarına dâhil etmelidir. Aşağıdaki alıntıda, bir öğrenci diğer bazı sınıf arkadaşlarından önce Bir Latin'in tipik el kol hareketlerini ve mimiklerini alaycı bir şekilde taklit ediyor:

> Beyaz adam ve arkadaşı yürürken, o alaycı bir İspanyol aksanıyla "chale homes" [eh! Homies] dedi. Daha sonra yürüme biçimini: ayakkabılarının arkasına basarak, kollarını sallayarak ve hafif arkasına yaslanarak abarttı... Bunu izleyen birisi, "Şu halinize bakın, aptallar!" dedi.

Eğlenen genç adamların içindeki beyaz genç çocuk, komik bir Latin karikatürü olan 'cholo'yu canlandırıyor. Etnograflar, oradaki insanların bakış açılarından hareketle net bir şekilde bağlamına oturtulmuş olan detayları sağlayarak, çalıştığı insanlar ile kendi yaptıkları karakterlendirmeleri ayırmaya özen gösterirler.

Daha önceki bir sahnenin içinde yer alması dolayısıyla oldukça iyi tanınan bir kimsenin her defasında uzun şekilde tanıtılmasına ihtiyaç yoktur. Hatta ana karakterler için bile o anki ilişki içerisinde ilgili hareket ve özelliklerin betimlenmesi yeterli olur. Başka bir deyişle, bir alan araştırmacısı, sadece bireyin görünüşünü ele almakla kalmaz, aynı zamanda daha önceki görünüşlerini ve o ana olan görece etkilerini de düşünür. Her bir bölüm kısmi bir kaydetmedir ve yazılan notlar biriktikçe, alan araştırmacıları, bazı kişileri her şeyiyle özgün bir biçimde bilinir kılacak ('oval' karakterler), bazılarını, daha az bilinen kişiler halinde ('köşeli' karakterler), polis veya otobüs şoförü gibi birkaç kişiyi de ('depo' karakterler) olarak yansıtmak için yeterince gözlemi bir araya topladıklarını fark ederler.

Buna ek olarak, insanlarla sürekli olarak irtibat halinde kalmak araştırmacının daha tam ve zengin karakterlendirme yapabilmesi imkânını büyük ölçüde artırır. O andan itibaren araştırmacı, herhangi bir gözlemciye görünür olabilecek yüzeysel özelliklerin ötesine geçerek, ancak tekrarlanan ilişkilerle ve çok uzun süreli aşinalıklarla açık kılınabilen, daha zor ortaya çıkartılabilen özellikleri not eder. Burada var olan bir problem olarak, etnograflar

özellikle ana karakterlere dair bile ilk karşılaşmalarında betimlemeler yapmaktadırlar ki bu durum o kişi hakkında sonradan daha fazla bilgiye ulaşmasına rağmen yapılan bu ilk karakterlendirmenin değişmeden kalmasına sebep olmaktadır. Biz buradan hareketle, araştırma ilerledikçe, belirli aralıklarla yazılanların gözden geçirilmesini ve kişilere dair artık herkesin göremeyeceği, özgün özellikleri ve özel nitelikleri kâğıda yansıtmak için zaman ayrılmasını öneriyoruz.

Etnograf genellikle, sabnenin merkezinde yer alan karakterlere dair oldukça detaylı betimlemeler yapar. Her ne kadar bir kişiye dair bütün resim, zaman geçtikçe ve alan-notları yazıldıkça ortaya çıkar ise de, her bir betimleme öncelik verilen bir karakterin görünüşüne, el ve beden hareketlerine, mimiklerine, kelime ve hareketlerine dair canlı ve önemli detayları olabildiğince tam bir şekilde yansıtmaktadır. Tersine, daha kenarda kalan bir karakter için ise sahne içerisinde tuttuğu küçük yerdeki konumunun anlaşılabilmesine yetecek kadar gerekli olan birkaç detaya atıfta bulunularak yetinilmektedir.

Etnograf'ın kimin merkezde, kimin çevrede yer aldığına dair verdiği kararda bir dizi kıstas, şekillendirici olmaktadır. İlk olarak, etnografın teorik ilgileri, dikkatini belirli kişilere yöneltmesine sebep olur. Mesela bir mahkemede, destek personelin takım çalışması üzerine araştırma yapan bir etnograf için merkez karakterler, dava vekili, yargıç ya da tanık değil kâtip ve mübaşir olacaktır. Benzer şekilde, yöntem açısından benimsenen stratejiler de etnografın dikkatini yöneltmesinde etkili olur. Mesela, bir sosyal çevreyi, içerisinde yaşanan kendine özgü ilişki kalıplarını/örüntülerini betimleyerek resmetme stratejisinin benimsenmiş olması, etnografın kararı üzerinde, bu kalıba dair canlı veriler sunan kişi üzerinde durması konusunda belirleyici olacaktır.

Bunun yanında, kişinin oradaki sosyal düzen içerisindekiler için sahip olduğu merkezi yeri ve işlevi karakterlendirirken, detaylandırmanın derecesini belirler. Eğer oradaki insanların belirli bir kişiye doğru yönelimleri söz konusu ise bu takdirde bu kişiyi

merkez tutan bir betimleme yapılacaktır. Bunun tersine olarak, aslında merkezi bir konumda bulunmalarına rağmen, oradaki insanlarca buna uygun davranılmayarak daha geri bir rol verilen kişilere de araştırmacının tali bir dikkat gösterdiği olur. Mesela bir öğle arasında bahçede konuşmakta olan öğrencileri içeren bir sahnede, bir kenardan yürüyerek geçerken etrafa bakınan bir okul müdürü, eğer öğrenciler bunu fark etmemişse çok detaylı bir şekilde betimlenmeyecektir.

Alan-notları, yaşanan ilişkiler içerisinde etnografı da içerebilir. Bir köşeden olan biteni izlemekte olan etnografın varlığı olayın hangi konumdan bakılarak tanımlandığının bilinmesi için not edilebilir. Fakat bizatihi yapılan eylemlere katılması, özellikle diğer insanların da kendisiyle açıkça ilişkide oldukları durumlarda, etnografı alan-notları içinde yer alması gerekli bir konuma getirir. Gerçekten de bir araştırmacı beklenmeyen bir yolla hadisenin içerisinde merkezi bir karakter gibi hareket edebilir. Dışarıdan bakan bir gözlemci konumundan, ilişkiye tam olarak dâhil olmuş bir konuma geçebilir. Aşağıdaki alıntıda, işitme engelliler ve işitme bozukluğu olanlar için oluşturulmuş bir sınıfta eğitici bir oyun oynamakta olan öğrenciler, konuşmak için birbirlerini cesaretlendirmektedirler. Hayatı boyunca benzer bir problem yaşamış olan alan araştırmacısı, bu öğrencilerle kolay bir şekilde duygudaşlık kurmaktadır. Bu durum onu, başlangıçta sınıf içerisinde dışarıdan birisi iken bir anda vazgeçilmez bir figür haline getirmiştir:

> Lynn, Ceasar'a cevapları (işaret diliyle değil) konuşarak söylemesini tekrarlıyordu. Öğretmen, "Çok güzel Lynn... Bu doğru Ceasar, hepimizin anlayabilmesi için cevapların neler olduğunu, konuşarak söylemeye çalışmalısın". Ceasar yüzü hafif kızarmış bir şekilde bana şöyle bir baktı ve sonra başını, hafif bir gülümsemeyle önüne çevirdi. Öğretmen (beni kastederek) "O burada olduğu için mi konuşmaktan çekiniyorsun?" diye sordu. Lynn, Jackie ve Ceasar o, benim onun konuşmasını duymamdan korktuğu için işaret diliyle birlikte cevapladılar. Ceasar'a "Benim ne düşündüğüm nedeniyle korkuya kapılmamasını çünkü benim de yıllarca konuşma güçlüğü çektiğimi" söyledim.
>
> Ceasar, söylediklerimle ilgilenmişti ve parmağıyla sorgularcasına beni işaret etti. Öğretmen. "Evet bu yeterli. iyi konuşuyorsun. insanların senin hak-

kında ne düşündüğü hakkında korkmamalısm. Hadi bir cümle söyle ve o da seni aniayıp anlayamadığını söylesin".

Ceasa, isteksizce bir şeyler söyledi ve sonra bana bakmak için başını hafçe eğik ve yanakları da biraz kızarmıştı. Cevabını beklerken, sönük bir gülümseme dudaklarını aralıyordu. Bense söylediklerinden tek bir kelime bile anlamamıştım ve kendimi çaresiz hissediyordum. Benden tekrar etmemi isterlerse onlara ne diyebilirdim? "Evet, bu iyi, seni anladım" dedim Öğretmen söylediklerimi işaret diliyle hemen ona aktardı ve onun diğer insanların düşündükleri nedeniyle gözünün bu kadar korkmamayı gerektiğini söyledi. Ceasar bana baktı ve gülümsedi. Oyun devam ediyordu ve Ceasar hem işaretlerle ve hem de konuşarak cevaplar vermeye devam etti. Ve ben de söylediklerinin bazı kısımlarını anlamaya başladım.

Açıkça görülmektedir ki burada etnografın geçmiş tecrübeleri ve o anda orada bulunuyor olması sahne içerisinde merkezi bir yer tutmakta ve onun verdiği empatik cevaplar gerekli şekillerde yapılacak olan betimlemelerin rengini belirleyici olmaktadır. Eğer burada etnograf, kendisini dâhil etmeden – kendi ilişkisini ve duygularını- yazmaya kalkışırsa sahneyi derinden yaralamış olur.

Alan araştırmacıları, sahne içerisine kendi katılım süreçlerini anlatırlarken, genellikle birinci-şahıs ağzı kullanırlar. Eğer bir gözlemci, kendisine ismen atıfta bulunarak, sahneyi birinci-şahıs ağzından anlatırsa yapılacak etki büyük ölçüde kaybolacaktır:

Ceasar isteksizce bir şeyler söylerken Paul'e baktı, kafası hala biraz eğikti ve yanakları da hala biraz kızarıktı. Sorduğu sorunun cevabını beklerken sönük bir gülümseme dudaklarını aralıyordu...o "evet bu iyi,. Seni anladım" diye cevapladı. Öğretmen hızla Ceasar'a dönerek Paul'ün cevabı için uygun işaretleri gösteriyordu ve bir taraftan da doğrudan, başkalarının ne düşündüğünün onun gözünü bu kadar korkutmaması gerektiğini söylemeye devam ediyordu. Ceasar Paul'e baktı ve gülümsedi. Oyun devam ediyordu ve Ceasar hem işaretle ve hem de konuşarak cevaplar vermeye başlıyordu.

Görüldüğü gibi, ilk baştaki, asıl olan şeklinde, yazar Ceasar'ın gözlenebilir davranışlarına ("yüzü hafif kızarmış bir

şekilde bana şöyle bir baktı" ve sonra başını, hafif bir gülümsemeyle önüne çevirdi") dikkatli bir şekilde bağlı kalmış ve çocuğun halini, gergin oluşuna mal etmemiştir. Fakat üçüncü-şahıs ağzından yazıldığında ise, Ceasar'ın konuşmak için verdiği mücadelenin önemli bir bölümünü kaçırıyoruz. Bu mücadele, etnograf'ın empatik ve kendini ele veren yorumu olan "Tek bir kelime bile anlamamıştım..." cümlesi ile son olarak yaptığı "Ve ben de söyledikleri şeylerin bazı kısımlarını anlamaya başladım" yorumu sayesinde bize aktarılmıştır. Yazarın davranışlarla ilgili detaylar ile kendi kişisel duygularının yanı sıra konuşmalara olan yakın dikkati sayesinde, okuyucu korkuya kapılabilmekte ve daha sonra ise, konuştuğunu ve anlaşılmaya başlandığını okuyunca rahatlayabilmektedir.

Uzatılmış Parçalar Yazımı: Düzenleme

Etnograflar betimleyici yazma becerilerini, sadece yaşadıkları tecrübelere ilişkin anları resmetmek için stratejiler öğrenerek geliştirmezler; bunun yanında, birbiriyle tutarlı bölümler içerisinde organize etmek suretiyle, kaleme aldıkları konuları daha net bir şekilde yazıya da dönüştürebilirler. Net olarak ortaya konan düzenleme stratejileri, araştırmacıların bölümleri kavramlaştırmalarına ve kapsamlı, karmaşık bir hatırayı birbiriyle tutarlı alan-notları dizisi halinde çok daha kolay bir şekilde yazmalarına imkân tanır.

Alan araştırmacıları, başlangıçta yazarken yoğunlaştırdıkları dikkatlerini uzun süre sürdürebilmelerinin zor olduğunu düşünürler. Araştırmacılar, çalışmaları sırasında, birbiriyle bağı olmayan değişik hadiseleri yeniden hatırlarına getirebilir ve bütün bunları aceleyle yazıya dönüştürmek isteyebilirler ki bu durum, ortaya, hayatla tutarlı bir küçük parça olarak görmenin ve hissetmenin zorlaştığı, sonradan alan-notları olarak kullanılmasının da zora girdiği dağınık detaylar ile okunamaz parçalar çıkaracaktır. Veya sonradan yapılacak olan geri okumayı ve alan-notlarının analizini zorlaştıracak şekilde sonu gelmeyen detaylar halinde oradan

oraya atlayan sayfaları doldurmak için basılacaktır. Ne var ki, gözlenen herhangi bir sahneyi, anlar dizisi olarak hatırlıyor olmak ve bu hatırayı, algılanmış bütün olarak sürdürmek, kişinin sahneyi 'tam' olarak yazmasına yardım edecektir. Buna ek olarak, alan araştırmacıları, notlarını düzenlemek için alışılagelmiş stratejileri kullanarak, hatırladıkları bütün detayları yazarken, yoğunlaşmış bir dikkati de kolayca sürdürebilirler.

Alan araştırmacıları sık sık, olayları başından sonuna detaylı bir şekilde, bütünüyle kaydeden betimlemeler yazmaya kalkışırlar. Gözledikleri bir olaya veya hadiseye ilişkin sonradan önemli olabilecek bir özelliği kazara atlamadıklarından emin olmak isterler. Bunun sonucunda, araştırmacılar, 'bütün' sahneyi kaydetmiş olduklarını belirten yollarla alan-notlarını yazıya dökerler. Bunu sadece bütün detayları sunmakla yapmaz, bunun yanında, başlangıçları ve sonlanmaları oluşturan ve işaret eden bölümler yazarak da yaparlar. Bu şekilde oluşturulacak bir bölümde detaylar, paragraflar halinde gruplanacaktır.

Alışılageldiği şekliyle bir *paragraf*, dikkati belirli bir fikre veya içgörüye yoğunlaştırdığı için kendi içerisinde uyuşur. Bu demektir ki paragraf, bazı hareketleri parçalar halinde ele alır ve üzerine yoğunlaşır. Burada araştırmacı, yazarken dikkatini hatıra getirilen bir andan diğerine kaydırır: mesela, bir sınıfta çalışırken dikkatin bir kişi veya eylemden ötekine kayması gibi. Bu küçük kaymalar, çoğunlukla paragraf aralıkları ile belirtilir. Böylece, pek çok alan-notunda olduğu gibi, bir paragraf kendi içerisinde uyuşan, tutarlı anları yansıtmakta ve bu haliyle de betimlemeyi oluşturmaktadır.[8]

Bunun yanı sıra, etnografların bazen bir bölüme yazdıklarını bir paragrafın ötesine uzattıkları da olur. Bu durumda, bir sahneye dair 'tam' bir betimleme oluşturulabilmesini sağlayacak ayrı anlara ilişkin tutarlılığı korumak amacıyla dikkatlerini bütün bir durum veya olay boyunca koruyarak hatıralarını daha geniş bütünler olarak düzenlerler. İşte bu daha geniş bütün, bir dizi pa-

ragrafı içerebilen uzatılmış parçalar haline gelir. Yazma faaliyetinde en geniş yer tutan bölüm o günkü yaşananların yazıldığı alan-notları dizisinin tamamı olduğu halde, etnograf çoğu zaman kendisini, o günkü kısmın içinde çeşitli ayrıksı parçayı yazıya dökmek için yeniden bir araya getirdiği verileri ve kısa notlarını düzenlerken bulur.

Bir günün alan-notları içerisindeki bütün bu uzatılmış parçalar, çoğunlukla yazarın gün içerisinde karşılaşarak kendi kendisine özellikle önemli olarak not ettiği olay veya hadiseler olmaktadır. Pek çok alan araştırmacısı, ilk olarak bu olayları yazmak için masaya otururlar. Özellikle bilgisayarda çalışanlar, günün faaliyetlerinin oluş sırasını alt alta düzenleyebilir ve sonra söz konusu kilit önemdeki olayla başlayarak yazabilirler. Etnograflar bir anda bir biri ile rekabet halindeki iki amaçla baş etmeye çalışmaktadırlar: bir tarafta bütün faaliyetleri olabildiğince çabuk bir şekilde kâğıda geçme, diğer tarafta ise yaptıkları araştırmalar için en çok gerekli olduğunu düşündükleri sahneleri, olabildiğince canlı ve tam bir şekilde yazmak arasındadırlar. Etnograflar ilk olarak alana çıktıklarında her şeyi kağıda geçirmek konusunda çok daha fazla kaygılıdırlar ve bu sırada yazdıkları notlar genellikle daha parça parça ve spontane bir haldedir. Daha sonra araştırmaları ilerledikçe, büyük olasılıkla oradaki insanların yaşadıklarını özellikle yansıttığını düşünerek seçeceği olaylar ve hadiseler hakkında uzatılmış parçalar yazmak için daha fazla zaman ayıracaklardır. Bu tür alan-notları dikkatin uzun pasajlar boyunca sürdürülmesini ve hareketin ardışıklığını daha canlı, detaylı ve tutarlı yazmak için ekstra bir çaba gösterebilmesini gerektirir.

Bu türlü uzatılmış parçalar yazarken, etnograflar bir dizi farklı düzenlenmiş bölüm ile birlikte çalışırlar. Aşağıdaki bölümde, bu açıdan üç seçeneği ele alıyoruz, bunlar: gözlenen sahne olarak hayatın bir dilimini betimleyen krokiler ve anlatıcının yapacağı iki farklı biçimdeki parçalar; hadiseler ve karşılıklı ilişkileri, olayları ve hadiseleri ortaya çıkan bir manzara içerisinde di-

namik hareketler olarak açıklayan daha uzatılmış olarak yazılan alan-notları hikâyeleri.

Krokiler

Kabataslak alınmış bir notta, maruz kaldığı canlı bir duyusal izlenimden oldukça etkilenmiş olan araştırmacı, bir sahneyi öncelikle görüntüye ait detaylar üzerinden betimler. Bir fotoğrafta olduğu gibi, hareketlerin ardıllık sırasını belirtme ihtiyacı o kadar baskın değildir. Tersine olarak burada yazar, bir sahne üzerinde inceleme yapan daha uzaktan bir gözlemci olarak hissettiklerini betimlemektedir. Şipşak fotoğrafın yaptığı gibi durağan bir yansıtma, yazarın zaman içinde hareket halinde olduğu, hareketlerin birini diğerinin ardından açıkladığı aktarıcı yazma biçimi ile zıtlık arz eder.

Kroki, kavram olarak her ne kadar görsel metaforlara dair göndermeler yapıyor olsa da bu şekilde düzenlenmiş olan yazım türünde, görsel detayların yanı sıra işitsel veya hareket halindeki detayları da sürece dâhil etmek gerekir. Mesela, belirli bir yemeğin güzel olup olmadığını hatıra getirecek ve sonraya taşıyacak olan öncelikli kriter, onun görüntüsünden çok, burnumuza gelen kokusu olabilir. Bu nedenle, insanları, düzenleri, nesneleri vb. şeyleri anlatırken, yazar o anı algıladığı biçimiyle sonradan hatıra getirmesi için bütün duyu organları ile hissettiklerini aklında canlandırmalıdır. Bununla birlikte, araştırmacı belirli bir mesafeden gözlediği veya düzenin görünümü hakkında kısaca bilgi vermek istediği için çoğunlukla görsel algılar baskın olmaktadır. Baskın olmasının bir başka nedeni de İngilizce'nin dil olarak görsel duyulara yönelik olarak diğer duyulara nazaran daha ayrıntılı ve daha gelişmiş oluşudur[9] Sonuç olarak, etnograf görsel olmayan duyularla algıladıklarını yeniden canlandırıp yazmak konusunda özel bir çaba sarf etmelidir.

Kroki tipik olarak, belirli bir düzene, bir bireye veya tek bir olaya dair betimleyici detayları birleştiren kısa bir parça şeklinde olmaktadır. Temel olarak durağan (statik) bir yapıya sahip oldu-

ğu için sonrasında meydana gelen hareketler duygusundan ve insanlara dair tam bir karakterlendirme yapılabilmesi imkânından yoksundur. Aşağıda, Latin mahallesindeki bir markette oyuncak bölümünde oyalanan tek bir karakter üzerine odaklanmış olan krokiyi ele alalım:

Yaşlı bir Latin kadın, başını ileri geri götürerek, yerdeki oyuncaklara bakıyor. Arkasında, vücudunu öne doğru eğdiği zaman onu dengeleyen iki torbada bir şeyler duruyor. Sırayla yerden çeşitli oyuncaklar alıyor, yukarı doğru birkaç inç kaldırarak elinin etrafında çeviriyor ve daha sonra yere koyuyor. Bir dakika sonra, düzelerek, yavaşça yürüyüp uzaklaşıyor.

Bir krokinin içerisinde yer alan detayları bu şekilde organize etmek, yazarın sahne içerisindeki belirli bir karakter üzerinden yakından çekilmiş bir resim sunarak, düzene dair hızlı bir şekilde fikir sahibi olunmasını sağlar.

Krokiler, çoğunlukla sonraki ilişkileri, daha geniş bir olaylar ve hadiseler çatısı içerisine yerleştirerek, bağlama oturtur ve okuyucunun düzeni ve düzenin içerisinde yer alan kişileri daha kolay canlandırmasına imkân tanırlar. Bununla birlikte, bazı durumlarda bu parçalar yazım içerisinde ayrıksı bölümler olarak kalabilirler. Mesela aşağıdaki örnekte, bir başka yazar bir lisenin olaysız, tenha bir öğlen yemeği saatinde öğrencilerin kendi aralarında nasıl gruplaştıklarını kaydediyor:

Hava soğuk ve rüzgârlı olmasına rağmen, ana bahçede yaklaşık yüz civarında siyah öğrenci toplanmıştı. Sol tarafta, uzakta siyah, starter ceket giymiş olan siyah erkek öğrenci bir top zıplatıyordu. Hemen yanındaki bankta yedi siyah kız öğrenci ve iki erkek öğrenci oturuyorlardı. Sağ tarafa doğru, otuz veya kırk kişilik bir siyah öğrenci grubu toplanmıştı. Üzerinde faklı çeşitlerde starter ceketi olan yaklaşık yirmi kişi saydım. Buna ek olarak, on beş kişilik siyah kızlardan oluşan bir başka grup daha bahçede toplanmıştı. Sağa doğru, uzak köşedeki bahçenin ucunda ise kızlı erkekli yirmi kişilik siyah bir öğrenci grubu toplanmıştı. Bazıları toplantı salonunun karşısına gelen kısa duvar üzerinde otururken, bazıları ayakta duruyorlardı. Bu grubun sağ tarafında, sarı bir walkman dinleyerek kendi kendine dans eden bir erkek öğrenciyi fark ettim. Ayakları yerinde koşuyormuş gibi olurken, elleri yana açılmış, kayak yapıyor gibi hareket ediyordu.

Burada etnograf, özellikle etnik ilişkilerle ilgileniyor ve bu amaçla, öğrencilerin nasıl, ne zaman, nerede ve kiminle sosyalleştiklerini izlemek istiyor. Öğrencilerin neler yaptıklarını, gerçek anlamda tam olarak görüp duyamasa bile meydana gelen gruplaşmaları, neredeyse şipşak bir fotoğraf gibi resmediyor: paragraf içerisinde görsel ve hareketli detaylar yer alıyor olmasına rağmen, bunu, içerisinde hareketlerin arka arkaya izlenebildiği bir olay gibi değil, hareketsiz-yaşam olarak oluşturuyor.

Genel olarak, krokiler bazen diğer bazı alan-notlarına arka plan bilgisi teşkil edecek olan insanlar ve mekânlar hakkında genel bir fikir vermesi açısından faydalıdırlar. Mesela, etrafta duran insanlara veya kişilerin izlenimlerine ve bir başkasına göründüğü şekliyle beden hareketlerine dair betimleyici krokiler, çok fazla bir şey yaşanmıyor gibi görünse bile sosyal ilişkilerin niteliği hakkında bilgi vermektedirler.

Hadiseler

Belirli bir yerdeki 'hareketsiz-yaşamı' resmeden krokiden farklı olarak, bir hadise, ortaya konan hareketi açıklamakta ve zaman içerisinde yol almaktadır. Geniş bir zaman dilimine yayılmayan veya çok fazla karakteri barındırmayan kısa bir hadiseyi açıklarken, araştırmacı bunu tek bir hadise olarak düzenleyip, yazıya dökebilir. Yazar hadisede, bir olayı devam eden bir eylem veya karşılıklı ilişki olarak anlatır ve böylece az veya çok birleştirilmiş bir parça oluşturur. Bunun sonucunda, eylemleri birbirleri ile ilişkili olarak algılayan etnograflar, çoğunlukla o hatırayı bir veya iki paragraflık bir hadise şeklinde yazmaktadırlar.[10]

Aşağıdaki alıntı, yazarın bir dersin başlarında iki öğrenci arasında yaşanan ilişkiyi betimlediği, bir paragraflık bir hadiseyi içermektedir:

Siyah bir bayan içeri girdi. Yumuşak beyaz bir ceket giyen kadının gözlükleri ve düz, uzun, tüy gibi siyah saçları vardı. Benim sağıma oturdu. Robert ve başka bir adam (her ikisi de siyahtı) içeri girdi ve oturdular. Küçük beyaz ve kırmızı kutular içerisinde aldıkları Kentucky Fried Chicken yemeklerini

yiyorlardı. Robert'in arkadaşı habire kadını çekiştirerek arkadan dokunmaya çalışıyordu. Kadınsa, rahatsızlığını ifade eden bir ses tonuyla kendisini yalnız bırakmasını söyledi. Bu olan bitenden bir dakika sonra, siyah öğretmen adama "Kızı yalnız bırak, ahbap" dedi. Ms. Dubois'i, yüzünde bir gülümsemeyle cevapladı, "Merak etmeyin, o benim kardeşim." Bunun üzerine kız, kısa bir süreliğine adama bakarak "Chhh," dedi. Sonra yeniden tavuğunu kaldığı yerden yemeğe devam etti.

Burada öğrencilerin ve öğretmenlerin hareketleri, belli bir ardıllık ilişkisi içerisinde veriliyor, her bir hareket bir sonrakini başlatıyor gibi oluyor; mesela kız, çocuğun sataşmalarını cevaplıyor ve öğretmen çocuğa cevap veriyor, vb. Böylece, hareketler birbirine bağlanarak devamlılığı olan bir karşılıklı ilişki olarak gözüküyor ve bu şekilde birleşik bir hadise oluşturuyor.

Bütün hadiselerin yukarıdaki gibi bir sıralama takip etmesi gerekmiyor. Alan-notlarında yer alan pek çok hadise, belirli bir karakterin rutin olarak yaptığı gündelik işleri detaylı bir şekilde açıklar. Aslında pek çok parçayı hazırlarken, etnograflar kendilerini öncelikle sıradan faaliyetler hakkında yazarken bulurlar. Örnek olarak, aşağıdaki alıntıda etnograf birkaç öğrencinin bir ESL sınıfında, grup faaliyetini tamamlamak için izledikleri yolu açıklıyor:

Bir grup sekiz kişiden oluşuyor: iki Koreli kız, bir Koreli erkek, iki Meksikalı erkek ve bir Rus kız. Onlar da diğer bütün gruplar gibi sandalyelerini onlara verilen faaliyeti gerçekleştirmek için küçük bir daire şeklinde dizmişlerdi. Meksikalı çocuk, Ishmael soru kartını elinde tutuyordu ve grubun geri kalanına okuyordu: " Los Angeles'te bir günde 10 $'dan daha az para vererek yapabileceğiniz 5 şeyi sıralayın." (İngilizceyi çok belirgin bir şekilde Meksika aksanıyla konuşuyordu, fakat onu anlayabiliyorlardı.) Dirseklerini masaya koydu ve gruba doğru bakarak: "Şeyy?" dedi. Onları bir veya iki dakikalığına izledi; daha sonra, içecek bir şeyler için Hard Rock Cafe'ye gidilebilir dedi. Diğerleri başlarını sallayarak hemfikir olduklarını belirttiler. Ishmael tekrar gruptan gelecek öneriler için bekliyordu. Diğer Meksikalı çocuk: "plaja gidilebilir" dedi ve Rus kız da "tekerlekli patenle dolaşılabilir" dedi. Koreliler başlarını salladılar, fakat başkaca bir öneride bulunmadılar. (Sanırım Ishmael gelecek cevapları biliyor gibi görünmesine rağmen başka cevaplar için bekliyordu).

Sınıfta geçen bu sahneyi anlatırken etnograf, o saat boyunca meydana gelen az çok ayrı tutulabilecek hadiseler dizisi ile altı sayfayı doldurmuştur. Böylece, küçük grupların aynı anda üzerinde çalıştıkları çeşitli faaliyetleri yansıtabilmiştir. Hadiseler birbirine aittir çünkü aynı sınıfta ve aynı anda gerçekleşmişlerdir. Örnek olarak, aynı anda meydana gelen eylemleri anlatırken alan araştırmacıları çoğunlukla, zaman ve mekâna olan bağı zayıflatıcı şekilde kendi başlarına oluşan hadiseler dizisi olarak yazıya dökmektedirler. Pek çok alan-notu, hadiseleri kendi başına ele almakta ve diğerleriyle zayıf bir bağ kurmaktadır. Etnograflar, bu şekilde, pek çok hadisevi parçalar yazmaktadırlar çünkü eylemlerin ardıllık ilişkisini nadiren takip etmekte ve bu eylemlerin bir gün içerisindeki sonuçlarını nadiren öğrenmektedirler. Çoğunlukla bir ilişkiyi içeren bir hadiseyi yazma sebepleri, o hadisenin ilgi duydukları başlık ile ilişkisi olmaktadır. Çoğu zaman, o yazdıkları alan-notunun sonradan yapacakları tam analiz için önemli olup olmadığını bilmeksizin yazmaktadırlar. Bu hadiseleri yazmak etnografa zamanla davranışlara ilişkin kalıpları/örüntüleri ortaya çıkarma ve pek çok farklı alan-notu içerisindeki insanların eylemleri arasındaki bağları yakalama imkânı verecektir.

Alan-notu Hikâyeleri

Bir güne ait parçayı yazarken etnograf, bazen bir hadise dizisini birbirleriyle bağlantılı olarak açıklar çünkü aynı karakterler, benzer faaliyetler hepsi için söz konusudur. Yazar ayrıca hadiseleri birbirine ilişik görebilir çünkü 'bir şeyler olmaktadır:' ortaya konan eylemler ilerlemekte, zamanla gelişmekte ve bazı doğrudan sonuçlara doğru götürüyor görünmektedir. Etnograflar, bu hadiseleri anlatırken varolan aktarım (narration) geleneğine dayanırlar ve ortaya çıkarılan eylemleri de 'alan-notu hikâyeleri' olarak yazarlar. Bu hikâyeler, çoğunlukla bir güne ait parçanın içerisine alınmış en uzatılmış bölümler haline gelir.

Bununla birlikte, alan-notu hikâyeleri yazmak, canlandırma şeklinde bir anlatım oluşturmaktan ayrılır. İyi tasarlanmış hikâ-

yeler, sadece okuyucunun takip edebilmesi için hadiseleri kronolojik bir sıra içerisinde betimlemekle kalmaz, bunun yanında ortaya çıkmakta olan eyleme de belirli bir heyecan katar. Bu hikâyeler, 'bir şeylerin olmasını' sağlamaktadırlar. Karakterler ortaya sonuçlar çıkaracak ve bilgilendirici, çoğunlukla canlandırıcı bir çıktı alacak şekilde hareket ederler.[11] Gerçi etnograflar, olaylar üzerine ortak bir anlatım yapısı oturtmak konusunda ayrılırlar. Gündelik olay ve hadiselerin pek çoğu dramatik hikâyeler gibi bir hareketin açıkça bir diğerine sebep olduğu ve illiyet bağı net sonuçlarla nihayetlendiği bir tarzda gerçekleşmezler; bunun yerine hayata dair ortaya çıkan kısımlar daha amaçsızca bir halde görünürler. Hayatı aktarıcı bir tarzda anlatmak oldukça yorumlamaya dayalı bir yazma türüdür; bu nedenle etnograf, meydana gelen hareketler ile bu hareketlerin bizi götüreceği sonuçlar üzerinde fazlaca belirleyici olabilir. Yaşanan tecrübeleri hikâyenin istediği biçime sokma çabası anlamları sakatlayıcı bir etki yapar.

Bu nedenle etnograflar, genelde alan-notu hikâyelerini birleşik bir aktarım yerine birbirine bağlı hadiselerden oluşan diziler şeklinde yazmaktadırlar. Sıradan olayları, mahirane bir şekilde, karmaşık, dramatik bir sıraya veya kulağa daha hoş gelen, daha ikna edici hikâyelere dönüştürmeyi önermiyoruz; araştırmacılar, ne hareketleri belirli bir sonuca veya bir heyecan noktasına (kaçınılmaz) olarak götürecek şekilde yeniden gözden geçirip, düzenlemeye kalkmalı; ne de bu özellikten yoksun olan gündelik olaylara heyecan katmaya çalışmalıdırlar. Bunun yerine, bir etnografın yapması gereken şey, hareketi, ortaya çıktığı şekliyle açıklamaya ve olayı, gerçekleştiği şekliyle gördüğü gibi anlatmaya çalışmak olmalıdır. Bunun bir sonucu olarak, alan-notu hikâyeleri, hadisevi olmakta ve böylece hareketler zincirine ait önemli bölümleri arka arkaya sayfaya geçirme eğilimi göstermektedirler.

Çok mahirane veya parlak hikayeler olmamakla birlikte, alan-notu hikayeleri, bir güne ait yazılan parçalar içerisinde ek-

sik bir uyumluluktan, oldukça uyumlu bir şekilde entegre olmuş kısımlara kadar değişkenlik gösterirler. Alan-notu hikâyeleri kaçınılmaz olarak eksik bir şekilde yapılandırılırlar; yazar sadece gördüğünü, hatırlayabildiği kadarıyla aktarmaktadır. Mesela, etnograf birkaç karakteri öne çıkaran veya benzer faaliyetlere yoğunlaşan bir dizi hadiseyi yazıyor olabilir. Bu takdirde, bütün bunları hadisevi bir alan-notu hikâyesi şeklinde oluşturacaktır çünkü hareketleri eksik şekilde birbirine bağlı olarak çıkarsamaktadır. Bununla birlikte, uyumlu bir hikâye yazma baskısına karşı gelip, onlar hakkında yazarken birbirlerini tamamlayıp tamamlamadığına bakmaksızın, gözlediği ve hatırladığı bütün hareketleri içerecek şekilde bir hadiseden sonra bir başkasını yazar. 'Harici' detayların etkisi veya hadise, hikâye yeniden okunurken netleşir. Sahneyi kâğıda geçirirken, 'ne ile ne oluyor'a dair o hikâyeye ait olan şeylerle ilgili sezgisel olarak yönlendirilen bir hisle, o anda yapabileceği bağlantıları yapar.

Elbette ki bazen bir etnograf, çok önemli etnografik sebeplerle, alan-notu hikâyelerini çok daha sıkı bir şekilde oluşturulmuş aktarımlar olarak yazmaya yönelebilir. Etnograf, çalıştığı insanların olayları algılamalarına bağlı kalarak, oradaki insanların birbiriyle bütünleşik bir hareket dizisi olarak yansıttıkları veya canlandırdıkları olaylar hakkında uyumlu hikâyeler yazmalıdır. Mesela, bir alan araştırmacısı, az veya çok açıkça görülen bir başlangıcı olan, bir hareketin bir diğerini doğurduğu ve buna bağlı bir sonucun oluştuğu faaliyetleri gözleyebilir. Amerikan toplumundaki suç mahkemesi toplantıları, bu şekilde ilerleyen bir şekilde yapılandırıldığından, mesela bir etnograf, bu toplantılar hakkında rahat bir şekilde uyumlu bir hikâye yazabilir. Benzer şekilde, araştırmacıya insanlar tarafından anlatılan hikâyeler uyumlu olabilir ve bu durumda bu hikâyeler anlatıcısının aktardığı şekilde yazılmalıdırlar. Mesela, insanlar gün içerisindeki yaşadıkları hakkında birbirlerine bir takım hikâyeler anlatabilirler; geçmişte olmuş bazı hadiseleri araştırmacıların sorması üzerine aktarabilirler ve büyüklerinden öğrendikleri efsane ve söylen-

celeri açıklayabilirler. Etnograf, bu türlü olayları ve hikâyeleri kaleme alırken, bir hareketin bir diğerini doğurduğu ve bir sonuç oluşturduğu, uygun şekilde birleşik bir aktarım yapısına sahip alan-notları yazacaktır.[12]

Aşağıdaki sayfalarda, alan-notu hikâyelerine dair iki uzatılmış örnek sunuyoruz. Her iki hikâye de araştırmacının gördüğü ve sonrasında hatırladığı bir dizi hadiseyi anlatmaktadır. İlk hikâye, bir kadın ve bir erkek polisten oluşan iki karakterin yapıp ettiklerini yansıtıyor ve meydana gelen hadiseleri eksik bir şekilde birbirine bağlıyor. Bu hadisevi hikâye, sadece yazarın iki memurun yaptıklarına ilişkin tematik bir ilgiye sahip olduğu için uyuşuyor ki bu demektir ki, hadiseler tematik açıdan belirsiz bir şekilde bir arada duruyorlar. Buna zıt olarak, bir öğrenciyi disiplinize etmekte olan bir dekanla ilgili bir dizi hadiseyi ilişkilendiren ikinci hikâye ise daha sıkı bir aktarım yapısı oluşturmayı başarıyor ve böylece ortaya çıkmakta olan tek bir hadise anlatıyor. Burada yazar, bir hareketin bir diğerini doğurduğu bir okul hadisesini net bir şekilde resmediyor; buradaki alan-notu hikâyesi bir çeşit uyuşmaya doğru arka arkaya ilerleyen hareketler üzerinden gidiyor.

Birinci hikâyede, henüz öğrenci olan bir etnograf bir gece, iki polis memuru, Sam ve Alisha ile devriye gezdiği sırada gözlediği olaylar hakkında yazıyor. Hepsi de bir tür polis faaliyeti olmasına, birbirleriyle zayıf bir şekilde ilgili olmasına ve bir dizi olası 'olmuş bir şeyler'i barındırmasına rağmen, bağımsız olabilecek bir dizi peş peşe gelen hadiseyi açıklıyor.

(a) Arabada giderken, Alisha, Sam'e başka bir dairedeki bayan memurlardan bahsediyordu. "Bazı kadınların ve bayan stajyerlerin yaptıklarına inanamıyorum ve bundan nefret ediyorum çünkü nedense hep en aptalca şeyler yapanlar kadınlar oluyorlar. Ve işte bu kadın memurların adlarının kötüye çıkmasına sebep oluyor. O nedenle—"

"Problemin ne olduğunu biliyorsun, değil mi?" dedi Sam. "Kadınlar, beyinlerinin yanlış kısmıyla düşünüyorlar."

"Ne?"

" Beyinlerinin yanlış kısmıyla düşünüyorlar."

"Veya bizim düşünebileceğimiz bir penisimiz olmadığı için mi bu böyle?" Alisha birden patlayarak gülüyordu.

"HAYIRRR!"

"Gerçekten böyle mi düşünüyorsun, Sam?"

"Hayır. Büyük olasılıkla bundan eşime bahsederim. Ve o bütün bunlara bir tekme sallayabilir." Sonra dar bir ara sokağa saptık ve yirmilerinde bir İspanyol gencin yanından geçtik. "O çocuk orada yerdeki lastikleri çalıyordu."

"Çocukların bisikletlerinin tekerlerini mi?"

" Evet."

"Belki."

"Hmm evet tabi ya. Lastikler ordaydı şimdi yoklar."

"Bilmiyorum."

"Dün gece buradaydılar, bisikletin üzerinde."

"Oh. Geri alalım mı?"

" Hayır, tekerlekler hep oradaydı."

(b) Küçük bir ara sokağa sapıp, sağa doğru dönüş yapmak üzere bekliyorduk. "Ben bunu durduracağım." Şöyle bir etrafa bakınınca üzerinde lambaları olmayan beyaz bir Jeep gördüm. Daha dikkatlice baktık ve arabanın arkasına geçtik. Araç, bizim olduğumuz dönüş şeridindeydi. Işık yeşile döndüğünde kavşağa geldiğimizde Sam selektör yaptı. Bunun üzerine Jeep bir benzin istasyonuna girdi... önce Sam arabaya doğru yürüdü, arkasından Alisha yürüdü ve elindeki fenerle camlardan kontrol etti. Sonra geri dönerek geldi ve yanımda durdu. Benzin istasyonundaki insanlar bizi izliyordu. (Kafkas) kız, aracından dışarı çıktı, arkaya doğru yürüdü ve arka lambalarına baktı. Sam onunla konuştu ve sonra arabaya geri döndü. Biz araca bindik ve Sam kıza, ön farlarının çalıştığını ancak arka farların yanmadığını söyledi. Bu uyarıdan sonra kızı serbest bıraktı.

(c) Kahve almak için 7-11'e gitmeyi kararlaştırdık. Biraz yürüdük, tezgâhtar kadın, Sam'i ve Alisha'yı tanıyordu. Kadın onlara bu büyük kapları verdi ve Sam kahve almaya gitti. Ben de bardak almak için yürüdüm ama onlardaki bardaklardan hiç göremediğim için en büyük boy olanı aldım ve kendime kahve koydum. Alisha ilaçlarıyla koridora bakıyordu. Midesi için Tums alması gerektiğini söyledim. Sam oraya geldi ve bazı yorumlar

yaptı. Alisha çok fena mide ağrısı olduğunu ve bir şeye ihtiyacı olmadığını söyledi. Sam, Mounds bonbon şekerinden bir tane aldı. Her birimiz kendimizinkini ödeyerek arabaya döndük ve yeniden civarda dolaşmaya başladık. Arabayla giderken, Sam penceresinin camını indirerek şekerin kabuğunu camdan dışarı atmaya yeltenmişti ki, Alisha "Yapmadın değil mi?" diye sordu. Sam yüzünde kocaman bir gülümsemeyle "hayır" dedi ve kabuğu ona gösterdi. Alisha açıklamaya devam etti ve özellikle görev başındayken temiz ve düzenli olmaya özen gösterdiğini belirtti. "Bizim örnek olmamız gerektiğini düşünüyorum. Eğer birisi polis arabasının camından şeker kabuğu atıldığını görürse nasıl hisseder bir düşünsenize? dedi.

(d) Arabayla, bir yerleşim yerinden geçerken "Crack! Crack!" diye bir ses duyduk. Ben hemen havai fişek olduğunu düşündüm. Geçmişe doğru düşününce desteksiz bir düşünce gibiydi ama poligon hariç hiç silah sesi duymamış olduğu için silah sesini anlayabilecek kadar alışık olmayacağını düşündüm. Sam bir araba hakkında bir şeyler söylüyordu, arabayı görmemiştim ve söylediğine göre arka farlarından biri çalışmıyordu. Arabayı durdurdu, motoru susturdu ve hepimiz aşağı indik. Alisha, kahvesini camdan dışarı attı ve her ikisi de tabancalarını çıkardılar. Alisha, "Sana söylediğim zaman başını eğmeye hazır ol" dedi. Sonra, silah sesinin geldiği bölgede olabileceklerini söyledi. "Lanet şey ayrıldı". Biz sokağa inmiştik. Bir noktada, sokağın her iki tarafına park eden araçların çok yakınından geçen bir araba ile karşılaştık. Sam, frenlere asıldı, lastikler ses çıkardı ve her nasılsa durabildik. Sam arabayı bir kez daha durdurdu ve bir kez daha aşağı indik. Hafif şekilde çarptık ve yerimden öne doğru fırladım. Bagajdaki eşyaların üst kısmına vurduğunu duydum. "Bu arabayı bulmak istiyorum, Alisha!".

"İçindeki kişileri görebildin mi?"

"Hayır. Kahrolası herifler ortadan kayboldu, arka lambası da çalışmadığından ne marka bir araç olduğunu bile göremedim. Bir süre daha etrafta dolaştık ve sonra aramayı bıraktık. "Kahretsin. Bu gece büyük bir şey istiyorum. Bu gece büyük bir olay olmalı, Alisha. Tabancamı birine doğrultmak istiyorum. Nerede bu suçlular? Oldukça yakında."

"Evet. Fakat senin araç kullanmana güveniyorum Sam. Buna rağmen kahvemi dışarı atmak zorunda kaldım. Belki hala attığım yerde mi diye bakmaya gidebiliriz." [Sam, Alisha kahvesini camdan dışarı attığı için dalga geçiyordu.]

"Tabancamı çıkartırken bir taraftan da kahvemi tutabileceğimi nasıl düşünebilirsin?"

"Ben de aynı şeyi yaptım ama bir taraftan da araba kullanıyordum."

"Çünkü Sam, sen büyüksün."

Şakayla "ben payıma düşeni aldım" dedim ve gülüştüler.

"Demek sen bana düzenli olmadığımı söylersin ve sonra kahveni camdan atarsın ha."

"Yanlışsam düzelt, daha sonra hatamın farkına vardım ve sana tekrar dönüp attığım yerden alalım dedim."

"Hayır, öyle olmadı, sen "Hadi geri git ve KAHVEEmi oradan al dedin." Hepimiz güldük.

"Fakat kahveyi alabilmem için hala bardak içerisinde olması lazım."

"Hadi biraz polislik yapıp şu plakayla ilgilenir misin? (havanın ne kadar hızlı değiştiği biraz şaşırtıcıydı. Hava oldukça ağırken bir anda şakalı bir ortama dönüşüvermişti.)

(e) Sam, vuruk bir eski Amerikan arabasını takibe başladı. Daha da hızlandı ve Alisha'ya belgeleri kontrol etmesini söyledi. Yaklaştığında kaydedilme tarihinin 1991 olduğunu gördüm [oysa şu anda tarih 1993tü]. "Hadi geri gel. 36 Charles" dedi Sam, plakayla ilgili olarak aradığı büyük olay haberleri geleceğini umarak. Plaka temiz geldi sadece kayıt tarihi gecikmişti. Arabayı takip ederken sola döndüğünde biz de döndük ve Sam arkadan selektör yaptı. Sürücü siyah bir erkekti. Alisha, elindeki feneri yakarak arka koltuğu kontrol ederken, Sam de sürücüye yöneldi. Sürücü Sam'e sürücü ruhsatını ve kayıt belgesini verdi. Sam bir dakikalığına adamla konuştu ve sonra arabaya geri geldi. Arabaya bindiğinde "sorumluluk sahibi bir baba gördü. Sorumluluk sahibi bir baba hakkında işlem yapmayacağım." Torpido gözünde çocuklarına yaptırdığı aşıların kayıtları var. Bu bizim aradığımız uyuşturucu taciri değil" dedi.

"Bir kişinin baba olması onun tacir olmadığını mı gösterir?"

"Ben bunu demek istemedim. Babalar uyuşturucu taciri olabilirler tabi ki de ama sorumluluk sahibi olanlar değil."

Bu alan-notu hikâyesinde, devriye görevi yapan iki memur etrafta dolaşırken, bir taraftan arabanın dışında meydana gelen olaylara tepki veriyor, bir taraftan da arabanın içinde ortaya çıkan konularda konuşuyorlar. Aktarılan hadiseler, memurların arasındaki hem dalgacı ve hem de birbirlerini destekleyici iş iliş-

kilerini ortaya koyuyor. Hikâye ayrıca, zaman zaman meydana gelen koşuşturmacalar sırasında yaşanan heyecanlı anlar nedeniyle kesintiye uğrayan ve sonra memurların işlerine geri dönmeleriyle sonlanan rutin devriye faaliyetlerinin gerçek anlamını da barındırıyor —sürekli devam eden sıradan konuşmalar, zaman zaman verilen molalar gibi. Memurların heyecanlı bir durumdan, şakalı bir ortama nasıl birdenbire geçebildiklerine ilişkin yaptığı yan yorumlardan da açıkça görüldüğü gibi, hızlı geçişler yazarın ilgisini çekmiştir.

Açıkça görülmektedir ki, bütün bu hareketler, bir hikâye için ya da daha doğru bir ifadeyle pek çok hikâye yazılabilmesi için yeterli malzemeyi sunmaktadır. Hikâyelerden biri gece devriyesi yapan iki memurun yaşadıkları olabilir; ikincisi, bu sırada memurların yanı sıra orada bulunan ve memurların neyi neden yaptıklarını anlamaya çalışarak, bir taraftan da onlar tarafından kabul edilmek için uğraşan etnografın yaşadıkları hakkında olabilir. Ne var ki etnografın yazdığı hikâyeler arasında bu bilgilerin yer alıp almadığı o kadar açık şekilde görülememektedir. Onun yaptığı daha çok 'ne olduğunu' hatırladığı kadarıyla yazıya dökmek olmuştur. Bunu da bir dizi hadise oluşturarak yapmıştır.

Bu hadiselerin tamamı, yakın bir şekilde birbirine bağlı değildir. Açık olarak görülmektedir ki yazar bir hadisenin içerisindeki bazı hareketler ile sonraki hadiseler içerisindeki bazı hareketleri biribirleriyle ilişkilendirmektedir: örneğin, *(c)* 'de anlatılan hadisede, yer alan 7-11'den alınan kahveler sonradan aktarılan *(d)* hadisesindeki kovalamacada kilit bir rol oynamıştır. Fakat diğer hadiseler arasında doğrudan bağlantılar görülmemektedir. Mesela, her ne kadar polis iki aracı durdurmuş ise de ikinci durdurulan araçla ilk durdurulan arasında herhangi bir ilişki bulunduğuna dair bir işaret yoktur, gerçi okuyucu gayet kolay bir şekilde bazı bağlantılar izafe edebilmektedir (örneğin, ikinci durdurulan araçtaki siyah baba, tıpkı ilk durdurulan araçtaki beyaz kadının sadece uyarılarak gönderilmesi gibi herhangi bir işlem yapılmadan salıverilmiştir).

Etnograf, bu hikâyeyi yazarken, ayrı ayrı hadiseler içerisindeki hareketleri gruplayarak, zaman içerisinde hareketi yayarak uzatıyor; aslında, yeni bir hadiseye geçildiğini belirtmek için herhangi bir doğrudan geçiş kavramı (sonra, derhal, bir sonraki gibi) kullanmasına ihtiyaç bulunmuyor. Ayrıca, hareketi daha ileri taşımak için, 'çünkü', veya 'bunun sonucunda', veya 'rağmen' gibi sebep sonuç ilişkisi gösteren geçişlerden kaçınıyor ve bir sonucu oluşturmak için daha açık şekilde bazı bağlantılar kuruyor. Bu şekildeki yorumlayıcı geçişler, açık bir şekilde hareketlerin arkasındaki sebepleri belirleyici oluyor; mesela, bu alan araştırmacısı, oradaki kişilerin neden o veya başka şekilde hareket ettiklerini bilmiyor. Bu türlü bir yorumlamadan uzak durmak içinse, sadece ilişkili hareketleri yan yana koyarak ilişkilerin nasıl geliştiğini gösteriyor. Genel olarak, geçiş kelimeleri, özellikle zayıf bir şekilde yapılandırılmış hadisevi alan-notu hikâyeleri yazımında, kaçınılmaz sonuçlara götüren hareketler arasında sebep sonuç ilişkisi ima etmek yerine sadece okuyucuyu zaman, mekân ve ardıllık ilişkisi açısından yönlendirebilir.

Bununla birlikte etnograflar, daha sıkı ve uyumlu aktarılan şeyler yazarlar. Bu türlü alan-notu hikâyelerinde bütün hadiseler birbirleriyle açıkça bağlantılandırılmıştır ve yapılan açıklamalar bir sonuca dönük olarak inşa edilmişlerdir. Aşağıda, alan araştırmacısı tarafından takip edilen, bir lise müdürü olan Bay Jones'un uğraş verdiği tek bir hadiseyi ele alalım. Burada etnograf, bu alan-notunu hadiselerin sonucu olarak düzenlemiştir. Biz bu hadiseleri tartışabilmemize imkân vermesi için *a*'dan *i*'ye kadar numaralandırdık:

(a) Bay Jones, ofisine döndüğünde masasının üzerindeki evrak işleriyle kaldığı yerden ilgilenmeye koyuldu. Bir kenarda bütünüyle sigara içerken yakalanan öğrencilerle ilgili evraklar duruyordu. Bay Jones'a göre sigara içmek, okul kurallarını temel ihlallerden biriydi "İlk defa yakalandığınızda adınız yazılır ve kaydedilir. İkinci kez yakalandığınızda ise– şu anki hükümet politikası gereği- okuldan uzaklaştırılırsınız." Buna şaşırdığımı söyledim. Bay Jones yüzündeki bir rahatlamayla "Daha önce sigara içerken yakalanan çocuklar bugün yoklar," dedi.

(b) Bay Jones evraklarıyla ilgilenirken, bir başka vukuatlık işareti olarak "etiketlemeden" bahsetti. Ben bu terime pek aşina olmadığımdan, ne anlama geldiğini sordum. "Etiketlemenin," sprey boya ile duvar yazısı yazanlar için olduğunu açıkladı... Çoğu zaman bu durumda yakalanınca hapsi boylarlar. Tabiki büyüklüğüne bağlı olarak ceza da kesebilmekteyiz. İkinci defa olursa başka bir okula nakledilmekte ve bu okul için 15 saat çalışmaları gerekmekte. Bu tür durumlarda çoğu zaman duvarları sildiriyoruz" (sprey boya ile boyadıkları kısımları). Başka okullara nakledilen öğrencilerin çok olup olmadıklarını sordum. Bunu yaptıklarını söyledi ve "bu tür çocukları, bölgedeki herhangi bir okula gönderebiliyoruz. Tek sınırlama nakil vasıtası oluyor. Pek çok çocuğu çete faaliyetleri içinde oldukları için gönderiyoruz. Pek çoğu Southsid'e gönderilir. Fakat bir kez daha, biz de şehrin yukarı kısımlarından benzer tipte pek çok öğrenci almaktayız." "O halde pek çok problem aslında okullar arasında bir ileri bir geri gidip gelmiş olmuyor mu?" diye sordum. Buradaki düşünce, "eğer öğrenci çevre değiştirirse kendisi de değişmeye daha yatkın oluyor" diye cevapladı. Ve mesela eğer buraya gelen bir çocuğa bir şey yapamazsak biz de kötü alışkanlıklarının etkisinden uzaklaşabileceği başka bir yere gönderiyoruz."

(c) Dosyaları hızlı hızlı karıştırırken aradığı bir şeyi bulunca durakladı. "İşte burada bir tane var. Evet, sigara içmekten ikinci kere yakalanmış biri. Bu uzaklaştırılmış demek oluyor" Sonra bana dönerek gizlilik havası içerisinde, "Biliyorsunuz okuldan uzaklaştırmak bir öğrencinin geleceğini karartabilir; çünkü böyle bir öğrenci hiçbir yere kabul edilmez. Biz, bu tür çocuklara bunun ciddi sonuçlar doğuracağını anlatmaya çalışıyoruz." diyordu. Öğrencinin adı Sokolof (veya buna çok benzeyen Ruslara özgü bir isimdi). Sokolof'un ikinci dönemde nerede olduğunu anlamak için çizelgeye bakıyordu ve oraya gitmek üzere kalktık.

(d) Sokolof'un olduğunu düşündüğümüz odaya doğru yürürken, etrafta çocukların birbirlerine oldukça ciddi baktıklarını gördüm. Bay Jones orta yaşlarda beyaz öğretmene Sokolof'un nerede olduğunu bilip bilmediğini sordu. Öğretmen oradakilerle o isimde biri var mı diye sordu. Öğrencilerin çoğu kısa ve beyaz, uzun saçlı heavy metal tişörtleri giyiyorlardı. Derken çocuk kalktı ve Sokolof'un kendisi olduğunu söyledi. Bay Jones ona ciddi bir bakış attı ve "Eşyalarını topla, 'em' yapılacak" dedi. Odadan çıktık (ben aslında kapının yanındaydım ve olabildiğince ne olacağını merak etmiyormuşum gibi görünmeye çalışıyordum).

(e) Çocuk, Rus aksanıyla konuşuyordu. Koridora çıktığımızda paniklemiş görünüyordu. Bay Jones ile yan yana yürüyordu ve ona doğru bakıyordu. Yalvaran bir tonda "Ben ne yaptım ki?" diye sordu. Bay Jones ise "İkinci kez sigara içerken yakalandın. Seni okuldan uzaklaştırmak zorundayız" diye ce-

vapladı. Çocuk, inanmadığını gösteren bir tarzda iç çekti ve "Fakat bu geçen sömestr'dcydi o günden sonra [hatta şimdi] bile sigara içmiyorum. Lüt f n bana yardım edin" diye serzcnişte bulundu. Bay Jones ona hükümetin politikasından söz etti ve onu okuldan uzaklaştırmaktan başka yapabileceği bir şey olmadığını söyledi. Çocuk Bayan Loges'le ilgili bir şeyler söylemeye başladı "...bana bunun [kuralın] bu sömestr'de değişeceğini söylemişti. isterseniz Julio'ya [sınıf arkadaşı] sorabilirsiniz." Bay Jones kızmaya başlamıştı ve " Yeterince sıkıntım var. Bak! Ben okulun kurallarını uygulamaya çalışıyorum." Bundan sonra. devam edenler ofsine doğru yürüdük.

(f) (Rahatsız edici olmadan kendimi nasıl konumlandırabileceğiın k(nusunda biraz gergindim, Bay Jones'un karşı tarfına gelecek şekilde masaya oturdum ve masadaki kılğıtlara bakıyormuş gibi yaptım. Çocuk şimdi beni fak etmeye başlamıştı ve defterime bakıyordu). By Jones'a ona yardım etmesi için yalvan tarzda konuşmaya devam ediyordu. Bay Jones, ''Sigara içmenin sana neler yapabileceğini okuınadın mı?" diye sordu. Telefonu kaldırdı ve bir tarafan onunla konuşuyordu, ''Şimdi anneni arıyorum. İngilizce konuşuyor mu?". Çocuklar teyit eder bir tarzda cevaplıyordu. Bay Jones. resepsiyonla çocuğun annesinin nerede çalıştığını konuştuğu sırada, kendisini tanıtırken hala otoriter ses tonunu koruyordu: "Ben Bay Jones, Lisenin Disiplin işleri Müdürüyüm. Bayan S. Orada mı?" Annesi o anda işte değildi.

(g) Çocuk daha sakin bir şekilde "Bana yardım edin" diye yalvarıyordu. Bay Jones otoriter fakat daha yumuşak bir şekilde "Sana yardım etmeyeceğim. Bayan Loges'un size ne söylediğini bilmediğim için değil ve de". Bay Jones bir süre sessizce bekle reye koyulduğunda çocuk yalvarınayı sürdlirdü. Çocuk ona, "Benim arkadaşım lgor üçüncü defasında okuldan uzaklaştırrlmıştı." diye anlatıyordu. Sonunda, Bay Jones. "Bu bu sene yeni bir politika, o nedenle sanırım Bayan Loges bildiklerini gözden geçirmek zorunda kalacak."

(h) O bunu söylerken orta yaşlı Asyalı bir kadın bu olanlardan keyif alıyormuş gibi odanın içine doğru geldi (beni masada otururken gördü, oturduğum yerin onun olduğunu hemen anladım. Yerimden hızlıca kalkarak ona verdim). Öğrenciyle ilgili neler olduğunu herşeyiyle biliyor gibi görünüyordu. Çocuğa döndü ve "Demek sigara içiyorsun, öylemi?. Sigara içmenin senin için ne kadar zararlı olduğunu bilmiyor musun?" dedi. Sonra, "Annen, baban sigara içiyor mu?" diye sordu. Çocuk, "Evet, kuzenlerim de içcr. Bütün ailem sigara kullanır" diye cevapladı (çocuk gözle gö ılür ölçüde rahatlamış gözüküyordu ve sigara içmenin zararları hakkında konuşmak için çok istekliydi.) "Bırakmaya çalışıyorum ve şu ana kadar da iyi gitti. Fakat biliyorsunuz ki hiç de kolay değil?" dedi. Bunun üzerine Asyalı kadın, '-Kafanı tamamen bu işe vermelisin. Ben de kullanırdım.." dedi. Bay Jones da "Ben de kullanırdım" diye ekledi

Biliyormuş gibi başını salladı. Sonra daha yumuşak bir sesle kadına dönerek "Yanlış bilgi sahibi olduğu için onu bu defa uzaklaştırmayacağımı söyledim. Fakat bir dahaki sefere böyle olmayacak."

(i) Daha sonra müdür elinin tersiyle kovmak anlamına gelen küçük bir hareket yaptı. Çocuk ofisten ayrıldı.

Bu hikâyeyi yazarken etnograf, eylemlerin kronolojik bir sıra içerisinde ortaya çıktığını ve geliştiğini göstermek için birbirinden ayrı hadiseleri --konuşmalar ve yapılanlar- birbirine bağlamıştır. Hikâyenin bazı hareketler ile başlayıp (müdür sigara içerken yakalananların dosyasını inceliyor), ortalarına doğru hareketler ilerleyip gelişiyor (vukuat bir öğrenci bulunarak cezalandırılmakla tehdit ediliyor, sonrasında yapılan eylemde değişim içeren bir dönüşle devam ediyor; öğrenciye başka bir seçenek sunuluyor), ve sonunda bir sonucu belirterek veya eylemi belli bir durulma noktasına getirerek bitiyor (öğrenci ayrılıyor).

Bir öncekinden farklı olarak belirli bir sona doğru ilerleyen bu hikâyede bile, yazar sonuca dair herhangi bir öngörüyü yazım içerisinde inşa etmek gibi bir yol seçmiyor. Son hadiselerde (h ve i), sadece müdür ile bayan yöneticinin birlikte çalıştıklarını ve kadının sigara içme alışkanlığını öğrenciyle daha geniş detayda tartıştığını öğreniyoruz. Kadın, sadece orada bulunmasıyla müdürün düşüncesinin değişmesinde etkili olmuş gibi görünüyor çünkü o geldikten sonra müdür değişiyor. Fakat yine de müdürün çarketmesindeki veya çarketmiş görünmesindeki asıl sebebe ilişkin net bir bilgiye sahip olamıyoruz; belki de başından beri gerçekten uzaklaştırmak niyeti olmaksızın sadece çocuğu korkutmak için bütün bunları yapıyor. Alan-notu hikâyesinin kapanış kısmı neredeyse bir hayal kırıklığı gibi son buluyor; öğrenci öylece oradan uzaklaşıp, sahneden çıkıyor. Fakat belirli bir noktaya temas eden (disiplin veya müdürün ve öğrencinin hareketleri gibi) herhangi bir bitiriş, hadisenin geneline zarar verebilirdi ki bu oradakilerin önem atfetmedikleri bir konuya önem yüklemek veya olup olmayacağı kesin olmayan varsayımlardan hareket et-

mek olurdu. Yazar burada gözlemlerine sadık kalarak, daha empatik bir final bölümü oluşturma eğilimlerine set çekmiştir.

Alan notlarının yazımı sırasında bu hikâyelerin düzenlenmesi etnograflar için çoğunlukla temel bir gerilim oluşturur. Araştırmacının isteği, gözlem sırasında meydana gelen hareketleri algıladıkları şekliyle ve olabildiğince detaylı bir biçimde yazmaktır. Bununla birlikte, yazmak da bir çeşit görme, anlamayı arttırma ve nihai olarak *sahneler oluşturma* yoludur. Aslında yazmak bir çeşit kâğıt üzerinde düzenleme yapma sürecidir; yazar burada, onu değil bunu seçmekte; detayları öyle değil böyle düzenlemekte ve parça parça veya karman çorman ayrıntılar arasından çeşitli kalıplar/örüntüler oluşturmaktadır. Aktarım yapmak, belirli bir şekilde yapılandırılmış bir görme ve hayatı düzenleme biçimidir ve bunun sonucunda, 'her şeyi' yazmaya çalışmak ile hayatın anlaşılabilir bir parçasını kâğıt üzerinde oluşturmak arasındaki gerilim artabilir. Etnograf, yazmayı daha birleştirilmiş ve ilgi çekici bir tarzda tasavvur ettikçe, hareketleri birbirleriyle bağlantılandırma ve hikâyenin ana yapısı açısından tali veya ilgisiz görünen detayları dışarıda bırakma konularında daha fazla bir baskı hisseder. Mesela müdürün öğrenciyi disiplinize etmeye çalıştığı hikâyede, sadece sprey boyalarla ilgili *b* hadisesi sigara kuralı ihlali üzerine olan hikâyenin ana yapısı içerisinde doğrudan yer almamıştır. Etnograf, ana hikâyeye daha fazla harici unsurlar dâhil ettikçe, hikâye daha hadisevi bir hal alabilir ama daha az bir iç tutarlılık gösterecektir. Mesela bir hikâye, telefonu kapattıktan sonra "Eşiniz öğle yemeğinizi unuttuğunuz için aramış" diyen sekreterle geçen bir diyalogu veya elinde balonla ofisin önünde durmakta olan bir çocuğun durumunda olduğu gibi tesadüfî hareketleri içerebilir. Ne var ki etnograf bu türden bazı detayları alakalı bulmadığı için dâhil etmeyebilir; fakat bu durumda da yazılan hikâyenin az da olsa bazı açıkları kalacaktır.

Bir alan-notu hikâyesi anlatırken etnograf, tali sayılan bir kısım hareketleri bile dâhil edebilmek ve 'olan bir şeyi' anlatan

düzenlenmiş bir ilerlemeyi oluşturmak için, bütün bu çelişik durumları uzlaştırmak zorundadır. Araştırmacı eğer gerçekten her şeyi yazmaya kalkarsa, kâğıt üzerinde karman çorman bir şey oluşturur; fakat hikâyesindeki bağlantılar konusunda çok belirleyici olursa bu kez de zihnini olası diğer yorumlamalara karşı kapatmış olur. Bu tür bir açmazla karşılaşan araştırmacılar için, alan-notu hikâyelerini, daha zayıf yapılandırılmış bir tarzda yazmayı amaçlamalarını öneriyoruz. Böylesi bir hikâye hadisevi olma eğiliminde olacaktır; hadisenin açıklandığı sırada oluşan bazı harici hareketleri betimleyebilir; bir hareket dizisinden ötekine geçerken görünür bağlantıların olmadığı hadiseler arasında bir açık oluşabilir; çoğunlukla bir hareketin ortasında başlar ve mutlaka bir sonuca veya uzlaşıya varmaksızın sonlanabilir.

Bu tür bir alan-notu hikâyesi etnografın yazım yaptığı sırada algıladığı tecrübeleri yansıtır. Hikâyeyi o gün anladığı şekliyle anlatmaktadır. Fakat her alan-notu hikâyesi, sadece ilave edilen günlük parçaların içerisine konulmaz, bunun yanında devam etmekte olan alan çalışması ve not alma bağlamına da oturtur. Araştırmacı bir sonraki gün, önceki günkü bulgularını daha fazla keşfetmek için yeniden alana döner. Bu süreçte bir karakteri zamanla, çok farklı durumlar içerisinde görebilir ve o kişinin ilişkileri ve hareket kalıpları hakkındaki anlamasını daha da derinleştirir. Böylece, yazma süreci ilerleyip, alan-notları biriktikçe etnograf, daha önceki hikâyeleri, yazdığı zamankinden farklı görmeye başlar. Bu durumda, ikincil bağlantıları, daha önce tam olarak anlamadığı kısımları, yapmış olduğu çıkarımları yeniden incelemek isteyebilir ve bunun sonucunda kendi kendisine alana yeniden döndüğünde daha yakından bakmaya iten sorular sormaya başlar.[13]

Alan-notu hikâyeleri arasındaki uyuşma, geçici ve durumsaldır çünkü çalışma ilerledikçe etnograf'ın daha önce anlattığı olaylar hakkındaki anlaması değişme ihtimali taşımaktadır. Birbiriyle bağlantılı faaliyetlere ilişkin yapılan daha fazla gözlem-

lerin ışığında etnograf, bağlantıları yeniden değerlendirebilir ve alan-notu içerisindeki bir hikâyede bulunan hadiseleri birbirinden ayırabilir. Mesela bu örnekte yazar, okul müdürünü birçok defa sprey boya hakkında konuşurken gözledikten sonra, hikâyeyi daha tutarlı bir şekilde görebilir; müdür bu konuşmaları, sprey boyayı ciddi bir kural ihlali olarak görüp, sigara içmeyi daha tali olarak gördüğünü ifade etmek için yapıyor, olabilir. Bu durumda, mevcut hikâyeyi aşağıdaki ortak kalıp/örüntü içerisinde anlamaya doğru gidecektir: Bir otorite, kural ihlali nedeniyle cezalandırmakla tehdit etmektedir; öğrenci, açıkça sapma davranışı göstermektedir, özür dilemektedir ve daha iyi olacağına dair söz vermektedir; bunun üzerine otorite yumuşayarak, sadece uyarıyla yetinip, çocuğun girmesine izin vermektedir. Bu hikâyeye bakılırsa, çocuk, işbirliğine dönük bir tavır içerisinde oldukça okuldan uzaklaştırılması söz konusu değildir.

Etnograf, bu hikâyeyi incelerken sadece yaptığı dolaylı bağlantıları yansıtmakla kalmamalı ve bunun yanında hadiseler arasındaki (ve içindeki) boşlukları da yeniden düşünmelidir. Müdürün hikâyesinde açıkça görülmekte olan boşluk –uzaklaştırma tehdidi ile affetme arasında- çeşitli şekillerde yorumlanabilir. Mesela etnograf, şu çıkarımlardan birisini yapabilir: (a) müdür diğer kurallara uyan öğrencilerin sigara içmesine göz yumuyor olabilir; (b) müdür, bayanların görüşlerine saygı gösteriyor olabilir ve Asyalı idareci kadından etkilenmiş olabilir; (c) Asyalı idareci kadın, çoğunlukla yabancı öğrenciler konusunda arabuluculuk ediyor olabilir. Bütün bu seçenekler arasında seçim yapmak ve gerekli olan zemini oluşturabilmek için etnografın, müdürün öğrencileri disiplinize ederken ki hareketlerini biraz gözlemesi gerekecektir.

Sonuçta, alan çalışması ve not-alma sürecinin devamlılık halinde olması bizi hikâyenin sonuna doğru yapmış olduğumuz anlamaları gözden geçirmeye götürebilir; çünkü hikâyelerin başlarında ve sonlarında keyfiliğe dair belirli bir unsur vardır. Yazar

hikâyeyi yazmaya, bir olayı, önemli karakterleri veya ilginç bir durumu gözlemlemeye başladığı sırada başlar. Ve hikâyesini, ya söz konusu olay bittiğinde (müdürün öğrenciyi affetmesi gibi) veya dikkati başka karakterlere, faaliyetlere veya durumlara kaydığında sonlandırır. Başlangıçta, yazarın tecrübesi ve dikkati alan-notu hikâyesine dair parametreleri oluşturan şeydir. Fakat hikâyeyi tekrar okuyup, üzerinde düşündükçe, o hikâyenin aynı karakterler hakkındaki başka hikâyelerle ayrılmaz bir biçimde ilişkili olduğunun farkına varır. Kapalı uçlu yapılan sonlandırmalar, sadece rahatlama aracıdırlar. Mesela olaydaki, polis devriye arabalarından biri hakkındaki hikâye sonlanmasına rağmen, Sam ve Alisha, devriye görevlerine o akşam birkaç saat daha devam etmişlerdir ve sonradan da bazı başkaca gözlemler de ilk bilgilere ilave edilmiştir; bunun sonucunda hikâye birkaç sayfa daha devam edebilir.[14] Bu nedenle, alan-notu hikâyeleri geçici sonlanmalardır zira insanların yaşamları hakkındaki hikâye, ertesi gün de devam edecek ve alan-notları boyunca da bu böyle sürüp gidecektir.

Özet olarak, etnografların yazdıkları alan-notları hikâyeleri, sanatsal çalışmaları ya da heyecanla yapılmış anlatımları değil gündelik tecrübeleri yansıtırlar. Bunu yaparken, okuyucunun canlandırabilmesi ve hadisenin ilk anlamına sadık kalabilmeleri için, hareketleri sıralayan adetlerin anlatımına dayanmaktadırlar. Fakat bir araştırmacının olaylara dair oluşturduğu anlamalar değişkendir ve bu anlamalar, yazım süreci devam edip, alınan notlar tekrar okundukça gelişirler. Etnograf, devam etmekte olan araştırmanın ışığında, bir hikâyeye dair alternatif yorumlama biçimlerini yeniden düşünerek, hikâyeyi içeriye daha fazla nüfuz edebilecek sorulara açık hale getirir. Bu nedenle etnograflar, 'olan şeyler' sonradan değişebileceği için, gün içerisinde yazdıklarına geçici olarak bağlıdırlar. Böylece, her bir alan-notu hikâyesi, başka hadiseler ve bir dizi alan-notu içerisindeki hikâyelerle birbirlerine bağlanır ve yorumlamalarda bulunurlar. Bu anlamda, her bir hikâye – pek çoğu arasındaki bir versiyonu – açık-uçlu kalır.

Süreç İçerisinde Analitik Yazma: Yan Notlar, Yorumlamalar ve Kısa Notlar

Alan araştırmacısı, alanda olan bitene katıldıkça kaçınılmaz olarak, yaşadıklarını ve gözlediklerini yansıtmaya ve yorumlamaya başlar. Daha önce de belirtildiği gibi, alan-notları yazımı, gün içerisinde yapılan gözlemlerin yazıya dökülmesiyle, yeni bazı hissedişler doğurmak ve olaylar ile hadiselere dair daha derin bir anlama imkânı yaratmak gibi yollarla, bütün bu yorumlayıcı ve analitik süreçleri arttıran ve üzerinde durulmasını sağlayan bir etki yapar. Araştırmacı, yazım sırasında bir tecrübeyi özümsemekte ve bu sayede anlamaya başlamaktadır. Sezgisel olarak seçerek, bazı kısımları öne çıkararak, detayları sıralayarak, daha önce gözlenen tecrübelere ilişkin yazılanlar ile zıtlık içerisinde olan veya ilişkili gelen noktaları önemseyerek, yaşanan anları anlamlandırır. Dahası, araştırmacı, notları içerisinde olayları ve hareketleri nasıl düzenlediğini ve temsil ettiğini, seçilmiş bazı hadise ve hikâyelerin yapılandırılma etkilerini gözle inceleyerek nasıl yeniden okuduğunu yansıtmaya başlayabilir.

Alan araştırmacıları, bu tetkikleri yansıtmak ve içgörüleri yakalayarak üzerinde daha fazla düşünmek ve analiz etmek amacıyla erişilebilir kılmak için şu ana kadar üzerinde durmuş olduğumuz betimleyici yazma biçimi ile katı bir zıtlık teşkil etmekte olan çeşitli analitik yazma yöntemleri takip ederler. Araştırmacı, bu türlü yapılan yazımların bir sonucu olarak, daha sonra yapacağı gözlemlerde ve betimleyici yazılarında daha soruşturmacı bir göz kullanabilir; böylece betimlemelerinde derinlemesine ve seçici olabilir.

Yazımla ilgili bütün bu yorumlayıcı ve analitik biçimler yan notları, yorumlamaları ve süreç içinde alınan kısa notları içermektedir. Bütün bu analitik yazma stratejileri, ilerlemeci olarak, araştırmacının alan-notlarının ana bölümünü oluşturan betimleyici yazma biçiminden daha ileriye doğru gider. Yan notlar ve yorumlamalar, alan-notları düzenlendiği sırada oluşan analitik

yazma biçimleridir; burada araştırmacı aklına getirmeye çalıştığı sırada yeni bir fikir yakalayabilmekte ve belirli bir gözlem veya sahneye ilişkin olan bu fikri detaylarıyla kâğıda geçirmektedir. Bununla birlikte süreç-içi kısa notlar ise henüz aktif olarak alandayken ve alan-notları yazıyorken analitik temaları ortaya çıkarmak ve geliştirmek için yapılan daha yoğunlaşmış bir çabanın ürünüdür. Bu kısa notlar, çoğunlukla belirli bir olayı yazıya dökmek için alınmış değildir. Araştırmacı, daha tutarlı bir analitik duruş takınmak için henüz tamamlanmış parçaları veya belirli yorumlamaları, soruları veya temaları ortaya çıkarmak ve geliştirmek için, yazılmış alan-notları dizilerini okumak suretiyle süreç-içi kısa notlar oluşturur.[15] Açıkça görüldüğü gibi, bu ayrımlar kesin değildir; yan notlar, yorumlamalar ve süreç-içi kısa notlar arasındaki sınırlar çoğunlukla bulanıktır. Böyle durumlarda, biz, araştırmacının aktif bir şekilde alan-notları oluştururken yaptığı analitik yazımları üzerine yoğunlaşmayı hem anlık ve hem de daha uzun süreli sürdürmesine daha duyarlı hale getiren anlama araçları öneriyoruz.

Yan notlar, bir alan-notunda anlatılan bir sürece veya gerçekleşmekte olan bazı durumlara ilişkin olarak sorular gündeme getiren, yorumlayan, açıklayan, kısa ve öz şekilde netlik kazandıran, analitik yazımın kısa ve yansıtıcı parçacıklarıdır. Etnograf, kâğıt üzerinde az önce anlattığı bir şey hakkında kişisel veya teorik açıdan tepkisini göstermek için bir fırsat olarak, betimleyici yazımın içerisine yan notlar ekler ve hemen sonrasında betimleme işinde kaldığı yere döner. Bu görüşler, aşağıdaki örneklerde olduğu gibi, parantez arasına alınarak betimleyici paragrafların içerisine dâhil edilebilir. Birinci örnekte, yazar kendi görüşünü açıklamak için bir parantez açıyor:

> Arabayla giderken George'a ne kadar süredir eğitim verdiğini sordum ve bana "Sekizinci yıl oluyor" dedi. Ben Vav! diyerek cevap verdim (o kadar yaşlı olabileceğini düşünmemiştim). Bana bakarken gülümsüyordu ve daha önce nerelerde eğitim verdiğinden bahsetmeye devam etti.

Diğer alıntıda ise etnograf kendisini izleyen birisi hakkında hissettiği rahatsızlığı parantez içerisindeki bir yan notta dile getiriyor:

Ofisin uzağında arkama döndüğümde bana hala gülümseyen sarı saçlı kızla karşılaştım (beni izliyor olduğu duygusunu bir türlü atamıyorum). "Cuma günü görüşürüz," dedim, ön kapıdan çıkmak üzere yürürken.

Alanda çalışanlar, çoğunlukla bir dereceye kadar daha ayrıntılı olan yan notlar ve belirli bir uzunluk içerisinde çeşitli ifadeler yazarlar; sonra tekrar, ilk yazılan parçalar tarafından harekete geçirilir ve yazılanların içerisinde resmedilen sahnelere veya olaylara yakından bağlanırlar. Aşağıda yer alan alan-notunda, alan araştırmacısı, uyuşturucu kriz merkezinde çalışırken ilk günde yaşadığı bir anı betimlemekte ve bu yaşadıklarına çok daha uzun bir yan not ile tepkisini ifade etmektedir:

Ajanstaki ofisin merdivenlerinden yukarı doğru çıkarken neredeyse bütün basamaklarm gıcırdadığını ve çatırdadığını fark ettim. Tam tepede, üzerinde elbiseler olan eski bir çamdan yapılma elbise askılığı duruyordu. Onun arkasında organizasyonlar ve değişik hizmet çeşitleri hakkında bilgiler içeren bir sürü notun takılı olduğu bir bülten tahtası vardı (merdivenleri tırmandığım sırada bu sahne hakkında düşünürken kendi kendime eğer ben üzgün ve aklı başında olmayan bir müşteri olsam çok büyük ihtimalle bu dağınık yığın arasında ihtiyacım olan bilgiyi bulmakta güçlük çekerdim diye düşünüyordum).

Bu öğrenci, söz konusu ajansla ilgili olarak, kendi 'yaşadığı hisler'i sunarken, betimlemelerinde oranın fiziksel alanının anlamına yer verirken bir taraftan da bu anlamların başka birileri tarafından başka şekilde algılanabileceğine dair açık kapı bırakıyor. Yan notlar ayrıca, başka türlü görünür hale getirilemeyecek olan bir şeylerin açıklanmasında veya o duruma ilişkin kişisel tecrübelerin yansıtılmasında veya bir konuda yoruma dayalı bir görüş bildirirken de kullanılabilirler. Etnografların zaman zaman yan notları, doğrudan hissettiklerini veya olaylar karşısında kendilerinde oluşan duygusal tepkileri aktarmak için kullandıkları olur; ki bu şekilde yapılan görüşlerin yan not içerisinde verilmesi onları betimleyici açıklamaların içine girmekten alıkoyar.

Yorumlama ise belirli bir olay veya konu hakkında çok daha detaylı bir yansıtmadır; ayrı bir paragrafta ve parantez içerisinde yer alır. Yorumlamalar, dikkatin alanda yaşanan olaylardan, araştırmacının gözledikleri ve yazdıklarına ilgi duyacağı tahayyül edilen dışarıdaki muhtemel okuyucu kitlesine kaydırılmasıdır. Burada da yorumlamalar, betimleyici alan-notlarına zıt olarak, alandaki bir problemi keşfedebilir veya olaylara verilen duygusal tepkileri ifade edebilirler; diğer olaylarla olması muhtemel bağlantılara ilişkin devam etmekte olan soruşturmaları ifade ederler veya ön çıkarsamalar önerirler. Yorumlamaları ayrı bir paragrafta belirtme, eldeki detayların ilk algılanan kategoriler ve çıkarsamalara bir delil gibi gösterilmesinden kaçınılmasına yardım eder.[16]

Yorumlamalar, etnografın kendi yaptıkları, tecrübeleri ve alan çalışması sırasındaki tepkilerini, katılımcı-gözlem yaparken ve bütün bunları yazıya dökerken kişisel kayıt oluşturmakta kullanılabilmesine imkan verir. Bir sosyal hizmet ajansına yerleşen araştırmacı/stajyer, oradaki görevlilerle arasındaki ilişki için bir dönüm noktası teşkil eden bir hadiseyi betimledikten sonra aşağıdaki yorumu yazmıştır:

> Görevlilerin çoğunlukla sosyalleşmek için kullandıkları mutfağa girerek öğle yemeğimi hazırlamaya başladım. Çok geçmeden, personelden birkaç kişi içeri girdi ve kendi aralarında konuşmaya başladı. Ne yapmam gerektiğini bilmiyormuşum gibi etrafta biraz garip bir şekilde kaldım. Bir süreliğine az da olsa birileriyle konuştum ta ki müdür, M, gelip de her zamanki dramatik ses tonuyla ve herkesin duyabileceği bir yükseklikle: "Bil bakalım A (o anda orada bulunan personelden biriydi) doğum günü için nereye gidiyor?" Odada bir sessizlik oldu. Onun tarafına döndüğümde bütün bunları bana söylediğini anladım. Benimle konuşmasına biraz şaşırarak "Nereye?" diye sordum. Heyecanla "Hershey Park"a dedi. Biraz utandığımı hissederek "İşte bu!" dedim, sonra gülümsemeye başladım. "Evet" dedi yine heyecanla, "R (sevgilisi) onu yiyebilsin diye bütün vücudunu çikolataya gömecek!" Odadaki herkes gülüşüyordu ve ben de kıkırdamalarıma engel olamıyordum (bunun arkasından herkes dağıldı ve ben masama dönerken ilk defa, onların mutfaktaki bir araya gelmelerine aktif olarak katıldığımı hissetmeye başladım. Bu tecrübe, oradakilerce sadece dışarıdan biri olarak görülmediğime inanmamı sağladı. Buraya ait olmanın ne demek olduğunu anlamaya çalışıyordum ve hiç şüphesiz bunun bir anlamı ara

ara mutfaktaki bir araya gelmelere iştirak etmek ve onun ötesinde gözükmemekti).

Araştırmacı, bu yorum ile yalnızca sahnenin içinde daha fazla kabul edildiğini hissettiğini aktarmakla kalmıyor aynı zamanda bu türlü rahat ve bazen müstehcen konuşmaların da olduğu 'bir araya gelişler' in organizasyona aidiyet için oluşturduğu genel duygu için önemli olabileceğine de ışık tutuyor.

Son olarak, yorumlamalar, aşağıdaki alıntıda olduğu gibi kavramların ve olayların oradakilere ne anlam ifade ettiği gibi konuları gündeme getirebilir; önceki alan-notları ile o anki gözlemler arasında bazı ilk bağlantılar kurabilir ve sonraki gözlemler için yer ve diğer bazı hususlarda yol gösterici olabilir:

M, Richard'ı çağırdı. "Buraya gel ev kuşu." dedi. Richard gelerek M'ye daha yakın oturdu. Richard'ın ona daha önce söylediği bazı şeyler hakkında konuşuyordu (tam olarak duyamıyordum)...ağırlık kaldırmakla ilgiliydi galiba. Richard. "Oo bu konuda saatlerce konuşabilirim..." dedi. M, Richard'a kampüste ağırlık çalışabileceği bir yer olup olmadığını sordu. Bir ağırlık salonu olduğunu ancak bugün sadece 'çaylakların' kullanımına açık olduğunu söyledi. M daha sonra Richard'a 'çaylaklar'ın kimler olduğunu sordu. Richard 'çaylakların' basketbolcular olduğunu söyledi.

(Evkuşu kelimesi, insanlara *mesafeli* ve *soğuk* yaklaşan manasındaki ev oğlanı kelimesinden mi geliyordu? Bana öyle geldi ki Richard'ı tanımadığı açıkça belli olan M onunla konuşmak istiyordu. Ve bunu yapabilmek için de Richard'ın onu *soğuk* birisiymiş gibi algılamasını istedi. Evkuşu, herhangi bir etnik kimliğe gönderme yapmaksızın kullanılıyordu... Onların ilişkisinin ortak ilgi duydukları, ağırlık çalışmak etrafında düzenlendiği görülüyordu. M'nın kaslarına bakılırsa bu konuda oldukça iyiydi.)

Bu etnograf, *mesafeli* ve *soğuk* kelimelerinin, siyahların sadece siyahlardan oluşan gruplarına siyah olmayan birilerinin dâhil olmasına gönderme yaptığını not ediyor. Bu yorumlamada, çağrışımlı başka kavramlara da ışık tutuyor.

Süreç-içi kısa notlar ise daha uzun süren analitik yazımların bir ürünüdürler ve aktif olarak alan-notları düzenlenmesine daha uzun süreli bir ara verilmesini gerektirirler. Bu kısa notlar, çoğunlukla günlük alan-notları yazma işi tamamlandıktan sonra

yazılırlar. Her ne kadar, o günkü alan-notlarının yazıya dökülmesi esnasında ortaya çıkan çeşitli fikirler tarafından yönlendirilebilirlerse de asıl olarak, çeşitli alan-notu dizilerindeki hadiseleri ele alırlar. Süreç-içi kısa notlar yazarken araştırmacı açıkça dışarıdaki okuru tasavvur etmektedir; bu yüzden de yaşadıklarını ve düşündüklerini onların ilgisini çekebilecek bir biçimde kurgulamaktadır.

Süreç-içi kısa notlar, bir sonraki sefere nerede gözlem yapmalıyım? Veya bu olaydan sonra hangi soruları sormalıyım? gibi uygulamada ve yöntem konusunda karşılaşılabilecek bazı soruların cevaplanmasında fayda sağlayıcı bir şekilde kullanılabilir. Bu sorular, etnograf'ın dikkatini, gelecekteki gözlemlerine ve analizlerine odaklanmaya yönlendirmesini sağlar. Bu tür soruları sormak, şiddet mağduru kadınların sığınma evinde çalışan bir araştırmacıya, anlayamadığı bazı kısımların içini doldurabilmek için oradaki personelin işlerini nasıl gördüklerini ve başardıklarını anlamasına yardımcı olmuştur:

> Çalışanların şu ana kadar üzerinde durdukları amaçlar, müşteriler için "koşulsuz olumlu saygı taşımak" ve "kendi öz-güvenlerini artırmak" idi ancak bunlar oldukça geniş görünüyordu. Çalışanlar koşulsuz olumlu saygı gösterdiklerini nasıl bilebilirler? Bu onların müşterilerle olan ilişkilerine mi bağlı yoksa yargılayıcı bir tavırdan kaçınmalarına mı yoksa çalışan toplantılarında eleştirel olmalarına mı? Ben "bir kadının öz-güvenini arttırma" amaçlarını nasıl başarmaya çalışacağını ve bunu nasıl tanımlayacağını ortaya çıkarmaya çalışacağım. Açıkça ortaya çıkmıştır ki bu amacın başarılması sadece kadınların kendilerini istismar eden ilişkilerini terk etmeleri olarak görülmemektedir. Kendilerini istismar eden eşlerini terk etmeleri belki özgüvenlerinin artmakta olduğuna dair ilk gösterge olabilir ve eğer bu kadınların çoğu bu ilişkilerine geri dönerlerse bu organizasyon için büyük ölçüde bir başarısızlık anlamına gelecektir. Her ne kadar şu ana kadar özgüveni artırmanın ne demek olduğunu öğrensem de henüz tam olarak ne anlama geldiğini bildiğimi söyleyemem.

Alan araştırmacısı, daha da uzatılmış olan bu sorular ve yorumlar dizisinde, sığınma evi çalışanlarının müşterilerle ilişkilerinde kendilerine amaç olarak belirlediklerine vurgu yaptıkları iki konuyu saptamaktadır, bunlar: 'koşulsuz olumlu saygı taşımak' ve müşterinin 'özgüvenini' arttırmak. Daha sonra ise bu politika-

ların nasıl uygulanacağını anlamak için gerekli olan yollar ile onların, sığınma evi içerisindeki ilişkileri üzerinden değerlendirilen başarıları veya başarısızlıkları üzerinde duruyor.

Süreç-içi kısa notlar, daha sonraki hadiselerden veya anlamalardan türeterek, aşağıda olduğu gibi, detaylı yeni yorumlamalar çıkartabilir:

Birkaç hafta önce, acil yardım numarasını sabah saatlerinde sürekli olarak aradığı için çalışanlar tarafından 'rahatsız edici' ve yıldırıcı bulunan bir müşteri hakkında yazmıştım. Müşahede altında olduğum zaman içinde gördüm ki çalışanlar, bu türlü aramaları fiziksel yaralanma tehdidine dair değilse gereksiz görüyorlardı. Bu gün gerçekleşen bir sohbet [daha önceki notlarda yer almıştı] sayesinde bunun kesinlikle doğru fakat fazlaca basite indirgenmiş bir kanı olduğunun farkına vardım. Çalışanlar her ne kadar gecenin ilerleyen saatlerinde yardım hattına gelen telefonları yıldırıcı bulsalar da acil ve fiziksel içerikli bir şiddetle ilk etapta mücadele için böylesi bir seçeneğin sürdürülmesinin gereğini kabul ediyorlar. Arayan kişinin durumu yukarıdaki kategoriye girmese dahi eğer ki bu kişi arama işini sürekli tekrarlayıp organizasyonda çalışanların onu daha iyi tanıyıp aşina olmalarına imkân vermedikçe, hemen 'sıkıntı verici' olarak kabul edilmemektedir. Her bir arama ayrı bir vaka olarak görülmekte ve buna göre bir davranış tarzı sergilenmektedir. Ne zaman ki anlattıkları konular çok zaman alıcı veya kronik bir hal almakta, işte o zaman bu kişiler de sıkıntı verici arayanlar olarak algılanmaktadırlar.

Burada öğrenci, daha önceden yapmış olduğu analitik bir iddiayı genişleterek ve doğrulayarak daha karmaşık bir analiz ortaya koyuyor. Yazmak, fikirlerini netleştirmesine ve daha önce yapmış olduğu anlamaların ışığında yeni elde ettiği bilgileri sistematik bir şekilde inceleyerek, ince ayrımları ortaya çıkarmasına yardım ediyor.

Yorumlama ve süreç-içi kısa not yazımında genel bir uygulama olarak alan araştırmacısı, açık-görüşlü olarak kalabilmeli, olasılıklardan ve çeşitli alternatiflerden hareketle kesin sonuçlara varıcı tarzda hareket etmekten kaçınmalıdır. Bu türlü yazma biçimleri en çok soruşturmacı ışık tutmalarda, derin düşünce denemelerinde ve açık-uçlu sorularda kullanışlıdır. Örneğin 'bir olasılık olarak,' 'göründüğü kadarıyla' ve 'göründüğü şekliyle' gibi ifadeler, kastettikleri bütün nitelikleri alan araştırmacısının

kullandığı 'evkuşu' kavramında kendisini göstermektedir.

Alan araştırmacısı, ne zaman oturup etraflı bir şekilde betimleyici alan-notları yazacağına ve ne zaman analitik içgörüler oluşturup, bunları kaydedeceğine karar verirken kaygı ve gerginlik yaşayabilir. Analitik yorumlamalar ve süreç-içi kısa notlar yazımı, kolayca, ana betimleyici alan-notları yazımına ayrılması gereken zaman ve çabanın yerine geçebilir. Şu ana kadar gördüğümüz, tıpkı alan-notlarının canlı bir şekilde oluşturulmasını sağlayan betimleyici detaylar gibi yeni fikirler de zamanla silikleşirler; eğer hemen yazıya dökülmezlerse kaybolmaya yüz tutar veya eksik kalırlar. Bu nedenle, alan araştırmacılarının, oluştukları anda fikirleri ve içgörüleri yazıya dökme güdüsü ile herhangi bir kesintiye uğratmadan, olabildiğince hızlı ve tam bir şekilde 'her şeyi kâğıda geçme' baskısı arasında bir denge oluşturmaları gerekebilir.

Özetle, devam eden ışık tutmalar ve analizler, alan araştırmacısı alanda gözlem yapmaya devam ediyor ve aktif bir şekilde alan-notları yazıyor olsa bile etnografik bir araştırma için kritik bir öneme sahiptir. Analitik bir şekilde yan-notlar, yorumlamalar ve süreç-içi kısa notlar yazmak, alan araştırmacısının alandan elde ettiği verilerle yapacağı eşzamanlı analizleri ileriye taşımasına yardım eder. Bu şekildeki yansıtmacı bir yazım, çoğu zaman araştırmacıyı daha detaylı ve canlı betimlemeler yazmak için gördüklerine daha yakın bir dikkat göstermeye sevk eder. Birbirini izleyen süreç-içi kısa notlar yazmak, belirli bir analizi desteklemek ve geliştirmek için gerekli olan farklı çeşitlilikte gözlemler yapma olasılığını arttırır. Analitik temalar daha doğrudan bir şekilde saptandıkça, alan araştırmacısı, farklı alternatiflerin 'saf dışı edilmesini;' farklı çıkarımları onaylayabilecek, reddedecek veya değiştirebilecek gözlemlerin oluşturulması ve kayıt altına alınmasını daha iyi yapabilecektir. Teorik olarak yazılmış yan-notlar ve yorumlamaların yanında, daha teferruatlı yazılmış teorik kısa notlar da bütün bu olasılıkları arttıracaktır.

Düşünceler: Yazım Tercihlerinin Bir Ürünü Olarak Alan - Notları

Alan notlarının yazımı sırasında, etnografların öncelikli hedefleri, analiz yapmaktan çok betimlemelerdir. Bir araştırmacı, notlarını yazarken kafasında belli bir niyetle hareket eder: ki bu niyet hayatın bir kesitini kaydedip kâğıda geçirmektir. Bütün bu çelişik kavramlar– betimleme ve analiz- ayrı zihinsel faaliyetlerden çok daha fazla olarak bilinen yazım çeşitlerine göndermede bulunurlar. Bu anlamda, alan-notları yazma, 'betimlerken analiz yapma' sürecidir. Gerçekten de, hemen bütün betimlemeler, seçici, içinde belli bir niyet barındıran, belli bir görüş açısı ve dili olan parçalardır çünkü birileri tarafından yazılmışlardır. Etnograf, bu yolla 'hayatı yazıya dökmek' için tasavvur ettiği sahneyi dil birikimini kullanarak oluşturmaya çalışır. Krokiler ve hadiseler bir resim sunarlar veya bir hikaye anlatırlar; bir argüman oluşturmak veya sebep sonuç ilişkisi kuran açıklamalar yapmak yerine hareketlere, insanlara ve düzenlere dair portreler çizerler.

Bütün yazım işi tam anlamıyla bir soyutlama ve düzenleme sürecidir; açık ve anlaşılır bir yazım her zaman bir iç tutarlılık barındırır ki bu iç tutarlılık da yazarın konusuna olduğu kadar potansiyel okuruna da dikkat göstermesinin bir sonucudur. Etnograflar, alan-notlarını, insanların yapıp ettiklerini ve söylediklerini, 'kâğıda geçme' veya 'kâğıda geçiyor olma'dan çok 'yazıya dökme' kelimelerinde en iyi ifadesini bulan bir süreç içerisinde oluştururlar. Yazarlar, dünyayı kâğıda dökmekten daha fazlasını yaparlar. Tıpkı gözlemci olarak etnografın yaptığı gibi sosyal bir gerçeklik oluştururken insanların dünyasına katılırlar ve o dünyayı yazar olarak etnografın yaptığı gibi dil vasıtasıyla yaratırlar.

Bu bölümde, her ne kadar gözlenmiş gerçek detaylarla sınırlandırılmış olsa bile, bir etnografın her zaman betimlenmiş bir sahneyi 'oluşturduğunu' gördük. Alan-notları yazımı sadece yazarın alanda gösterdiği dikkatle değil bunun yanında yazarın hafızasında kalanlar ve masa başında yapmış olduğu düzenleyici

tercihler ile yaşanan süreçlerdir. Bir etnograf, yaşanan ilişkileri algılar ve önemli gördüğü detayları seçer; yazarken, bu detayları bilinen yazım stratejilerine göre, tutarlı bir bütün halinde gruplar.

Ne var ki, yazım yöntemlerini biliyor olma, etnografı mutlaka, ikna edici retorik yeteneklerini kullanma yoluyla daha yenilikçi ve sanatsal bir yazar haline getirir anlamına gelmez. Bunun yerine etnografı, başkaları tarafından algılanan ve yaşanan sosyal dünyaları resmeden alan-notları kayıtları oluştururken daha bilinçli tercihler yapmaya çağırır. Yazım şeklinin etkilerini düşündüğümüzde, sadece yazarın teorik duruşunun düzenleyici seçimleri etkilediğini görmeyiz, bunun tersi de mümkündür. Örnek olarak, kazara dahi olsa sosyal bilimlerin tarzını taklit ederek, ölçülü kelimeler ve pasif cümleler kullanıp, her şeyi bilen bir bakış açısı takınıldığında, bu yönelme nedeniyle betimlemeler –oldukça ince olsa bile- bir benzerlik göstereceklerdir. Kesin olan bir şey var ki, yazım sırasında benimsenen tarz/biçem yazarın görüşünü şekillendirme eğilimi taşır. Araştırmacıların alanda nasıl gördükleri kısmen neyi kayda değer ve alan-notu olarak 'yazılabilir' bulduklarının bir sonucudur. Bütün bunların sonucunda, araştırmalarının bütünlüğü konusunda kaygı taşıyan öğrenciler, yaptıkları yazım seçimlerinin hem alan çalışmalarını ve hem de aldıkları notları etkileyeceğini hatırdan çıkarmamalıdırlar.

İster dikkatlice, isterse de gelişigüzel yazılmış olsun, her alan-notu, yazarın yaptığı tercihleri yansıtır: şunlardansa bu detayları dâhil etmek, bir hareketi bu karakter yerine bir başkasının gözünden izlemek; meydana gelen eylemleri bu şekilde veya diğer şekilde (rastlantısal olarak) sıralamak veya kafada belirli bir okur düşünerek yazmak gibi. Sadece bilinçaltıyla olsa bile, yazarın yaptığı bu tercihler, kâğıda geçirilen betimlemelerde belirli çeşitlilikteki detaylar, belirli bir görüş açısı, resmedilen kişilere yönelik tavır ve ses tonu ile kendine özgü bir ses şeklinde kendini gösterir. Sahnelere dair günbegün yapılan bu anlatım birikir ve yazım tercihleri gittikçe artan bir etki oluşturur; notlar o dünyayı yazarın bu lensleri ile resmeder. Bu nedenle, yazım tercihleri ya-

parken, etnografların alan-notlarını *nasıl* yazdıkları, onların yazdıkları gibi resmedilmiş olanlar ve okuyucular için bağımlı bir sonuç haline gelirler. İster şahsi dosyada kaynak olarak, isterse de nihai doküman olarak alenen yayınlanmış metinlerde kullanılmış olsun, alan-notları, kendisine inandırır.

5

Yerel Anlamların Peşine Düşmek

Yerel anlamların peşine düşmek, ilk bakışta sanki yazımla ilgili değil de, soru sormak ve başkalarının kaygılarını duyup, gözlemek için uygun konuma geçmek gibi temelde alanda yapılan işlere gönderme yapıyor gibi gelebilir. Bununla birlikte yerel anlamlar, bozulmadan kalmış ve basitçe 'keşfedilmeyi' bekleyen nesneler değildir. Tersine, bu anlamlar, etnograf tarafından birleştirilerek aktarılan yorumlayıcı yapılardır. Kesin olan bir şey varsa o da bu sürecin, sorular sormak ve yerli bir topluluğun içindeki insanlarla ilgili olan şeylere yakın bir dikkat göstermekle başladığıdır. Fakat bu sürecin içerisindeki asıl kritik nokta, yerel insanlara anlamlı gelen şeyleri, yazılı metinler içerisinde hassas bir şekilde yansıtmak ve sonrasında bu insanların kaygılarını, o sosyal dünyaya aşina olmayan okuyucunun anlayabileceği bir hale getirmektir. Sonuç olarak, yerel kaygıların mutlaka yazıya dökülmesi ve sonrasında daha etraflıca yapılan etnografik anlatılara dâhil edilmesi şarttır.

Yerel anlamların yakalanmasındaki bu karmaşıklık düşünüldüğünde, bunu yapmaya çalışan etnografın göstereceği çabaların ayırt edici iki açıdan yanlı ve tutarsız olduğu şaşırtıcı olmasa gerektir. Birincisi, bazı alan araştırmacılarının yerel anlamları körü körüne yüceltmek için oraya ait olmayan bazı kategorileri alıp yerel sahneleri ve eylemleri anlatmak için kullanmalarıdır. İkinci olarak ise, bazı araştırmacılar, yerli kavramları durağan sınıflandırmalar içerisinde yansıtmaktadırlar. Bununla birlikte etnografın görevi çok daha karmaşık bir şekilde, sadece yerel kategorileri tam olarak anlayıp aktarmaktan ibaret olmayıp, aynı zamanda oradaki insanların belirli ilişkiler içerisinde kavramları nasıl kullandıklarına ve bu süreç içerisinde yer alan ancak farklı şekillerde anlayıp, değerlendiren taraflara dair de açıklamalar getirmektir.

Bu bölümde, yerel anlam dünyasının duyarlı ve canlı bir şekilde nasıl yansıtılabileceği konusunu inceleyeceğiz. Alan-notları yazarken etnograf, yerel anlamları anlama ve aktarma konusunda belki de ilk ve temel tercihlerini yapar. Buna karşın araştırmacı, yerel anlamları kendisine ve okuyucuya daha aşina gelecek olan analitik kavramlaştırmalara dönüştürme isteği taşıyabilecek olmasına rağmen, kısa notlar yazarken ve sonrasında nihai etnografik dokümanı düzenlerken, yerel görüşlere olan bu bağlılığını kaybetmemelidir. Gerçekten de, ister aceleyle alınan alan-notları sırasında veya isterse daha aleni olarak yazılan soyut nihai metinlerde olsun; yerel anlamlara dair çıkarımlar yapıp onu yansıtmaya çalışmak, etnografya yazımındaki belki de en büyük zorluklardan birisidir. Bu nedenle bu bölümde, sadece öğrencilerin orijinal alan-notlarından değil aynı zamanda üzerinde çalıştıkları kısa notlar ve nihai olarak yazdıkları etnografik yazmalardan çeşitli örnekler sunacağız. Bu bölüme, olayların anlamlarına ilişkin olarak dışarıdan yapılan anlamalar üzerine kurulu açıklamaların yerel anlamları nasıl da bozduğu ve baskı altına aldığını ele alarak başlıyoruz. Daha sonra ise çalışılan insanların anlam dünyalarını aktarmak için kullanılabilecek yazım çeşitlerini inceliyoruz. İlk olarak, oradaki insanlara önemli gelen konular hak-

kında yazma biçimleri önerecek ve daha sonra, yerel anlamların aktarılmasında karşılaşılan problemleri ortaya çıkaracağız.

Hariçten Anlam Yüklemek

Neredeyse bütün alan-notlarının zaman zaman, yerel anlamları tutarlı bir şekilde yansıtamadıkları ve bunun yerine dışardan veya hariçten kategoriler ve anlamlar kullandıkları olur. Dışardan kategoriler kullanmak, yerel anlamları ve kaygıları *önemseyemeyen* (Matza 1969:15-40) ve olayları olduklarından *başka türlü* kurgulayan (bunu yaparken, oradaki insanların bildikleri ve kullandıklarından ayrı bir takım standart ve kategorilere gönderme yapılır) alan-notu betimlemeleri üretir. Genel olarak, yerel anlamları yansıtmak konusunda kaygı taşıyan alan araştırmacıları, çalışılan insanların bilip, gerçekten kendi aralarında kullandıkları kategorilere gönderme yapmayan sınıflandırmalara temkinli yaklaşırlar.

Çalışılan insanların sınıflandırmalarını önemseme konusunda yaşanan başarısızlığın çeşitli kaynakları vardır. Birincisi, klasik olarak, araştırmacıların kendi-kültürleri merkezli bir tutum içerisine girerek, bir başka bağlamdaki olayları betimlemek için başka bir kültürün kategorilerini, standartlarını veya anlamlarını kullanmaya çalışmalarıdır. Mesela, Afrika sineması veya tiyatrosu hakkında betimlemeler yapan Batılılar, kendi beklentileri doğrultusunda, izleyici kitlesini, 'rahatsız edici' derecede gürültülü karakterler olarak tarif edebilirler ve böylece ortaya konulan gösteriye dair yapılacak değerlendirmeyi ifade etmek için yerel anlamda uygun bir katılım gerçekleştirilmesi kaçırılmış olur. Veya bir okulun sınıflarını değerlendirmekte olan bir gözlemci, oradaki öğrenci ve öğretmenlerin gerçek manasıyla nasıl olması gerektiğini düşündüklerini dikkate almayıp, dışarıdan bir takım kıstaslara başvurarak, orayı 'gürültülü' ve 'kaotik' olarak nitelendirebilir. Her iki örnek de davranışları kendi kavramlarıyla değerlendirmek yerine karikatürize etmektedir.

İkinci olarak, yine benzer şekilde, belirli bir çevrede yaşayan bir grubun özelliklerini ve davranışlarını betimlerken yine

aynı sosyal çevre içerisinde yer alan *bir başka gruba* ait olarak bilinen, kullanılan ve yüceltilen bir takım kavramlar, kategoriler veya değerlendirmelerin kullanılmasıdır. Mesela, psikiyatrların bazı hastaları gündelik ve sıradan olarak algılayıp, yaptıkları bazı davranışları 'sapma' veya 'reddediş' olarak yorumladıkları olur. Aynı olaya dair farklı yerel anlayışlarla karşılaşan bir alan araştırmacısı çoğunlukla bu görüşlerden birini 'doğru' olarak kabul edip, böylece diğerlerinden uzaklaşma eğilimi taşırlar. Örnek olarak Zambia'daki bir durumda, Şaman, birden bire yürüyemez hale gelen yaşlı bir adamın büyülendiğine hükmeder ve bir yıl süreyle ilaç ve masaj tedavisi uygular. Bununla birlikte, bu durumdan haberdar olan ve sonradan adamla da tanışan yerel hastaneden bir tıp doktoru, yaşlı adamın felçle sonuçlanan bir darbeye maruz kaldığı sonucuna varmıştır. Bu durumda, alan-notları yazan bir Batılı etnograf, şamanın teşhisini bir inanç olarak görüp, tıp doktorununkini ise inceden de olsa, bilimsel bir tanı olarak algılama eğilimine girebilir ki bu sayede iki uygulayıcıdan birinin açıklamalarını daha doğru ve dolaylı olarak daha etkili bir yere koyarak, öncelikli hale getirmektedir.

Üçüncü olarak, alan araştırmacıları, yerel anlamlara karşı reddedici bir tavır benimseyebilir ve bu anlamları kusurlu, olmadıkları gibi görünen ve yanıltıcı şeyler olarak görebilirler. Örneğin, Los Angeles'ta, kendilerini Edgar Cayce felsefesine adayan bir grubun haftalık toplantılarında gözlemler yapmış olan bir öğrenci- etnograf, aşağıdaki alan-notunda, gruptan bir kişi tarafından anlatılan bir hadiseyi betimliyor:

> Dolores para çantasını kaybettiğinde panik yapmadı. Işık yakıp etrafına bakındı ve Tanrıya kendisini koruması için dua etti. Ayrıca kimsenin kimlik kartını, kredi kartlarını ve parasını almak gibi bir düşünceyi akıllarından geçirmemelerini söyledi. Bir sonraki gün işe gittiğinde koruma görevlisine çantasının gelip gelmediğini sordu. Gerçekten de gelmişti ve başka bir şey yerine konmamıştı.

Öğrenci, başlangıçta bu hikâyeyi günlük yaşamın problemlerine son derece 'pasif bir yaklaşım' içinde yorumluyor:

Hikâyenin ahlaki tarafı her şeyi Tanrı'nın ellerine bırakmak gibi... Bana göre, polise başvurmak veya yapıp ettiklerini yeniden gözden geçirmek yerine, beyaz ışığın ve Tanrıyla olan konuşmaların yansıtılış biçimi acil bir durumla baş etmek için oldukça pasif kalmıştır.

Bu çıkarım, 'beyaz ışık kullanılmasını' ve 'Tanrıyla konuşmayı', en iyi ihtimalle etkisiz bir eylemsizlik durumu ve en kötü ihtimalle de hastalıklı bir yanılsama olarak reddediyor. Bu yorumlama, oradaki insanların kaybolan çantanın yapılan dua *nedeniyle* içinden bir şey alınmadan geri getirilmiş olmasını düşündüklerini dolaylı olarak reddetmekte ve böylece olumsuzlamaktadır. Sonuçta çalışılan grup içerisindeki insanlarda, gündelik yaşamlarındaki eylemlerinin etkisine dair varolan gerçek inanışları yanlışlanmaktadır.[1]

Dördüncü olarak, alan-notu betimlemeleri ve kısa notlar, belirli bir özel düzendeki hareketleri yönetmek için varolan anlayışlar ve resmi kurallardan gelmesi 'beklenen' bir standart anlamında kurgulanabilirler. Mesela, bir geleneğin anlamı ve bir ritüelin sonuçlarına dair yaşça daha büyük olan birinin açıklamaları ile o ritüelin gerçek manasıyla ortaya konuş şekli arasındaki uyuşmazlık halinde, etnograf söz konusu bu ritüeli değişen ve dönüşen yerine 'kaybolmakta olan' diye betimleyebilir.[2] Benzer şekilde, bir etnograf sokaktaki polisiye faaliyetleri gücün kullanılması için resmi düzenlemeler anlamında betimleyip, analiz edebilir ki bu durumda sokaktaki polislerin orada yaşananları nasıl değerlendirdikleri ve ne zaman ne çeşit bir güç kullandıklarına ilişkin verdikleri kararları görmezden gelmektedir.[3] Her iki örnekte de, etnograflar dolaylı olarak, meydana gelen eylemlerin 'geleneksel' olana mı yoksa 'resmi' düzenlemelere göre mi açıklanması ve hangisine uygun olması konusunda belirleyici olmakta ve böylece, bu eylemlerin 'gerçekte' 'otantik' bir ritüel davranışı mı yoksa 'yasal' bir güç kullanımı mı olduğuna karar vermiş olmaktadırlar.

Beşinci olarak, araştırmacı, olayları ve düzenleri nitelendirmek için, çoğunlukla bir disiplinin merkezinde yer tutmuş olduğu

için kutsal kabul edilen, önceden var olan teorik bir kategoriye başvurabilir. Mesela geleneksel anlatım çalışmalarındaki geçmiş araştırmacılar, Batı-dışı gelenekleri açıklarken bile, ağırlıklı olarak 'efsane', 'söylence', ve 'masal' gibi analitik kategorilere dayanmışlardır. Bu kategoriler çoğunlukla Batı-merkezli kavramları yüklediğinden ve bir insan topluluğunun hikâye anlatma geleneğini ve pratiğini yanlış yansıttığından, günümüzün halk bilimcileri, hikâye-anlatımını kendi yerli kavramları ve oradaki insanların kendi açıklamaları ile ele almakta ve bu insanların bu terimleri belirli hikâye anlatma olaylarında nasıl kullandıklarını betimlemektedirler.[4]

Gerçekten, bir alan araştırmacısı kökleri daha önceden araştırma gündeminde veya teorik çatısında yer alan hariçten sorular sorarak, bu türlü kategorileri tam anlamıyla dolaylı bir şekilde yükleyebilir. Bir araştırmacı, 'bilgi kaynağına' sorular yöneltirken bazı fikirler yüklemekle kalmayarak, aynı zamanda sınırlandırmalarıyla, verilen cevapları bozan uygun olmayan ifade biçimleri de yükleyebilir. Örneğin, bir tedavinin içeriği veya bir ritüelin aşamalarının listesine dair sorular soran bir alan araştırmacısına, sırf onu memnun etmek için bilerek hazırlanmış bir liste sunulabilir. Veya, dışarıdan bir analiz veya döküm kullanılarak sorular sorulduğunda, insanlar, özellikle bu tedavi sürecini ve ritüel olayları kendi yaşadıkları tecrübelerine dayanarak anlatıyorlarsa, 'evet', 'hayır' veya 'bazen' gibi aslında, gerçek manasıyla bir cevap oluşturmayan karşılıklar verebilirler.[5] Fakat bunun zıddına olarak, sağlam bir etnografik araştırmada, 'hem sorular ve hem de cevaplar bilgi kaynaklarından devşirilmelidir' (Spradley 1979:84).[6]

Sonuç olarak, yerel düzenleri ve hareketleri ikiye bölünmüş değişkenlerle betimliyor olmak, hariçten kategorilerin kullanılmasını gerektirebilir. Örneğin, bütün bunları 'düzenliler' ve 'düzenli olmayanlar' gibi bir cetvelde betimleyen bir etnograf, biri ile diğeri arasındaki daha renkli bir dizi başka ayrımı gözden kaçırabilir. Genel olarak, devam etmekte olan bir sosyal yaşa-

mı değişkenlere indirgeyerek ikiye bölmek radikal bir bağlam saptırmaya ve yerel anlamların yıkılmasına sebep olma eğilimi taşıyabilir.

Etnografların bu gibi yollarla oluşturdukları alan-notları ve süreç-içi kısa notlar, yerli anlam dünyasını görmezden gelme, marjinalleştirme ve sakatlama eğilimindedirler. Aşağıdaki bölümlerde, bu gibi yüklemeler yapmadan yazabilmek ve yerel kaygılara, anlamlara ve kategorilere duyarlı betimlemeler oluşturabilmek amacıyla bazı alternatif ilkeler sunulmaktadır.

Topluluk Üyelerinin Anlamlarını Yansıtmak

Topluluk yaşamı içerisinde bir dizi özel anlar vardır ki, bu anlar, o topluluğun üyelerinin kendilerini nasıl ifade ettikleri, nasıl bir yöne doğru gittikleri ve yerel anlam dünyalarını nasıl inşa ettiklerine ışık tutar. Etnograflar, bu anlarda topluluk üyelerinin neler yaptıklarına ve söylediklerine yakından bakarak, onların gündelik ilişkilerinde kullandıkları kelimelere, ifadelere ve kategorilere özel bir dikkat gösterir ve böylece, onların anlam dünyalarını inşa etmeye başlarlar.

Topluluk Üyelerinin Çağırış ve Selamlama Kavramları

Topluluk üyelerinin birbirlerini çağırış ve selamlama biçimleri ilk etapta not alınabilecek olan ve durumu ele veren konuşmalardandır. Etnograflar, özellikle başka bir kültürde ve yabancı bir dilde çalışırken, çoğunlukla doğru şekilde çağırma için kullanılan kavramları öğrenerek ve not alarak işe başlarlar. Pek çok toplumda, insanların birbirlerini çağırış biçimleri akrabalık statüsünü yansıtır; mesela kişiye adıyla seslenmenin çağrıştırdığı yakınlık ile Dr. veya Sn. gibi resmi sıfatlar kullanırken gösterilen saygı ifadeleri arasındaki fark aşikârdır. Dahası, insanların birbirlerini – gerek kelimelerle ve gerekse beden diliyle – selamlama biçimleri, çoğunlukla aralarında kurdukları yakınlık, saygılı olma, hürmetkârlık veya düşmanlık ilişkilerine işaret eder.[7]

Mesela Chokwe köyünde insanlar birbirlerini, *tata* (baba), *mama* (anne), *yaya* (daha büyük olan aynı cins kardeş), *mwakwethu* (daha küçük olan aynı cins kardeş), veya *ndumbwami* (karşı cins kardeşler) gibi akrabalık kavramları ile selamlamaktadırlar (Fretz 1987:58-65). Birbirlerine seslenirken insanları dinlemek onların akrabalık ilişkilerini ortaya çıkarır ve araştırmacının uygun davranış ve konuşma için varolan yerel beklentileri öğrenmesine yardımcı olur. Örneğin, Chokwe'de büyük anne ve babalar ile torunlarının birbirlerine olan düşkünlükleri alenen gösterilebilir ve bu kişiler birbirlerine, başka ilişkiler için uygunsuz sayılan bazı cinsel içerikli şakalar yapabilmektedirler. Bunun zıddına olarak, sıhrî akrabalar birbirlerini belli bir mesafeden (küçük olan yol vermelidir) daha resmi olarak selamlar ve asla birlikte yemek yemezler. Benzer şekilde Amerikan toplumunda da, birbirini çağırış biçimi ve selamlama kavramları, sosyal ilişkilerin ayırt edici özelliklerini ortaya koyabilir. Mesela bir sınıfta veya bir psikiyatri kliniğinde öğrencilerin veya müşterilerin öğretmen ve görevlilere ilk adlarıyla mı yoksa soyadlarıyla mı seslendikleri önemli bir gösterge olabilir. Aynı şekilde, insanların selamlaşıp selamlaşmadığı ve selamlaşıyorlarsa bunu ne şekilde yaptıkları, yerel anlamda önem arzeden etnik ilişkiye veya ilişkisizliğe dair göstergeler sunabilir (Anderson 1990:168-73).

Gündelik Sorular ve Cevaplar

Akıllı bir etnograf, yerel insanların sıradan konuşmalar içerisinde birbirlerine sıkça ne gibi sorular sorduklarını ve bunlara ne gibi cevaplar verdiklerini not eder. Örneğin pek çok Afrika toplumunda, insanlar gün içerisinde birbirlerini pek çok defa selamlar ve uygun olduğunu düşündükleri temel soruları sorarlar. Mesela Chokwe'de bütün geniş aileyi içerecek şekilde birbirlerinin iyi olup olmadıkları ("Kuci ku nzuwo?" "Evde işler nasıl?"); bunun yanı sıra kendileri ve ailelerinin sağlığının ("Unahindvuka, nyi?" "İyi misin?") iyi olup olmadığı sorulur. Bu sorular, sağlık,

iş, para problemleri, aile içinde yaşanan tartışmalar, doğumlar, ölümler, iştahın yerinde olup olmadığı veya yiyecek aramak veya kutlamalar hakkında çok çeşitli sohbetler başlatabilmektedir. Bu türlü soruları uygun şekilde sormayı ve aynı şekilde cevap vermeyi öğrenmek Chokwelilerin gündelik yaşamları içerisindeki başarı ve başarısızlıkları açısından hayati önem taşıyan konular hakkındaki sohbetlere dâhil olmayı sağlayabilir.[8]

Etnograflar, topluluk üyelerinin yaşadıklarına ve görüşlerine sadece onları dinleyerek değil; aynı zamanda onların kendi kelimelerini ve kavramlarını kullanarak cevap vermelerini sağlayacak açık-uçlu sorular sorarak da duyarlı olmalıdırlar. Buna ek olarak, etnograflar bu türlü soruları, topluluk üyelerinin davranış ve konuşma biçimlerine ayak uydurarak, ilginç, gündelik kaygılarla ilişkili ve aynı zamanda üyelerin anlamlı bulduğu konu başlıklarına yönlendirirler. Etnograf, soruları, karşılıklı olarak gözlenen hareketlere ve kulak misafiri olunan konuşmalara yönlendirerek o insanlara en anlamlı gelebilecek soruları sormaya çalışır; ya da birlikte tanık oldukları bir hadise hakkında veya bir sohbet sırasında bir başkasının yaptığı bir yorum veya üyelerden birinin bir açıklama yaparken kullandığı bir kavram hakkında sorular yöneltebilir. Bu tür sorular, topluluk üyelerinin bildikleri ifade biçimleri ile cevap vermelerine, cevapları kendilerine anlamlı gelen bir bağlama yerleştirmelerine ve bu sayede kendi kavramlarını *–üyelerin 'bilgiye' olan yönelimlerine* - ortaya koyabilmelerine imkân verir.

Doğal Olarak Oluşan Üye Betimlemeleri

Etnograflar, topluluk üyelerinin kendilerini nasıl nitelendirdiklerine ve belirli faaliyetleri, olayları ve grubu nasıl betimlediklerine yakından bir dikkat gösterirler. Alan araştırmacıları, bir olayın tek bir, olmazsa olmaz veya değişmez anlamı olmadığını bilerek, çalıştıkları insanların dünyalarını oluşturan nesnelere ve hadiselere ne gibi önemler atfettiklerini bildikleri varsayımından hareket etmezler. Bunun yerine, o insanların sıradan, gündelik

faaliyetleri içerisinde bir şeylerin 'ne hakkında' olduğuna veya meydana gelen bir şeyin kendileri için nasıl bir önem taşıdığına dair neler söylediklerini yakından dinlerler.[9]

Yereldeki insanlar, zaman zaman oraya yeni gelen dışardan kişileri tanıştırırken veya adapte olmalarına yardım ederken, kendi düzenlerine dair doğal olarak oluşturdukları betimlemeler sunarlar. Bu betimlemeler doğrudan oradaki kişilerin özel veya özgün olarak düşündükleri bir takım niteliklere ışık tutacak şekilde kurgulanırlar. Mesela aşağıdaki alan-notunda, İŞG (İskân ve Şehir Geliştirme) çalışanı, araştırmacıya kendi yaptığı işi anlatmakta ve kurumunun ayırt edici özelliklerine işaret etmektedir.

"Bürokratik yapı genişledikçe, bu yapı içinde çalışan bir profesyonel için insani bir temasta bulunma daha lüks olmaktadır. Eğer her gün 20 veya 25 kişiyle görüşmem gerekiyorsa, ara vermeye zamanım yoktur. İşimi yapmak ve bir sonrakine doğru yol almak zorundayımdır. Bazen, bu durum gerçekten sadece sayılarla ilgili bir hal alır, bu yüzden, devlet görevlerinde çalışanlar neden öyle davranırlar ki. Biz küçük bir kurumuz ve bu yüzden hala o türlü bazı lükslere sahibiz. Diğer zamanlarda ise değiliz."

Bu çalışan, iskân konusunda federal bütçeden desteklenen insanlarla kişisel bir ilişki kurmak konusundaki kaygılarını ifade ediyor fakat aynı zamanda pratik zorlukların böylesi bir teması bazen imkânsız bir 'lüks' haline getirdiğine işaret ediyor. Böylece, sunduğu betimlemeler, sadece araştırmacının oraya adapte olmasını sağlamaktan öte, bu çalışanın işiyle ilgili görüşlerini de ortaya koyuyor.

Bunun yanında, doğal bir şekilde oluşan betimlemelerin, düzen içinde önemli kabul edilen bir olay hakkında daha gayri-resmi bir şekilde, yapılmakta olan bir konuşma sırasında da oluştuğu olur. Burada, mesela, alan araştırmacısı yeni gelenlerin nasıl tanıştırıldıklarına ve orada 'işlerin nasıl yapıldığının' ne şekilde öğretildiğine yakın bir dikkat göstermek istiyor. Oraya yeni gelenler her türlü ayrıntı hakkında ne yapmaları gerektiğini yeni öğrendiklerinden çok sık olarak sorular soracak ve hatalar yapacaklardır ki bütün bunlar, kendi göz ardı etmeleriyle, oranın

uzun-süreli üyelerinin olduğunu kabul ettikleri şeylere dair dolaylı bilgiler ve yetenekler ortaya çıkarır.

Alandaki insanlar, oraya gelen araştırmacılara çoğunlukla diğer yeni gelen kişilere veya kendi çocuklarına yaptıkları gibi davranıp, o şekilde sosyalleştirdikleri ve bilgilendirdikleri için, etnograf çalıştığı düzenin içine girmeyi nasıl öğrendiğine ve adapte olduğuna yazacağı detaylı alan-notları arasında yer vermek isteyebilir. Gerçekten de pek çok durumda böylesi bir sosyalleşme süreci kaçınılmazdır. Mesela Chokwe köyünde yaşamaya başladığı sırada, bir araştırmacının dışarıdaki ocakta yemek pişirmeyi –tencereyi nasıl tutup karıştıracağı gibi- öğrenmek için yaptığı her hareket, gülüşmelere, çeşitli yorumlara ve komşu kadınların düzeltmelerine sebep olmuştur. İnsanlar, düzenli olarak birlikte çalıştıkları ve yapılan hatalarla rahatça dalga geçtikleri için, araştırmacının bu gariplikleri de onların hoşuna gitmiş ve şakayla karışık onun bir çocuk gibi göründüğünü söylemişlerdir. Bu süreçte, araştırmacı sadece uygun davranış biçimini öğrenmekle kalmamış, aynı zamanda oradaki insanların yeni gelenlerin sosyalleşmesini sağlarken kullandıkları ifade çeşitlerinin –gülüşmeler, azarlamalar, doğrusunu göstermeler- de farkına varmıştır.[10]

Bir araştırmacının, olayları doğrudan gözlediği sırada bazı problemler ortaya çıkar; burada bir olayın olduğunu gören bir kişinin, o olan olayın oradakilere ne anlam ifade edeceğini bileceğini de düşünmek oldukça kolaycı bir varsayım olur. Burada araştırmacı, oradaki insanların söz konusu olay hakkında sonraki zamanlarda neler konuştuklarını da dinleyerek kendi betimlemelerini ilave etmeye çalışmalıdır. Mesela, bir dava dosyası hakkında, savcı ve polis detektifi arasında geçen bir çekişmeyi gözleyen bir araştırmacının yazacağı alan-notlarında, bu kişilerin olaydan sonra 'neler olduğunu' meslektaşlarına öğle yemeğinde nasıl anlattıkları da yer alabilir.11

Benzer şekilde etnograf, yerel anlamların ve yazılı dokümanların öneminin, şeffaf ve problemsiz olduğunu varsaymamalıdır. Bunun yerine, dokümanların o insanlarca nasıl okunduğu, anlaşıldığı ve yorumlandığı konularını anlamaya çalışmalıdır. Böylece bir rapora nesnel bir rapormuş gibi bakmak yerine görevli bir kişinin bu raporun 'özünü' veya 'ana fikrini' nasıl özetlediğine yakından bakabilir ve sonrasında yazacağı alan-notlarında ise hem dokümanda ne olduğuna ve hem de oradaki insanların buna nasıl tepki verdiklerine yer verebilir.

Mesela aşağıdaki, gözetim okulunda bulunan, on altı yaşındaki, beyaz, sörfçü Tom ile gözetim memurunun görüşmesini anlatan alan-notunu ele alalım. Okul tarafından hazırlanan 'ilerleme raporu' na baktıktan sonra araştırmacı aşağıdaki alan-notunu yazmıştır:

> Bütün ilerleme raporu boyunca küçük bir gelişmeden söz ediliyor. Fakat Tom'un o eve gönderildiği bir gün var. Shelly bu konu hakkında soruyor.

Burada araştırmacı, eleştirel olmayan bir tutumla ilerleme raporunda "küçük bir gelişme oldu" diye iddia ediyor veya daha doğru olarak, gözetim memuru az bir zaman sonra raporu bu kelimelerle nitelendireceği için araştırmacı basit bir şekilde bu değerlendirmeyi kendisinmiş gibi kullanıyor. Bu prosedür, sadece içerisindeki 'ilerlemeye' veya 'ilerlemenin olmamasına' dikkat ederek ilerleme raporunu yorumlama süreçlerini göz ardı ediyor. Bu yaklaşım, raporu belirli bir düzen içerisinde üretilmiş fakat şimdi bir başka düzende kullanılmakta olan bulanık bir doküman yerine, gencin davranışına dair nesnel bir gerçeklik olarak ele alıyor.[12] Gözetim memurunun "küçük bir gelişme gösterdi" nitelendirmesinin bu durum özelinde nasıl formüle edilmiş olabileceğini anlaşılmaz kılıyor (ör. gencin moralini yukarıda tutmak gibi). Genel olarak, burada araştırmacının benimsediği bu yaklaşım, oradaki bir kişinin yorumlarını belirli bir bağlamda bazı özel sebeplerle oluşturulmuş bir anlam yerine bir gerçeklik meselesiymiş gibi görüyor.

Alan araştırmacıları, sadece doğal olarak meydana gelen betimlemeleri dinlemekle kalmaz, ayrıca oradaki insanlara neyin önemli geldiği konusuna da dikkat göstererek onların betimlemelerini ortaya çıkarabilirler.[13] Bu nedenle, mesela bu örnekte alan araştırmacısı gözetim memuruna rapor içerisinde neleri önemli gördüğünü ve ne gibi şeyler oluşturduğunu sorabilirdi.

Topluluk Üyelerinin Anlattıkları Hikâyeler

İnsanlar, tanık oldukları veya doğrudan doğruya kendilerinin yaşadıkları veya başkaları tarafından kendilerine aktarılmış olan yapılanları (örn. dedikodu), çeşitli aktarma stratejileri kullanarak organize edilmiş şekilde uzun betimlemeler halinde sunmak isteyebilirler.[14]

Bu gibi topluluk üyesi kişilerin anlattıkları hikâyeler, betimledikleri kişiler ve olaylar hakkında içgörü sağlayabilir. Ne var ki bu tür hikâyeler, her zaman için çok değişik sebeplerle anlatılmış, farklı ilişkilere, durumlara göre uydurulmuş olan, taraflı anlatımlardır. Bu anlamda bu tür hikâyeler anlatanın o anki koşullarına ve kaygılarına dair içgörü sunabilirler. Mesela araştırmacıya gözetim memuru tarafından anlatılmış olan aşağıdaki uzun hikâyeyi ele alalım:

Jim bana "hareketi kaçırdın be dostum" dedi. "Ne oldu ki?" diye yanıt verdim.

Jim, otomatik makineden sandviç almak için yürüdü. Daha sonra bana bugün onu yirmi bir yaşındaki beyaz çocuğun ailesini arayarak, oğullarının tutuklanmasını istediklerini anlatmaya başladı. Çocuk, gözetim evinden [tutukevi] yeni çıkmıştı ve açık şekilde gözetim memuru ile olan ilk randevusunda görünmemişti. Babası bir süre önce belini incittiğini ve "zorluk çektiğini" söyledi. Bütün gün crack içmenin dışında yataktan çıkmıyordu... sadece yemek yemek ve banyo yapmak için kalkıyordu. Ve ayrıca baba, telefon görüşmesinde oğluna tutukevi mi yoksa rehabilitasyon merkezi mi gibi bir tercih hakkı verilmemesi gerektiğini çünkü oğlunun mutlaka tutukevini seçeceğini söylediğini aktardı (çünkü tutukevini seçmesi durumunda bir ay sonra salıveriliyor ve böylece crack içmeye kaldığı yerden devam ediyor).

Jim, "gittikçe kötüye gittiği" için çocuğu tutuklamak üzere oraya gittiğini anlatmaya devam ediyordu... oraya vardığında çocuğun, ailesi tarafından

imzalanmış olan bütün yasal belgelere sahip olduğunu görmüştü. Ve onu tutuklamak üzere kapıyı açtığında "birlikte olduğu bir tatlı çileği" de fark etti (tatlı-çilek vücudunu para için değil ama uyuşturucu için satan kadın demek). Tutuklamanın oldukça yumuşak bir şekilde gerçekleştiğini çünkü çocuğun "oldukça kontrol dışında olduğunu" ve "şu anda da evde olduğunu" söyledi.

Bu hikâye, her ne kadar gözetim altındaki genç bir adam *hakkında* ise de, aynı zamanda, bir gözetim memurunun olağan işleri ile dikkati bu işlere çeken bakış açıları ve bağlılıklar hakkında da *bilgi vermekte*.[15] Bu anlamda etnograflar çalıştıkları kişilerin anlattıkları hikâyeyi mutlak bir gerçeklikmiş gibi değil, daha çok konuşan kişinin belirli amaçları gerçekleştirebilmek amacıyla zaman içerisindeki belli bir anda, belirli bir dinleyici kitlesine, yaşadıkları hakkındaki ifadeleri olarak alırlar. Bu hikâyeleri, anlatıcı kişilerin tecrübelerine ve görüş açılarına dair bilgi verici anlatımlar olarak kayda geçer ve değer verirler.

Etnograflar ayrıca, aynı olaylar hakkında anlatılan değişik hikâyeleri bulmaya ve bunları kayıt altına alınaya çalışmalıdırlar. Bu farklı anlatımlar, aynı detayların içerisine yerleştirilebilirler fakat her bir açıklamanın bir diğerinde olmayan bazı ayrıntıları da içermesi, eylemleri küçük farklılıklarda düzenlemesi ve sebepler ile sorumluluklara dair farklı yorumlar sunması da muhtemeldir. Bu şekilde mesela sınıfta yaşananları araştırmacıya 'rahatsız edici' olarak anlatan bir öğretmen, öğle yemeğinde kendi arkadaşlarıyla konuşurken bu durumu çok farklı bir biçimde anlatabilir. Araştırmacı alan-notu yazımı sırasında eğer her iki versiyona da ulaşacak kadar şanslı ise bu türlü farklılıkları kayıt altına almalıdır.

Birbirinden farklı yöndeki versiyonlar, aynı olay üzerine farklı kişilerin oluşturdukları anlamlara dair içgörüler sağlar.[16] Mesela, Los Angeles'ta, Rodney King adlı Afro-Amerikan öğrenciyi döven polis memurlarının beraat etmesi üzerine çıkan ayaklanmayla ilgili olarak, kişisel tecrübelerin anlatıldığı hikâyeleri çalışan bir araştırmacı, benzer tecrübeler konusunda Afro-Amerikanların oldukça farklı yönlerdeki anlatımlarına dikkat çekmektedir. Aşağıdaki hikâyede, anlatan kişi farklı etnik köken-

lerden kişiler arasındaki dostluk ve 'topluluk hissi' ile birbirleri arasındaki yardımlaşmaları karşısında çok seviniyor:

"Kararı duyduğumda okuldaydım ve buna inanamamıştım çünkü jüri, aynasızların suçsuz olduklarına karar vermişti."

"Ve sonra eve gittim, arkadaşlarım da benimle birlikte geldiler ve onların dışarı çıkmak üzere olduklarını bilmiyordum. O nedenle, onlarla birlikte gittim ve şehir merkezine gittik ve bir şeyler almaya başladık."

"Ve sanki sözleşmiş gibi herkesin sokaklarda olduğunu hatırlıyorum. Ve çete üyesi gibi insanlar ve diğer herkes, görevliler bir şeyler alabilmek için yardım ediyorlardı. Mesela, 'Oh sen o adamı istiyorsun ha? Onu senin için buraya getireceğim.' Oradaki durum, hissettiğim gibi değişik kökenlerden insanın oluşturduğu bir topluluk hissiydi. Demek istediğim, Ispanyol asıllılar ve daha pek çok farklı etnik kökenden insan vardı, güçlü görünüyorduk ve istediğimiz şeyi alıyorduk. Hmmm, temel olarak ilk kez duyduktan sonra olan şey buydu."

Mal sahibi evli bir bayan olan Judy, benzer olaylara ilişkin kendi yaşadıklarını oldukça farklı şekilde anlatıyor:

"Pek çok komşuyla konuşmuştum. Ve ayrıca Latin kökenlilere neden bütün bu şeyleri çaldınız. Biliyorsunuz bu kötü bir şey değil mi, değil mi?"

"Sonra kocamla birlikte yürüyerek oradan uzaklaştık. Sadece yürüdük ve kimseye zarar vermedik anlatabiliyor muyum? , çünkü caddeye kolayca çıkıp olan biteni görebiliyordunuz."

"En eğlenceli kısmı ise komşulardan birinin söyledikleriydi; 'biliyorsun, benim kıyafetlerim oralarda temizleyicideydi.' Ve bu nedenle temizleyiciye konup konmadığına bakmak için oraya yürüdüler. Oraya gittiklerinde ise 'konulmuş olduğunu' gördüler. Bu Meksikalı kızlardan birinin elbiseleriydi -Kocam aldıkları kıyafetleri 'yerine koymalarını' söyledi. Sonra [komşu] şöyle dedi, 'Kıyafetlerini alamazsınız. Onları alamayacaksınız. Onları alamayacaksınız.' Köşeye doğru gitmemizin ana nedeni işte buydu."

Birinci hikâyede, Afro-Amerikan anlatıcı 'çete üyelerinin', 'İspanyolların' ve diğer herkesin yanı sıra kendisini de 'kıyafeti alanlar'ın arasında aktif bir katılımcı olarak tanımlıyor. Yaşananları, insanlar arasında, 'değişik kökenlerin topluluk duygusu' için bir rabıta olarak aktarıyor. Bunun zıddına olarak, diğer bir Afro-Amerikan anlatıcı insanların sokakta yaşananlar sırasındaki uyuşmaz duruşlarını; bazıları sadece yürümek için oradayken, bazıları bizatihi 'çalıyorlardı', diye resmediyor. Latinleri izledi-

ğini ve 'bütün kıyafetleri çaldıkları' için azarladığını anlatarak başlıyor. Daha sonra bu çalınmanın ardından mağduru olan komşusunun yaşadıklarını anlatarak devam ediyor; anlatan, kocası ve komşusu yerel temizleyiciyi kontrol etmeye gidiyorlar ve bu sırada 'Meksikalı çocuklardan birinin' komşusunun kıyafetlerini aldığını görüyorlar ve çocuğa 'aldıklarını yerine bırakması için' ısrarcı oluyorlar. Bu iki hikâye, ayaklanma konusunun anlatana göre nasıl bir değişikliğe uğradığını, ayaklanmanın doğası ve öneminin nasıl farklı şekillerde anlaşılabildiğini daha doğrudan, çarpıcı bir şekilde ortaya koyuyor. Kendisi de bir Afro-Amerikan olarak ayaklanmalar sırasında orada bulunan etnograf, bu hikâyeleri yazarken, bu etnik topluluğun homojen bir grup olmadığına ve çok farklı seslere sahip olduğuna işaret ediyor. Her ne kadar bazıları bu olanları 'ayaklanma' olarak nitelendirse de, diğer bazıları ise yakılan ateşlere ve yağmalama hadiselerine karşı onlarda varolan siyasi yorumu daha empatik bir şekilde ifade ederek 'isyan' olarak belirtiyor. Bu araştırmacı, çeşitli hikâyeleri dikkatli bir şekilde kayıt altın alarak, topluluk içerisinde yaşanan bir olayla ilgili olarak insanların farklı anlamlar oluşturma yollarını inceleme imkânı buluyor.

Topluluk Üyelerinin Kavramları, Tipleri ve Tipolojileri

Etnograflar, insanları ve olayları nitelendirmek için çalıştıkları kişilerin düzenli olarak kullandıkları kavramlara veya ifadelere yakın bir dikkat gösterirler. Pek çok etnograf, bürokrasinin, halkla ilişkilerin veya adab-ı muaşeretin taleplerini yansıtan resmi ve teknik kavramlar konusunda daha az hassas olarak, daha çok kaba ve canlı gibi görülebilecek (örn. 'boktan iş' Emerson ve Pollner 1976; 'pislik' Van Maanen 1978 gibi), çağrışımları bol, gündelik bir konuşma diline bağlı kalmakta ve gündelik, sıradan kaygıları yansıtan ve ifade eden bir dil kullanmaktadırlar.

Daha önceden zihinsel bir rahatsızlık yaşamış olan hastaların kaldığı bir yerde yaşayanlar arasında bilinmekte olan bazı tipleri ele alalım (Shaw 1988:282-320). Görevliler, bir tarafta oradaki bazı kişileri, terapiden faydalandıklarını ve sonuçta bir

iş bulduklarını, kendileri için bağımsız bir yaşam koşulu oluşturduklarını ima eder şekilde 'birlikte olan' veya 'hareket halinde' diye tanımlamışlardır. Bu tipleri, zihinsel bakım sisteminin dışına çıkması muhtemel görünmeyecek derece yetersiz yetenekleri ve kaynakları olan kronik hastaları ifade eden 'kaybedenler' tipinin zıttı olarak kullanmaktadırlar. Diğer tarafta ise, orada kalanların, oradaki kişileri diğerleriyle ilişki geliştirenler, veya geliştirmeye yönelenler ve görevlilerin desteğini alanlar olarak yaptığı ayrım vardır. Birincisinde 'at sineği', 'terapistler', 'ruhçular','iyi çocuklar', ve 'uyuşturucu gruplarına' takılanlar yer almaktadır. Oradaki hastalar, görevlilerle ve görevlilerin istekleriyle uyum içerisinde olan arkadaşlarını 'eski bir güç makinesi' ve 'önde giden' olarak adlandırmakladırlar. Açıkça görülmektedir ki bu tür çeşitli kavramlar arasındaki farklar, görevlilerin pratik istekleri ile orada kalanların farklı gruplandırmaları arasında bazı önemli farklara işaret etmektedir.

Bu türlü ana dildeki kavramları duymakta olan etnograf, bu kavramların tek bir, ayrı anlamları olduğunu varsaymamalı, tersine ifade ettikleri anlamlar arasındaki nüansları ve düzen içinde kendisini farklı şekillerde konumlandırmış olan kişiler açısından arz ettiği değişken önemi ortaya çıkarmaya çalışmalıdır. Mesela, Reyes Reform Okulu'nda, cezalı kızların kaldığı bir evde gözlem yapmakta olan bir öğrenci-etnograf, hem orada kalanların ve hem de oranın görevlilerinin bazı 'dedikodular' hakkında konuştuklarını duydu ki bu dedikodu, görevliler tarafından, çeteyle bağlantı ifadesi olduğu gerekçesiyle resmen yasaklanmış olan bir kişiden bir başkasına yazılmış bir mektuptu. Aşağıda bu öğrencinin alan-notları arasında yer verilmiş olan bir hadisede, orada kalan birinin görevlilerin bu 'yazışmalar' ile ilgili olarak soruşturma yapmasından duyduğu kaygılar yansıtılmaktadır:

> Daha sonra Kate, bugün oda kontrolü olmadığı için ne kadar heyecanlı olduğunu anlatmaya başladı çünkü 4ncü kontrolde odasında 7 tane yazışma bulunduğunu hatırlamıştı.

Ne var ki bu türlü yazışmaların görevliler ve orada kalanlar açısından arz ettiği önem oldukça farklıydı. Görevliler bu tür-

lü dedikoduları, çete üyeleri arasındaki tansiyonu arttırabilecek bir çeşit çete faaliyeti olarak görüyorlardı. Kızlarsa, herhangi bir çete bağlantısı veya faaliyeti olarak algılamaksızın, sadece 'aşk mektupları' olarak görüyorlardı. Mesela aşağıda, etnograf tarafından yapılmış olan analitik kısa notlardan alınmış şu yorumları ele alalım:

Evde kalan kızlar bu yazışmaları şöyle tarif ettiler:

Claudia: "Bu herhangi bir mektup gibidir... tıpkı erkeklere yazdığımız veya onların bize yazdıkları aşk mektupları gibi."

Kate: "illegal mektuplar–normal yollardan gönderilmeyen ve odalarında 24 saat inzivaya çekilip yazdıkları mektuplar."

Dani: "Birinden diğerine haberleşme amaçlı iletilen ve yakalanması halinde de 24 saat hücre hapsi gibi ceza çektirilen küçük notlar"

Bu betimlemeler, sadece çeteler konusunda eksiklik taşımakla kalmıyor aynı zamanda bu yazışmaların odağında görevlilerin yapacağı ve uyulması zorunlu olan ve olumsuz sonuçlarda (24 saat) hücre cezası verilen kontroller yer aldığı için kızlar için ne kadar büyük bir önem taşıdığını da içeriyor.

Daha geniş bir anlam dünyasına ulaşmak ve bunu aktarmak için bir kavramın ilgili diğer kavramlardan ayrıldığı ve benzeştiği noktalara yakın bir dikkat gösterilmesi faydalı olacaktır. Mesela Chokwe' de çok çeşitli 'anlatımlar' yapılabilmesine olanak veren kavramlar vardır.[17] Onlar, bu anlatımlar arasındaki ayrımı yapabilmek için ayırt edici terimlerin, diksiyon ve konuşma tarzındaki ifade özelliklerinin ve farklı durumlar için uygun olan sosyal davranış biçimlerinin belirleyici olduğu çeşitli kavramsal kategoriler kullanırlar.[18] Mesela, *kuta pande* insanların öğleden sonra veya akşamüzerlerinde birbirlerini ziyaret ettikleri sırada o gün içinde başlarından geçenleri –genellikle abartılı ve dramatize edilen bir üslup içerisinde- anlattıkları rahat bir sohbet ortamına gönderme yapmaktadır. Buna karşın, *kulweza sango,* olduğu herkes tarafından bilinen sosyal haberlere ve olaylara atıf yapmakta ve insanlar bu haberleri selamlaştıkları veya ziyarete gittikleri sırada anlatmaktadırlar. Buna zıt olarak, *kuta yishima* ataları tarafından yaşanmış gerçek olaylara dayandığı sanılan ve uzun

zamandan beri anlatılagelen geleneksel hikâyelerin (bazen de atasözlerinin) anlatımına gönderme yapmaktadır. İnsanlar, *kuta yishima'yı* 'atalardan gelen' ve 'kendilerini daha akıllı yapmak için anlatılmış olan' şeklinde tarif etseler de bu anlatımların, bazı niyetlerin daha ikna edici bir tarzda benimsetilmesi için gösterilen çaba sırasında maniple edilen kurmaca gerçeklikler olduğunu da bilmektedirler.

Ne var ki bütün bu kavramların, Chokwe'de yapılan bütün ayrımları yeterince belirttiği söylenemez. Mesela her ne kadar, her biri için ayrı kavramlar kullanmasalar da kısa konuşmalar veya atasözleri ve daha uzun hikâyeler için kullanılan *yishima*ları birbirlerinden ayırmaktadırlar. İnsanlar, daha kısa olan *yishima*yı (atasözleri) rahat ve daha resmi sohbetler sırasında (Örn. mahkeme oturumlarında) bir noktayı belirtmek için kullanmaktadırlar. Buna zıt olarak daha uzun olan *yishima*ları akşam ateş etrafında oturup eğlenirken veya birilerini ziyarette iken kullanmaktadırlar. Bu sonuncu durumlarda, anlatıcılar arzulu bir dinleyici kitlesinden etkilenen bir kompozitör gibi yaratıcıdırlar ve böylece aynı hikâyeye ilişkin olarak farklı anlatıcılar farklı şeyler anlatırlar ve aynı anlatıcının hikâyesi anlatıldıkça değişkenlik gösterebilir. Eğer bu *yishima,* çeşitleri arasında sözlü olarak bir ayrım yapılması için zorlarsanız, size 'uzun olanlar' *(yishima yisuku)* hikâyeler için veya 'kısa olanlar' *(yishima yipinji)* atasözleri için diyeceklerdir fakat bu ayrımlar, genel olarak paylaşılan şeyler değildir. Dahası, bazı özel durumlarda insanların, hepsi de *yishima* olarak bilinse bile değişik hikâyeler arasında daha fazla ayrım yaptıkları oluyor. Mesela, dinleyicilerin, şarkıya iştirak ederek her şeyiyle yapılan gösteriye katılmak istedikleri durumlarda, bir *chishima-cha-miaso* (şarkılı hikâye) söylemesi gerekir ki bu yolla anlatıcı, tekrarlanan şarkının harita üzerindeki yerini kurar.

Gerçekten de, etnograflar kavramlar arasındaki, sürekli farklılıklara olduğu kadar anlık ve durumsal olanlara da dikkat etmelidirler. Bu ayrımlar, herhangi bir gözlem veya görüşme sırasında görünür hale gelmeyebiliyorsa da, araştırmacıya, alan-notları ve

kısa notlar yazdığı sırada zamanla artarak görünür hale gelecektir. Kavramlar arasındaki farklılıklara ilişkin olarak grup üyeleri tarafından yapılan ayrımları not eden bir etnografın kendi kültürü merkezli bir bakış yükleme ihtimali çok daha az olmaktadır. Kavramların durumsal olarak kullanılmalarına gösterilecek daha yakından bir dikkat çoğunlukla kavramların ilk başta işaret ettikleri terimlerle oluşmuş kavramsal kategoriler içerisinde ilave ayrımlar ortaya çıkarır.

Etnograflar, bazı durumlarda çalıştıkları topluluğun üyelerince-bilinen *tiplere* odaklanma yoluna gidebilirler. İnsanlar, tiplerden bahsederken ayırt edici bazı kavramlar veya ifadeler kullanarak göndermede bulunurlar. Örneğin, sosyal kurumlar, sürekli olarak, aşağıda toplumsal zihin sağlığı kliniğinde çalışan bir öğrencinin etnografyasında da analiz edildiği gibi, farklı müşteri tipleri arasında bir ayrıma giderler:

> Kronik hasta, fonksiyonları düşük seviyede işleyen, asosyal davranışları ve kalıcı 'semptomları' olan (örn: bir takım sesler duyarak o seslerle konuşma gibi) kişiler olarak görülür. Bu kişiler, görevliler tarafından 'baş etmesi zor' ve 'kendi dünyalarında' olarak görülürler... buna zıt olarak gelişim 'potansiyeli' olan bir hasta ise desteklenebilir bir aşamada olan ve zaman zaman 'kronik semptomları'ndan farklı semptomlar gösteren kişiler olarak görülür. Görevliler bu kişileri anlatırken çoğunlukla 'işbirliğine açık', 'zeki' ve 'potansiyeli olan' gibi kavramlar kullanırlar. Bu hastalar ayrıca, daha yüksek bir kapasite ve daha yüksek bir iyiye gitme olasılığı taşıdıklarına atıfla, 'kroniklerden daha fazlasını yapmaya uğraşanlar' olarak da görülürler. Julian'ın böylesi bir hastaya söylediği gibi: "Ara sıra bozulsa da Sam iyi bir çocuk. Ne demek istediğimi biliyorsun değil mi? o uğraşıyor."

Bu etnograf, topluluk üyelerinin tiplerini tanımlarken, sadece 'kronik hasta' veya 'potansiyeli olan hasta' gibi belirli bir tipe atıfta bulunmak için kullanılan kavramlara vurgu yapmakla kalmayarak bunun yanı sıra etnografik açıklamalarına, bu kişilerin yaptıkları tiplere ilişkin betimlemeleri de almalıdır: mesela potansiyeli olan bir hasta zeki, işbirliğine açık ve ilerleme sağlamak için 'uğraş halinde' iken; kronik bir hastanın bazı devam eden semptomlarının olduğunun anlatılması gibi.

Yerli Kişilerin Yaptıkları Karşılaştırmalar

Her ne kadar etnograflar, olayları ve düzenleri ne olmadıklarına göre (ailevi düzenleri ve standartları ötekinin zıddı olarak; bkz. Gearing 1970) betimlemekten kaçınma arayışında olsalar da bunu yapan ve bu türlü karakterlendirmelerde bulunan, bazı durumlarda çalışılan insanların kendileri olmaktadırlar. Bu türlü 'yerli karşılaştırmalar,'[19] o insanların algılamalarına ve değerlendirmelerine dair oldukça faydalı içgörüler sağlayabilir. Mesela, öğrenci bir etnografla konuşan bir gözetim memuru, Reyes Reform Okulu'nu ve orada kalanları çeşitli diğer emsalleriyle ve orada kalanlarla karşılaştırmıştır:

> Daha öncesinde çocuk gözetim birimlerinde çalıştığı için Reyes'deki farklılıklar ona çok çarpıcı gelmişti. Reyes' te diğerlerine kıyasla daha az zorunluluklar vardı. "Buradaki en büyük konu, benim için pek bir anlam ifade etmeyen 'yazışmalar'dı." Normalde bu türlü yerlerde kurşun ya da tükenmez kaleme izin verilmez fakat Reyes'de verilir. Ayrıca metal cisimlere de izin verilmez; o sırada Kate'in odasında bulduğu bir metal parçasını eline alarak, korkuyla bu bir silah olarak kullanılabilir...dedi.
>
> Reyes'i çocukların 'hizmet aldığı' bir 'yerleştirme merkezi' olarak tanımlamıştı. "Bu çocuklar o kadar da kültürlü tipler değil." Diğer birimlerdeki çocuklar, saklamak istedikleri şeyleri genellikle Noxema veya bebek pudrası içerisinde saklarlar ama hiçbir zaman buradaki kadar büyük bir sorun olmaz. Bu tür birimlerde "potansiyel tehlike her zaman mevcuttur". Burada ise çoğunlukla sadece kızlar erkeklerle konuşmak istiyorlar.

Burada araştırmacı, söz konusu olan bu reform okulu ile diğer gençlik birimleri arasındaki farklara dair bir görevlinin anlattıklarını bir araya getiriyor ve bunlara alan-notlarında yer veriyor. Bu yerli zıtlık, bu görevlinin çalıştığı iki çalışma alanı arasındaki çeşitli farklılıklara dikkat çekiyor; buradaki görevlilerin tehlike konusunda daha az kaygılandığı, gözetim konusunda daha rahat olduğu, çocuklara 'yardım' için daha çok çaba sarf ettikleri gibi. Başka zamanlarda da yerel görevliler, Reyes ile diğer merkezler arasında çeşitli karşılaştırmalar yaparak, öncekinin ötekine kıyasla daha 'yumuşak' olduğuna vurgu yapmışlardır.

Benzer şekilde, polislerin devriye görevi sırasında memurlar zaman zaman 'telaş içinde olanlar' ile 'sadece zaman geçiren yavaşlar'ı birbirleriyle karşılaştırırlar. Öğrenci bir etnograf, bu karşılaştırmayı aşağıdaki kısa notlarda irdelemiştir:

'Telaşlanmak' kavramı, polisler tarafından sürekli suç için, 'iyi bir iş' ve birilerini hapse tıkmak için bakınan memurlar için kullanılır. 'İyi bir iş', polis tarafından birisi hakkında yapılan soruşturmanın 'iyi bir tutuklama' ile sonuçlanmasını ifade eder. 'İyi iş', aslında tipik olarak ağır bir suçtan dolayı gerçekleşen tutuklamaya ve bazı hallerde de normal suçlarla ilgili tutuklamalara gönderme yapar (örn: ruhsatsız silah sahibi olmak). Bir polis geçenlerde yaşanan bazı iyi tutuklamaları anlatıyor: " Dün ele geçirdiğim tecavüzcü oldukça eğlenceliydi. Birkaç hafta önce, üzerinde otomatik bir 45likle bir bisikletli yakaladun. Üzerinde kurşungeçirmez bir yelek ve biraz uyuşturucu vardı. Oldukça güzel bir tutuklamaydı."

[Buna zıt olarak], telaşlılar, yavaşları 'boktan' tutuklamalar yapmakla nitelendirirler; bu şu demektir ki yavaşlar, telaşlılarca o kadar da ciddiye alınmayan suçlardan dolayı, sadece 'istatistiklere' girmek için tutuklama yaparlar. 'İstatistikler', merkezdeki hangi polislerin en fazla tutuklama yaptıklarını kaydeden, aylık kayıtlara deniyor. Yavaşlar, yaptıkları tutuklamalarda niteliğe değil sadece niceliğe önem verenler olarak düşünülüyorlar. Polislerden biri diğer bir polis Al ile çalışmak istemediğini çünkü onun alkollü olmak ya da trafik suçları gibi 'sıradan konular' için insanları tutukladığını belirtti.

Burada yapılan karşılaştırmalardaki tek taraflılık özellikle çok çarpıcı. Kendilerini 'telaşlılar' olarak tanımlayanlar, diğer grup olan 'yavaşlar'ı farklı bir çalışma tarzı nitelendirmesine gönderme olarak kullanıyorlar. Onun da ötesinde, yapılan karşılaştırma oldukça değer-yüklü; şöyle ki 'telaşlılar'ın 'iyi iş' çıkardıkları ancak buna karşın 'yavaşlar'ın yaptıkları tutuklamalarının sadece idari yönetimi tatmin etmek için yapılmış 'sıradan' işler olduğu belirtiliyor. Sonuç olarak, 'yavaşlar' olarak belirtilen grubun kendilerini nasıl gördüklerinden, devriye görevinde farklı bir yaklaşımı benimseyen kişiler olarak görüp görmediklerinden bahsedilmiyor. Eğer polisiye konularda alternatif bir bakış açısı olarak, bu kişilerin görüşlerine de yer verilmiş olsaydı belki de o kişiler kendi çalışma tarzlarının, şiddet-yatkın, 'çetevari' genç ve daha saldırgan memurlarda eksik olan tecrübeyi ve olgunluğu

yansıttığı yönünde bir açıklama yapabilirlerdi. Bu doğrultuda, yerli karşılaştırmalar, bir düzeni bütünüyle nitelendirme aracı olarak her zaman kullanışlı olamayabilirler; bu tür karşılaştırmalar daha çok, etnografı bir düzen içerisinde değişik grupların hayati ve önemli olarak tanımladıkları farklılıklara karşı uyarıcı görevi görürler.

Topluluk Üyelerinin Açıklamaları ve Teorileri

Bir etnograf, meydana gelen belirli şeylerin ne zaman, neden veya nasıl oluştuklarına dair topluluk/grup üyelerinin daha karmaşık *açıklamalarını* aktarmaya çalışmalı ve bunun yollarını aramalıdır. Etnograf, belirli olaylar oluştuğu sırada ne zaman ve neden sorularını cevaplarken, asıl oradaki insanların açıklamalarını öne çıkarmak için, tam olarak olamasa bile kendi eğilimlerini bir tarafa bırakmaya çalışmalıdır. Bu yolla etnograf, meydana gelen belirli oluşumların *sebeplerine* ilişkin olarak oradaki insanların teorilerini ortaya çıkarmaya veya özüne ulaşmaya çalışmış olur.

Feminist politik hareket komitesinin yerel bir şubesinin kapı kapı dolaşıp yaptığı propaganda çalışmalarını örneklemeler yoluyla ele alalım. Komite, hükümetin yapacağı düzenlemeye kadınlar adına destek olmak amacıyla dilekçelere imza atılması ve katkı sağlanması arayışında. Propagandacılar, çeşitli bölgelere veya 'kendi bölgelerine' ayrılarak 4 ila 14 kişi arasında değişen ve başlarında bir alan müdürü olan ekiplere bölündüler ve belli bir çıtanın üzerindeki yüzdelerde katkılar yapılmasını sağladılar. Propagandacılar, aldıkları katkılar bakımından farklılıklar gösteriyorlardı; bazıları bütün gün çalışmış ve küçük bir miktar katkı sağlamış veya hiç sağlayamamışken, aynı bölgede çalışmasına rağmen bazı başkaları sadece akşamı çalışarak, yüzlerce dolar toplamışlardı.

Bu tür değişkenlikler, propagandacıların bağış toplarken neden bu kadar büyük ölçülerde farklılıklar gösterdiği konusunda etnografı kendi açıklamasını oluşturmak konusunda çekmiştir.

Fakat bunun yerine o kampanyaya katılan kişilerin en çok hangi konularla ilgilendiklerini anlamaya çalışmıştır. Bu soruyu sorarak, fon artırımı çabalarına katılan kişilerin propagandacıların performansları konusunda oldukça derin bir ilgi gösterdiklerini kaydetmiş ve yapılan açıklamaların, kişilerin organizasyon içindeki konumlarına bağlı olarak değişkenlik gösterdiğini tespit etmiştir. *Propagandacılar*, eğer insanlar verilen mesaja önceden reddederek yaklaşıyorlarsa o çevrede kapı kapı dolaşarak bağış miktarını önemli ölçüde artırmanın mümkün olmadığını ileri sürerek, 'iyi bölge' ile 'kötü bölge' ayrımı yapmaktadırlar. Araştırmacı bu yönde bir hadise aktarmaktadır:

Beach City bölgesinde, propaganda yaparak geçen zor bir haftaydı ve kimse para toplayamamıştı. Ekiptekiler açıkça şikâyet ediyorlardı ve bir an önce bırakmak istiyorlardı çünkü çalıştıkları yer 'kötü' bir bölgeydi ve fakat yönetim, içinde bulundukları bu sıkıntılı duruma kayıtsız kalmıştı.

Denetçiler, genellikle propagandacıların kullandıkları yöntemlerdeki bazı başarısızlıkları daha da keskinleştirerek farklı açıklamaları destekliyorlardı. Mesela, araştırmacı denetçilerden birinin propagandacıların dikkatini, az miktarda toplanmış 'bir nebze para'nın arttırılmasına nasıl çekebileceğine dair yaptığı bir yorumu alıntılamıştı:

" İnsanlar, en değişken koşul bu olduğu için çalıştıkları bölgeyi suçlamak ve kötülemek istiyorlar. Bu olabilecek en doğal tepki. Fakat bizim onların, propaganda yaparken bir taraftan da kontrol edebilecekleri başka bazı faktörlerin de olduğunun farkına varmalarını sağlamamız gerekiyor. Eğer bir kişi pek çok imza toplamış, pek çok insanla görüşmüş fakat az miktarda bir bağış toplamışsa, bu demektir ki insanlarla bağlantı kuruyor fakat para toplama konusunda yetersiz kalıyor."

Denetçiler ve ön sıradaki propagandacılar, hangi teorinin tam olarak durumu yansıttığı konusunda ve dolayısıyla problemi hafifletmek için neler yapılabileceği konusunda tekrarlanan bazı uyuşmazlıklara düşmüşlerdir. Mesela denetçilerin eğitimi için yönetim stratejileri, propagandacıların 'çalıştıkları bölgeyi suçlamaktan' alıkoyacak uygulamalara vurgu yapıyor.

Bir danışman gelecekte alan müdürü olacak bir kişiye tavsiyelerde bulunuyor: "Bir kişi boktan bir iş yaptığında, duygusal olsalar bile çalıştıkları bölgeyi suçlamaktan uzaklaştırmalıdır. Duygusal bir yıldırımsavar gibi davranmalı fakat kesin bir tavır sergilenmeli."

Ofis müdürü, alan müdürlerini talimatlandırıyor: "Akşam propagandacıları topladığınızda onlarla 'gövde konuşma' denen şeyi yapmalısınız. Bir kişinin alınacağı yere yaklaştığınızda oradan birkaç adım uzaklaşın ve bilgi almaya çalışın. Eğer iyi bir sonuç çıkarmışlarsa, bu başarıda neyin etkili olduğunu anlamaya çalışın. Eğer biraz zayıflarsa alan formuna bir göz atarak neler olduğuna dair hızlı bir analiz yapın. Bu sayede onlar da hemen bölgeye suç atmak yerine olanı biteni analiz etme konusunda eğitilmiş olacaklardır."

Bu örnekte, etnograf daha sonra farklı 'grup üyeleri'nin teorilerinin izini sürerek açıkça uygulama yapmıştır. Analitik ilgisi onu bu çalışma teorilerinin değişken doğası ve mekânını yerine getirdikçe, onların pratik, ilişkisel ve organizasyonel kullanımlarını ortaya çıkarmaya devam eder.

Son olarak, alan araştırmacısı, meydana gelen her bir oluşum için birden fazla açıklama yapılacağının farkında olmalı ve araştırmacı kendisine 'çelişkili açıklamalar' olarak gelen konuları ifade etmelidir. Özellikle çok-kültürlü ve çok-dilli toplumlarda, insanlar zaman zaman bir davranışı algılamak ve değerlendirmek için farklı dillere, kültürel beklentilere ve farklılaşan yapılara geçişler yapabilirler. Günümüz Afrika'sında bu esneklik hiç de az rastlanan bir durum değildir. Mesela, Zambiya'nın Kuzeybatısındaki, Lunda, Luvale, Chokwe, Luchazi ve Mbunda bölgelerinde, insanlar karşılıklı olarak evleniyor ve karışıyorlar. Buna ek olarak, pek çok genç insan, ulusal dil olan İngilizce eğitim veren okullarda gramer bilgileri öğreniyorlar. Bu çok-dilli bağlamda, insanlar sürekli olarak, birbiriyle çelişkili kültürel unsurları kullanmaktadırlar. Mesela, *wanga*'nın (sihir/büyü) sebep olduğu hastalık veya ölüm hakkında konuşurken, genç insanlar sık sık gelenek-temelli görüşler ile okulda öğrendikleri tıbbi açıklamalar arasında gidip gelirler. Ki, Chokwe'de etnograf ve bir grup çevreden insanla bayan arkadaşının zamansız ölümü üzerine konuşan genç bir adam, yerel bir büyücünün ölüm gerekçesi olarak

gösterdiği *wanga* konusunda hemfikirdir. Daha sonrasında, hayatına ilişkin ayrıntıları İngilizce olarak etnografa ve kardeşlerinden birine anlatırken 'Tüberküloz' ve 'AIDS' özellikleri gösteren uzun süreli semptomlar hakkında konuşmuştur. Her iki açıklama, karşılıklı olarak birbirini kapsayıcı olmadığından, birinin ötekini olumsuzlamadığını ön plana çıkararak: ölümün sebebi *wanga* olmakla beraber Tüberküloz veya AIDS ise birer hastalıktır. İnsanoğlu, sosyal kimliğinde, durumunda veya dilinde geçişler yaşandığını bilerek, kendisini yaptığı açıklamalara uydurma yanlısıdır, bu nedenle bir etnografın, insanların krizlerinin kim tarafından, ne zaman ve nasıl açıklandığını dikkatli bir şekilde kaydetmesi gerekmektedir.[20]

Topluluk Mensuplarının Kategorileri: Süreçler ve Problemler

Topluluk üyelerinin yaptıkları betimlemeler, anlattıkları hikâyeler, oluşturdukları tipler ve teoriler ne kadar zengin ve canlandırıcı olurlarsa olsunlar, etnografik alan-notları için sadece bir başlangıç noktası sunarlar. Nihai olarak hazırlanacak olan etnografya içerisindeki kısa notlar ve analizlerin daha derin ve daha tam bir şekilde yapılabilmesi sadece grup üyelerinin kullandıkları kavramları incelemenin yanında, bu kavramları ne zaman, nerede ve nasıl kullandıklarını ve olayları ve nesneleri belirli durumlar içerisinde *gerçekten* nasıl sınıflandırdıklarını ve kategorize ettiklerini de incelemeyi gerektirir.

Aşağıda, örneklemeler yoluyla, jimnastik konusundaki geniş tecrübesine dayanarak yerel bir üniversite kampüsünde 'açık jimnastik gecesine' katılanları tanımlayan bir öğrenci-etnograf tarafından sağlanan alan-notunu ele alalım:

> Açık jimnastik gecelerine üst ve alt sınıftan değişik insanlar katılmaktadır. Katılanlar temel olarak düzenli devam edenler, ziyaretçiler ve geçerken uğrayanlar olarak sınıflandırılabilir. Bunların içerisinde pek çok alt sınıflandırma da sayılabilir. Düzenli devam edenler sınıfında, henüz yeni başlayan acemiler, eski-jimnastikçiler (eski-sporcular), ve ileri düzeydeki amatörler bulunmaktadır. Acemiler, daha önce hiçbir şekilde jimnastik ile uğraşmamış, herhangi bir

ders almamış ve ilgi duydukları için bir gün gruba dâhil olmuş kişilerdir. İleri amatörler ise, daha önce hiçbir jimnastik takımında yer almamış ama çeşitli sınıflara girerek bazı dersler almış olan veya ara sıra derslere uğrayan kişilerdir. Son olarak, eski sporcular, lise veya üniversite yıllarında bizzat müsabakalara katılmış kişilerdir... Ara sıra uğrayanlar, jimnastik konusunda uzun süreli bir ilgiye sahip olan ve eski sporculardan bir şeyler öğrenmek isteyen kişilerdir.

Bu betimleme, jimnastik için gelenlere dair; 'Düzenli devam edenler' (ki bu da 'acemiler', 'ileri amatörler', ve 'eski sporcular' olmak üzere kendi içerisinde üç ayrı tipe ayrılmaktadır.) 'Ziyaretçiler', ve 'ara sıra uğrayanlar' olarak belirlenmiş bir tipoloji sunmaktadır. Fakat görüldüğü gibi, bu tipoloji etnograf tarafından belirlenmiş kategorileri tanımlamakta; buna karşın o düzendeki insanların da diğer kişiler (ve kendileri) için bu kategorileri gerçekten uygulayıp uygulamadıkları ve eğer uyguluyorlarsa ne zaman, nerede ve hangi koşullar altında uyguladıkları net değildir. Bu nedenle, söz konusu bu tipolojinin yarattığı sorun ikiyüzlüdür: birinci olarak, bu tipolojide yer alan 'düzenli devam edenler', 'ara sıra uğrayanlar' gibi kategorileri grup üyelerinin bilerek, kullanıp kullanmadıkları ve ikinci olarak, eğer bu kavramları kullanıyorlarsa, tam olarak nasıl, ne zaman ve hangi amaçlar için kullandıklarını bilememekteyiz.

Topluluk üyelerinin belirli kavramları veya kategorileri, durumsal açıdan gerçek kullanımlarını düşünmekteki ısrarımızdaki temel mesele, bu kategorilerin geleneksel anlamdaki 'geçerliliği' ve 'gerçekliği' değildir. Tersine olarak denebilir ki, herhangi bir nesne veya olay çok çeşitli şekillerde kategorize edilebilir ve gerçek şu ki bazı nesneler/olaylar o veya bu şekilde de kategorize edilebilirler (örn. Hangi özelliği veya hususiyeti kullandığınıza bağlı olarak) ancak, oldukça farklı sınıflandırmalar oluşturmaya imkân veren başka özelliklere başvurabilmemiz ve başka özellikleri kurabilmemiz her zaman mümkün olduğu içindir ki bütün bunlar belirli bir sınıflandırmayı önermek için yeterli zemini oluşturmaz.[21] Bunun olabilmesi için jimnastik katılımcılarının, bazı zamanlar bazı sebeplerle, 'düzenli devam edenler', 'ziya-

retçiler', ve 'ara sıra uğrayanları' gerçekten anlamlı kategoriler olarak görebiliyor olmaları gerekmektedir. Fakat bu betimlemede, topluluk üyelerinin diğerleri hakkında ne konuştukları ve belirli durumlarda nasıl tanımladıkları konusunda herhangi bir çaba harcanmayarak oluşturulan tipler, her zaman ve her duruma uyabilecek şekilde karşılıklı ilişkisel bir bağlamdan yoksun bir şekilde yansıtıldığı için bunu söyleyemiyoruz. Burada etnograf, çok çeşitli sınıflandırmalar her zaman mümkün olduğu için (Heritage 1984:144-50), yerli kategoriler kullanarak işe başlıyor olsa dahi, sınıflandırmalar dayatmamalıdır. Bunun yerine, yerel kategorilerle olası ilgisine uyanık durarak, topluluk üyelerinin belirli durumlarda belirli sebeplerle *olayları gerçekten nasıl sınıflandırdıklarına* yakından bakmaya çalışmalıdır.

Etnografik alan-notları ise sadece düzen içerisinde keşfedilebilir olan yerli kavramları aktarmaktan ibaret olmamalıdır. Alan-notları, bu türlü kavramları topluluk üyelerinin durumsal olarak, gerçek kullanımlarını daha temel bir şekilde detaylandırmalıdır. Aşağıdaki bölümlerde, alan araştırmacılarının nasıl not aldıkları ve diğer yazım şekillerinin topluluk-üyeleri tarafından kullanılan kategorilere daha duyarlı olarak nasıl yapılabileceği konularında iki uzun alıntı örneği sunulmaktadır.

'Yapılanlar' olarak 'Hikâye Anlatımı'

Hikâyeler, belirli amaçlarla anlatılırlar. Gerçekten de insanlar, bu hikâyeleri geçmişte yaşanmış olayların belirli bir yorumunu desteklemek ve aktarmak veya gelecekteki eylemleri şekillendirecek olan günümüz ilişkilerini şekillendirmek amacıyla anlatabilirler. Bu nedenle, anlatılan hikâyelerin ne hakkında olduğunu anlamak için diğer bağlamsal etkilerin yanı sıra konuşma biçimini, anlatıcının kime karşı anlattığını veya beyan edilen veya ima edilen sebepleri göz önünde bulundurmak gerekir.[22]

Rachel Fretz ve yerel asistanı Mwatushi'nın, haftalardır çalıştıkları Zambia'daki, Chokwe köyünden ayrılmaya hazırlandıkları sırada meydana gelen aşağıdaki hadiseyi ele alalım (Fretz, a.g.e.). Mwatushi'nin babası, eşini, oğlunu ve etnografı,

veda görüşmesi ve yolculuk için iyi dileklerini iletmek üzere evine davet ediyor:

Birbirimizi selamladık ve gidişimiz konusunda konuştuk....Orada bulunmamdan dolayı [baba ve konuğu] çok memnun olduğunu ve düne kadar bugün ayrılacak olduğumuzu bilmediğini söyledi. Yoksa bizimle bir şeyler gönderebilecekti. Şimdi ise gönderebilecekleri sadece tatlı patates ve bir sonraki sefere geldiğimde tavuk gibi bazı daha iyi şeyler idi.

Daha sonra anlatmaya başladı. Sesi hikaye anlatım ritmine geçiyor ve gittikçe hızlanıyordu....

"İki tane uşağı olan bir *chindele* (yabancı/beyaz adam)vardı, evlenmek için ülkesine geri döndüğünde evinden ayrılmıştı ve uşakları, o gelinceye kadar bıraktığı eşyalarına bakacaklardı. *Chindele*, ülkesinde beklenenden daha uzun kalmıştı, o nedenle uşaklardan biri, 'hadi biz de ayrılalım, geri gelmeyecek gibi.' dedi. Fakat diğer uşak, "o, bize gelinceye kadar burada beklemezimizi söyledi" diye karşı çıktı. Bunun üzerine uşaklardan biri ayrıldı ve bey geri geldiğinde uşaklardan sadece biri oradaydı."

Birden durdu: "hayır, hata yaptım." Her iki uşak da Chindele gelinceye kadar beklemişti. O da karısıyla gelmiş ve "çok memnunum ki ben gelinceye kadar her ikiniz de burada beklemişsiniz, bu yüzden ikinize de küçük birer hediye vereceğim. Köyünüze dönünce eşlerinize verebileceğiniz küçük bir hediye. Küçük bir hediye çünkü eşimle evlenirken bütün paramı tükettim, fakat lütfen bu ot demetini hediyem sayın." Daha sonra her birine birer demet ot verdi.

Sonra uşaklardan biri, "Bu küçük ot demetlerini neden evlerimize götürecekmişiz ki, çünkü evlerimizde zaten bi dolu ot var." dedi. "Yo yo hayır" dedi öteki. "O bize bu ot demetlerini alıp evimize götürmemizi söyledi." Ve ayrıldılar.

"Yolun yarısında, adamlardan biri, 'Evde bir dolu ot var ve ben bu bir demet otu eve götürüyorum. Hayır, bunu taşımaya devam etmeycceğim. Atacağım.' Fakat diğer adam "Hayır, ben kendiminkini götüreceğim" dedi ve öylece gittiler.

"Köye geldiklerinde yeşilliği taşıyan adam bunu eşine verdi ve 'Bu sana *chindele* den küçük bir hediye çünkü ben o gelinceye kadar orada kaldım. Al bunu eve koy.' dedi. Eşi de öyle yaptı. O günden sonra yağmur yağmaya başlamıştı ve çatıda oluşan yarıklar yüzünden yağmur suyu içeriye sızmıştı, adam yeşil otları kullanarak çatıyı onardı. O gece rahat biruyku uyuyabilmişlerdi.

"Sabah olunca öteki adam – otunu atan- uyandı ve pencereye baktı. Eşini çağırdı ve 'çatısını *chindele* nin verdiği otlarla onaran akrabamızın evine bak' dedi."

"İnce çatılı ve pek çok odası olan geniş bir ev görmüşlerdi. Bahçede biri adam için ve biri de az sonra güzel kıyafetler içinde gelecek olan kadın için olmak üzere iki araç duruyordu."

"Bunun üzerine yolda gelirken ot demetini atan adam eşine, 'hanım hadi gidelim ve demeti attığım yoldan otu bulup getirelim ve biz de böylesine güzel bir eve sahip olalım' dedi. Fakat attığı yere vardıklarında demetin dağılmış ve otların kırılmış olduğunu gördüler."

Baba (anlatıcı) devam ediyordu, "Bunun gibi size verecek çok fazla bir şeyimiz olmasa da – size verecek bir tavuğumuz olmasa da- size saklamanız ve yolda atmamanız için bu küçük kelimeleri söylüyoruz: Tanrı sizi korusun ve yolculuğunuz boyunca sizinle olsun. Hep sizinle olsun."

"Twasakwila (teşekkür ederim). Siz bana yeterince şey vermiştiniz zaten. [köye geri döndüğümde] çalışmalarımda, oğlunuzla çalışmamı sağlayarak yeterince yardım etmiş oldunuz. Ve ayrıca hep saklayacağım bu sözleriniz için de teşekkürler" dedim...

Daha sonra, "Oğlumuzu birlikte götürüyor olmanız güzel. Söylediğiniz her şeyi yapmalı. Eğer sizinle gelmesini söylerseniz, gelecektir. Yok, eğer kalmasını söylerseniz, kalacaktır. Ne söylerseniz onu yapmalı" dedi.

[Biraz daha konuşunca Mwatushi'nin annesi de bir tavuk gönderemediği için özürlerini sundu] Daha sonra, "Lütfen bu küçük hediyeyi kabul et," dedi ve bana 500'lük bir banknot verdi [iki tavuk eder bir paraydı ve bana öyle küçük bir paraymış gibi gelmemişti]..."İyi geceler, iyi uykular" dedik ve oradan ayrıldık.

Bu hikâye, bir tavuğa bedel olarak etnografa sunulmuş bir hediye ve yaşadığı diğer köye dönüş yolculuğu için bir koruma dileğidir. Baba, satır arasında küçük görünen bu para ve koruma dileğinin tıpkı hikâyedeki ot demeti gibi ölçülemez bir değere sahip olacağını ima ediyor.

Verdiğimiz hediye, doğru şekilde algılayabilirsen sana çok büyük bir fayda getirebilir.

Dahası bu hikâye insanların birbirlerine dolaylı göndermeler yaptıkları (Fretz 1994) ve sonraki konuşmalar için bir bağlam oluşturdukları bir *misende* (kıssa) işlevi görüyor. Baba, anlattığı kıssayı kullanarak, karşılıklı ilişkiler hakkında bir sohbet ortamı yaratıyor. Ayrıca oğlu, Mwatushi'nin sadece araştırmacı için iyi bir şekilde çalışmasını ve onun söyleyeceklerini harfiyen izlemesini temin etmekle kalmamakta ve ayrıca uzaktaki o köyde etnografın aynı zamanda onun ailesi olması gerektiğini ortaya koymaktadır:

"Onu koruman için bu senin....onun iyi yaşamasına tavsiyeler vermen için bu senin. Çünkü orada o yalnız [araştırmacı yaşadığı ve çalıştığı köyde akrabasız], bundan böyle sen onun annesi, babası, büyükannesi ve büyükbabasısın. Sen artık onun hem erkek kardeşi ve hem de kız kardeşisin. Onu koruman için bu senin."

Buradaki kıssa, 'uşak' kelimesiyle ilgili olarak, beyinin dediğini yapan uşakların, hikâyedeki *chindele*'nin dediklerini yapan uşakların ödüllendirilmesinde olduğu gibi, ödüllendirileceklerine (ödüllendirilmeleri gerektiğine) dair bazı yan anlamlar çağrıştırıyor. Fakat bir sonraki konuşmada, baba Mwatushi'nin 'aileden' olarak bir 'uşaktan bile' çok daha bağlı ve yardımcı olabileceğini belirtiyor; daha sonra baba, Mwatushi'nin etnograf için başka neler yapabileceğini ve uzun yolculuklarda birlikte gidebileceğini söylüyor. Bu türlü bir ilişki oluşturduktan sonra baba, etnograftan gelecekte bir gün Amerika'dan Zambiya'ya dönmesi halinde getirebileceği bir hediye istiyor. Chokwe adetlerine göre yakın ilişki içerisindeki insanlar sadece birbirlerine hediye vermekle kalmıyor ve aynı zamanda iyi bir ilişki oluşturmak ve varolan ilişkileri daha kuvvetli hale getirmek için saygılı bir şekilde hediye de istiyorlar. Söz konusu kıssa, saygı içerikli bir konuşma biçimi olarak, zarif bir şekilde, yorumlar ve ricalar için kapı aralıyor.

Özetleyecek olursak, bu kıssa –belirli bir bağlamı olan- babanın karşılıklı ilişkileri hakkındaki nazik görüşleri ve soruları ile ince bir şekilde yan anlamlar yoluyla uzatılıyor ve güçlendiriliyor. Burada babanın verdiği şey sadece basit bir hediye veya koruma dilekleri olmanın yanında aynı zamanda sürekliliği olan bir ilişki çağrışımı da yapıyor. Babanın aile ilişkileri oluşturmasından etnografın uzun vadede çok faydalanacağı belirtiliyor. Oysaki babanın anlattıklarını sadece dolaylı bir anlatımı olan bir kıssa olarak görseydi etnografın onun ne demek istediğini gerçekten anlama imkânı olur muydu?

Topluluk Üyelerinin Gündelik İlişkilerde Kullandıkları Kavramlar

Sipariş satışlar konusunda tecrübe edinen öğrenci-etnograflar, düzenli olarak veya açıkça 'müşteri çalan' satış görevlilerinin oradaki diğer çalışanlar tarafından 'sinsi' veya 'üçkâğıtçı' olarak adlandırıldıklarını ve bu davranışlarından ötürü genel olarak değişik şekillerdeki baskı, azar ve kısıtlamalar ile karşılaştıklarını tespit etmişlerdir. Bir alan araştırmacısı için, bazı satış elemanlarının 'sinsi' olarak tanınlanmalarını basit şekilde kabul etmek ve daha sonra da bu kişileri 'sinsi' olarak kategorize edilmeyen diğer satış elemanlarının kasada nasıl çalıştıkları ve müşterilerle olan ilişkileri ile karşılaştırmak çekici gelecektir. Ne var ki bu şekilde hareket eden etnograflar bu tür düzenler içerisindeki işçiler arasındaki ilişkilere dair karınaşık ve ince ayrımları gözetenden çok budanmış betimlemeler üreteceklerdir. Daha net olarak söylemek gerekirse, bu tür etnograflar, bazı işçilerin diğer bazılarını 'sinsi' olarak adlandırmaları ve böyle düşünmeyenleri de bu fikre ikna etmeye çalışmalarının yer aldığı mikro-politik ve ilişkisel süreçleri tam olarak kayıt altına almak ve anlamak konusunda başarısızlık yaşarlar. Bunun yanı sıra, topluluk üyelerinin belirli özel durumlardaki ustaca kullanımların altını çizen *yerel bilginin* (Geertz 1983) giriftliğini tam olarak ortaya çıkarmak konusunda da başarısızlık yaşarlar.

Topluluk üyelerinin yerli kategorileri gerçekten nasıl kullandıkları konusundaki problemli durumlara daha yakından bakarak, ilave edilebilecek olan karmaşıklık ve derinliği ortaya koyabilmek için aşağıda, oldukça pahalı, yüksek modayı yansıtan bir kadın kıyafetleri mağazasında satış elemanı olarak çalışmış ve bu sırada meydana gelen bir anlaşmazlıkta kişisel olarak önemli bir rol oynamış olan bir araştırmacı/satış elemanı tarafından yazılmış alan-notunu ele alalım:

Eşiyle birlikte alış veriş yapmakta olan bir kadına yardım ediyordum ve kadını pek çok kıyafeti denediği prova odasına aldım. Ne zaman bir müşteri pek çok kıyafet denerse, satış elamanı kızlar bu müşteriye ve onunla kimin ilgilendiğine dikkat ederlerdi. Ben prova odasında kadına yardım ederken adamın da dışarıda beklemesi gerektiği açıkça belliydi. Bu şekilde beklerken, adam kasadaki Ellen'e para çekmecesinin üzerinde duran sevimli bir süveter hakkında bir şeyler sordu. Bu 710 $ değerinde, üzerinde Tweety ve Sylvester resimleri olan Iceberg şeklinde bir süveterdi. Adam Ellen'e çabucak bunu almak ve eşine hediye etmek için, eşi prova odasından çıkmadan paket yapılmasını istedi. Dışarıya çıktığımda Ellen'in bununla ilgili faturayı yazdığını gördüm. Öfkelenmiştim. Nihayet bir çifttiler ve ben de eşine yardım ediyordum. Ve eğer eşine yardım ediyorsam, kendisine de yardım ediyorum demekti. Ellen'e ilgilenmem için neden beni çağırmadığını söylediğimde benim onun eşiyle ilgilendiğimi bilmediğini söyledi. Ona inanmadım. Oldukça yüksek bir satıştı ve bu nedenle kolayca kurnazlık edebileceğini düşündüm. Kadın dışarı çıkıp 500$ değerindeki kıyafetleri satın almak için kasaya geldiğinde Pat ve Kane kasayı izliyorlardı ve gözleriyle bana Ellen'in yaptığına inanmadıklarını belirtir bir işaret yaptılar ...Ellen benim müşterimi araklamıştı ve bunu biliyorduk.

Ellen'in karşısına geçtim ve onun bir 'sınsi' olduğunu ima eder tarzda, yaptığının yanlış olduğunu söyledim. Oldukça savunmaei bir tutum takınmıştı. "Bana bak" dedi ve söylediklerini dinledim. Söyledikleri bittikten sonra bir şeyler söylemeye başlamıştım ki eümlemin ortasında keserek "İstersen Sammie'ye" [müdür] gidelim dedi. Bu arada, Pat ve Jane her ikisi de bütün satışı kendi adıma yazdırmam gerektiğini söylemişlerdi. Sammie ile önce yalnız başıma konuşmak için yukarı çıktım ve o da bana bütün satışı mı yoksa yarısını mı kendime yazdırmayı istediğimi sordu. Bütün satışı hakettiğimi düşündüğümü, fakat ama eğer Ellen yaptığının yanlış olduğunu anlar ise onunla paylaşabileceğimi söyledim. Bunun üzerine Sammie, Ellen'in yaptığı satışı benimle paylaşmasını söyledi. Bunu söylemek için Ellen'in yanına gittiğimde daha konuşmaya yeni başlamıştım ki araya girdi ve "Bitti!" dedi.

Her şeyden önce bu alan-notu açıklamasının doğrudan tek taraflı bir şekilde kaleme alındığı görülmektedir; zira burada yazar nötr ve tarafsız bir duruş benimsememekte, tersine açık şekilde kendisini hikayedeki iki temel aktörden biri gibi yansıtmaktadır. Bu açıklama Ellen için "benim müşterimi arakladı" derken konuyu oldukça politik bir 'hale getirmektedir.' Bu suçlamaya en azından Ellen tarafından dolaylı olarak yapılan alıntıda 'Eşine arka tarafta yardım ettiğini' bilmediğini söylerken ve yapılan satıştan feragat etmeyi açıkça reddederken karşı çıkılmaktadır.[23] Yazar ise kendi iddialarını destekleyecek bir zemin oluşturmak için bu ihtimalleri görmezden gelmiş; bu amaçla herhangi yeterli bir satış elemanının, eşleri tek bir 'müşteri' olarak görmesi gerektiğini bilmesi gerektiğini belirterek ve hatta kadının prova odasında pek çok şey denemekte olduğu bilgisini de vererek o düzendeki diğer insanların da olayı yazar gibi yorumladıkları hissini yaratmış ve son olarak yerel otoritenin olayı yazarın tezini destekler şekilde çözdüğü ile noktalamıştır.

Ayrıca bu alan-notu açıklamasında betimlenen koşullar, dikkatleri bu hadisede meydana gelen ilişkilerin, bir 'araklama' olayı gibi tanımlanmasına ve o şekilde algılanmasına doğru yöneltiyor. Her ne kadar bu olay düzenin içindeki başkalarınca da bir 'müşteri araklama' olayına bir örnek olarak görülmesiyle noktalansa da, bu sonuç başlangıçta tahmin edilebilir bir şey gibi görünmüyor fakat çeşitli taraflar kendi iddiaları ve açıklamalarıyla ilgili görüş açılarını ilerletip diğer çalışanların desteğine başvurup, bunu sağlamak suretiyle ilişki ortaya çıktıkça belirginleşiyor. Genel olarak, etnografların topluluk üyelerinin kavramlarını basit şekilde kullanmanın ötesine geçip bu sırada yaşanan süreçlerin, öne çıkan mikro-politik karakterini anlamaya çalışmaları önemlidir. Buradaki 'araklama' olayında yazar, dikkatli bir etnograf gibi davranarak, bu duruma ilişkin olarak, bir başkasının yaptığı 'müşteri çalmak' iddiasının ötesine geçmiş ve satış elemanlarının belirli müşterilerle ilgili olarak bu durumu *nasıl* oluşturduklarına ve bu iddiaların ne zaman ve nasıl görmezlikten gelindiği veya

es geçildiğine, nasıl yeniden dillendirildikleri ve sürdürüldüklerine ve birbiriyle anlaşmazlık halindeki iddia ve yorumların nasıl yansıtılıp, çözüldüğüne de bakmıştır.

Buna ilaveten, bu açıklama 'araklama' ile ilgili olarak ikna edici suçlamalar yapılabilmesi için gerekli olan geniş yerel bilginin elde edilmesine götüren yola da işaret etmektedir. Net olarak belirtmek gerekirse, bir başka satış elemanı tarafından dile getirilen 'benim müşterim çalındı' iddiası 'müşteri iddiaları' ile ilgili yerel uygulamaların tamamına dair bilgi sahibi olunduğunu farz etmektedir. Öğrenci-etnograf, bir başka yerde kroki oluştururken bu uygulamaları aşağıdaki kavramları kullanarak anlatmaktadır:

> Bir müşteriye, yardıma ihtiyacı olup olmadığını sorduktan sonra, yakınında duruşunuz; eğer satış elamanı kızlardan bir başkası o müşteriye yönelirse, o takdirde o kişinin adını yüksek sesle söylcyebiliyoruz. Bunu da görmezden gelirse müşteriyi işaret ederek daha önceden yardım isteyip istemediğini sorduğumuzu söyleyerek "bizim" müşterimiz olduğunu ima ediyoruz. Bu bizim sokaktan gelen ortalama müşteride hakkımızı koruma yolumuzdur.

Bu nedenle, 'müşteri çalmak', bir satış elamanının bu hakkı görmezden geldiğini varsaymaktadır. Gerçekten de Iceberg süveter örneği, suçlanan kişinin söz konusu o müşteri ile evvelce ilgilenilmekte olduğunu nasıl bilmesi gerektiği aktarılan şu cümleyle belirginleştiriliyor: "Ne zaman bir müşteri pek çok kıyafet denerse, satış elamanı kızlar bu müşteriye ve onunla kimin ilgilendiğine dikkat ederlerdi."

Bu anlamda, topluluktan bir üyenin kullandığı kavramlar, etnografın teşhis edip betimlemek istediği belirli bir yerel bilgiyi ve pratiği önceden varsaymakta ve bunu kodlamaktadır.

Etnograflar, topluluk üyelerinin anlam dünyalarına daha yakın bir dikkat gösterdikçe, burada insanlar için anlam oluşturmanın ne kadar karşılıklı ilişkilere dayalı ve politik bir 'iş' olduğunu anlamaya başlarlar. Bunu yaparken, dikkatli bir etnograf, insanların olaylar hakkında belirttikleri dolaylı görüşleri alttan alta destekleyecek bilgiyi ortaya çıkarmayı da öğrenmektedir. Topluluk üyelerinin anlam dünyalarını, görüşmeler ve gayri-res-

mi soru yöneltmelerle tam anlamıyla ortaya koymak mümkün olmadığı içindir ki, bütün bu dile getirilmeyen niyetler ve istekler durumu daha net kılar. Etnograflar, yerel bilgiyi sadece insanların söylediklerine dayanarak değil daha çok onların 'ilişki içindeki konuşmalarından' çıkarmalılardır ki bu, insanların belirli durumsal anlamlar üretmek için başkalarıyla ilişki içerisindeyken ne yaptıklarının kaydedilmesini gerektirir.

IRK, CİNSİYET, SINIF VE TOPLULUK ÜYELERİNİN ANLAM DÜNYASI

Etnograflar, topluluk üyelerinin anlam dünyalarına ve yaşadıklarına bağlı oldukları için cinsiyet, ırk veya sınıf gibi konuların gündelik yaşam için oluşturdukları anlamları, bir takım ön kabuller ve tanımlamalar ileri süren teorik yaklaşımlardan farklı olarak ele alırlar. Her ne kadar, tıpkı bu kuramcılar gibi, etnograf da başlangıçta bu gibi konuları önemli görse ve sosyal yaşamın anlaşılması için dâhil edilmesi gereken öğeler olarak düşünse de, çalıştığı insanların, cinsiyeti, etnisiteyi ve belirli örnekler ve durumların dinamikleri içerisindeki sınıfları nasıl gördüklerini önceleyen bir yere koyar.

Cinsiyet, etnisite ve sınıf gibi konulara karşı takınılan bu etnografik tavır, çeşitli sebeplerle eleştirilmiştir. Eleştirilerin bir tarafı, bu şekildeki etnografik araştırmaların belirli olaylara dair sınırlı bir görüşün ötesine geçme ve böylece daha genellenebilir sosyal gücü olan sonuçlar yazma imkânı verebilecek olan teorilere bigane kaldığı yönündedir. Diğer bir tarafı ise, cinsiyet, etnisite, veya sınıf gibi konulara dair etnografik algılamanın dar bir şekilde, ampirik/tecrübi gözlemlere indirgendiği şeklindedir; bu durumda hazırlanan etnografya çalışmaları yerele dair, olan biteni ve durumları son derece kritik bir şekilde insanların yaşamları ve belirli olaylar üzerinde belirleyici olan daha geniş bir sosyal yapıdan ve etkili akımlardan izole etmekte olduğu söylenmektedir.

Kesin olan bir şey varsa, her iki eleştirinin de çevrildiği noktanın, çok daha kuşatıcı olan teorik yaklaşımlar ile cinsiyet,

etnisite ve sınıf konularına dair etnografik yaklaşımın farklılaştığı alanların olduğu gerçeğine olduğudur. Etnograflar, topluluk üyelerinin anlam dünyalarına ve tecrübelerine bağlı kalarak, Geertz (1976)'in 'uzak-tecrübe'nin karşıtı olarak 'yakın-tecrübe' diye adlandırdığı kavramlar tarafından çok daha fazla çekilirler; böylece, genel olarak, öncel ve kabul edilmiş bir teori üstündeki bu anlamlara öncelik verirler. Alan araştırmacıları, yereli ve özeli değerli addederek, gündelik yaşama daha geniş, genel bir tutumla tarayıcı tarzda değil daha odaklanmış bir şekilde bakarlar. Kuşkusuz etnograflar, sosyal yapıların başlangıçtaki ilgisi ve etkisini varsayınaktan çok doğrudan etkilerini görmeyi tercih ederler. 'Yakın-tecrübe' yaklaşımının ilk bakışta, etnografya çalışmaları ile daha geniş sosyal yapıların etkilerine ilişkin teoriler hakkında bir gerilim yarattığı düşünülebilir. Bununla birlikte, etnografların, cinsiyet, etnisite ve sınıf konularındaki kaygıları ile birlikte topluluk üyelerinin anlam dünyalarına olan bağlılıklarını birleştirebilmeleri ve birleştirmeli olmalarına imkân veren çeşitli yollara yakından bakmaları bu şekilde görünen bazı gerilimler hafifler ve hatta ortadan kalkabilir.

En temel düzeyde, cinsiyet, etnisite ve/veya sınıf konularında güçlü bir ilgisi bulunan etnograflar alan araştırması yapacakları yeri seçerken, oldukça dikkatli davranarak, bu özelliklerden bir veya birkaçının görünür olduğu bir yer seçmelidirler. Araştırmacı, çalışacağı yeri seçerken cinsiyet, etnik farklılıklar ve/veya sınıfsal çeşitliliklerin açıkça görünür olmasıyla da yetinmeyerek, bütün bu konuların orada yaşayanları ilgilendiriyor olmasına da dikkat etmelidir. Örnek olarak, polis teşkilatına artan sayıda kadın memur ve değişik etnik kökenlerden alım yapılması ile etnik açıdan çok çeşitli öğrenci gruplarını barındıran okullar gösterilebilir. Bunun yanında araştırmacı, çalışılacak olayların seçimi sırasında da oradaki insanları doğrudan ilgilendiren konuları tercih edebilir. Mesela, cinsiyet konularıyla ilgilenen bir etnograf, önceki neslin rol ve davranış modellerini sonrakine aktardığı anlarda araştırmasını yapabilir. Pek çok toplumda, başlangıç tö-

renleri doğrudan doğruya yeni nesle cinsiyete ait rolleri ve sorumlulukları öğretmeye yoğunlaşır. Zambiya'daki Chokwe'de, kız çocuklarının regl olmaya başlamasından sonra yapılan ritüele *mwadi* ve erkek çocuklarının sünnet olması ritüeline de *mukanda* denmektedir ki köyde meydana gelen iki temel olay olarak bu iki ritüel, cinsiyetin inşası konusunda doğrudan bilgi sunmaktadır.

Gerçekten de bir etnograf, cinsiyet, etnisite, veya sınıf konularına doğrudan odaklanan bir düzen ve olaylar dizisi seçmekle kalmayarak, ayrıca bu kaygılar üzerinde oluşturulmuş teorik bir konu ile tam olarak ilişkili olan bir alan araştırması projesi tasarlayabilir. Bu tür araştırmacılar, sınıfsal farklılıkların eğitim alanında yeniden üretilmesiyle ilgilenebilirler ve mesela belirli bir okuldaki işçi sınıfı ailelerden gelen öğrencilerin zamanla katettikleri ilerlemeleri takip etmek isteyebilirler (Willis 1977). Veya okul yöneticilerinin işçi ve orta sınıf aile çocuklarını takip ederken izledikleri farklı karar alma süreçlerine bakabilirler (Cicourel ve Kitsuse 1963).

Çalıştığı düzene girdiğinde etnografın ilk kaygısı, cinsiyet, etnisite veya sınıf konularının çalıştığı insanlar için ne önem ifade ettiğini ortaya çıkarmak olmalıdır. Bu doğrultuda atacağı ilk adım, insanların birbirlerine karşı *doğrudan* ırk, cinsiyet ve/veya sınıf gibi farklılıklar üzerinden davranışlarda bulundukları ve/veya bu konular hakkında konuştukları zamanlara, yakından bir dikkat göstermek olmalıdır. Mesela etnik kökeni, bir davranışı veya olayı ortaya çıkararak değişmez bir faktör olarak varsaymak yerine etnograf, etnik kimliğin dikkati üzerine çeken unsur olduğu ilişkileri detaylı bir şekilde anlatmanın yollarını aramaktadır. Aşağıdaki alan-notunda, öğrenci bir etnograf, Afrikalı-Amerikan öğrencilerin bulunduğu bir tarih sınıfında, Afrikalı-Amerikan lise öğretmeninin beyazlar ile siyahlar arasındaki ilişkiler konusunda bir tartışma başlatınca neler olduğunu betimliyor:

Bayan B, bir sonraki sözü Dapo'ya verdi. Dapo, Southland Hills'deki Vadi bölgesine yeni taşındığını söyledi. Bu söz bazı 'seslerin' duyulmasına sebep oldu. Dapo sırıttı. Taşındığı bölgenin 'beyaz semti' olarak bilindiğini söyledi.

Bir keresinde evinden çıkıp sokağa doğru yürürken oynamakta olan beyaz bir çocuğun yanından geçmiş. Ebeveynleri Dapo'yu görünce çocuğu tutup içeriye çekmişler. Dapo, yüzünde bir çeşit gülümseme ile söyledi bunları. İnsanlara "evet ben bir siyahım ama sizi öldürecek değilim" demek istediğini söyledi sonra. Bazı sınıf arkadaşları gülüşmelerle kendi aralarında konuşmaya başladılar. Dapo, "Benim ailem melez olduğumu söylüyor" diye devam etti...."Onlar" diye devam ederken içeriye kısık bir ses yayıldı. 'Siz gerçek siyah değilsiniz.' diye. Kuzenlerimden, mavi gözlü, sarı saçlı olanlar var ve hepsi de... Sesi gittikçe sertleşerek konuşmaya devam ediyordu, "Ben bir siyahım. Ben siyah bir kişiyim... Siyah olmaktan gurur duyuyorum."

Bu açıklama, etnik kimlik konusunda bir lise öğrencisine anlamlı gelen çeşitli boyutları ve çelişkileri barındırıyor. Mesela burada, ailesinin ona söylediği kimlik ile ("Gerçek manasıyla siyah değilsin") yaşadığı semtte ona yüklenen kimlik ve bu sınıftaki kimliği ("Ben bir siyahım") arasında var olan karmaşık gerilimi görüyoruz.

Ne var ki, çalışılan insanların cinsiyet, ırk, veya sınıf gibi konulara yükledikleri anlamların önem derecelerini kayıt altına almak, etnograflar için oldukça zor olabilir çünkü insanlar bu gibi konulara her zaman doğrudan gönderme yapmazlar. Bazı durumlarda etnograf, insanların birbirleriyle sürekli olarak cinsiyet veya sınıf temelli bir ilişki kurdukları hissine kapılmasına rağmen hala bunun böyle olduğunu veya bu özelliklere doğrudan temas edildiği hareketleri ve sahneleri nasıl kayıt altına alabileceğini ortaya çıkarmakta zorlanabilir. Bu nedenle, alan-notları yazımında bu gibi konuların didiklenerek tanımlanması son derece zor olabilir. Başka bazı durumlarda ise araştırmacı, cinsiyet, ırk veya sınıf gibi konuların önemli olduğunu düşünebilir ancak oradaki insanlar bu faktörleri o kadar önemli bulmayabilirler. Bu tür durumlarda etnograf, cinsiyet, etnik köken veya sınıf konularının ilişkisini yansıtan faaliyetlerin kalıplarını/örüntülerini ortaya çıkarabilmek amacıyla daha sistematik gözlemler yapabilmek için ilgili kavramların doğrudan kullanımının ötesine geçmeyi zorlamalıdır.

Örneğin Chokwe köyünde hikâye anlatımı üzerindeki çalışmasında, Fretz'e sürekli olarak '*yishima*'yı herhangi birinin anlatabileceği söylenmiştir. Ve gerçekten de pek çok köyde erkek, kadın, yetişkin ve çocukların ateş etrafında olanlara dair pek çok hikâye anlatmışlardır. Fakat en yüksek konumdaki şefin köyünde yaptığı kendi çalışmasında, bir kadının ilk akşam chota'da (şefin eğlence lokali) bir şeyler anlatmasından sonra, kendisine bu gibi şeyler anlatacak kadın bulamamıştır. Devam eden gözlemleri ve incelemeleri sonunda şefin sadece anlatılanlar üzerinde sürekli olarak belirleyici olmakla kalmadığını, fakat aynı zamanda hikâye anlatma işinin, erkeklerin buluşup konuştuğu ve kadınların eğer davet edilirlerse istenenleri yaparak katıldıkları yer demek olan kendi lokalinde olmasını istediğinin farkına varmıştır. Bu nedenle, hikâye anlatımında kadının rolü hakkındaki sorular hikâye anlatımının dışındaki bazı ilişkisel ve durumsal faktörlere bağlı olduğu için, cinsiyetin ve statünün lokaldeki 'hikâye anlatımına' olan etkisini ortaya koyamamaktadır. Yalnızca tekrar edilen gözlem ve benzer durumlar arasında yapılan karşılaştırma, durumun, cinsiyetin ve statünün çalışılan bağlama olan etkisinin karmaşık örgüsü nihai bir anlamaya götürebilir.[24]

Diğer bazı durumlarda ise, topluluktaki üyelerle yapılacak bazı özel konuşmalar, sosyal yaşamın daha geniş alanlarındaki etnisite, cinsiyet veya sınıf ilişkisini ortaya çıkarmak ve daha fazla bir araştırma yapmak için kullanışlı bir başlama noktası sağlayacaktır. Örneğin, etnik köken itibariyle çeşitlilik arz eden bir okuldaki öğrenciler arası ilişkileri çalışmak üzere bir grup öğrenci yola çıkmıştır. Gruplardan biri kampüsteki farklı 'gruplardan' biri hakkında aşağıdaki konuşma ile geri dönmüştür:

> Bugünkü öğle yemeğinde bir grup öğrenci bir araya gelmiş konuşuyorlardı. Merkez'deki farklı grupları anlamamayardım edebilirler diye düşündüm. Çocukları betimlemek için daha önceden duyduğum bir sürü kavram kullanıyorlardı. Çocuklardan biri 'trendy insanlar' hakkında konuşuyordu ve trendy bir kişiyle karşılaştığımızda onu nasıl tanıyabileceğimizi anlatıyordu. Bir başkası da basketbol oynayanlara 'topçular', futbol oynayanlara, 'futbol topçuları', ve bütün bu grupları hiç 'iplemeycrek' [bir araya toplanan] kişilerin oluşturdu-

şu gruptan söz etti. Ve bir de 'ayak takımı' olduğundan söz etti. Takım denen grubun bir araya gelen, diğerlerini iplemeyen ve bu şekilde davranarak belirli bir aidiyet bilinci oluşturan bir grup öğrenciden oluştuğunu söyledi. Siyah bir çocuk biraz daha devam ederek, "Tamamen tesadüf sonucu benim takımımdaki herkes Siyah." dedi. Hepimiz kahkahayla güldük buna. Çocuk devam ediyordu, "Hayır, hayır, hepimiz aynı semtin çocuklarıyız. Bazıları melez." Sonra bir de çok fazla uyuşturucu kullanmaktan dolayı gözleri sanki yüzmeden çıkmış gibi kanlı olan, hapçılardan oluşan 'yüzme takımı' var. Sonra bir de 'YKT' Yeşil Kart takımı denen 'Kaçak Göçmenler' var. 'Cool' bir kişi güzel kıyafetler giyer. Eğer yeterli paran yoksa ve bu yüzden güzel giyinemiyorsan ne yapacaksın, bu senin cool olmadığın anlamına mı gelir? Diye sordum. Eğer iyi bir kişiliğiniz varsa, hayır dediler. Ama eğer kişiliğiniz giyim tarzınızla aynı şekildeyse, bunu unutun. "Burası moda şov mekânı."

Burada, öğrencilerin birini diğerinden ayırmak ve kategorize edebilmek için bir dizi yerel kategoriye başvurduğunu görüyoruz. Bu kategorilerden bazıları etnisiteye direk ve doğrudan bir gönderme yapıyor; örnek olarak 'Yeşil Kart Takımı' gibi. Etnisiteden, ayrıca doğrudan 'takımlara' göndermede bulunularak bahsedilmekte fakat özelde nasıl bir ilişkisi olduğu daha görülmektedir; mesela bir konuşmacı kendi takımının tamamını siyah olarak tanımlamakta; bir başkası ise bazı takımların 'melez' olduğunu iddia etmektedir. Buna zıt olarak, bir başka konuşmacı etnisiteyi grup oluşturmanın temeli olarak, indirgemektedir. Son olarak, kategorilerin pek çoğu doğrudan doğruya belirli bir etnik köken ile tanımlanmamakta, örneğin, 'topçular', 'hapçılar', 'cool' insanlar gibi. Böylesi bir düzendeki etnograf, bu türlü çeşitli kategorilerin her birine ait olarak tanımlanan öğrencilerin etnik kökenlerini ortaya koyma ve etkilerini takip etme arayışına gireceklerdir. Bu araştırma öncelikli olarak her bir kategori ile tanımlanan öğrencilerin etnik kökenlerini gözleme işi ve sonra da belki gözlenen etnik kalıplar/örüntüler hakkında öğrencilerle konuşma aktivitesi olacaktır.

Ayrıca bir etnograf, bu hadiseyi bütün bu öğrenci kategorileri ve cinsiyet veya sınıf arasındaki bağlantıları ortaya çıkarmak için bir başlangıç noktası olarak kullanabilir. Görülen o ki bu gruplamalara ilişkin bu konuşma, erkek öğrenciler arasında

ve onlar hakkında oluşmaktadır fakat alan araştırmacısı, bu kategorilerden herhangi birinin kız öğrencileri içerip içermediğini anlamak isteyecek ve bu amaçla okuldaki kız öğrenciler arasında da benzer veya farklı gruplaşmalar olup olmadığını anlamak için bazı başkaca sorular soracaktır. Burada etnograf, öğrenciler ve onların faaliyetleri arasındaki entegrasyon ve çakışma kadar özellikle cinsiyet temelli katmanlaşma ve ayrımı da ortaya çıkartmaya çalışmalıdır.

Sosyal sınıf gibi konuları ele almak ise çok daha karmaşıktır. Sınıf kavramı, etnisite ve cinsiyete kıyasla 'yakın-tecrübeden' çok 'uzak-tecrübe' kavramıdır (Geertz 1976). Bunun bir sonucu olarak, kendiliğinden ve doğrudan doğruya 'sınıf' hakkında konuşan topluluk üyeleriyle nadiren karşılaşırlar. Fakat insanlar kullandıkları bazı kavramlar ile sosyal sınıf konularına ait bazı hususlara veya unsurlara göndermeler yaparlar. Örnek olarak, sosyal sınıf konusunun bir özelliği olarak, insanlar arasında doğrudan oluşan bir çeşit doğal olarak meydana gelmiş 'sıralamanın" olduğu söylenebilir. Dahası burada öğrenciler, okul içerisinde kategorize edilme sebepleri olarak görülebilecek faktörler olarak, ailelerin gelir seviyelerini ve göze çarpan tüketim biçimlerini gösterir nitelikte, 'paradan', 'güzel kıyafetlerden', ve okuldan, 'moda gösterisi' olarak bahsetmektedirler. Bu nedenle, burada alan araştırmacısının, öğrencilerin 'güzel kıyafetler' derken ne kastettiklerini, kendilerini gösterebilmek için gösterdikleri özeni ve bu kıyafetleri satın alabilmek için gerekli olan paranın nereden geldiğini betimleyebilmek için bu konular hakkında daha fazla sorular sorması ve başka bazı gözlemler yapması gerekebilir.

Yerel Olaylar ve Sosyal Etkiler

Son olarak, alan araştırmacılarının, yerel olayları ve meydana çıkan belirli neticeleri, daha uzak sosyal düzenlere ve daha dolaylı sonuçlara ilişkilendirmek için değişik stratejiler kullandıkları olur. Başlangıçta etnograf, düzenin içerisi ile dış dünyadaki sosyal etkiler arasında belirli bağlantılar bulmak arayışında

olabilir. İlk başta etnograf, insanların arasına katılarak ne hakkında konuştuklarını ve bu konuştukları şeylerin dış dünyadaki varlıklarla ve etki güçleri ile olan bağlantılarını anlamaya çalışmalı ve böylece sadece çalıştığı insanların anlam dünyaları ile yetinmemelidir. Mesela, evsizler üzerine yapılacak olan bir alan araştırmasına gayet yerinde bir şekilde, o insanların daha geniş ölçekte, toplumla olan ilişkilerini nasıl gördüklerini de içerecek şekilde, sokaklarda yaşayan insanların durumlarını ve gündelik yaşamın koşulları ile günbegün nasıl başa çıktıklarını inceleyerek başlanabilir (örn. Snow ve Anderson 1993). Fakat araştırmacı ayrıca bu tür evsiz kimselerle tekrarlanan bir ilişki içerisinde olan değişik kişi, kurum ve kuruluşları gözleyebilir: mesela, konuyla ilgilenen misyonlar, oteller ve zaman zaman barınma imkânı sunan diğer yerler; düzenli olarak beslenme imkânı sunan hizmetler ile yine gayri-resmi bir beslenme kaynağı olarak lokantalar; devriye görevi yapan polis memurları ve diğer tutukevi görevlileri ile olan ilişkiler; bakım kuruluşları ve yardım çalışanları gibi.[25] Ve daha sonra araştırmacı (veya diğer araştırmacılar) bütün bu kurum ve kuruluşların içinde bulunduğu şartları incelemeye geçebilir.

Etnografya ayrıca, *zaman içerisinde* değişen insanları ve düzenleri gözleyerek de daha geniş düzlemde sosyal süreçler ile bazı bağlantılar ortaya çıkartabilirler. Bunun için uzun-soluklu ve süreklilik arz eden bir alan araştırması gereklidir, mesela, işçi ailelerinden gelen öğrencilerin okullarda temas ettikleri kişilerden nasıl etkilendikleri ve ne türlü tepkiler verdiklerini anlamak için bu türlü bir alan araştırmasına ihtiyaç vardır. Her ne kadar pratik olarak zor olsa da alan araştırmasının içerisine uzatılmış bir bölüm eklemek, araştırmacının farklı yaşam değişikliklerini betimleyebilmesine ve bu değişikliklerin nasıl biçimlenip, şekillendiklerini anlamasına imkân verir. Mesela araştırmacılar bu anlamda belirli 'kurumsal kariyerleri' (Goffman 1961) ve buna etki eden faktörleri, okuldan mezun olduktan sonra farklı bir kariyer sonucuna ulaşılıp ulaşılmadığını veya polis ve mahke-

melere düşen farklı hayat çizgilerini sık sık incelerler. Pek çok etnografya çalışmasının 'sınırlı' bir genişlikte olması, doğrudan doğruya uzun zaman periyotlarında meydana gelen değişmeye yeterli ilginin gösterilmemiş olmasına ve hayatın bir kesitine zaman içindeki değişimler ele alınmadan geçici olarak bakılabileceği varsayımına mal edilebilir.

Düşünceler: Alan-Notlarını Topluluk Üyelerinin Anla Dünyalarını Keşfetmek/Oluşturmak İçin Kullanmak

Bu bölümde, topluluk üyelerinin anlam dünyalarına ait verileri özenli ve ayakları yere basar tarzda toplayıp, yansıtan etnografik alan-notları yazımı için bazı stratejiler önerdik. Bütün bu stratejiler, etnografın çalıştığı insanların dünyalarını, düzenledikleri ve yorumladıkları yerli usullere dahil olabilmek için önyargıları bir tarafa bırakmasını gerektirir. Bunu yaparken, etnograflar, topluluk üyelerinin anlam dünyalarının *önemli* olduğunu varsayar ki bu varsayım, insanların nasıl hareket ettikleri kendi yerel sosyal dünyalarını anlama biçimlerine bağlı olduğunu kabul eder.

Topluluk üyelerinin anlam dünyalarını takip eden etnograflar, o insanların insanları ve olayları nasıl betimleyip, kategorize ettiklerine bakarak başlar; *onların* kullandıkları kavramları, ifadelendirmeleri, sınıflandırmaları ve teorileri çıkarsamaya çalışırlar. Fakat yerli kategoriler sadece bir başlangıç noktası sağlarlar; etnografın işi sade şekilde yerli topluluk üyelerinin kavramlarını ve kategorilerini ortaya çıkarmaktan ibaret olmayıp, bunun yanında, *insanların birbirleriyle ilişki kurarken hangi şartlar altında, bu kavramlara gerçekten nasıl başvurduklarını ve kullandıklarını da açıkça belirtmelidirler.* Hiçbir kavram veya kategori, gerçek durumlara kişisel olarak uygulanabilir ve özel koşullarla olan ilişkisi önceden belirlenebilir şeyler değildir. Bundan dolayı etnograf sosyal sahneleri, topluluğa üye bir kişinin kavramlarını ve kategorilerini, topluluk üyelerinin bağımsız bir şekilden yaptıkları gerçek uygulamaları sonucu oluşan durumlara uygulamak

suretiyle betimleme yoluna gitmemelidirler. Yerli kavramlar ve kategoriler yerli bağlamları içerisinde düşünülmeli ve yerleri belirli durumlar içerisinde tayin edilmelidir. Daha önce tartıştığımız, açık jimnastik seanslarına katılanlar hakkında yazarken, hatırlanacağı gibi, etnograf bazı kişileri o düzende bulunan diğer insanların kategorileri belirli durumlara uydurma gücü sonucu oluşan gerçek (ilişkisel olarak) algılamalarından bağımsız bir şekilde 'düzenli olarak devam edenler' olarak alan-notlarında yer vermişti.

Yerli anlam dünyaları hakkında alan-notları yazan etnografın, topluluk üyelerinin bu anlamları hangi şartlar altında oluşturdukları ve kullandıklarını açıkça belirtmek zorunda olmalarından süzülüp gelen bazı göndermeler mevcuttur. Birincisi, bu türlü alan-notları, bağlamdan soyutlanarak elde edilen kelimeler ve ifadeleri dâhil etmelidir fakat bu dâhil etme işi topluluk üyelerinin bu kavramları kullandıkları gerçek ilişkisel anlarda yapılmalıdır. Yerel anlamların anlaşılması açısından faydalı olan alan-notları, zihinsel bir yoğunlaşmadan çok ilişkiselliği olan şeyler haline gelecektir; bu sayede sadece topluluk üyelerinin genel anlamda ve bağlam dışı olarak çeşitli sosyal nesneler hakkında nasıl konuştuklarını kayıt altına almakla kalmayarak, bunun yanında bu insanların topluluğun diğer üyeleriyle kurdukları ilişki yoluyla nasıl *anlam inşa ettiklerini* ve kendileri ve diğerlerine ait hareketleri nasıl organize edip, gerçekten nasıl yorumladıklarını da kaydeder.

Bazı yöntemsel göndermeler de söz konusudur. Kimi etnografların, yerel anlamların peşinden gitmeyi, insanlar ile onlara neyin önemli olduğu konusunda görüşmekle aynı şeymiş gibi varsaydıkları görülür. Ne var ki etnograflar, yerel anlam dünyasıyla ilişkili malzemeleri sadece üyelerin bağlam-dışı konuşmalarına odaklanarak değil aynı zamanda kendiliğinden oluşan, yerel anlamların oluşturulduğu ve sürdürüldüğü durumsal ilişkilere de yoğunlaşarak toplarlar. Topluluk üyelerinin anlam dünyalarına duyarlı etnografik alan-notları yazımı öncelikle in-

sanların bir dizi değişkenlik gösteren doğal düzenler içerisinde konuşup, hareket ederken sorular değil, belirli şekillerde yaptıkları çıkarsamalardır. Böylece, özellikle insanlara doğrudan belirli kavramların kendilerine ne ifade ettiğini veya onlar için önemli olanın ne olduğunu sormak şeklinde algılanan görüşme, üyelerin anlam dünyalarına ulaşma adına öncelikli araç değildir. Tersine, bunun için izlenmesi gereken ayırt edici yol kendiliğinden, doğal bir şekilde oluşan konuşma ve ilişkilerin gözlenmesi ve kayıt altına alınmasıdır. Belirli bazı yerel kavramlar ile ifadelerin yerel anlamları ve kullanım şekilleri hakkında topluluk üyeleri ile görüşmek gerçekten de faydalı veya gerekli olabilir fakat araştırmacının daha derinlerdeki ilgisi, bu kavramların sıradan, gündelik ilişkiler esnasındaki yerinde ve gerçek kullanım biçiminde yatmaktadır.[26]

Son olarak, yerli anlamların karşılıklı ilişkiler içerisindeki durumsal kullanımlarına odaklanmak, etnografın durumsal yargılamalar yapmasını ve topluluk üyelerinin yerel kategorileri kullanım biçimlerini nitelendirirken yaptıkları mahirane yorumlamalara ait karmaşık süreçlere olan duyarlılığını arttırıcı bir etki yapar. Topluluk üyelerinin yaptıkları kategorileştirmeler, değişmez ve aşkın şeyler olmayıp belirli sebeplere ve belirli durumlara bağlıdırlar. Onların kullanımında kapsamlı bir yerel bilgi ve yargılama-yapma yeteneği kaçınılmaz olarak yer alır. Mesela jimnastik örneğinde, belirli rutin jimnastik hareketleri yapan kişilerin bir 'gözetmene' ihtiyaç duymaları, orada bulunanların yetenek düzeyleri ile tecrübeleri arasında ayrım yapma, pratik bir ilgiye sahiptir. Gerçekten de tecrübeli bir jimnastikçi, bir başkasının ne kadar eğitimli olduğunu onun performansına ve hareketlerine bakarak tek bakışta anlayabilmektedirler. Genel olarak, yerli anlamların daha derin bir şekilde anlaşılması için üyelerin bu türlü değerlendirmeleri ne zaman ve gerçekten nasıl yaptıklarının ve bunu yaparken ne türlü bir bilgiye dayandıklarının öğrenilmesi gerekmektedir.

Alan-Notlarının İşlenmesi: Kodlama ve Kısa-Not Haline Sokma

Etnograf, belirli bir aşamaya geldiğinde -notların yazımı bittikten haftalar, belki de aylar sonra- not yazımı işini aktif olarak sonlandırabilmek için, kendisini alandan çekmeye ihtiyaç duyar. Topladığı malzemeyi daha geniş, dışarıdaki okuyucuya anlatabileceği yazımlara dönüştürebilmek için oluşturduğu yazılı kayıtları gözden geçirmek ve çalışmasına hız vermek zorundadır. Analiz yapmak için gösterilen çabalar şimdi daha yoğun, daha konsantre ve daha kapsamlı bir hale gelmiştir: alan araştırmacısı, gözlenen sosyal dünya hakkında bir hikaye (veya bir dizi hikaye) anlatmak için iç içe geçmiş bağları tanımlamaya çalışarak, birbirinden ayrı ve çoğunlukla birbirlerine oldukça zayıf bir şekilde ilişmiş olarak olan bitenlere ve hadiselere ilişkin sayfalar dolusu alan-notu açıklamaları arasından sistematik bir eleme işlemine başlar. Burada nihai amaç, gözlenen ve kayıt altına alınan sosyal yaşamın bazı görünüşlerine dair tutarlı ve odaklanmış analizler yapmaktır ki bu analizlerin söz konusu sosyal yaşama doğrudan aşina olmayan okuyucular için anlaşılabilir olması gerekir.

Birkaç yüz sayfalık alan-notları arasından tutarlı ve odaklanmış analizler yapmaya çalışmak, aldığı notlar boyunca analitik yorumlamalar da yazagelmekte olan öğrencileri bile bunaltabilir. Fakat alan araştırmacıları, analiz yapma işinin içerisinde var olan bazı ayırt edici uygulamaların farkında olarak bu mesele ile etkili bir şekilde baş edilebildiğini ortaya koymuşlardır.

İlk olarak, alan-notları yazımı bütün hepsinin *okunmasına* bir vesile teşkil eder; etnograf bütün alan-notlarını tamamlanmış bir külliyat gibi okur ve alan tecrübelerinin kayıtlarını zaman içerisinde uğradıkları değişiklikler ile birlikte ele alma imkânına kavuşur. Böylece daha önceki içgörüleri ve önsezileri, geniş bir halde toplanmış olan bütün bu alan-notlarını daha yakın, yoğun bir yansıtma işlemine ve analize konu ederek, işlemeye ve ayıklamaya başlar.

İkinci olarak, araştırmacı bu yakın okuma işlemi ile *analitik kodlama* için gerekli olan prosedürleri süreklilik arz eden bir temel üzerinde birleştirir. Etnografik kodlama, belli bazı notların satır satır kategorize edilmesini içinde barındırır. Bu süreçte, araştırmacının notlara karşı duruşu değişir; notlar, kişiler ve anlatılan olaylar (her ne kadar kişisel hatıralara ve sezgilere bağlı olsa bile) zihinde var olan bir dizi analitik ve sunulma olasılıkları ile incelenecek ve ele alınacak olan metinsel nesneler haline gelirler.

Niteliksel analitik kodlama genellikle iki farklı safhada işlenir. *Açık kodlamada*, etnograf, herhangi kısmi ve bütün fikirleri, temaları veya ortaya koydukları konuları ne kadar değişkenlik gösterdiğine ve farklı olduğuna bakmaksızın alan-notlarını satır satır okumaktadır. *Odaklanmış kodlamada* ise, alan araştırmacısı alan-notlarını belirli bir ilginin sonucunda ortaya çıkarmış olduğu konu başlıkları temelinde satır satır ve ince taneli analize konu etmektedir. Burada etnograf, nihai olarak yazılacak ana konu başlığı ve temalar sağlamak için ümit verici daha mütevazı bir dizi fikir ve kategori kullanmaktadır.

Alan-notlarını satır satır temelinde etraflıca okumak ve kodlamak, bir yığın fikir, içgörü ve bağlantılar içerisinde etnografın kafasını karıştırır. Kodlamaya devam ederken etnograf bu içgörüleri teorik *kısa notlar* yazarak işler. Veri analiz sürecinin ilk aşamalarında alan araştırmacıları, bir dizi farklı olgu, konu başlığı veya kategoriler üzerine *ön kısa notlar* yazarlar. Sonrasında, alan araştırmacısı takip etmek istediği fikir ve temalara ilişkin daha net bir algı geliştirdikçe, kısa notlar daha odaklanan bir karakter taşır; evvelce ayrı olan veri parçalarına ve analitik noktalara başlar veya entegre eder. Bu *entegre edici kısa notlar*, analitik temaları ve kategorileri bağlamak ve netleştirmek arayışındadırlar.

Bu bölümde gösterıneye çalıştığımız analitik uygulamalar büyük ölçüde 'yere basan teori' yaklaşımının niteliksel veri analizinde kullanılması denebilecek olan, sosyologlarca geliştirilmiş yöntemlere dayanır.[1] Yere basan teorinin kuramcıları, analitik önerılerin onanmasından çok, bunun geliştirilmesine öncelik verirler. Bunu, eğer araştırmacı aldığı ve peşinen hükümde bulunduğu teoriye olan bağlılığını asgariye indirebilir ve daha çok elinde bulunan verilerdeki orijinal teorileri *ortaya çıkarmaya* dönük bir tavır takınabilirse sürdürebilirler. Araştırmacı, elindeki veriler arasında zaman zaman karşılaştırmalar yaparak teorik önerıneleri verilere uyacak şekilde uzatabilir, değiştirebilir ve geliştirebilir. Gerçek çalışma aşamasında araştırmacı verileri analitik kategoriler oluşturabilecek şekilde yakın ve sistematik yollar içinde kodlamaya başlar. Daha sonra ise, bu kategorileri kısa teorik notlar yazarak entegre eder, genişletir ve daha fazla işler.

Yere-basan teori yaklaşımı yapılan analizi kesin ve neredeyse bağımsız bir faaliyet olarak nitelendirmektedir. Yere-basan teorinin uygulayıcıları alan-notları ve diğer niteliksel veri içinde teori 'ortaya çıkarmaya' vurgu yaparak, evvelce toplanmış olan alan-notu veri dizilerini problemsiz olarak kabul etmekte ve başlama noktası olarak almaktadırlar; bunlar, söz konusu bu alan-

notlarının, analiz sürecinden ve onları yazan etnografın teorik bağlılıklarından bağımsız olarak analiz edilebileceğini dolaylı olarak varsaymaktadırlar. Biz ise buna zıt olarak, verilerin kendi başlarına olamayacaklarını; tersine analizin; araştırmacının yaptığı gözlemler, bu gözlemleri alan-notları içerisinde kayıt altına alması, bu notları analitik kategoriler içerisinde kodlaması ve nihai olarak doğrudan teorik önermeler geliştirmesi gibi araştırma süreçlerinin bütün safhalarına yayılacağı konusunda ısrarcıyız. Bu açıdan bakıldığında, analiz, tıpkı bir bulmacayı aynı anda hem oluşturan ve hem de onu çözmekte olan birinin yaptığı gibi veya bir marangozun bir kapının şeklini değiştirmesi ve kapının yeni şeklinin daha iyi uyması gibi tümevarımsal ve aynı zamanda tümdengelimlidir.

Bu bölümde, bu fikirler temelinde alan-notlarını analiz etmek için bir yaklaşım geliştiriyoruz. İlk olarak alan-notları analizine başlarken bazı yollar öneriyoruz: yakın okuma, açık kodlama ve ön kısa-notlar yazma gibi. Daha sonra ise daha spesifik, incelikli analizlerin sürdürülmesinde yardımcı olabilecek prosedürleri ele alıyoruz: odaklanan kodlama ve entegre edici kısa-notlar yazma gibi. Her ne kadar analitik olarak işlenen alan-notları içerisinde okumayı, kodlamayı, ve kısa notlar haline dönüştürmeyi ayrı ayrı adımlar olarak tartışıyorsak da biz araştırmacının katı bir şekilde bir zaman içinde tek bir prosedürle ve bunları herhangi bir düzen içinde üstlenmekle sınırlanmamış olduğunu vurgulamak istiyoruz. Bunun yerine, araştırmacı genel bir okumadan yoğun analizler yazımı için yakın bir kodlamaya geçebilir ve sonra yeniden geriye dönüp bu işlemi tekrar edebilir. Bir başka şekilde söylemek gerekirse, araştırmacı, okumadan kodlamaya ve dikkati aynı veya başkaca ek alan-notlarına ilişkin daha fazla okuma yapmayı gerektiren olasılıklar ve konulara yönelten ve tekrar yönelten yazılı kısa notlara gelir.

Alan-Notlarını Bir Veri Dizisi Olarak Okumak

Etnograf, yoğunlaşmış analize ve alan-notlarını okuyarak yazmaya, gözlediği ve kayıt altına aldığı verilere yakından ve sistematik bir şekilde bakarak, yeni bir tavırla başlar. Bunu yaparken, alan-notlarını, bir taraftan bilinçli olarak temaları, kalıpları/örüntüleri ve bu kayıttaki değişkenleri tespit etmeye çalışırken, yazıya dökülmüş olan her şeyi gözden geçirdiği, yeniden tecrübe ettiği ve yeniden incelediği bir veri dizisi olarak ele almaktadır.

Biz, alan-notlarının yer aldığı sayfaların, en azından kodlama sırasında yeni fikirlerin, temaların veya konuların oluşturulmadığı görülünceye kadar olabildiğince fazla satır satır okunmasını salık veriyoruz. Notları bir bütün olarak ve yazıldıkları sıra içerisinde okumak bir dizi yarar sağlamaktadır. Birinci olarak, alan araştırmacısına, zamanla alandakilerle olan ilişkilerinde meydana gelen değişmeleri algılama imkânı verir. Uzaklıktan, uyumlu bir noktaya aşamalı olarak ilerleme meydana gelmesi sadece haftalar veya aylar süren olaylara ilişkin yapılan kayıtların saatler süren okunması sırasında görünür hale gelebilmektedir. İkinci olarak, etnograf bu sayede, tamamlanmış not dizilerini gözden geçirerek insanlara ve olaylara dair kendi anlamalarında ve yorumlamalarında, değişirken taze içgörüler kazanır. Sonradan öğrenilenlere bağlı olarak başlangıçta yapılan yorumlar ve yorumlamalar şimdi yeniden karşılaşıldığında hatalı ve naif görünebilirler. Özellikle, bütünüyle aşina olunmayan bir dilde ve kültürde çalışırken, başlangıçta ve sonrasında yapılan anlamalar arasındaki bu zıtlık çoğu zaman oldukça çarpıcıdır. Alan araştırmacısı, olayların ve hareketlerin önemini ve etkisini alışıldık olmayan yollarla yeniden yorumlamaya başlar. Bu sırada yabancı kavramlaştırmaların ve terimlerin kendi dilinde tam karşılıklarının olmadığı hissine kapılabilirler. Ve ayrıca notların tamamını okurken fark edilen kalıplar ve eğilimler, evvelce başka şekillerde anlaşılmış olan hareketlere ve konuşmalara dair alternatif yorumlar sağlayabilir. Son olarak, bütün bir alan-notları dizisi üzerinde çalışmak etnografa, görece yoğunlaşmış belirli bir zaman dilimi içerisinde, ilk

kez gözleyebildiği ve kaydedebildiği her şeyi anlayabilme imkânı verir. Notları bir bütün olarak okumak, kalıpların/örüntülerin farkına varmak ve karşılaştırmalar yapmak konusunda cesaret vericidir. Böylece bir hadisenin nasıl da evvelce gözden geçirilmiş olan diğer notlara benzediğine dikkat etmeye başlar. Aynı zamanda bunun tersine olarak, evvelce benzer görünen hadiseler arasındaki önemli farklılıkların ayrımına varmaya da başlar.

Alan-notlarını analitik bir bakışla okuyabilmek için, etnografın notlarına sanki bir başkası tarafından yazılan metinlermiş gibi yaklaşması gerekir. Gerçekten de pek çok alan araştırmacısı, son derece derin bir şekilde aralarına girmiş oldukları kişileri analiz etmek için gerekli olan duygusal mesafe koyma konusunda zorluklar yaşamaktadırlar. Bazı alan araştırmacıları, kendilerinin de oldukça derin bir şekilde dâhil oldukları ve pek çok durumda olduğu gibi buna önem verdikleri insanların yaşamlarını 'mikroskop altında incelemek' türünden bir rahatsızlık hissettiklerini aktarmışlardır. Bazıları için analiz, neredeyse ihanete yakın bir eylem haline gelmekte; pek çok alan araştırmacısı da alan-notları yazımını bitirdikten sonra analizlerine başlamadan önce birkaç hafta veya ayın geçmesine ihtiyaç duyduklarını aktarmaktadırlar. Gerçekten de birçok etnograf, alanda çalıştıkları kişilerle kurdukları ilişkilerin birincil hale geldiğini düşünmektedir. Böylesi bir durumda, etnograf projesini yıllarca bir kenara koymalı veya hepten sonlandırmalıdır. Bazı araştırmacılar, yazdıklarını zaman zaman yerel bir asistanla birlikte kaleme almak pahasına, bu iç çatışmasını alanda çalıştığı insanlar ile işbirliği yaparak çözme yoluna gitmektedirler.

Her ne kadar etnografya çalışmalarının şart koştuğu kasti ve bilinçli yapılan analiz, kişide oluşacak soğukluk hislerini artırıcı bir etki yapsa da bu durum neler olup bittiğini anlamanın aslında alanda çalışılan kişilerin de dâhil olduğunu ve bunun sosyal yaşamın olağan ve beklenen faaliyetlerinden biri olduğunu hatırlamaya yardımcı olur. Ayrıca bazen de çalışma alanındaki sosyal

yaşamın kalıplarına/örüntülerine dair yapmış olduğumuz analizler okuyucu ve dışarıdaki insanların beklentileri için adiyattan olmakta iken, bizim çalıştığımız kişilerin yaşamları ve dünyalarını, hakkını teslim eder bir şekilde anlayabilmek için yaptığımız analizlerin neler taşıması gerektiğini hatırlatmaya yardımcı olur.

Alan-Notlarına Dair Sorular Sorma

Kodlama, etnografın alan-notu verilerinin belirli parçalarına dair zihninde sorular sormasıyla başlar. Etnograf bu soruları sorarken, çalıştığı düzendeki olaylara ve yaşama ilişkin edindiği birinci el tecrübelerini; oradaki insanların kaygılarına ve yönelimlerine olan hassasiyetini; notlarının başka bölümlerinde betimlemiş olduğu başkaca bazı hadiselerin aklında kaldığı halini; başka düzenlerden edinmiş olduğu önceki tecrübe ve içgörülerini ve kendi mesleğinin veya disiplininin sağladığı kavramları ve yönlendirmeleri içine alan geniş bir kaynak çeşitliliğine yaslanmaktadır. Hiçbir şey sınırların dışında değildir!

Fakat kodlamanın asıl sırrı, bu sorulara verilen cevapların son derece ayırt edici bir yazım şeklinde verilerek, bir veri parçasını daha genel analitik konuyla birleştirecek şekilde içerisinde neler olup bittiğini yakalayan ve buna işaret eden bir kelime veya kısa bir ifade gibi olmasında yatmaktadır. Bu türlü bir yazım, ayrılmaz bir şekilde, etnografın yazıya dökeceği bir kodun 'kafasında oluşmasını sağlayan' düşünme ve yorumlama süreçleri ile bağlantılıdır. Kodları yazıya dökme -bir fikri veya sezgiyi somut, görece kısa ve öz bir kelime veya ifadeye sokma- sırasıyla uyarır, biçimlendirir ve alan araştırmacısının düşünce ve yansıtımlarını sınırlandırır. Yansıtma ve yazma arasındaki bu karşılıklı olarak gerekli olan ilişki John Forester'ın son derece yerinde kullandığı 'parmaklarınla düşünmek' ifadesinde anlamını bulmaktadır.

Biz, belirli alan-notlarını incelemeye başlarken faydalı olacağını düşündüğümüz aşağıdaki soru türlerini buraya alıyoruz:

- İnsanlar ne yapıyorlar? Neyi başarmaya çalışıyorlar?
- Bunu tam olarak nasıl yapıyorlar? Ne gibi spesifik araçlar ve/veya stratejiler kullanıyorlar?
- Oradaki insanlar olan biteni nasıl anlıyor, nasıl karakterlendiriyor ve bu konularda neler konuşuyorlar?
- Ne gibi varsayımlarda bulunuyorlar?
- Burada ne olduğunu anlıyorum? Bu notlardan ne öğrendim?
- Bu metinleri neden notlarım arasına dâhil ettim?

Bu gibi sorular, bizim etnografya ve alan-notları yazımı konusuna olan yaklaşımımızla bağlantılı olarak bazı spesifik kaygıları yansıtmakta ve bu kaygıları ilerletmektedir. Birinci olarak, bu sorular 'amil'lerden veya içsel psikolojik motiflerden çok *süreçlere* öncelik vermektedir. Daha net söylemek gerekirse, bu öncelik ortaya bazı sonuçlar koyan amiller hakkında 'neden' soruları sormak yerine neyin, hangi sırayla meydana geldiğini ortaya çıkarmaya çalışmak anlamına gelmektedir. Bu anlamda biz açık kodlamayı mevcut yorumların veya nedensel açıklamalardan çok analitik temaların geliştirilmesi için bir araç olarak görüyoruz.

İkinci olarak, bu sorular olayın aktörlerinin gündelik yaşamları içerisinde karşılaştıkları ve uğraştıkları sınırlanmalara, koşullara ve *pratik* kaygılara olan bir duyarlılığı yansıtıyor. Pratik ya da pragmatik denebilecek olan bu kaygı, sadece veya öncelikli olarak çarpıcı veya istisnai olay ve eylemlere bakmak yerine adiyattan, sıradan ve doğal olarak olana dikkat göstermeyi gerektiriyor.

Son olarak bu sorular, çalışılan insanların anlam dünyalarını ve bakış açılarını tam olarak belirtmemize yardım edebiliyor. Biz, soruları kurgularken o insanların olayları nasıl gördüğü ve yaşadığı, neleri önemli ve kayda değer buldukları, kendilerinin ve başkalarının içinde bulundukları durumları ve faaliyetleri nasıl betimledikleri, sınıflandırdıkları, analiz ettikleri ve değerlendirdikleri gibi soruların cevabı olan bilgileri elde etmeye çalışırız. Bütün bunları elde edebilmek için öncelikle kritik olan, etnogra-

fın meydana gelenlerle ilgili neyi önemli gördüğünü hissettiğinin netleştirilmesi için şu sorunun sorulmasıdır: 'Bu bölümü alan-notlarıma neden dâhil ettim?' Oradaki insanların olaylara veya hadiselere aynı önemi yükleyip yüklemediklerini ve eğer yüklüyorlarsa bunu hangi temel üzerinde yaptıklarını sormak ancak daha sonra önemlidir. Bütün bu prosedürler, etnografın çalışılan insanların anlam dünyalarını aramanın pek çok karmaşıklığı barındırdığını hatırda tutmasını sağlar; başka bir deyişle, o insanlar veya onların anlam dünyaları ve bakış açıları açısından neyin önemli olduğunu yakalamanın tek bir 'sorunsuz' yolu olmadığını etnografa hatırlatırlar. Bunun yerine etnograf, sürekli olarak o insanlara neyin anlamlı ve önemli geldiğini hissediyorsa, buna dair kendi *yorumlarını* yazar.

Bu tür sorular, etnografın alan-notlarının kenar boşluklarına kodlar yazmasına ön ayak olabilir. Aşağıdaki örnek, bu süreci örneklediği için teşrifatçı olarak yaptığı işi inceleyen bir öğrencinin etnografya çalışmasından alarak burada sunuyoruz:

müşteri tipleri: geç gelişler	Dans izleyicileri perdeye kadar gelmeye çalışıyorlar ve bu yüzden pek çoğunu engellemek zorunda kalıyoruz. Bu akşam da bundan farklı
izleyicilerin engellenmesi	değil. Ben ilk kişiden itibaren kendisine sıra gelmesini bekleyen 50 kişinin lobide beklediğini söyledim... Engellediğimiz adamlardan biri
garsonlar: sinirli	çok sinirlenmişti. Bu adam aslında içerideydi ama bir nedenle dışarı çıkmıştı. Kapıları kapattığımızda adam giriş kapısının arkasında
geç gelenler istisna iddiası	bağırıp çağırmaya başlamıştı. Sonra daha önce içeride olduğunu- diğer 'GEÇ' kalan kişiler gibi olmadığını söyledi. Geç kalmamıştı ve geç
mdr müdahale ediyor	kalanlara yapıldığı gibi davranılmamalıydı! Bunun üzerine sahne müdürü geldi, adama gülümseyerek kısık bir sesle neden

sorumluluğun aşılması	engellendiğini sordu-bunu dansçılar istemişti. Biraz yatıştı ama hala kızgındı. Sonra ben gelineeye kadar hariç olmak üzere tek kelime
geç gelenlerin yatışması	etmeden bekledi. Ben etrafta gezinerek bekleyenlerin program
meşguliyetin sürmesi	hakkında bilgi sahibi olmaları ve teşrifatçıların gereksiz yere fazladan
oyalanma	açıklama yapmak zorunda kalmamaları için bazı broşürler dağıttım. Buna ek olarak bir de, karışıklık yaşanmaması için kimin hangi kapıdan gireceğini anlattım. Sıra bu adama gelip ona hangi kapıdan gireceğini söylememi isteyip istemediğini sorunca öfkeyle daha önce içeride olduğunu ve nereden girmesi gerektiğini bildiğini söyledi.
gülumseme	Diğer insanlar da rahatsız olmuşlardı. Onlara gülümseycrek sadece
bekletmenin azaltılması	birkaç dakika daha beklemeleri gerektiğini söyledim. Sanırım bu onları biraz rahatlattı çünkü sabrı taşmış olanların yüzünden bu ifade çekilmiş gibiydi.

Bu öğrenci-etnograf, teşrifatçıların birbirleriyle ve müşterilerle olan ilişkilerinin nasıl olduğunu, olayları ve davranışları nasıl anladıklarını, ne gibi anlamlar çıkardıklarını dolaylı olarak sorarak onların içinde bulundukları pratik durumlara odaklanıyor. Spesifik olarak, 'geç gelenler' koduyla, geç gelen bazı bilet sahipleri için kaçınılmaz bir eğilim olarak ortaya çıkan pratik çalışma sonuçlarını tespit ediyor. Bunun yanında, 'izleyicilerin engellenmesi' ve 'geç gelenlerin yatışması' kodlarıyla, pratik bir çalışma problemi olarak geç gelenlerin yönetilmesi ve bu konuyla baş edilmesi süreçlerini ortaya çıkartıyor. Daha sonra ise etnograf, kendi kendisine, 'yatışma', 'meşguliyetin sürmesi', 'oyalanma', 'gülümseme', 'beklemenin azaltılması' gibi bir dizi başkaca kodlara götüren bu faaliyetlerin teşrifatçılar tarafından gerçekten *nasıl* yapıldığını kendi kendisine soruyor.

Bu kodlar, bir dizi değişken analitik ayrımın tespit edilmesi ve detaylandırılmasıyla başlar. Mesela, 'geç gelenler' kodu belirli bir 'müşteri tipini' adlandırmaktadır; burada 'geç gelenleri' bir 'tip' olarak kurgularken geç gelmenin söz konusu edilen düzen içerisinde normal ve rutin bir olay olduğunu ve 'geç gelenler' in bir dizi müşteri tipinden biri olduğunu ileri sürüyor. Bir müşteri tipini tespit ederken, bu kod başka müşteri tiplerinin olabileceği ihtimalini ortaya koyuyor ve bu nedenle bu diğer 'müşteri tiplerinin' neler olabileceği sorusunu açıyor. Buradaki bu süreç, 'Buna örnek olabilecek daha genel bir kategori hangisi?' sorusunu sormayı içeren diyalektik bir özelliktedir. Alan araştırmacısı, bu soruyu cevaplarken, oldukça geniş tecrübelere ve değişik bilgi çeşitlerine yaslanabilir: mesela bir teşrifatçı olarak kendi tecrübesine, geç gelen insanlarla uğraşmanın teşrifatçıların rutin olarak karşılaştıkları pratik bir mesele olduğunun farkındalığına, gösteriye geç gelen bir kişi olarak kendi tecrübelerine, ve iktidar grupları arasındaki farklılıklara ilişkin sosyolojik düşünceye (örn., Schwartz 1975) olan aşinalığına dayanabilir.

Fakat her ne kadar geç kalanların dans gösterisinde olması bekleniyorsa da, 'garsonlar sinirli' kodu bir izleyici tipini, sorun kaynağı olarak geç kalan birini ve özel bir kaygıyı diğerlerinden ayırmaktadır. 'Geç gelenlerin istisna iddiası' kodu, hem teşrifatçıların uğraşması gereken tepkileri ve hem de söz konusu bu geç kalan kişi tarafından ileriye götürülen ayrım ve kategorileri tespit etmektedir. Daha sonra gelen 'mdr müdahale ediyor', 'sorumluluğun aşılması', 'meşguliyetin sürmesi', ve 'oyalanma' kodları, verilen tepkileri 'destekler' nitelikteki ilave biçimleri ortaya koymaktadır. Bu tepkiler müdürün üzgün müşteriyi yatıştırma çabasını ve yazarın bekleyen izleyicilerin zihnini rahatlatma çabalarını içermektedir.

Bunun sonrasında kodlar, belirli bir olayı, hadiseyi veya özelliği alarak başka olaylara, hadiselere veya özelliklere bağlar ve bunu yaparken de birini ötekinden ayırırlar. Bir kimse, bu

olayı 'benzeri' başkalarıyla karşılaştırarak daha genel analitik boyutlar veya kategoriler ortaya koyabilir. Kişi bunu, bu olayın ne tür bir genel kategoriye bağlı olduğunu sorarak, veya mevcut olayın karşısındaki spesifik *zıtlıklar* hakkında düşünerek yapabilir. Mesela müşterilerin 'engellenmesine' verilecek tepki bunun zıddına bir duruma ilişkin kaygı doğurabilir (örn. 'bir gösteri sırasında geç gelenleri içeri almak' gibi.) ve bu nedenle, bu durumun nasıl yönetilmiş olduğunu betimleyen gözlemlere bakmayı salık verebilir.

Her ne kadar burada kullanılan kodlar, çalışılan kişilerin kaygılarını taşıyor ve bazı spesifik kavramlar kullanıyorlarsa da, 'geç gelenlerin istisna iddiası' kodunda oradaki insanların anlam dünyalarına da dikkat edildiğini görüyoruz. Bu kod, izleyicinin gösteriyi izleyebilmek amacıyla tekrar içeri girebilmek için yaptığı gerçek ayrımı yakalamaya çalışıyor ve bazı kişiler, şov başladıktan sonra gelmişler iken, bu kişinin daha önce gelmiş olduğunu ve şimdi içeri yeniden girmeye çalıştığını o nedenle 'geç kalmış sayılmayacağını' ve buna göre de birinci kategorilerden daha farklı davranılması gerektiğini ifade ediyor. Personelin verdiği tepkide, bu ayrımla pratik bir ilgisizlik görüyoruz; burada personeli ilgilendiren adalet veya adilane bir davranıştan çok ('gerçek geç gelenler' ile bir süreliğine dışarı çıkıp sonra yeniden dönenlere farklı muamele edilmeli sözlerinin çağrıştırdığı gibi) gecikerek içeri girecek olan bir kişinin yaratacağı rahatsızlık gibi görünüyor.

Bu öğrenci başlangıçta alan-notlarını satır satır okuyarak dans izleyicileri için teşrifatçılık yapan bir kimsenin sosyal olarak düzenlenen çalışma faaliyetlerini netleştirmeye başlıyor. Notları boyunca ilerleyip, "teşrifatçıların görevlerini yerine getirebilmeleri için gerekli olan süreçler nelerdir?" gibi sorular sorarak başka bazı kodlar üretecek; bu kodların bazıları yeni bazı örnekler sunacak olup, bazıları ise eski kodların daha da detaylandırılması ile elde edilenler olacakken, diğer bazıları ise bütünüyle farklı

temalar ve analiz satırları öneren yeni kodlar olacaktır. Mesela 'geç gelenleri' dans izleyicilerinden bir grup olarak tespit ettikten sonra, notlarını başka bazı izleyici tipleri ve kategorileri bulmak için işleyecektir. Benzer şekilde, sinirli olmanın izleyicilerden gelen genel tepkilere ilişkin genel kategori içerindeki tepkilerden sadece birisi olduğunu ima eden "garsonlar: sinirli" kodunu elde ettikten sonra başka kodlar bulmak için devam edebilir. Ayrıca bu burada bu şekilde oluyor fakat her yerde böyle midir? Bunun meydana gelmesi hangi şartlar altında olmaktadır? sorularının cevaplarını da merak edebilir.

Benzer şekilde, bu öğrenci belirli bir düzen veya olaylar arasında bir ardıllık ilişkisi veya daha geniş anlamda faaliyeti oluşturan aşamaları da ortaya çıkarabilir. Buna ilaveten, bu satırların yanı sıra her bir aşamada sorun olan, beklenen veya rutin olaylara ve bunları cevaplamakta kullanılan yetenek çeşitlerine ve uygulamalara bakmaya devam ederek daha fazla tema geliştirebilir. Mesela, -'meşguliyetin sürmesi', 'oyalanma' ve 'gülümseme'-kodlarında yer verilen stratejilerden anlaşıldığı kadarıyla burada araştırmacı teşrifatçıların durumu yönetme şekilleri, olaylara verdikleri tepkiler veya değişik izleyici tipleriyle baş edebilmeleri gibi konularda daha fazla örnekler sunmaya çalışıyor.

Alan araştırmacısı, kodları oluştururken analitik bir süreç içerisine girmektedir; burada alan-notlarında yer alan belirli bir durum veya olayın ötesine geçmeye çalışarak daha genel anlamda teorik taraflar veya konular yakalamaya çalışmaktadır. Kodlamaya, notlarda yer alan belirli bir kavrama odaklanarak başlamak çoğu zaman faydalı bir yöntem olsa da, daha genel kategorilere gönderme yapabilmesi için alan araştırmacısının bu kavramı dönüştürmesi gerekir. Gerçi, öbür taraftan, çok genel kategorileri de kodlamada kullanmak faydalı değildir. Örneğin, yeniden yapılandırılan bir okulda kalanların odalarında yasak olan eşyalara dair arama yapmayı 'sosyal kontrol' olarak kodlamak fayda sağlamayacaktır. Bu kategori oldukça geniş tutulmuş ve notlarda yer

alan olaylarla bağlantısı kurulamamıştır. Bunun yerine, 'personel kontrolü ya da oda araması' gibi bir kategori söz konusu görevlilerin yaptıkları faaliyetin bir çeşit kontrol olduğunu ortaya koyacak ve belki de buradan hareketle alan araştırmacısının 'personel kontrolü'nün başka çeşitleri üzerinde daha fazla düşünüp, yeni şeyler bulmasına sevk edici olacaktır.

Açık Kodlama

Etnograf, bir taraftan alan-notlarını böylesine dikkatli ve dakikalık okumalara tabi tutarken, diğer taraftan, kaydedilmiş gözlemlerin de gösterdiği gibi, spesifik analitik tarafları ve kategorileri ortaya koyan kelime ve ifadeler yazarak, alan-notunda yer alan küçük parçaları kategorize etmeye ve bu parçalar arasında gidip gelmeye başlar. Bu kodlamalar, ilgili alan-notunun yan tarafındaki boşluğa yazılabileceği gibi, ayrı bir kâğıda (ilgili alan-notunun yerini belirten bazı işaretlemeler yapılarak), bazı kelime işleme programlarında bulunan 'yorum' bölümüne veya metin veri tabanlarında bulunan anahtar kelimeler bölümüne de yazılabilir. Etnograf, satır satır kodlama sırasında, her türlü analiz ihtimallerini zihninden geçirir ve zamanın kendisine izin verdiği ölçüde olabildiğince fazla fikir ve tema yakalamaya çalışır ancak bütün bunları yaparken sürekli olarak alanda yazılmış olanların yakınında durur. Bunu, söz konusu fikir ve kategorilerin mutlaka kullanılıp kullanılmayacağına veya ilgili başka gözlemlerin yapılıp yapılmadığına, bunların birbirlerine nasıl uyacakları gibi konulara bakmaksızın yapar.

Alan-notlarını bu şekilde kodlamak, nicel (quantitative) araştırmalardaki kodlamadan bütünüyle ayrılır. Nicel kodlamada, araştırmacı teoriden elde edilen kategorilerle oluşturduğu anketleri kullanarak tümdengelimli bir yol izler. İnsanların verdiği cevapları daha önceden hazırlanmış olan kategorilerden birine sokarak, bu kategoriler içerisindeki olayların meydana gelme sıklıklarını bulmaya çalışır. Niteliksel (qualitative) araştırma ise o düzendeki insanlara önemli gelen olayları ve tecrübeleri yansı-

tan alan-notları yazılması bakımından tümevarımsaldır.[2] Niteliksel kodlama, bir anlamda sorgulamaya kanallar açmaktır: burada araştırmacı, alan-notu verileri üzerinden yansıtımlar ve incelemeler yaparak analitik içgörüler ve kavramlar tespit eder ve geliştirir. Bu türlü bir kodlama, 'birlikte olabileceklerin' tek bir kategoride sınıflandırılması için veri parçacıklarının veya parçalarının etiketlenmesine yönelmekten ibaret değildir; etnograf burada gerçekten kategorilerle ilgilenmekte fakat verinin çeşidinden çok belirli gözlemlerin önemini ve kavramsal anlamını adlandırmak, ayırt etmek ve tespit etmek istemektedir. Nicel kodlamaya zıt olarak, niteliksel kodlamada, verilerin yorumlanması için, yorumlanmış verilerden elde edilmiş analitik içgörüleri süzer, detaylandırır ve ortaya çıkartırız.[3]

Bu görüş, niteliksel kodlamanın, aynı türde alan-notlarının farklı teorik duyarlılıkları ve bağlılıkları olan etnograflarca farklı şekillerde kodlanabileceğini de ima eder. İçinden gelinen disiplin ve özel ilgi alanları, analitik kodlama üzerinde derin bir etki uygulayacaktır; mesela kültür kavramıyla çalışan bir antropologun oluşturacağı analitik kategoriler ile daha çok gösteriler ve bu gösteriler sırasında oyuncu-izleyici ilişkisinin dinamikleriyle ilgilenen bir folklor bilimcinin oluşturacağı kategoriler birbirinden farklı olacaktır. Bir disiplin içerisindeki teorik farklılıklar da kodlamalar sırasında neredeyse açık değişkenlikler oluşturur. Mesela, ev halkı ile çalışan iki alan araştırmacı sosyolog, alan-notlarını gayet güzel bir şekilde, oldukça farklı şekillerde kodlayabilir ve yazabilirler (bu durum, araştırmalarını aynı düzende yapıp yapmadıkları konusunda karşı çıkılabilir olsa bile); içlerinden biri kodlamasını ekonomik politiğin, ev halkı arasındaki ilişkiler üzerine olan etkisine ve iş bölümüne yoğunlaştırabilirken, diğeri kadınların aileler içerisinde görünmeyen işlerine odaklandırabilir. Özetle, nihai olarak etnograflar çalıştıkları insanların üzerinde yoğunlaşacakları kaygılarını ve ilgilerini de içeren ihtimal dâhilindeki bir dizi kalıp/örüntü ve fikirler arasından bazılarına karar verecekleri için alan-notlarını kodlamanın tek bir doğru yolu yoktur.

Açık kodlamada etnograf, alan-notlarını okumak için önceden oluşturulmuş kategorileri kullanmamalı; bunun yerine yapacağı kategorizasyonlara temel teşkil edebilecek şekilde notları, içerisinde anlatılan olayları ortaya çıkarmaya dönük bir bakışla okumaya çalışmalıdır. Aynı şekilde kategorileri kodlamaktan da kaçınmalıdır çünkü bu takdirde yapacağı kodlama başlangıçtaki 'odak noktaları' na uymayacaktır; zira bu odak noktaları araştırmacı, notlar boyunca ilerledikçe değişecektir. Bunun yerine etnograf, en azından başlangıçta, içinde yer aldığı disiplinin oluşturmuş olduğu kavramlarla olan ilişkisi veya söz konusu etnografya çalışmasının organize ve analiz edilebilmesi için öncelikli bir teorik odaklanmayı düşünmeksizin, olabildiğince fazla kod üretmeye çalışmalıdır. Spesifik alan-notlarından türetilen veya bununla bağlantılandırılabilecek olan bütün fikirler veya kavramlar olası ilgi alanı dâhilinde olarak algılanmalı ve olabildiğince net ve doğrudan bir şekilde kurgulanıp, ifade edilmelidir. Bu nedenle, herhangi bir kodlama kategorisinin mutlaka diğer kodlamalarla veya alana ait diğer verilerle bağlantılı olması şart değildir; zira entegre edici kategoriler sonradan gelebilir ve bir kimse kodlamalar, ana bir odak veya ortaya çıkan diğer kategoriler içerisinde açık ihtimaller önermiyor diye bunları görmezden gelme veya hiçe sayma gibi bir tutum içerisine girmemelidir. Aşağıda, Alzheimer hastalığına tutulmuş kimselere bakımakta olan aile üyelerine destek olan bir gruba ait bir hadise üzerinde örneklendirmeler yoluyla yapılmış açık kodlamayı ele alalım:

sıkıntı: hafıza kaybı;	Lucie kocasının sağlık durumunun iyi olduğunu söylüyor fakat hafıza kaybını
kötü araç kullanımı	da içeren semptomları kötü ve tehlikeli araç kullanımına sebep oluyor.
dr. 'yardım' etmiyor	Doktor onun araç kullanımını engellemek için hiçbir şey yapmıyor. "Diğer
tavsiye soruluyor	herkes ne düşünüyor" diye soruyor. Bazıları öneri olarak "Doktorları değiştir" diyorlar. Lucie doktorun bir aile dostu olduğu açıklamasını yapıyor.

aile dr. baskı uyguluyor	Adamın oğlu da doktora babasının tehlikeli araç kullandığını ve bu durumun
akli test → sonuç yok	yasal olarak da sorun doğurabileceğine vurgu yaptı. Doktor bir test uyguladı fakat pek bir şey olmadı,
dr güvenme	Grup lideri, Pat "Bu işi kendin üstlen" tavsiyesinde bulunuyor. Lucie'nin
DMV'ye gitme ön.	DMV'ye gitmesini öneriyor. Lou yeni bir yasa çıktığını ve buna göre devletin Alzheimer da dâhil olmak üzere zihinsel yetersizliği olan herkesi araç kullanmaktan men ettiğini düşündüğünü söylüyor. Lucie "fakat benim buna
zih.kullanım yok	rızam yok- bu hareketi engelleyen bir şey. Çok hayal kırıklığına uğradım." diyor.
tavsiye: koalisyon w/dr	Vie "Doktorun ona kullanmaması gerektiğini söylemiyor olması önemli değil mi?" diyor. Lucie, "Bunu neden yapmayacakmış ki? Belki de çok yakındır ve böyle bir işe girişmek istemiyordur." Lou: "Nicholson'a ne dersın? O bir yaşlı psikiyatrist." Diğerleri ise arabanın anahtarlarını
pratik çare: kandırma	saklamasını öneriyorlar. Joey, "Ona yalan söylemek zorundasın" diyor. Lucie, "söylemem lazım ki zaten bir süredir bunu yapıyorum" diyor. Joey "Bunu hepimiz yapıyoruz"... Lucie araba anahtarlarından yedek bir takımın
önerilen çare işe yaramıyor	daha olduğunu biliyor diyor. Diğer bir kadın kendisinin kocasıyla konuştuğunu ve kocasının o günden sonra araç kullanmadığını söylüyor. "Ben de bunu yapmıştım ama işe yaramadı" Bir başkası, "senin bir doktordan teşhis koydurmaya ihtiyacın var" diyor. Lucie: "Işte ben de bunu düşünüyorum." Gruptaki diğer kişiler de katılıyorlar.

Marjinal denebilecek bu kodlamalar sayesinde alan-araştırmacısı birbirlerine zayıf bir şekilde bağlı (hatta bağı olmayan) çeşitli konular ortaya çıkartıyor:

- Alzheimer hastalarının araç kullanmaları tehlikelidir; kullanmaya devam etme konusunda ısrar edenlerin bu durumlarını aileden bakımakla ilgilenen kişiler aktif bir şekilde yönetmelidirler;
- tıbbi bir teşhis, bakım sağlayanların hastaların faaliyetlerini yönetmeye çalışmalarında kritik bir rol oynayabilir;
- bakım sağlayan kişiler, doktorun ailenin kaygılarına duyarlı yaklaşmaması ve destek olmaması halinde hayal kırıklığı yaşayabilirler;
- destek grubunda yer alan kişiler, doktorun çıkardığı engelleri aşma konusunda çeşitli yollar önerebilirler;
- destek grubunda yer alanlar, Alzheimer hastası kişinin araç kullanmaması konusunda bazı pratik çareler önerebilirler.

Bu kodlardan bazıları, alan araştırmacısının başından beri ilgilendiği bazı konuları yansıtabilir: pratik 'sıkıntılar' ve insanların buna nasıl tepkiler verdikleri ve bu sıkıntılara yönelik üretilen 'çareler' gibi (bkz. Emerson ve Messinger 1977). Buna rağmen bu kodların pek çoğu da daha önceden var olan bir kavramı orijinal ve beklenmedik bir şekilde detaylandırıyor, örn., tehlikeli araç kullanımına karşı pratik bir çare olarak 'anahtarların saklanması' gibi. Diğer kodlar bütünüyle beklenmeyen konuları ortaya koyuyor; mesela doktorların uygun olmayan sürücüler konusunda hem yardımcı ve hem de engel olabilecekleri gibi.

Etnograf, alan-notları dizisinin tamamını okuma işini bitirdiğinde, kategoriler ve temalar temelden değişecektir. Pek çok kategori, etnografın daha ilginç bulduğu ve daha çok tekrarlanan diğer bazı başka kategorilerin farkına varıp, onlara yoğunlaşmasıyla gündemden düşecektir. Dahası, kodların oluşturulması süreci anlamların netleştirilmesine, öncekiler kadar gelecekte oluşturulacak notların kodlama biçimi açısından öneminin daha iyi anlaşılmasına yardım edebilir ve böylece araştırmacının başlangıçta notların neleri 'içerdiği' konusundaki anlaması değişebilir. Bir öğrencinin söylediği gibi: "notları kendin yazdığın için onları bildiğini düşünürsün ama gerçek şu ki onları yazdıktan sonra çok zaman geçmiştir ve yeniden bağlantı kurmak o kadar kolay değildir."

Pek çok öğrenci, sürekli olarak evrilmekte ve bitmezmiş gibi bir karakterde görünen kodlama işinin başlangıçta oldukça caydırıcı ve üzüntü verici olduğunu aktarmaktadır:

Kodlama süreci başladı ve sonra tekrar tekrar devam etti. Tekrar ve tekrar ve tekrar kodlamalar yaparak ancak tamamlayabildim... acaba yanlış şekilde mi yapıyorum yoksa gerçekten iyi kategoriler bulamıyorum da ondan mı veya konular birbirleri ile bağlantısız olduğu için mi böyle oluyor soruları ile baş etmek zorunda kaldım. Orada hiçbir şey olmayabileceği korkusuyla da baş etmek zorundaydım.

Gerçekten de kodlama, sadece veriler içerisinden yapılan bir 'keşfetme' işinden ibaret olmadığı ve daha yaratıcı bir şekilde spesifik bazı olayları ve gözlemleri daha genel analitik kategorilere ve konulara bağlamayı içerdiğinden, belirsizdir. Araştırmacılar bu süreçte bağlantılar oluştururken, kaçınılmaz olarak kendi disiplinlerinin kavramlarına dayanıyorlarsa da kodlama onların verilerine odaklanmalarını ve bağlı kalmalarını sağlayıcıdır. Araştırmacılar çoğunlukla kendi disiplinlerinin anahtar kavramlarına ve ilgi alanlarına daha önceden aşinadırlar ve söz konusu bir veri parçasının bu kavram ve ilgi alanlarıyla ilişkiselliğini çabucak anlarlar; ne var ki diğer zamanlarda araştırmacı, ilgili kavramları bulmak için daha önce okumadığı spesifik yazınlara başvurmak zorunda kalabilir. Zamanla, pratik ettikçe ve disiplin içerisinde daha fazla yol kat ettikçe araştırmacı kendi kendisine analitik bağlantılar yapabileceği güvenini edinir ve böylece kodlama işi daha az meydan okuyucu ve daha belirli bir hale gelir.

Bu açık-uçlu yaklaşım çeşitli seviyelerde kaygıya sebep olabilir: bazı öğrenciler hazırladıkları ödevlerde hiçbir zaman belirli bir odak noktası bulamayacaklarından korkarlar. Diğer bazıları, satır satır kodlamayı zaman israfı ve usandırıcı bir iş olarak görüp, çok fazla enerji 'israf etmeden', daha hızlı ilerleyebilmek için daha az sayıdaki temalara odaklanmak isterler. Buna karşın bazıları, hala çok çeşitli kodlar oluşturma arayışından duydukları

kaygıyı ifade eder, düşündükleri ile 'mantıksal' (örn. önceden dikkatlice planlanmış olması gibi) düşünme ve yazmanın çeliştiğini söylerler. Aşağıdaki öğrencilerin bu konuda yaptıkları yorumları ele alalım:

> Başlamadan önce herhangi bir kategorim yoktu. Sadece notlara bakıyor ve kısa kısa kodlar yazıyordum, fakat bu şekilde mantıksal bir şekilde ilerliyormuşum gibi gelmedi. İki üç dizi notun sonunda gördüm ki, çok fazla rast gele, tekrarlanan temalar vardı ve organize hiçbir şey yoktu.

Fakat pek çok farklı yöne götürebilecek olan kodlamalarla hantal bir görünüm arz eden alan-notlarının bu hali aslında bu aşamada olumludur; zira bu tür kodlamalar sayısız konu ve yön olasılığı sağlayıcı olacaktır. Özellikle açık kodlama sürecinin ilk zamanlarında biz, alan-notlarını kaydetmeye ve ilave kodlar oluşturmaya devam ederken, spesifik temalara ve konu başlıklarına odaklanılabilmesi için bu gibi meyillere direnilmesini öneriyoruz.

Bu güne kadar ki tecrübelerimiz, açık kodlamanın sürekli olmasının bir süre sonra, fikirlerin birbirleriyle birleşmeye başlamasından dolayı büyük bir hayal kırıklığı doğurabildiğini göstermiştir; aslında sürekli bir kodlama, oldukça faydalı olabilecek spesifik bir odaklanma gerçekleştirilebilecekken bundan alıkoyucu olabilmektedir. Buradan hareketle, alan araştırmacısının değişik zamanlarda kullandığı bu prosedürlerinin ve birbirinden ayrı alan-notları ile başvurduğu *seçici* bir açık kodlama stratejisinin kullanışlı olduğu söylenebilir. Örneğin bir kimse, sistematik bir açık kodlama ile işe başlayabilir ancak önemli bir mesafe kat ettikten sonra, kalan notları kodlar ve daha sonra 'anahtar', 'zengin' veya 'durumu iyi yansıtan' hadiselere odaklanarak evvelce yaptığı kodlamaları seçici bir şekilde yeniden kodlar.

Ön Kısa-Notları Yazımı

Alan araştırmacısı, alan-notlarının okunması ve kodlanması sırasında edindiği ilhamlarla, veriler içerisinde neler olup bittiğine dair oldukça geniş bir fikre ve içgörüye sahip olmanın rahat-

lığını yaşar. Bu fikirleri, teorik ön kısa-notlar yazarak muhafaza altına alıp, detaylandırabilir. Biz, olabildiğince fazla fikir, konu ve yol gösterici husus hakkında kısa notlar yazılmasını salık veriyoruz. Her ne kadar bu fikirlerin bir kısmı alan araştırmacısının okuma sürecine taşıdığı kaygılarını ve içgörülerini yansıtsa da, diğer kısmı alan-notlarında anlatılan olay ve manzaraların yeniden canlandırılmasından hasıl olmaktadır. Alan-notlarının kodlanması sırasında yazılan kısa notlar genellikle süreç-içinde yapılan yorumlamalardan daha analitiktirler. Bazen, spesifik, zengin içerikli bir alan-notunu ele almak ve bunun teorik göndermelerini keşfetmeye çalışmak faydalı olur. Alzheimer hastalığına yakalanmış kimselere bakımı üstlenen aile yakınlarını çalışan etnograf, tek ve kısa fakat 'oldukça açıklayıcı' olan alan-notu parçası üzerinde bir 'gözlemler' dizisi olarak aşağıdaki kısa notları oluşturmuştur:

Alan-notu: Destek grubunun toplantısı sırasında Fumiko, kocasının davranışı hakkında yorum yaparken: "Bir zamanlar süt dökmüş kedi gibiydi" (gülüşme), "fakat VNAona banyo yaptırmaya geldiğinde öfkeli bir boğaya dönerdi." Ayrıca geçenlerde onu tıraş etmek için savaştığını, fakat "bu sabah bunu yapmasına izin verdiğini" de ekledi.

Kısa Notlar: Bu betimlemenin bakım üstlenen kişilerin ihtiyaç duyulan işbirliğinin Alzheimerlı kişinin durumundan ve onun yapabilme gücünden bağımsız olarak değişkenlik gösterebileceğini nasıl anlattığını dikkate al. Buradan hareketle, Alzheimerlı bir kişinin kendisini besleyip besleyemeyeceği veya banyo yapıp yapamayacağı, tıraş olup olamayacağı, vb. hususlar bir konu; kendisi için yapılan yardım ve bakım faaliyetlerine nasıl yaklaştığı ise bir başka konudur.

Ayrıca, bu hususların bakım üstelenen kişiler için ne kadar tahmin edilemez olabileceğini, mesela tıraş etmenin, bazen çok rahat olabilirken bir başka zaman ciddi sorunlar doğurabileceğini dikkate al. Ve bakımı üstlenen kişilerin neden diğerleri değil de o sonucun ortaya çıkması konusuna gerekçe bulabiliyormuş gibi görünmediklerini.

Bundan başka bu durum, yapılan bakımın ne kadar veya ne çeşit olduğundan ziyade bakım yapan kişiler için ortaya ciddi problemler ve yükümlülükler doğuracak şekilde pekâlâ bakım faaliyetleriyle bir işbirliğine gitmeme veya *direnme* de olabilir. Bu bağlamda, bakım yönetimi uygulamasının temelinde bu

direncin üstesinden gelebilecek, bertaraf edecek veya inani olabilecek araç ve uygulamalar olmalıdır. işbirliğine açık (veya direnmeyen) bir Alzheimer hatası için bakım üstlenen kişi: "hala ona rehberlik edebilirim" diyebilir. Benzer şekilde, işbirliğine açık olan Alzheimer hastası konuşulabilecek kişidir. örn. Az veya çok "gönüllü" bir şekilde kendi hayatında değişiklikler yapması için ikna edilebilir.

Bu kısa notlarda alan araştırmacısı, alan-notları içerisinde yer alan iki ilk ve bir dereceye kadar birbirinden bağımsız konuları tespit ediyor: bakım üstlenen bazı kişiler hasta ile olan işbirliğinin fiziksel koşullardan bağımsız olduğunu ve tahmin edilemez bir şekilde artıp azalabileceğini aktarmaktadırlar. Son paragrafta araştırmacı, bu konularından birinin olası ilişkisi üzerinde, daha geniş kalıbı/örüntüyü biçimlendirirken ve Alzheimerli hastalara bakım üstlenecek kişilerin aile yakınlarından olması için ders verilirken spekülasyon yapıyor.

Diğer zamanlarda etnograf, bir dizi hadisenin hepsine değinen belirli analitik konulara işaret etmek ve bunlara adlandırma yapmayı denemek için ön kısa-notlar kullanabilir. Mesela burada, bir kimse bir dizi, birbirinden bağımsız hadise ve olayları birbirine irtibatlandırmaya çalışarak ve buna dayanarak daha genel bir kalıp/örüntü veya tema ortaya çıkarabilir. Bunların yanı sıra destekle ve mahkeme çalışanları arasındaki ilişkilerle ilgili olarak mahkeme işleyişlerinde topluluk bilincini ve içeridenliği sürdüren kalıpları/örüntüleri ortaya çıkaran, çalışmadan alınan aşağıdaki kısa notları ele alalım:

Mahkemelerde 'topluluk bilinci ve içcridenliği sürdüren· örnekler. işlerin çok az olduğu ölü zamanlarda (aralarda). az olduğu rahat günlerde veya bir celse bitiminde ortaya çıkar .. mesela bugünkü celseden sonra, her zaman yaptığı gibi hemen ayrılan yargıcın haricindeki bütün katılımcılar. aktif bir şekilde ilişki kurma arayışındaydılar. Yöntemleri birbirleriyle göz teması kurma. şakala yapma ve birbirlerinin latini bölen samimi sohbetlerdi. Bu şekilde bilgiler payiaşılıyor ve görüşler ortaya konuyordu.

Bu kategori, verilen aralarda olaylarda yer alan katılımcıların kendi aralarındaki boş konuşmalarından ayri tutulabilir. Yüksek katılım. topluluk bilinci ve içeridenliğe eşit bir anlama gelir; düşük katılım ise. kısa tutulan ilişkiler, duygu ve göz teması yoksuniuğu ile kendini gösterdiği gibi boş konuşma demektir.

Burada alan araştırmacısı, daha az alımlı olan diğer ilişkiler ('boş laf, gevezelik') ile karşılaştırarak, çok daha hararetli ve canlı konuşmalar ile mahkeme çalışanları arasındaki hareketlere dair düzenli kalıpları/örüntüleri ortaya koyuyor. Bir taraftan da ilgili kalıbın *neler* barındırdığı kadar (aktif olarak başkalarını arayıp bulmak, şaka yapmak, vb.) *ne zaman* oluştuğuna dair (verilen aralar sırasında, mahkemenin yavaş işlediği günlerde vb.) de bazı ilk gözlemler sunuyor.

Özetle, ilk kodlama ve kısa notlar haline getirme etnografın, daha geniş analitik temalar ve argümanlar ortaya çıkarmak, bunları geliştirmek ve değiştirmek için alandaki düzenden geriye çekilmesini gerektirmektedir. Bu çabalar, etnografın daha geniş manada yeni fikirler, bağlantılar ve ilişkileri besleyebilmek için alan-notlarını okuduğu, kodladığı ve analiz ettiği ilk zamanlarda esnek ve açık olmalıdır. Fakat sonunda etnograf, daha bir odaklanmış olarak, analitik temaları daha yoğun bir şekilde takip edebilmek için bu açık ve içerikli prosedürlerin ötesine geçecektir. Başlangıçta, bu daraltıcı ve odaklanıcı süreç, araştırmacının daha sonraki odaklanmış kodlamaları ve entegre edici kısa-notları vasıtasıyla yapacağı az sayıdaki ana temaları seçimini içerir.

Temaların Seçimi

Etnograf, ön-kodlama ve kısa notlar oluşturarak, bir makale veya monografide karşılaşabileceğinden çok daha fazla fikir ve tema ortaya çıkarır. Bu nedenle, üzerinde daha fazla keşifler yapacağı ya da geri plana iteceği fikirler hakkında en azından o an için karar vermelidir.

Alan araştırmacılarının, ana temaları seçerken kullandıkları değişik yöntemleri vardır. Bunlardan biri, hatırı sayılır miktarda toplanmış olan ve çalışılan düzendeki faaliyetlere ilişkin tekrarlanan veya öne çıkan kalıpları/örüntüleri yansıtan verilerden elde edilen konu başlıklarına öncelik vermedir. Alan araştırmacıları ayrıca, çalıştıkları insanlara nelerin önemli geldiğine, onların düşündüklerinin kilit bir önemde olup olmadığına, neyin pratik

açıdan önemli göründüğüne veya neyin oldukça fazla zaman ve enerji gerektirdiğine de öncelik verebilirler. Örneğin, bir bölge gözetim ofisinde staj yaparken alan-notlarını yazan bir öğrenci süreci şöyle anlatmaktadır:

> [Notlar] boyunca ilerliyordum ve makale yazarken yaptığımız gibi bu konuları düşünmeyi sürdürdüm ve insanlar bunu imzalamak zorundaydı ve bu daha geniş konuyu anlamaya başladım- oldukça fazla evrak işi yapan daire bununla nasıl baş ediyor? Ve ilerledikçe "Biz hep birbirimize yardım ederiz" dendiğini duydum. Bir gözetim memuru müvekkilini Commons'ta gördüm diyecekti; bu senin tali bir temastı [evrak işinde yer verilmesi gereken bir temas türü] çünkü onu gördüm. Oraya gitmenin bazı kısa yolları var. Üç veya dört ay içerisinde üzerinde çalışmaya değer konuları tek bir sayfada özetleyen 'üç aylık' adıyla bazı rapor özetleri var. O nedenle bu geniş konunun üç veya dört alt başlığı var.

Bu öğrenci, notları boyunca ilerledikçe gözetim memurlarının işlerinin içerisinde hep varolan şartlara ve sınırlılıklara duyarlı bir şekilde gerçekleştirmek zorunda oldukları görevleri not etmeye başlıyor. Gözetim memurlarının –polis, klinikler- gibi diğer kurumlar tarafından oluşturulan fırsatlar ve pratik sınırlılıkların ortasında gerçekten neler yaptıkları daha önce ayrı ayrı işlermiş gibi görünen görevlerin birleştirilmesini sağlayacak bir yapı sağlıyor. Bu çeşit ilave temaların ortaya çıkarılmış olması notların geriye kalan kısımlarının okunması ve kodlanmasında yararlanmak için bir rehber sunuyor.

Alan araştırmacısı ayrıca seçilmiş bir temanın diğer görünen temalarla nasıl ilişkilendirilebileceği üzerine de düşünmek zorundadır. Araştırmacının, verilerde yer alan diğer konularla bağlantı kurmasına imkân veren bir tema, özellikle ümit vericidir. Temaları birbirine bağlamak için yeni yollar bulma, ilgisiz gibi görünen bazı temaların da ilişkilendirilmesi olasılığı ve aslında ihtimal dışında tutulacak olan temaların da belki bir 'alt-tema' olarak dâhil edilmesine imkân doğurmaktadır.

Gelecek vaat eden bazı temaların ortaya çıkarılması sürecinde ve olası bağlantılar işini çözmeye çalışırken alan araştırmacısı bir süreliğine odaklanma duygusunu kaybeder ve meseleleri

yeniden netleştirinceye kadar fikirleri yeniden çalışmak zorunda kalır. Devlet lisesindeki bir orkestra grubunu çalışan bir öğrenci sadece değiştiğinde yönünü bulmak için yazığı bölümün ne hakkında olması gerektiğine dair iyi bir anlama ile kodlamaya başlıyor. Bu süreçleri yapmış olduğu bir mülakatta yansıtıyor:

İlk başta bu bütçe kesintileriyle bir kimsenin böylesine müfredat dışı bir programı nasıl sürdürebileceğini açıklamam gerektiğini düşündüm. Ve daha sonra öğretmenin bunu yapmak için kullandığı yolları listelerken, bütün bu çocukların arkadaşlık oluşturmaları için bu şekilde yapması gerektiği fikri ile karşılaştım. Ve daha sonra bunun kendi başına bütün bir konu başlığı olabileceğini düşündüm. Olan biten çok fazla şey yoktu. Yazacağım metnimde 110 çocuğun yer aldığı farklı sosyal klikleri nasıl açıklayacağım; ne çok sosyal klik var? Ve daha sonra öğrencilerin orkestra içerisinde ve dışarıda birbirleriyle olan ilişkilerine bakmaya başladım. Bu karşılaştığım en acayip şeydi- yazıklarımı kaybettim! Daha fazla kodlama yaptıkça, yazdıklarımı daha çok kaybediyordum.

Bu öğrenci sona geldiğinde, odak noktasını sosyal klikler arasında varolan pek çok farklılıktan öğretmenlerin bu programı bütçe kesintilerine rağmen nasıl sürdürebildiklerine ve bu farklı kliklerin bölücü eğilimlerine kaydırıyor. 'Yazdıklarını kaybetmiş olması' olarak olumsuz bir şekilde aktarılan şey gerçekten yeni anlamlara açık olmayı ve eldekileri bir araya getirme yollarını belirtiyor.

Bu süreci yaşayan öğrenciler çoğunlukla 'kolayca ayırt edilebildiğini' belirttikleri belirli bir tema hakkında konuşurlar veya buna alternatif olarak, etnografya çalışmasının 'kaybolması' anlamında, 'odaktan' düşmek olarak kullanmaktadırlar. Bu tecrübe o kadar güçlü ve yaygındır ki evvelce değinilmiş olan birbirine yakından bağlı iki konunun yeniden anımsanması gibidir. Birincisi, etnografın yaşadığı tecrübe aslında 'notlarda olanlardan bir şey' olsa da, ne notlar ve ne de anlamlar, yazıldıktan sonra içine girilebilecek 'oradaki' bir şey değildir. Tersine, ilk etapta notları oluşturan kişi olarak etnograf, notlar boyunca anlamlar keşfetmekte ve ortaya çıkarmakta olan kişidir. Belirli duyarlılıklar hakkında yazarken, bazı konu başlıklarının diğerlerine yeğ tutulmasına öncülük ederler; bu duyarlılıklar kişinin geldiği disip-

linde edindiği içgörüler, buraya ait litaretürdeki bilgiler ve/veya ders aldığı hocalar kadar kişisel bağlılıklardan ve duygulardan da gelmektedir. İkinci olarak, etnografın, bir konu başlığı hakkında 'hatırı sayılır bir veriye' sahip olduğunu düşünmesi aslında o kadar fazla, verilerden kaynaklanan bir durum olmayıp; tersine etnografın verileri yorumlamasıyla, organize ediş biçimiyle ve konuyla verileri nasıl harmanladığıyla ilgili bir durumdur.

Etnograf, daha ileri bir analiz için bir dizi ana temalar belirlediğinde, alan-notlarını bu temalara göre bir sınıflandırmaya tabi tutmayı faydalı bulabilir. Burada etnograf, alan-notlarının gövdesini daha küçük, daha yönetilebilir parçalara ayırarak parçaların tamamının her bir ana temaya dayandıracak şekilde bir yerde toplar. Bu sınıflandırma veya düzeltme prosedürleri verilerin anlamlarının daha kolay bir şekilde ortaya çıkartılabilmesi için veri katmanlarının bir tema üzerinde fiziksel olarak gruplandırılmasını da barındırır. Bir yerde veya bir kümede toplama, alan-notlarını ortaya çıkmakta olan ilgili bir konu üzerine yoğunlaştırmak suretiyle analizi kolaylaştırır.[4]

Alan-notlarını sınıflandırırken, içerikli, birlikte gruplandırılabilmeleri için, farklı fakat ilişkili kodlarla tespit edilmiş olabilecek notlara imkân tanıyan temalar kullanılması tavsiye edilmektedir. Mesela, Alazheimerli hastalara bakımı üstlenen aile üyeleriyle ilgili çalışmada, araştırmacı oldukça kapsayıcı açık kodlamadan sonra 'yönetim uygulamalarını' ana temalardan biri olarak düşünmüştür. Yönetim uygulamaları bakım üstlenen kişilerin hastaların koşullarını ve davranışlarını kontrol etme ve yönetme anlamında yapmış oldukları hareketleri içermektedir. Bu kategori bilerek içerikli bir hale getirilmiş ve bu sayede araştırmacının oldukça geniş ve değişken kodlar sunan alan-notlarını da dâhil etmesine imkân verilmiştir; böylece 'yönetim uygulamaları' başlığı altında hastaların sürekli izlenmesini; onlar ile 'konuşma' ve onların uyarılmasını ve hastanın tehlikeli bir duruma maruz kalmaması için bilerek kandırılmalarını içeren hadiseler

elde etmiştir. Analiz, bu aşamada hala başlangıç halindedir ve bu nedenle herhangi bir alan-notunun anlamı ve önemi daha ileri bir tanımlamaya ve hatta kökten bir şekilde yeniden yorumlamaya açıktır. Bu nedenle etnograf, herhangi bir alan-notu metnini çoklu kategoriler arasına dâhil etmek konusunda kendisini sonuna kadar serbest hissetmelidir.

Sınıflandırma işlemi, verilerin alan-notları içerisindeki anlatım sırasını değiştirecek şekilde fiziksel olarak yer değiştirmelerini gerektirir. Geçmişte alan araştırmaları çoğunlukla alan-notlarının bir nüshasını keser ve bu şekilde sınıflandırdıkları parçaları sonradan, analiz ilerledikçe tekrarlanarak yeniden düzenlenecek olan kümelere yerleştirirlerdi. Bugün ise bu işlem çok çeşitli bilgisayar programları yardımıyla oldukça hızlı ve etkin bir şekilde yapılabilmekteyse de hala bazı alan araştırmacıları bütün alan-notlarını bir masanın veya bir zeminin üzerine sererek her şeyi aynı anda görmenin esnekliğini yaşamayı tercih etmektedirler.[5] Biz, bu sonuncu yöntemi kullanacaklara, aynı zamanda ya bir bilgisayar nüshası (yedeklenmiş olarak) veya sonradan başvurmak için basılı, bozulmamış orijinal bir kopyasını saklamalarını şiddetle tavsiye ediyoruz.

Odaklanmış Kodlama

Etnograf, ana temalara karar verdikten ve belki de alan-notlarını bu temalara göre sınıflandırdıktan sonra odaklanmış kodlama yaparak notların ayrıntılarına inen, satır satır analizler yapabilir. Bu işlem, her ikisini de başlangıçta yan yana gelmesi zor gözüken verilere bağlantılandırarak ve farklılıklar ile daha geniş konu başlığı içerisindeki değişkenlikleri birbirinden ayıran alt-temalar veya alt-başlıkları uzaklaştırarak, analitik açıdan ilginç temaların ayrıntılandırılmasını ve inşa edilmesini de barındırır.

Örnek vermek gerekirse, araştırması, ailenin Alzheimer hastalığına yakanlanmış üyelerine bakım yapan görevlilere odaklanan araştırmacı sık sık bu öncekilerin içinde bulundukları koşullara ve davranışlarına ilintilendirilen *utancın* farkına

varır hale gelmiştir. Araştırmacı burada, utanç duygusu ile ilgili alan-notlarının tamamını uzun bir dokümanda sınıflandırarak, sonrasında utanç duygusu ile ilgili bir dizi alt-tema oluşturma sürecinde bütün bu malzemeleri yeniden okuyup, kodluyor. Mesela, 'geçme'yi -utanç duygusuna sebep olan şeyin alenen görünür olmasını engelleme çabası- olarak, iyileşme, normalleşme veya dikkati görünür şekilde utandırıcı davranışlardan çeldirme olarak tanımladığı 'düzelme'den ayırıyor. Bunun yanında ayrıca, utanç duygusuna sebep olan hali yönetebilmek için Alzheimerli hastalarla bakım görevlilerinin işbirliği kurması ve bu kişilerin diğer insanlarla bir çeşit danışıklı dövüş içerisinde özürler dilemeleri veya utandırıcı hadiseyi ve bunun etkilerini yönetiyor olmalarının farkına varmış ve bütün bunlara ilişkin kodlamalar yapmıştır.

Araştırmacı, odaklanmış kodlamada, hadiseler arasında birbirleriyle kıyaslanabilir veya birbirinden ayrılan taraflar bularak ve böylece birbirinin zıddına durumlar veya değişkenler oluşturmak suretiyle sürekli olarak karşılaştırmalar yapmaktadır. Etnograf bu türlü bir değişkeni ortaya çıkardığında örneklerin nasıl değiştiğine dair sorular sorar ve böylece bu değişkenlerin hangi şartlar altında oluştuğunu tespit etmeye çalışır.

Etnograf, alan-notlarını küçük parçalara ve hatta alt-kodlara ayırarak bunlar arasında yeni temalar, yeni konu başlıkları ve yeni ilişkiler keşfeder. Veri parçalarını birbirine uydurmak ve anlamak için daha önce belirttiğimiz yeni yollara karşı açık bir tutum takınmak odaklanmış kodlama için de geçerlidir. Bazı durumlarda, bu süreç yeni konular doğurabilir veya analizi tamamıyla başka bir yöne doğru götüren yeni konu başlıkları açabilir ve hatta alan-notlarının yeniden düşünülmesi ve yeniden gruplandırılmasını gerektirebilir. Bir öğrenci-etnograf bu durumu şöyle aktarmaktadır:

> Parçaları-ön kodları- oluştururken kalıpları/örüntüleri de keşfediyor ve oluşturuyorsunuz ve bunlar diğer parçaların ne olacağını ve nasıl birbirine uydurulacaklarını kurgulayıp, yapılandırıyor. Sadece bir notunuz oluyor ve kendi

kendinize, "Oh bu not uyar gibi görünüyor ve ilk başlaki nota benzer görünüyor, fakat küçük bir farklılığı da var ve bu, değişken derken kastettiğim şey. Fakat bir şekilde birbirlerinin arkasından gelebilir gibi görünüyorlar." Daha sonra ilerleyip, okumaya devam ederken belki 15 sayfa geçtikten sonra uyabilir veya arkasına eklenebilir bir şey buluyorsunuz. Aynı şekilde birbirine uyacak parçalar bulmaya başlıyorsunuz. Bu noktada eğer yazdığınız bütün içinde birbirleriyle uymuyorlarsa sakın endişe etmeyin, sadece aralarında bağlantı olmasa bile birbirleriyle eşleştirmeye devam edin. Burada amaç ilerde kullanıp kullanmayacağınızı düşünmeksizin olup biteni ortaya çıkarmaya çalışmaktır.

Başlangıçtaki notların fazlalığından bunalan bir başka öğrenci de "Belirli bir mantıksal tutarlılığı olmayan çok fazla kod olduğu hissine kapıldım" diyor. Fakat bu öğrenci notlarda keşfedilecek başka şeyler olduğunu görmeye başlayıncaya kadar sebat etmiştir: "daha genel kodlar içerisinde daha küçük alt-gruplara ayırmak için nasıl da parçalara ayırabildiğimi görebildim. Yapmam gereken şey bunu tekrarlamak." Odaklanmış kodlama süreci etnografın başlangıçta kafa karıştırıcı bulduğu veri yığını içerisinden kalıpları/örüntüleri görmeye başlamasını sağlar. Odaklanmış kodlama ile etnograf ayrıca bir argüman oluşturma veya bir hikaye anlatma konusundaki olası yolları da zihninde canlandırabilir.

Öğrenciler genellikle belirli hadise veya konulara ilişkin sadece tek bir örneğe sahip olmaktan duydukları kaygılarını ifade ederler. Burada kaygılandıkları şey, sadece tek bir örnek üzerinden yola çıkmanın eğer düzende bulunan sadece birkaç kişinin vereceği cevapla yetinilirse, yapacakları analizi tahrif edeceğidir. Sadece tek bir örnek buluyor olma eğer alan-araştırmacısının amacı temsil kabiliyeti veya meydana gelme sıklığı hakkında bir takım iddialar da içeriyorsa, sorun yaratacaktır. Fakat meydana gelme sıklığı aslında analizin sadece bir yanıdır. Araştırmacı, her ne kadar bir tema veya konu başlığı içerisinde bulunan sayısız örnekten memnun olmakta ise de, etnografik analizin amacı temsil kabiliyeti değildir. Bunun yerine etnograf, ilişkiler ve sosyal düzen içerisindeki insanların oradaki şartları ve belirsizlikleri anlama ve bunlara tepki verme biçimleri içerisindeki değişkenleri ve

kalıpları/örüntüleri ortaya çıkarma arayışındadır. Bu çoğunlukla 'önemsenmeyen bir durum' var anlamına gelir. Etnografın birden fazla örnek bulma konusunda yeterince talihli olduğunda bu örneklerin nasıl benzer veya ayrı olduklarını not etmesi önemlidir. Bu noktada akılda tutulması gereken kullanışlı sorular şunlardır: Bu örnek hangi açılardan benzer veya ayrıdır? Farklılıkların ve değişkenliklerin oluştuğu şartlar nelerdir?

Entegre Edici Kısa Notlar

Etnograf, gittikçe daha fazla olarak, veri toplamadan alan-notlarının analizi sürecine girdikçe, fikirleri ayrıntılandıran ve veri parçacıklarını bir araya getiren ve kodları ilişkilendiren veya bağlamaya başlayan entegre edici kısa notlar yazımı, son derece kritik bir hale gelir. Entegre edici kısa notlar yazarken etnograf, kodlanmış alan-notları arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarma ve birinden farklı, çeşitli gözlemleri birbiriyle ilintilendirerek bir tema oluşturma veya konunun daha sürdürülür bir şekilde incelenmesini sağlama arayışındadır. Bu noktada pek çok etnograf, düşüncelerinin akışını kâğıda geçirmeye ve buraya kadar ele almaya çalıştığımız 'şunu not al', 'şunu gözle' biçimindeki çeşitli kısa-notların dağınıklığını sürdürmeye odaklanarak, ilk önce kendileri için yazmaya devam ederler. Bununla birlikte, diğer bazıları ise gelecekteki muhtemel okuyucularını kafalarında tutarak yazmaya başlamayı daha kullanışlı bir yol olarak benimsemektedirler. Bu araştırmacılar için, entegre edici kısa notlar, bağlamsal metin açıklaması yapmaya başlamak için ilk fırsatı ve düzene aşina olmayan bir kişinin anahtar fikirleri ve iddiaları takip edebilmesi için ihtiyaç duyacağı arka plan bilgisini sağlamaktadır. Gelecekteki söz konusu bu okuyucuyu belirli bir disiplin içerisinde hayal etmek, fikirleri nihai metin içerisindeki analitik yazıma uygunlaştıracak bir dil ve kavram dizgesi içerisinde kelimelere dökme denebilecek bir tarzda, etnografı daha geniş bir kitlenin sesiyle yazma konusunda kışkırtır. Bu, tutarlı bir fikri, nihai olarak yazılacak olan etnografyanın bir bölümünü biçimlendirecek şekiller-

de formüle etme konusunda yapılan ilk denemedir (bu konuyla ilgili yedinci bölümdeki tartışmayı inceleyiniz). Bu sayede bu tür kısa notlar çok daha parlak bir hale gelir.

Entegre edici kısa-notlar öz olarak, bir dizi alan-notu hadisesi boyunca ilerleyebilir ve bu hadiseleri, birbirleriyle ilintilendirerek cümlelerle bağlantılandırır. Aşağıda bu süreci göstermek için Alzheimerli hastalara bakmakta olan aile üyelerince yazılmış olan 'iyileşme çarelerine' dair uzatılmış kısa-notları inceliyoruz:

İyileşme çaresi, sıkıntı verici davranışlar oluştuğunda onları düzeltmeyi de içeriyor. Bakım üstlenen kişiler, aile üyelerini gözetmeyi kendi kendilerine ele almakta ve insanlara açık olan çeşitli yerlerde 'meseleleri hafifletmeye' çalışmaktadırlar. Örneğin Laura, arkadaşlarının yanında olduğu bir sırada yaptıklarını şöyle açıklamaktadır:

> O tabağın üzerindeki fincanı alabilir ve masa üzerinde herhangi bir yere koyabilir. Ve ben böylesi bir durumda, "Fincanı öyle koyman büyük ihtimalle daha kolay doldurulmasına yardımcı olmak istemenden diye düşünüyorum" derim... bu türlü şeyleri sorun olmaktan çıkarmaya çalışırım.

Carol benzer bir durumda Ned'in protezini oynatarak kendisini nasıl utandırdığını ve bu durumla nasıl baş ettiğini anlatıyor:

> Gerçekten hızlıca kalkıp önünde dikildim ve "dişlerini ağzındaki yerine tak" dedim. Bunun üzerine bana "Onu koruduğumu düşünüyorum. Düşünsenize garsonun geldiğini, o zaman ne yapardı?" açıklamasında bulundu.

Bu ilk bölümde etnograf, restoranda meydana gelen birbirinden ayrı iki hadiseyi 'gözetmek' ve 'meseleleri hafifletmek' temalarıyla birbirine ilintilendiriyor. Bunu yaparken, hadiseler arasındaki farklılıklar -örneğin, ilk örnekteki, talihsiz olayın olması engellenirken, ikinci örnekte talihsiz olay meydana geliyor fakat kelimenin tam anlamıyla mesela 'sarmalanıyor' ve düzeltiliyor- ortaklıklara nazaran daha ikincil bir konumdadır.

Araştırmacı daha sonra, Alzheimer hastası kişinin işbirliğine dayanma ile doğrudan doğruya bakım üstlenen kişiler tarafından yürütülenler arasındaki zıtlığa işaret ederek iyileşme çaresi olarak daha ileri bir tarafı ele alıyor:

İyileşme çaresi, bunu yapabilecek durumda olduklarında işbirliği için kişilerle görüşmeyi barındırır. Örneğin, Laura yerel bir restoranda kocasının durumuyla ilgili olarak, nasıl da ona değişik yeme işlerini öğrettiğini ve bunun için ne gibi uğraşlar verdiğini ('ona yedirmek gibi' Pollner ve McDonald-Wikler 1985) ve kocasının bunu nasıl karşıladığını anlatıyor. Onun ilişkilerine dair anlattıkları, bakım üstlenen kişinin dikkat göstermesini gerektiren gerçek bir detay sunuyor:

> "Şimdi bacaklarını masanın arkasına geçirebilmek için şöyle bir dön ve sonra giriş bölümünde kalmaman için biraz ilerle" derim... daha sonra o birazı tehlikeli şekilde masanın ucuna koyar ve ben bunun üzerine tekrar yerine bırakırım... ve daha sonra bazı şeyleri düzenlemek zorundayımdır... eline Meksika pidesini almıştır ama bu onun için uygun değildir. Ve eğer bu durumu izleyen birileri varsa etrafta, 'kıs kıs' gülecektir.

Her ne kadar yukarıdaki örnekte Laura William'a iyileştirme çareleri önerilerinde bulunuyorsa da, Tess'in baş etmeye çalıştığı durumda çareyi durum içerisinde kendi başına bulmaya çalıştığı görülüyor. Birlikte çalıştığı birileriyle, bu kişilerin olabildiğince fark etmemeleri için, babasının hatalarını kapatmaya çalıştığı bir açık-büfe restorana gittiklerini anlatıyor:

Babamla birlikte sık sık açık-büfe restoranlara gideriz... ve bu esnada onu gözetirim. Onun hep yanımda kalmasına ve böylece yaptığı hataları kapatmaya çalışırım. O eline bir kaşık almayı, salata tabağına biraz peynir koymayı ve kaşığını tabağına vurmayı sever... ben kaşığı geri alır ve yerine koyarım... bu esnada birlikte çalıştığım diğer işçiler arka tarafımdadır...

Burada etnograf, Alzheimerlı kişilerin problemli hareketlerine verilen iki farklı tepki arasında bir zıtlık oluşturuyor. İlk olarak, Laura'nın çeşitli emirler vererek kocasının durumuyla baş etmesini ele alıyor; bunu yaparken daha önceden bildiği bir makalede işlenmiş olan 'kuklalaştırmak' kavramıyla benzerlikler buluyor. İkinci olarak Tess'in, babasının durumunu yönetmeye çalışırken doğrudan 'işi üstlenmesini' inceliyor. Daha sonra ise mümkün görünen iyileşme çaresi biçimlerinden birinin ya da ötekinin içinde oluştuğu şartları ele alarak devam ediyor:

Alzheimerlı hastaların, bakım üstlenen kişilerle işbirliği yapabilme kabiliyetleri azaldıkça, bakım üstlenen kişiler onların kontrolünü ele almaya daha

fazla zorluyorlar. Mesela Carol şöyle diyor: "Son otorite olmak için oldukça hazırım... Yapılacak olan şey budur. Başka bir deyişle, bütün kontrolü ele almaktır."

Yazar, bu kısa-notları düzenlerken, bir süre sonra, hastalık ilerledikçe ortaya çıkması muhtemel görünen iyileştirme çarelerine dair, daha yumuşaktan daha aktif ve daha sınırlayıcı biçimlere doğru ilerleyen bir çerçeve çiziyor. Ve sonunda da bu ilerleyişin temel olarak Alzheimerlı kişinin davranışlarının kontrolünü giderek artan bir şekilde ele almayı barındırdığı ile bitiriyor; bu noktada bakım üstlenen bir kişinin açıkça belirttiği 'bütün kontrolü ele almak' ihtiyacında olduğunu alıntılıyor.

Bu şekilde analitik ve entegre edici kısa notlar yazımındaki asıl iş alan-notu metinleri arasında teorik bağlantılar kurmaktır. Bunu yaparken etnograf, oldukça zor analitik tercihlerle yüz yüze gelir. Buradaki temel konulardan biri, birincil olarak hangi temaya odaklanmak, alt-temalar olarak neleri dâhil etmek, ve neleri bütünüyle dışarıda bırakmak gerektiğine karar vermektir. Notlarına odaklanıp, onları çeşitlendirdiği sırada 'yazdıklarını kaybeden' öğrencinin yaşadığı açmaza geri dönersek: burada kullanılabilecek bir strateji, tıpkı koro yöneten öğretmenlerin stratejileri veya kendi aralarında kliklere ayrılarak gruplaşan öğrencilerin yaptıkları gibi yazılan metin, bölümler halinde parçalanabilir ve böylece konu başlıkları kendi içlerinde analiz edilebilirdi. İkinci bir olasılık da bütün bu stratejileri, daha genel bir temanın değişik görünümleri olarak görmek olabilirdi. Burada yazılan metin, öğretmenin müfredat dışı bir programı bir sürü bunaltıcı zorluğun -azaltılan kaynaklar ve oldukça geniş, heterojen öğrenci grupları- içerisinde devam ettirmeyi nasıl başarabildiğine odaklanabilirdi. Spesifik alt-başlıklar, öğretmenin, çocukların hafta sonlarında da bu işe ekstra vakit ayırmaları için onları nasıl motive etmeye çalıştığını veya hafta boyunca ayrılan ekstra zamanları ve değişik öğrenci klikleri arasındaki menfaat farklılıklarını ve oluşan tansiyonlu durumları içerebilirdi.

Yapılan bir analizin nasıl kurgulanması gerektiğine karar vermek çoğunlukla şu soruyu cevaplamak için analizin içerisindeki özelliklerden geriye doğru bir adım atmayı gerektirir: Cevaplamakta olduğum daha geniş, daha kapsayıcı soru(lar) neler? Mesela, alternatif bir okulu çalışan bir öğrenci bir keresinde, anlatmak istediği bir hikâyeyi netleştirdiğinde, bütün okul toplantılarında kullanılan bir sandalyenin kullanımıyla ilgili görüşmeleri de içeren, aşağıdaki hadiseden çeşitli temaları yazdıklarında kullanabilmiştir:

> Ben, sandalyeleri tutmakta olan bir grup gencin arka tarafında oturuyordum, orada boş bir sandalye duruyordu ve bu kız sandalyesine oturduktan sonra ayaklarını boş sandalyenin üzerine koyunca, gençler "Hey, burada oturan var" dediler. Bunun üzerine kız, "Şey, onlar geri gelinceye kadar kullanamaz mıyım?" dedi. Daha sonra bir öğretmen geldi ve kızı gözleriyle süzerek, "Ayaklarınızı yerine alabilir miyim?" dedi. Kız, "burada oturan biri var" dedi. Öğretmen, "O kişi gelince kalkacağım" dedi ve oturdu. Fakat gençler "Özür dileriz, burada oturan var" dediler. Öğretmen, "geldiğinde kalkacağım" diye yineledi. Derken [yerin sahibi olan]öğrenci geldi, öğretmen yerini ona verdi ve oradan ayrıldı.

Öğrenci-etnograf, bu alan-notunda okuldaki öğrencilerin bir başkasıyla ve oturma konusunda bir öğretmen ile yaptıkları müzakere şekillerini görmüştür. Fakat öğrencilerin diğer öğrenci ve öğretmenlerle olan ilişkilerine dair bu ve bunun gibi çeşitli hadiseler elde ettiğinde, bu hadisleri çok çeşitli diğer temalarla nasıl ilintilendireceği konusunda çaba sarf etmiştir. Bu noktada geriye doğru giderek, hadiseyi okulla ilgili olarak daha geniş anlamda bildiği ve ilginç bulduğu şeylerle ilişkilendirme teşebbüsüne girmiştir. Bu anlamda, mesela söz konusu bu alternatif devlet okulunda 'karar alma sürecinin demokratik olması' ve 'gücün paylaşılması' gibi özelliklerden dolayı hem öğrencilerin ve hem de öğretmenlerin gururlandıklarını düşünmüştür. Bu durumu öğretmenlerin otoriter davranmaya oldukça hazır oldukları pek çok diğer geleneksel okulla karşılaştırmıştır. Zihnindeki bu karşılaştırmadan edindiği daha genel konular ile bu öğrenci bazı zamanlar bu alternatif okuldaki öğretmenlerin otorite uygulamak

yerine öğrencilerle müzakere etmek veya öğrencilerin söylediklerine uymak gibi yolları seçtiklerini görmüştür. Bu da bu araştırmacıyı bir yer için yapılan müzakereleri otorite-dışı şekillerde sonuçlanan bir dizi başka hadiseye bağlayabileceğini görmeye götürmüştür. Ayrıca, bu temalar içindeki zıtlıklara bakmaya başlamış ve özellikle müzakereye çok yakın olan örnek durumlar aramıştır. Öğrenci-etnograf, bu şekilde bir analiz çizgisi izleyerek başlangıçta ayrı ve önemsiz görünen bir hadisenin aslında daha geniş anlamda güç ve otorite meseleleriyle ilişkili olduğunu görmüştür. Daha temel olarak, bu hadise için bir dizge bulmak araştırmacının, öğrenci ve öğretmenlerin 'demokrasi' ve 'gücün paylaşımı' olarak gururla ifade ettikleri yargı hükümlerini göründüğü gibi ele almamasına ve bir onur yahut başarı gibi yansıtılan durumların o düzendeki algılanış biçiminin değişken olduğunu gözden kaçırmamasına yardım etmiştir.

Tekrar etmek gerekirse, temaları ve alt-temaları düzenlemenin tek bir doğru yolu yoktur. Hangi yolu takip etmek konusunda verilecek olan karar kısmen elde edilen veri çeşitlerine bağlıdır. Lisedeki bir okul bandosunun çalışılması sırasında öğrencilerin çeşitliliğine ve tipolojilerine ilişkin elde edilen zengin ve detaylı notlar, araştırmacının öğrenci kliklerine odaklanmasına imkân vermiştir. Fakat eğer bu türlü gözlemleri yeteri kadar elde etme imkânı olmasaydı, öğrenci klikleri resmin merkezinden çıkarılacak ve yine bağlamın bir parçası ama daha arka plandaki bir bilgi olarak kalacaktı. Etnograflar için hikâyeyi en iyi hangi örneklerin anlattığına karar vermeden önce çeşitli olasılıklar üzerinde denemeler yapmak, yeniden düşünmek, değişikliklere gitmek ve bazen vazgeçmek olağan bir durumdur. İlk etapta, alan-notları yazarken olduğu gibi, düzenleme sırasında da verilen kararlar organizasyon şemasının ne kadar kapsayıcı olduğundan, bu şemanın belirli teorik ve öze dair ilgi ve tercihleri ne kadar iyi öne çıkardıklarına kadar bir dizi faktörden etkilenir.

Düşünceler: Alan-Notlarından teori oluşturmak

Etnografik verilerin analizi, ayakları yere basan kavramlar ile başlar ve çalışılan düzen veya olaylara dair içeriden bir aşinalığı yansıtır. Etnograf, alan-notlarını bir veri olarak ele alıp, göstereceği yakın ve sistematik bir dikkat ile olabildiğince fazla fikir, konu, konu başlığı ve tema üretmek arayışındadır. Bu tümevarımsal bir süreçtir.

Etnograflar, tümdengelimli bir şekilde, çeşitli olguları açıklamakta olan teoriden hareket ederek, elde ettikleri verilerin bu teorik açıklamaları desteklemesi veya çürütmesi arayışında olan diğer sosyal bilimcilerden ayrılırlar. Her ne kadar alan-notları belirli tipteki olayları – düzendeki insanlara önemli gelen veya sosyal süreçleri açıklamakta olanlar gibi- ayrıcalıklı kılıyorsa da, etnograf konuları ve fikirleri dikkatli bir şekilde birinden diğerine kayarak ve alan-notlarını aşama aşama açıklayarak ortaya çıkarmak için daha açık-uçlu bir şekilde işini sürdürür. Etnograf, diğer olasılıklara açık bir tavır takınır ve verileri incelerken görünür hale gelen konular ve süreçlere dikkatli bir tutumla yaklaşır.

Bu durum, alan araştırmacılarının mevcut teorileri tamamen görmezden gelmeleri ve notlar boyunca okumalar yaparken hiçbir teorik bağlılıkları yokmuş gibi anlaşılmamalıdır. Burada kastedilen şey, teorinin etnograf için ifade ettiği anlamın sosyal dünyadaki olaylara karşı kavramları birer birer test eden analistte olduğu gibi basit bir şekilde var olan süzülmüş bir kesinlik ya da veri; bağımsız olarak kendi başına ayakta duran teorik yeterliliğin bir ölçütü olmadığıdır. Tersine, etnografın varsayımları, ilgi alanları ve teorik bağlılıkları, etnografya yazımının her aşamasının içerisinde var olan ve hakkında yazılacak olayların seçiminden, bir olay üzerinde diğerlerinin değil de belirli bir kişinin görüşlerine vurgu yapmaya kadar bir dizi karar üzerinde etkili olmaktadır. O nedenle bu süreç, teori ile veri arasında süren, teorinin her noktaya nüfuz ettiği, sadece analizi değil sosyal olay-

ların nasıl algılanması ve ilk etapta veri olarak nelerin yazılması gerektiğini de biçimlendirdiği dönüşlü veya diyalektik karşılıklı bir oyun gibidir.

O halde alan çalışmasının amacı, var olanlardan farklı ve daha ileri veya doğrudan doğruya çalışma yapılan düzende meydana gelen faaliyetlerle ilgili bir teori üretmek değildir. Bu durum, sadece benimsedikleri bir teoriden tümevarımsal çıkarımlar yaparak hareket edenler ile değil fakat aynı zamanda yere-basan teori savunucuları (Glaser ve Strauss 1967) ile de zıtlık teşkil eder. Daha önce de belirtildiği gibi, yere-basan teoriyi benimseyenler, sadece elde ettikleri niteliksel verileri yakından inceleyerek ellerindeki bir teoriyi alanda 'keşfetmeye' ve daha iyiye doğru değiştirmeye odaklanmaktadırlar. Ne var ki böylesi bir yaklaşım, teoriyi ve veriyi iki ayrı ve kendine özgü varlıklarmış gibi ele almakta ve iki ayrı uçlara itmektedir; bu yaklaşım teoriyi ilk planda veri düşüncesi içerisinde tabiatı icabı bulunan bir şey olarak görmekten kaçınmaktadır. Fakat buraya kadar ki bölümlerde vurguladığımız gibi veri, hiçbir zaman saf halde değildir; her zaman anlamlar ile bağlı ve evvelce alınan bazı yorumlayıcı ve kavramsal kararların ürünüdür. Yere-basan teori, verilerin birleştirilmesini ve alan-notları *yazımı* sürecinin başından itibaren verilerin içerisindeki kavramların inşa edilmeleri süreçlerini önemsizleştirmektedir.

Bu bağlamda, çoğunlukla yapmaya istekli olduğumuz gibi 'teoriyi alanda keşfetmekten' bahsetmek aslında tahrif edicidir. Bir süre için alan-notlarımızı dikkatli ve yansıtmacı bir şekilde okuduğumuzda bu notlardaki veriler içerisinde 'teoriyi keşfettiğimizi' hissederiz. Fakat teori sadece veri içerisinde kendini gösteren bir şey olarak görülür ve araştırmacının yüzüne adeta çarpar; aniden ortaya çıkan bu içgörü ancak araştırmacının evvelce sahip olduğu analitik bağlılıkların, notlar içerisinde inşa edilmesiyle, yaptığı okumalara getirdiği teorik kaygı ve bağlılıkları ve gözlenen ve hakkında yazılan diğer 'benzer olaylar' ile yapılan bağlantılar nedeniyle meydana gelir. Bu nedenle, etnografın te-

oriyi keşfetmesinden çok onu yarattığını söylemek daha yerinde bir ifade olacaktır. Bunu sadece basit bir şekilde okumanın sonlandığı anlarda görüp, hakkında yazdıklarını yansıtma biçiminde yapmakla kalmaz, fakat ayrıca alan-notlarını yazarken evvelce var olan bu görme süreci boyunca da yapar.

Daha sonra ise alan çalışması içerisinde olaylar ve hareketler, ortaya çıkmakta olan anlamlı bütünün ışığında anlamlı hale gelirler. Alan-notlarının analiz edilmesi sadece verilerin neler içerdiğini bulmaktan ibaret bir mesele değildir. Tersine, burada etnograf, bazı hadise ve olayları seçer, bunlara öncelik verir ve bunları, diğerleriyle olan ilişkileri içerisinde anlayabilecek bir noktaya gelir. Alan çalışmasında, sürekli bir şekilde var olan analitik karakteri yakalamak çoğunlukla etnografın hem alan-notlarıyla ve hem de bunların analiziyle olan ilişkisine dair sıkça düşündüğümüz yollar arasında gidip gelmeler gerektirir. Bir öğrenci 'etnografik üslubunu' bulma sürecini şöyle anlatıyor:

> Başlangıçta, yazdıklarımın aldığım notların kendi hikâyelerini anlatacak şekilde olmasını istemiş ve bu şekilde hikâyeyi olduğu gibi anlattığını sanmıştım. Fakat daha sonra ise aradığım şeylerin, notların bir yerlerinde saklı olduğunu düşünmek yerine, onları somut halde ortaya çıkarmak için onlar hakkında konuşma isteği hissetmem konusunda -yani kendi fikirlerimi katma- bazı kaymalar yaşadım.

Alan araştırmacısı sadece basit bir şekilde verilerin ne anlattığını takip etmekten çok, onların anlamlı bir şeyler barındırdığını düşünür. Analiz, o kadar fazla verilerden ve oradaki verilerde neler barındığını bularak yapılan bir şey olmayıp; daha temel olarak, daha önce kaydedilmiş olan olaylar ve anlamların önemi konusunda sürekli olarak düşünerek orada neler olduğunu yaratmaktır.

7

Etnografya Yazmak

Etnograf, alan-notlarından etnografik metin yazmaya geçerken yönünü, yerel sahnelerden ve oradaki katılımcılardan, alanda kalan hesaplardan ve kurduğu kişisel ilişkilerden başka bir tarafa çevirir. Araştırmacı şimdi masasında çalışan bir yazar olarak, çalıştığı insanların gündelik tecrübelerine dair tuttuğu kayıtlarını incelemekte ve bu kayıtları, analiz edilecek, yorumlanacak ve daha geniş bir okuyucu kitlesi için düşünülen bir dokümanda yer alması için seçilecek metinler olarak alan-notlarına yeniden uyumlaştırmaktadır. Böylece, alandaki katılımcı-gözlemcinin rolünde doğal olarak fakat sessiz bir şekilde var olan, çalışılan insanlara ve dışarıdaki okuyuculara ilişkin çifte farkındalık durumu, parlak bir etnografik metin yazarken aşikâr ve zorlayıcı bir hale gelir.

Alan araştırmacıları her ne kadar dışardan farklı okuyucu kitleleri tahayyül edebilseler de, pek çoğu diğer bilim adamları için yazmaktadırlar.[1] Alan araştırmacısı belirli bir disiplin içerisinde eğitim aldıktan sonra (sosyoloji, antropoloji veya folklor gibi), mensubu olduğu disiplinin kavramsal dili içerisinde anlam

ifade eden fikirlere dayanır ve bu tür fikirleri geliştirir. Her ne kadar disiplinden gelen kaygılar, alan-notuna dâhil edilen pek çok girdiyi önceden biçimlendirecekse de, gerçek manasıyla etnografik metinler düzenlenirken alan araştırmacısı bilinçli olarak, yerel sahnelere dair disiplinin bilimsel özelliklerine uygun gelebilecek gözlemler yapar ve tecrübeler edinir. Bir yazar olarak etnograf, üzerinde çalışma yaptığı belirli bir dünyayı (veya bir bölümünü ya da özelliklerini) burayla doğrudan aşinalığı olmayan bir okuyucu kitlesinin anlayabileceği şekilde *yansıtmak* zorundadır. Bunu yapmak için alan-notlarında hikaye edilen spesifik olaylar ve mensup olduğu disiplinin ilgi alanındaki daha genel kavramlar arasında gidip gelir. Bu noktada bilimsel kurguya ve kavramlara gösterilen aşırı ilgi, gündelik yaşamın nüanslarını tahrif edecek ve muğlâklaştıracaktır; fakat bunun tersine olarak basit bir şekilde alandaki insanların kategorilerini etraflı bir şekilde onların kavramları ile yansıtmak da bilimsel camiaya, ilgisiz ve ilişkisiz metinler üretilmesine sebep olacaktır.

Bu bölümde, analitik kaygılarla, yerel anlamlar arasındaki bu tansiyonu dengeleyip, kullanma arayışında olan tamamlanmış etnografya yazmak için bir yaklaşım sunuyoruz. Biz etnografya yazmanın, her bir fikrin mantıksal olarak ve kapsamlı şekilde metinlere götürdüğü sıkıca organize edilmiş analitik argümanların düzenlenmesinden ziyade 'hikâye' anlatımı biçiminde olduğunu savunuyoruz (Van Manen 1988; Richardson 1990). Bu, etnografyalar hayali anlamda bir takım hikâye ve öykülerden oluşurlar demek değildir; burada yazar sadece, alan-notlarından dışarıdaki okuyucunun ilgisini çekebilecek anlatımlar 'oluşturmak' için edebi geleneklerden (Atkinson, 1990) faydalanmaktadır. Bu tür anlatımlar, alan-notu verileri içerisinde ayrı ayrı duran parçaların spesifik analizlerini bütüncül bir hikaye olarak kurgular. Bu hikâye, analitik fakat görece zayıf bir şekilde temalara ayrılmıştır; ayrıca alan-notları odaklıdır, yani, bir dizi analitik yorumlama ve tematik olarak organize edilmiş alan-notu metinlerine ait bölümlerden oluşturulmuştur.

Bu bölüme 'tematik anlatım' adını verdiğimiz kendine özgü etnografik hikâyeyi inceleyerek başlıyoruz. Tematik anlatımlar, ortak bir konu başlığına bağlanan çeşitli analitik temalar veya kavramlar kullanırlar.[2] Daha sonra ise alan-notu odaklı tematik bir anlatım oluşturmaya doğru ilerleyen bir dizi adımı tartışacağız. Bu adımlar, analitik temalara ilişkin başlangıçtaki ilk ifadeleri ve sonrasında tematik olarak organize edilmiş metin üniteleri ve analitik yorumlamalar oluşturabilmek için alan-notu metinlerini seçmeyi, izah etmeyi, sıralama ve düzenleme yapmayı içermektedir. Son olarak, etnografik bir eser metninin tamamlanmış olabilmesi için gerekli olan giriş ve sonuç kısımları yazmayı tartışıyoruz.[3]

Tematik bir anlatım oluşturmak

Etnograf, kodlama ve kısa-notlar yazma sırasında analitik temalar oluşturmaya ve bunları ayrıntılandırmaya da başlamıştır. Yazar, etnografik bir metin yazarken bu temalardan bazılarını çalıştığı düzende yaşanan hayat ve olaylar hakkında tutarlı bir 'hikâyeye' dönüştürür. Bu türlü bir anlatım, bütün alan-notu dizgesi içerisinden bazı küçük bölümlerin seçilmesini ve bunları, çalışılan dünyanın bir kısmını veya bir yönünü yansıtan tutarlı bir metin içerisine ilintilemeyi gerektirir.

Tematik bir anlatım yazmak analitik bir argüman yazmaktan, hem bu metni bir araya getirme süreci ve hem de nihai metin yapısı bakımlarından tamamen ayrılır. Yapısal olarak, mantıki bir argümanı yansıtan bir metinde yazar, kurallı bir tez ileri sürmekte veya daha sonra ileri sürülecek olan duruşa ilişkin, giriş bölümünde bir teklif yapmakta ve sonrasında her bir nokta delilleriyle birlikte, mantıki olarak birbirini takip eden ve teklif edilen bu tezi açıkça destekleyen bir tarzda geliştirmektedir.[4] Buna zıt olarak, etnografik bir hikâye, nihai olarak merkez fikre dair yapacağı katkıya ulaşabilmesi için varolan bir delili, entelektüel olarak inceleyerek ilerlemektedir. Her ne kadar, tematik bir anlatım ana bir fikri veya tezi ifade ederek başlamakta ise de, yazılan eser

boyunca bu fikrin daha bütüncül bir şekilde ayrıntılandırılmasına doğru ilerler. Gerçekten de, tezin daha tam ve bütüncül bir şekilde ifade edilmesi, hikâyenin sonunda en etkili biçimde yazılan esere sonuç teşkil edecek şekilde yansıtılır.

Buna ek olarak, etnografik bir hikâyenin yapısı, birbiri arkasına sıralanmış biçimde ilerleyen alan-notu alıntılarından meydana gelir. Alan-notları içerisindeki detaylar, hikâyenin en gerekli özünü teşkil eder. Yani tematik anlatımlar, alan-notlarını evvelce yapılmış noktaların örnekleri ve açıklamaları olarak değil, aynı zamanda hikâyenin ilk etapta oluşturulması ve anlatılması için yapı taşları olarak kullanmaktadırlar. Bu anlamda ana fikir, dâhil edilecek alan-notları seçiminin önceden tasarlanmasından çok kodlama ve metinlerin seçilmesi sürecinden kaynaklanmaktadır. Etnografik bir hikâyedeki alıntılar, hikâyenin merkezindeki analitik noktalar kadar açıklık arz etmezler.

Yazım süreçleri anlamında, tematik bir anlatımın oluşturulması, spesifik alan-notu hadiseleri ile daha odaklı ve tam bir şekilde ileriye doğru ilerleyen analiz arasında sürekli bir gidiş geliş gerektirir. Bu süreci hızlandırmak için geçici bir tezle veya çalışma hipotezi ile başlanmasını önermiyoruz. Bunun yerine biz, araştırmacının yazma sürecinde bile veriler hakkında yeni keşifler yapabilmesi ve analitik içgörülerini yerli görüşlere yakinen bağlı kalma talepleri ile dengelemeye devam etmesi için, yazım işlemi bitinceye kadar herhangi doğrudan bir tez formüle etmemesinde diretiyoruz. Biz, etnografın tematik bir anlatıma genel bir *konu başlığı veya soru* hakkındaki ifadeleri yazıya dökerek başlamasını öneriyoruz. Bir konu başlığı, düzende meydana gelen olaylara karşı geniş bir analitik kaygıyı veya duyarlılığı kendinde toplar. Mesela, 'bir lisede sosyal bir inşa olarak etnisite' veya 'çocuk mahkemesi oturumuna anne-babaların katılımı' bu türden konu başlığı ifadelerine birer örnektir.[5] Bu erken aşamada, başlık ifadeleri belirli bir kaygıya veya olguya işaret ederler fakat herhangi bir soru veya kaygı doğurmaz ve herhangi kurallı

bir tez veya açıklama önermezler. Bunun yerine, bir konu başlığı veya sorusu, daha genel bir odaklanmayı ortaya koyar ve yazarın alan-notlarını tutarlı bir bütün olarak birbirine bağlamaya başlamasına yardımcı olur.

Genel anlamda etnografik hikayenin başlığı, düzen içerisindeki anahtar kalıplar/örüntüler, süreçler veya düzenlemeler hakkındaki ileri sürülenler gibi, çeşitli spesifik analitik temaları içine alır. Bu nedenle konu başlığı oluşturma yollarından biri, alan-notları içerisindeki daha ilginç ve ilgili temaları ortaya çıkaracak şekilde daha önceki kodlamaları ve kısa-notları gözden geçirmektir. Bu noktada biz, ifadelerin olası temaları, açıkça ve doğrudan ortaya koyacak biçimde yazıya dökülmesini öneriyoruz. Başlangıçta araştırmacının bu temaların birbirleriyle nasıl ilişkili olduklarına karar vermek konusunda düşünmesi gerekmemekte ve yazma işlemi, sadece ilgi sahasında olabilecek temaların belirtilmesi ve netleştirilmesine yönelmelidir. Ne zaman ki ilerde kullanılabilecek çeşitli temalar ortaya çıkarılırsa etnograf o zaman bu temaların bazılarını bir konu başlığıyla ilişkilendirmenin yollarını arayacak ve sonrasında bu konu başlığıyla ilişkilenmeyen temaların çıkartılmasına karar verecektir.

Buna alternatif olarak etnograf, kodlamalarından ve yazdığı kısa-notlardan sonra ilginç ve birleştirici genel bir konu başlığı ile gelebilir. Bu durumda araştırmacılar, bu konu başlığını olabildiğince doğrudan bir şekilde yazıya dökmeli ve sonrasında, kodlamalarını, kısa-notlarını ve belki de orijinal alan-notlarını inceleyerek bu konu başlığını geliştirebilecek daha somut temaları belirlemeye çalışmalıdırlar. Mesela, çocuk mahkemelerini çalışan bir öğrenci-etnograf, "mahkeme kararlarına etki eden o anne-babalara göstereceğim" gibi bir ifadeyi yazıya döktükten sonra, ebeveynlerin ne gibi yollarla mahkeme oturumlarına dâhil olabildikleri hakkında sorular sormuştur. Sonrasında, kodlamalarını yeniden gözden geçirmiş ve iki ayırt edici kalıp/örüntü bulmuştur ki bunlardan biri hâkimin ebeveynleri, çocuklar hakkında

bilgi kaynağı olarak görmesi ve diğeri de çocuklarını kontrol etmeleri için onlardan yardım arayışına girmesidir. Daha sonra daha spesifik olan bu iki temayı şöylece yazıya dökmüştür: "hakim, zaman zaman anne-babalardan edindiği bilgileri tutuklatmak için reşit olmayan çocuklara karşı kullanmaktadır" ve "hakim ayrıca çocuklarını disipline etmeleri için ve aksi taktirde onları cezalandıracağı tehdidiyle bir bakıma aileleri desteklemektedir".

Her iki durumda da etnograf, temaları konu başlığıyla ilişkilendiren ve birbirlerine bağlayan genel ifadeler yazarak ve her bir konu başlığı için doğrudan ifadelendirmeler geliştirerek konu başlıkları ile temalar arasında ileriye ve geriye olmak üzere gidip gelmiştir. Temalar arasındaki ilişkilerin sıkı ve yakından bağlı olmasına gerek yoktur; 'tematik anlatımlarda' temalar, birbirleriyle zayıf bir ilişki içinde olabilirler. Temaları birbiriyle ilişkilendirmek ve sıraya sokmak genellikle kullanılan kelimelerde ve kavramlaştırmalarda bir değişiklik gerektirir. Net bir şekilde, kavramsal olarak olmasa bile bazı temaların diğerlerine 'uymadıkları' görülür ve bu temaların da dışarıda bırakılmaları gerekebilir. Gerçekte, ilk taslak için genel bir plan oluşturduktan sonra bile, çalışma ilerlerken ve etnografik hikaye biçimlenmeye başlarken, spesifik tematik ifadeler ve bunların karşılıklı bağlantılarını birkaç kere gözden geçirilerek değiştirilmesi oldukça yaygındır.

Bir devlet lisesinde 'sosyal bir inşa olarak etnisite' genel başlığı etrafında bir öğrencinin nasıl tematik bir anlatım oluşturmaya başladığını ele alalım. İlk olarak, bu başlığı ayrıntılandırarak yazıya döküyor: 'etnisite', "İnsanların karşılıklı ilişkileriyle durum içerisinde sürekli olarak yeniden yaratılıyor ve değişime tabi tutuluyor." Sonrasında, ele almak istediği bir dizi spesifik temayı veya konuyu yazıya döküyor. Son olarak ise, bu temaları gösterebilmek için, aşağıdaki sıralama ile metnin beş bölümünü, her biri bir temaya odaklanacak şekilde yazıya döküyor:

1. etnisitenin okullardaki farklı kullanım biçimlerine dair genel bir görüş sunuyorum.
2. içeriği bazı değişkenlikler göstermekle birlikte, farklı sosyal ve etnik grupları tanıyan ve bunlara göndermeler yapan öğrencileri gösteriyorum.
3. siyah etnik kimliğinin nasıl kullanıldığını ve siyah sosyal grupların etnik sınırlarını ne şekilde sürdürdüklerini inceliyorum.
4. başka insanların estetik özelliklerini (beyazların siyah stilleri kullanımı), sınırların açıklanması şeklinde kullanan insanları tartışıyorum.
5. etnik uyuşmazlığı kültürel farklılıklar doğuran bir süreç olarak analiz ediyorum.

Bütün bu temaları oluştururken etnograf, değişik durumları isimlendirmekten daha fazlasını yaparak; daha temelde, ilişkili olgular arasındaki karşılıklı bağlılığa ve ayırt edici özelliklere işaret etmektedir. Örneğin, öğrencilerin 'değişik sosyal ve etnik grupları' nasıl tespit ettikleri ve onlar hakkında neler konuştuklarına ilişkin tema, sadece bir dizi etnik (ve sosyal) grupla ilgilenmekle kalmıyor ve aynı zamanda başkalarına atfedilen etnik kimlikleri de ele alıyor; buna zıt olarak, 'siyahların etnik sınırlarını nasıl korudukları' hakkındaki tema, topluluk üyelerinin kendi etnik kimliklerini nasıl oluşturduklarını incelemeyi barındırıyor. Burada araştırmacı ayrıca olgular arasındaki önemli bağlantıları da belirtiyor; örneğin, 'siyah stiller kullanan beyazları' ortaya çıkarması, ondaki, siyahların etnik sınırlarını korumalarına olan ilgiyi genişleten ve ayrıntılandıran, birbirinin alanına geçen ve muğlâklaşan etnik sınırlar hakkındaki ilgisini ele veriyor.

Etnograf, bir başlık ve spesifik bazı temalar toplamak için bazı tercihler yapmak zorundadır. Alan araştırmacıları genellikle herhangi bir çalışmada kullanabileceklerinden çok daha fazla tema elde ettiklerinin farkına varırlar. Esasında, bir hikâyenin oluşturulma süreci, araştırmacıda var olan kişisel ve disiplininden gelen kaygılarla örtüşen ve bir dizi belirli alan-notu içinde tekrarlanan bazı temalar içerisinden birini seçmektir. Etnograf bu temaları ve verileri seçip, birbirleriyle ilişkili kılarken, kaçınılmaz bir biçimde diğer temaları ve verileri en azından söz konusu olan çalışma için görmezden gelecektir.

Etnograf, bir konu başlığı oluşturup sonrasında temaları bir hikâyede bir araya getirirken, çoklu bir ses ve görüş açısını çalışmaya dâhil edebilmek için her türlü çabayı göstermelidir. Bunu yapmak, bir başlığın veya temanın nasıl adlandırıldığı ve oluşturulduğuna dair, dolaylı olarak bazı sesleri ve görüş açılarını imtiyazlı bir hale koyup, diğerlerini dışarıda bıraktığı için, çoğunlukla, konu başlıklarının ve sonrasında gelecek olan ilişkili temaların seçilmesine ve kurgulanmasına özel bir dikkat göstermeyi gerektirir. Örneğin, evde çalışan işçiler ile bunların işverenleri arasındaki ilişkiyi çalışan bir öğrenci başlangıçta etnografyasında bu durumu 'adam tutma' olarak başlıklandırmıştır. Fakat 'adam tutma' olayları işverenin bakış açısından kurgulamakta, 'güvenilir' ve 'itimat edilebilecek' bir işçi bulma konusundaki kaygıları ayrıcalıklandırmakta ve öne çıkarmaktadır. Burada 'adam tutma' başlığı dolaylı bir biçimde evde çalışan kişiyi ve onun 'iş bulmak' veya 'işçi olarak tutulmak' için yaptıklarını göz ardı etmektedir. Oysaki daha ilişkili bir kurgulama –örn. 'adam tutma durumu' gibi- hem işverenin ve hem de çalışan kişinin görüş açılarını içermeliydi.

Aşağıdaki bölümlerde, alan-notlarını etnografik metinlere dönüştürme yollarını göstermeye çalışıyoruz. Genel bir konu başlığına ilişkin başlangıçta var olan bağlılığı ve bu süreci besleyen çeşitli başlangıç temalarını bilmekle birlikte, biz, bir etnografik hikayenin tamamlanması için, etnografın alan-notlarını nasıl ayrıntılan-dırdığı, spesifik olarak belirttiği, ve alıntılar yaptığı -ortak bir temayla zayıf bir şekilde ilişkilenmiş olabilseler de- üzerinde duruyoruz.

Alan-Notlarını Etnografik Metinlere Dönüştürmek

Atkinson (1990:103) etnografik bir metnin 'ikna gücü'nün "somut örnekleme ile daldan dala atlayan yorumlamalar arasındaki karşılıklı etkileşimden" geldiğini ileri sürmektedir. Biz, bu türlü *alan-notu merkezli metinlerden* oluşan, alan-notundaki küçük parçacıklara kadar emerek ve hep onlara yakın kalarak oluş-

turulmuş hikâyelerle ilgili kaygı duymaktayız. Etnograf, böyle bir metin yaratabilmek amacıyla, analitik konulara bağlanmaları için yerelde meydana gelenleri kavramsallaştırmalıdır; fakat aynı anda yeniden yapılan bu kurgulamaların, yereldeki insanların kategorilerini tahrif etme ihtimaline karşı duyarlılığını da korumalıdır.

Alan araştırmacısı, bu sürece başlamak için gerek duyduğu, bir hikâye çizgisi oluşturabilecek potansiyeldeki alıntıları bulmak için hikâyeye ilham veren alan-notlarına dönmelidir. Etnograf, ilk olarak alan notu verilerinin çeşitli parçalarını tespit eder ve daha sonra bu alıntılar hakkında yoruma dayalı açıklamalar yazar; buna ek olarak da analizin hikâyenin özünü teşkil eden alan notlarını öne çıkarması ve ayrıntılandırması için her bir alıntıyı ve açıklamaları düzenler. Son olarak, araştırmacı söz konusu bu alıntı-açıklamalar kısımlarını etnografya içerisindeki tutarlı bölümler içerisinde organize etmelidir; yani, bütün bunları, okuyucunun ele alınan konuları ve insanları olabildiğince tam anlamasına imkân veren mecburi bir hikâye çizgisi oluşturan bir ardıllık içinde sıralamalıdır.

Alan-Notu Alıntılarının Seçimi

Alan-araştırmacısı, kafasında bir dizi temaları içeren bir başlık ile anahtar konularla en ilgili olan temaları ortaya çıkarmak için kodlanmış alan-notları dizisine dönebilir. Ortaya çıkmakta olan etnografik hikâyenin yapı taşlarını oluşturacak olan alan-notu alıntıları yaratarak bu çeşit notlara döner. Bu bölümde, hangi alan-notlarının alıntı olarak kullanılması konusunda bazı rehber prensipler öneriyoruz.

Alan-notu alıntılarının seçimi sadece basit bir şekilde 'en ilginç örneklerin toplanması'ndan ibaret değildir. Tersine, nihai metinde hangi alan-notlarını dâhil etmek istediğine karar verirken etnografın kafasında çok çeşitli sebepleri vardır. Mesela bir düzene ilişkin bilgi verirken, bir alan araştırmacısı, alan-notlarını, o düzendeki tipik durumları ve tekrarlanan davranış kalıpları-

nı/örüntülerini çok yerinde bir şekilde örneklediği için seçebilir. Benzer şekilde, bir başka alan araştırmacısı, ortak alanda meydana gelen olayları veya ilgileri açıklayan alan-notlarını tercih edebilir. Bu alıntılar, daha spesifik analitik temalar sunabilir veya alışılmışın dışında önemli değişkenlikleri ortaya koyabilir.

Bunun yanında, etnografın alan-notlarını, canlandırma ve ikna etme nitelikleri nedeniyle de seçtiği olur. Bir alıntının tercih edilme sebebi, o alıntının geçip gitmekte olan veya ender görülen bir anı yansıtması olabilir-ıstıraplı bir durum yaşayan bir kişi veya dokunaklı bir anın içindeki iki kişi gibi. Veya bir alan-notu betimlemesi, okuyucuları canlandırılan sahnelere dâhil etmesi veya bu konuda onları ikna edici olması, sesleri iyi duyurması ve etnografın meydana gelen eylemler üzerindeki görüş açılarını anbean ortaya koyma konusunda daha iyi olması gibi nedenlerle tercih edilirler. Genellikle, hareketleri ve sesleri yakın ve canlı betimlemeler sunarak resmeden alıntılar okuyucuyu o sahnenin içerisine götürür ve bu sayede okuyucuya araştırmacının gözlediklerini hayal etme ve temsilen tecrübe etme imkânı verirler. Buna zıt olarak, canlı detaylardan yoksun 'yetersiz' bir alıntı, görüntü ve sesleri okuyucunun canlandırmasından çok yazarın yorumlamalarına dayanacağından ikna etme konusunda başarısız kalacaktır. Buna ilaveten, kendiliğinden oluşan diyalogları aktaran alıntılar çoğunlukla ikna edici bir biçimde topluluk üyelerinin kaygılarını ele verirler. Okuyucu, bir sohbetin içerisinde birbirlerine cevap veren insanları duyarak, bu kişilerin her birinin söylediklerinden hareketle kendi yorumlamalarını çıkartabilir. Etnograf, böylesi bir diyalog ile karşılıklı ilişkilerin içerisinde varolan müzakere özelliğini yansıtmaktadır – böylece sadece bir sonucu bildirmekten öte sürecin kendisini ortaya koymaktadır. Bu nedenle işin ehli bir yazar, çalıştığı insanlara ait farklı görüşleri ve ilgileri açığa çıkaran alıntıların arayışında olacaktır.

Canlandırıcı alıntıları seçerken, etnografın kafasında kesin bir analitik fikir olması gerekmez. Fakat çoğu durumda bu türlü alıntılardan analitik önem çıkarma noktasına gelir. Bir etnograf,

belirli bir yazılı açıklamanın meseleyi ortaya koyup koymadığı konusunda kendi sezgilerine güvenir fakat ne yaparsa yapsın, bunun neden öyle olduğunu o an için net bir şekilde açıklayamaz. Bir alıntının neden ve nasıl canlandırıcı olduğu konusundaki kusurları ortaya çıkarmaya devam ederken, yer değiştirme veya anlatma nihai olarak daha derinlikli ve daha içgörülü yeni bir hikâyeye götürebilir.

Etnograf, tematik bir anlatım inşa ederken, bir taraftan da spesifik olarak kavramları yansıtan ve bu kavramlara özel olarak işaret eden veya onları ayrıntılandıran yollar öneren alıntıların arayışındadır. Alıntıların seçimi ve konumlandırılış şekli ortaya çıkmakta olan hikâyeyi netleştirir ve ona içerik kazandırır. Etnograflar yeni alıntılar bulup, inceledikçe, fikirlerini daha fazla netleştirirler ve sonra daha önce görmezden geldikleri başka alıntıları yeniden ele alırlar. Bütün bu içgörüler çoğu zaman kendiliğinden oluşur; bir tema veya kavramı netleştirdikçe, bununla ilgili alan-notları içerisinde başka bir yerlerde kaydedilmiş olan bir örnek analitik olarak ilintili olduğundan hemen akla gelir ("buna ilişkin bir başka örnek daha hatırlıyorum!"). Ve bu veri parçasının bulunması ve incelenmesi sırasında etnograf ana fikri daha ileri bir şekilde tadil edebilir. Alan-notlarına ve artık ilgili olabilecek başka alıntılar için başlarda yazdığı kısa-notlara yeniden bakar.

Bu noktada kritik başlama yeri, güncel olarak ilgi gösterilen temalara dair yazılmış kısa-notları ve belirli kodlamaları içinde barındıran alan-notu parçacıklarının ateşlenmesi olabilir. Evvelce temalarına göre ayrılmış bu alan-notu açıklamalarına (ve bununla ilgili kodlama ve kısa notlara) dönmek, bunları incelemek, ilgili olanları alıntılamak önemlidir. Örneğin, aile içi şiddetten korunmak için başvurularda bulunan kadınlar üzerine yapılan bir araştırma projesi, bir arkadaşın veya bu süreci kolaylaştıran bir destekçinin rolüne odaklanmıştır. Aşağıdaki alan-notu etnografın bu sürece ilişkin ana boyutlarını anlamasında belirleyici bir rol oynamıştır:

Julie.Peters, benim beşinci müşterimdi. O, Kafkas bir polis memuru ile evli 24 yaşında Kafkasyalı bir bayandı. Kocası, onu hiç dövmemişti ama bir keresinde yüzüne silah doğrultmuştu ve boğazını sıkmıştı ve sürekli olarak onu sözle taciz etmişti. Julie, bu durumu çoğu zaman konuştuğu arkadaşı Tina'ya açmıştı. Julie'nin oldukça sessiz ve kafası meşgul bir insan olduğunu söyleyebilirim. Tina Julie'nin gerçekten 'dağıldığını' ve günden güne saçlarını kaybettiğini söyledi.

Julie: Sadece kocamın işini kaybetmesini istemiyorum. Biliyorsunuz o bir polis memuru.

Mülakatı yapan kişi: onun hakkında endişelendiğinizi biliyorum, fakat isterseniz onun hakkında endişelenmeyi daha sonraya bırakalım. Önce seni düşünelim.

Julie: Evet biliyorum, haklısınız.

Tina: İçeri gelmesi epeyce zaman aldı. Onu konuyu açması için zorladım. Bu sabah ağlayarak beni aradı ve ben de ona 'Buraya kadar, artık gidiyoruz' dedim.

Buradaki arkadaşın, kocasından şiddete maruz kalmamak için kadını yasal yollara başvurması konusunda desteklemesi aslında tipik bir destekçinin 'mağduru' yasal bir çare araması için yönlendirmesi sürecini yansıtmaktadır. Koruma altına alınmak için yapılan başvurularda arkadaşların aktif katılımlarıyla ilgili alan-notları önceden görülmekle birlikte, bu alan-notu ile yasal ve diğer bürokratik işlemlerde 'üçüncü şahısların katkısı' billurlaşmıştır.

Genellikle, bir alıntı hafızayı sarsabilir, 'benzer nitelikteki' diğer örnekleri veya olayları hatıra getirebilir ve böylelikle ortak bir tema ile alakalı bir alıntı kümesinin toplanması için bir başlama noktası sunar. Veya etnograf, 'aynı şeye' ilişkin alıntılara bakarak, kodlamaları ve alan-notlarını sistematik olarak incelemeye başlayabilir. Bir kimse daha sonra bu alan-notu verileri yığını içerisinde bir düzen veya ortak bir kalıp/örüntü not edebilir. Mesela, gözetim altındaki çocukların ilerlemelerinin görüşüldüğü mahkeme oturumlarını çalışan bir alan araştırmacısı, yargıçların düzenli olarak ebeveynlerin, çocuklarının davranışları konusundaki görüşlerine başvurmakta olduğunu gözlemiştir ve bu durum aşağıdaki örnekte gösterilmektedir:

Yargıç Smith sessiz fakat kesin bir tavırla [küçük çocuğu] cevapladı: "Ben sana iyi notlar almanı söyledim... Fakat sen iyi notlar almadın... Ben ayrıca sana annenin söylediklerini yapmanı söyledim." Daha sonra anneye dönerek soruyor: "Söylediklerinizi yaptı mı? Yapmadı mı?" Kadın oğluna bakarak cevapladı: "yapmadı. Ben ona okula gitmesini söylediğimde gitmedi..."

Etnograf, bu türlü örnekleri toplayarak bir tema içerisindeki nüansları görebilir ve belirli alıntılara dair yorumlarını daha da inceltebilir.

Bunu yapmak için etnograf, gözlediği ve hakkında yazdığı örnekler arasındaki *farklılık* arz eden konuları ele alarak başlayabilir. İlk etapta, farklı alan-notları içerisinde görülen *bir tema veya kalıp/örüntü içerisindeki değişkenliklere* bakabilir. Örneğin, aile içi şiddet nedeniyle koruma altına alınma başvurularında arkadaşların veya destekçilerin rolü üzerine çalışan bir araştırmacı ilk olarak, aktif bir şekilde görüşmelerde bulunan destekçilerin olduğu örneklere bakabilir ve ikinci olarak da destekçilerin daha az yer aldığı, daha ikincil bir rol oynadıkları örnekleri değerlendirebilir. Benzer şekilde bir kimse, çocukların olumsuz davranışları konusunda yargıcın sorularına karşılık ebeveynlerin ne cevap verdikleri konusunda farklılıkları gösteren alıntılara bakabilir. Böylece etnograf, annenin çocuğuna dair sözüne uymadığını söylediği alıntı ile aşağıda yer alan, annenin kızının sözüne uyduğunu ya da -en azından bir dereceye kadar- olumsuz davranışların asgari olduğunu söylediği alıntıyı yan yana koyabilir:

Genç bir kız avukatın sol tarafında oturuyordu. Annesi kapıya en yakın tarafta bir sandalyedeydi. Yargıç Smith doğrudan kızının neler yaptığını sordu. Kadın evde 'kızıyla' herhangi bir probleminin olmadığını fakat okul konusunun 'problem' olduğunu söyledi.

Benzerlik bağlamı içerisindeki değişkenliklerin ele alınması, alan araştırmacısına daha ileri karşılaştırmalar yapabilmesi ve böylece ilgili başka ek alıntılar oluşturması konusunda yardım eder.

İkinci aşamada ise, etnograf bu sayede daha derin farklılıklar içeren başka ek alıntılar seçebilir. Burada, araştırmacı *daha önce ortaya çıkarılan bir kalıpla/örüntüyle zıtlık teşkil eden* örnekleri aramaktadır. Mesela çocuk mahkemesindeki oturumlarda, herhangi bir etnograf yargıcın, evlatlarının olumsuz davranışlarıyla ilgili olarak ebeveynlerin görüşlerini almak için herhangi bir soru sormadığı bir alıntıyı seçebilir. Böylesi alıntılar, ilk etapta ilişkilere dair varolan bir kalıbı/örüntüyü biçimlendiren veya sınırlandıran koşulları açığa vurmaya başlayabilir. Çocuk mahkemesi düzeninde, bu durum anne-babaların bir şekilde gözden düşürüldüğü veya çocukların hapsedilmesinden vazgeçilen bir sonuç çıkması durumlarında oluşabilir.

Bu süreçte etnograf, bütün anahtar boyutları, kalıpları/örüntüleri veya ayrımları yazıya dökmelidir. Her ne kadar bir alıntıyı kodlayan bir ifade veya kelime belirli bir fikir çağrıştırsa da, yazarın kafasındaki düşünceler çoğunlukla cümleler halinde yazıya dökülünceye kadar belirsiz kalır. Yazar fikirlerini yazıya dökerken aynı zamanda yorumları üzerinde de düşünüp taşınmaktadır. Son tahlilde, kesin olmayan fikirlerini, yazacağı son metinde daha açık bir şekilde ayrıntılandırmış hale sokarak bileylemiş olacaktır. Fakat araştırmacı şu aşamada, mantıksal bağlılıktan çok, içerik zenginliği ve akıcılık amaçlamaktadır ve bu nedenle, kesin formülasyonları ve ifadeleştirmeleri sonradan yazmak üzere bir tarafa bırakmaktadır. Soruşturmakta olduğu tema içindeki istisnaları ve değişkenlikleri tamamıyla keşfetmeye çalışmaktadır.

Bu süreç boyunca etnograf, ortaya çıkmakta olan metne ilişkin genel algısını sürekli olarak inceltir. Bu arada etnografya çalışmasının ana fikirleri, çoğunlukla başlardaki kodlamalar sırasında ortaya çıkartılan temalar veya saptanan bir konu başlığı olarak netlik kazanır. Diğer bazı etnograflar, ana fikirleri alıntıları seçtikleri sırada netleştirmektedirler. Ve bazı yazarlar içinse, ana fikrin odağa yerleşmesi konusu, ancak seçilmiş alıntılar üzerine açıklamalar yazmaya başladıklarında başlanan bir iştir.

Bununla birlikte, pek çok etnograf temel tezi ve kesin odağı nihayet, giriş bölümünü yazarken belirlemektedirler. Bu arada, ana fikre ilişkin kesin olmayan bir ifadeyi yazıya dökerken etnograf, metnin genel odağını ve yaptığı etnografik hikâyenin ne anlatacağını biçimlendirir. Fakat bu kesin olmayan, ana fikir --ki henüz kontrol edilen bir tez ifadesi değildir- alan-notlarının irdelenmesi sürecinde ve metnin bazı bölümlerinin tadil edilmesi sırasında genellikle değişime uğrar.

Alan-Notlarının İrdelenmesi İçin Çeşitli Seçenekler

Bir sonraki aşama olarak etnograf, kafasındaki bir hikâye, bir dizi alan-notu alıntıları ve elindeki başlangıç kısa notları ile her bir alıntıyı irdeleyen ve diğerlerine bağlayan daha ayrıntılı analitik açıklamalar düzenlemeye başlar. Bu şekilde, analitik yorumları alan-notu alıntıları ile birleştiren yazılı bölümler oluşturarak hareket etmek, parça parça, tutarlı ve alan-notu odaklı bir hikâye oluşturulmasını sağlar.

Etnograflar, alan-notu alıntılarını ve yoruma dayalı açıklamaları yaratırken ve yansıtırken iki farklı metinsel strateji kullanırlar. Bunlardan biri olarak, entegre edici strateji, yorum ile alıntıyı iç içe geçirmekte; alan-notunun nerede bittiğini ve yorumun nerede başladığını belirtmek için, metni kağıt üzerinde, girintili yazma veya tek boşluk bırakma gibi olabildiğince az işaretlemeler ile oluşturmaktadır. Buna bir örnek olarak aşağıda, havai fişek ve benzeri araçları yasal olmayan şekilde evde üretip bunu kullanan kişi demek olan, amatör bir havai fişek göstericisinin çalışma malzemelerini edinmesine dair açıklamayı ele alalım:

> Havai fişek göstericisi tarafından temin edilen ikinci bir yüksek-nitelikli patlayıcı kategorisi, askeri ve endüstriyel amaçlarla kullanılan dinamit ve çeşitli sıvı ve plastik patlayıcılar gibi şeyleri içerir. Bazı yerlerde dinamitin temin edilmesi oldukça kolaydır. Öğrendiğime göre komşu eyaletlerden birinde 18 yaşını geçmiş herkes 'uygun amaçlarla' kullanmak üzere belirli miktarda dinamit edinebilmektedir. Çalışma süresince, bu eyalete yaptıkları gezide Arnold, Russell ve Hank, başka şeylerin yanı sıra sekiz rulo patlayıcı satın aldılar. Arnold "onlara çalışmakta olduğumuz bir maden ocağı olduğunu ve tek amacımızın tıpkı

eğlence için havai fişek kullanmak gibi bu dinamitleri orada kullanmak olduğunu söyledik" dedi. Ayrıca, patlayıcıları aldıkları eyaletten kendi eyaletlerine taşıma riskini almamak için orada uzak bir bölgede patlattıklarını da aktardı.

Burada etnograf, alan-notlarını, açıklamak ve kayıt altına almak için seçmek ve üzerinde yeniden çalışmak amacıyla iddia edilen bir kalıbın/örüntünün 'modeli' (Atkinson 1990) ve örnekleri olarak kullanmaktadır. Bunun sonucu olarak, alan-notları ve fikirler tek bir ağızdan yazılmış, birleşik ve akıcı metinler haline gelmiştir. Yazar geçmişte kaydedilmiş alan-notları ile o anki yorumlar arasındaki farklılıklara değinmiyor ve bunun yerine, bu kaymayı 'örneğin' veya 'durumu anlatan bir epizot olarak' gibi geçiş ifadeleri ile belirtiyor.

Buna zıt olarak, alıntı stratejisi, girintili ve/veya italik yazarak, alan-notunu beraberindeki açıklama ve yorumlardan seçip çıkartarak, görülecek şekilde işaretlemektedir. Aşağıda, 'otistik müşterilerin içinde yaşadıkları topluma uyum sağlamaya çalışırken yaşadıkları'na dair etnografik bir bölümden yapılan alıntıyı ele alalım. Yazar, ilk olarak komşuların zaman zaman bu tür kişilere 'damgalayıcı bir tutumla' davrandıklarına işaret ederek başlıyor. Daha sonra ise şu alıntıyı sunuyor:

Her ne kadar damgalayıcı bir tarzla da olsa, toplumdaki insanlar zaman zaman müşterilere çok daha kucak açıcı davranmaktalar. Bir bowling merkezinde barmen, John'a yardım etmek istemiş fakat yardım yerine daha çok onu yönetmeye çalışmıştır:

John'la bir kahve içmek için bowling merkezine gittim. John barın arkasındaki adama "çok büyük bir kahvesinin" olup olmadığını sordu. Adam ona bir fincan kahve verdi ve sonra, John parasını ödeyeceği sırada adam parayı almayarak John'un eline sıkıştırdı ve "geçen yıl doğum gününü unutmuştum, Mutlu Yıllar" dedi. John parayı cüzdanına koydu ve adama teşekkür etti. Arabaya geldiğimizde John, "bugün benim doğum günüm. Bir şeyler alayım da parti yapayım." John bir başka durum içine girinceye kadar bu sözleri tekrar etti.

Barmen John'a olumlu bir destek vermiş olmasına rağmen, o ayrıncı bir şekilde davranmıştır. John yaşadığı toplumun bir 'parçası olmaya' çalışırken aldığı cevap onun dışarıda bırakıldığı şeklinde oluyor. Burada, barmenin ona olan 'özel davranışı' onun John'u 'özel' –farklı- desteği hak eden veya destek ihtiyacında olan biri olarak gördüğünü gösteriyor. Barmen iyi bir şey yapma

çabasıyla, içinde yaşadığı topluma asgari uyum sağlamak için çok çalışmak zorunda olan bir kişiyi aslında farklı olarak damgalayıcı davranıyor.

Burada, özellikle belirtilen bu örnek yazarın başlık cümlesi olarak ortaya koyduğu daha analitik olan ifadeyi netleştiriyor. Alan-notu betimlemesi okuyucuyu yazarın yaptığı analiz ile ikna olmaya meyilli hale getiriyor. Bu etnograf, yaşanan ilişkinin, John'un toplumun parçası olmaya çalışması, barmenin verdiği olumlu destek ve özel davranma biçiminin tam anlamıyla damgalayıcı bir etki yaratması gibi çeşitli özelliklerini ele alarak, alıntıyı izleyen analitik açıklama ile başlangıç noktasını genişletiyor.

Alan-notu, girintili yazıldığı için alıntı olduğu hemen anlaşılıyor. Görsel plan biçimi, betimleyici ve analitik yazım arasındaki söylem zıtlığını daha da artırıyor. Bunun yanında, etnograf hem alıntıda resmedilen yaşananları betimleyen bir alan-araştırmacısı olarak ve hem de şimdi bütün bu olayları okuyucuya anlatan bir yazar olarak iki farklı sesle konuştuğundan ayırt edici bir biçimde diyaloglu bir metin oluşturuyor.

Dahası, alıntıları, yaptığı açıklamalardan görsel olarak ayırması şeklindeki sunum biçimi alan-notu alıntılarını alandaki olaylara yakın bir şekilde, geçmişte düzenlenen açıklamalar olarak kurgulamaktadır. Bu anlamda alıntılama, sonradan yapılacak olan yorumlamalarla zıtlık teşkil edecek bir şekilde, alan-notunu oluşturan parçacıkları bir 'delil', ya da 'orijinal olarak kaydedilen' olarak biçimlendirmektedir. Gerçekten de, meseleyi açıkça ifade eden alıntılar yoluyla etnograf, "Burada duyup, gözlediklerimi; burada ise *şu anda* yaptığım çıkarımları aktarıyorum." diyerek okuyucuya dönük bir tutum benimsemektedir.

Pek çok etnograf, bu seçeneklerden birini ya da ötekini benimsemekte ve bunu, yazdıkları metin boyunca tutarlı bir şekilde kullanmaktadırlar. Fakat hem entegre edici ve hem de alıntılama stratejilerini farklı yazma amaçları için farklı yerlerde kullanmak mümkündür. Entegre edici yöntem, alan-notu verilerinin daha

yumuşak, tematik olarak daha odaklı bir şekilde yansıtılmasını sağlar. Elde bulunan argüman veya konuyla ilişkili olmayan alan-notu, asıllarının bölümlerini yoğun bir şekilde yeniden düzenleyeceğinden, yazarın pek çok fikri, veciz bir şekilde, odaklanan bir tutumla yazmasına izin verir. Dahası, entegre edici yöntem, daha uzun, devamlılık arz eden alan-notlarını yansıtmak için özellikle uygundur: karmaşık arka plan özellikleri ile genişletilmiş epizotlar devamlılık arz eden tek bir hikaye olarak aktarılabilir. Bu sebeple, bu strateji, birinci şahıs anlatımın tutarlı kullanımını kolaylaştırır ve buna bağlı olarak daha esnek ve yansıtmacı açıklamaların olduğu anlatımı teşvik eder. Son olarak, entegre edici strateji ayrıca, bir konu veya kalıba/örüntüye ilişkin olarak tutarlı bir genel bakış oluşturmak için, alan-notu kayıtları içerisinde farklı farklı yerlerde dağınık halde bulunan oluşları ve gözlemleri bir araya getirmek için de kullanışlıdır.

Bunun aksine olarak alıntılama stratejisi, önceki betimleme ve detayları, kapsamlı bir yeniden düzenlemeye yer vermeden, bir anlamda okuyucunun analitik ve yorum olarak öne sürülenlere ilişkin 'dayanakları' kendi kendilerine görmelerine imkân vermek için, muhafaza eder. Alıntılama yöntemi alan-notu ile alıntıyı metinsel olarak birbirinden ayırmak suretiyle, okuyucuyu, öne sürülen yorumların bozulmuş olup olmadıklarını, oluşturulmalarını ve dayanaklarını değerlendirmeye davet eder. Açıkça görülmektedir ki, bu strateji, alan-notu alıntılarının nihai olarak yapılan yorumlamanın öncesinde ve belki de ondan bağımsız olarak toplanan bir 'delil' olarak yansıtmaktan kaynaklanan retorik etkiye dayanmaktadır. Son olarak, alıntılama stratejisi, açıklanmayan detayların ve alanda gözlenen olayların niteliklerinin en üst düzeyde yansıtılmasına imkân verir. Etnograflar, metne dâhil ettikleri alan-notu alıntılarının bütün yönlerini açıklamaya ihtiyaç duymaz ve uygulamada da böyle yapmazlar. Bunun yerine çoğu zaman olayların ve olayların geçtiği sahnelerin kendi kendilerini anlatmalarına izin verirler. Etnografın tartışmak ve analiz etmek için seçtiğinden daha fazlasını barındıran bu türlü alıntılar,

etnografik metinlere derinlik ve yapı kazandırırlar. Gerçekten de, bütün bu incelenmeden bırakılan nitelikler ve detaylar okuyucuların, betimlenen ve analiz edilen olayları ve sahneleri zımni olarak anlamalarına katkı sağlar. Bu stratejide, alıntılar ikna edici oldukları kadar canlandırıcı da olur ve böylece etnografik hikâyede çarpıcı, merkezi ve anahtar yazımlar olarak yer alırlar.

Yöntem ve diğer farklılıklara rağmen entegre edici alıntılama stratejileri, alan-notu bölümlerini analitik açıklamalarla birleştirmek gibi ortak bir amacı paylaşırlar. Bu anlamda, her ikisi de alan-notu verisi ile analizi birleştiren tutarlı bölümler yazmayı içerirler. Şimdi, bu türlü alıntı-açıklama bölümlerinin oluşturulmasında var olan spesifik yazım süreçlerini ele almak istiyoruz.

Alıntı-Açıklama Bölümleri Oluşturmak

Analitik fikir ile alıntı arasındaki karşılıklı etkileşimi en üst noktaya çıkarmak için alan-notu merkezli analitik bir açıklama bir dizi şey yapar. *Analitik bir nokta* üzerinden dikkati yoğunlaştırır; ilgili *intibak ettirici bilgiyle* ortaya çıkarılan *betimleyici alıntı* üzerinden örnekleme yapar ve ikna eder ve *alıntı içerisindeki detaylara dayanan açıklamalar* üzerinden fikirleri ortaya çıkarır ve geliştirir. Biz, *alıntı-açıklama bölümü* kavramını, etnografik yazım içerisindeki bu temel bileşeni nitelendirmek için kullanıyoruz. Bütün bu bileşenler, her ne kadar bazı örneklerde, belirli bir alan-notu veri parçası etrafında yapılandırılmış olan tek bir paragraf içerisinde birleştirilse de, başka örneklerde alıntının tam anlamıyla açıklanması birden çok paragraf yazmayı gerektirebilir. Bu bölümde, etnografların alıntılama stratejisini kullanarak bu türlü bölümleri nasıl yazdıklarını inceliyoruz; bununla birlikte entegre edici stratejinin prosedür içerisinde genellikle sadece küçük değişkenlikler barındırdığına işaret ediyoruz.

Homoseksüel ve lezbiyen öğrencilerin bulunduğu bir lisede kantin önündeki olup bitenleri içeren bir etnografyadan alınan aşağıdaki alıntı-açıklamaları ele alalım. Onu takiben de, öğrencilerin son derece ince bir şekilde, 'seksüel ilişkilere' giderek (bu-

rada yazar 'seksüel ilişkilere' dair çok tipik bir hadiseyi aktarıyor ve yorumluyor) öğretmenlerin rolünü ve gücünü kırmalarının anlatıldığı bölümün temasını ortaya koyan bir paragraf yer alıyor. Daha sonra ise bu kısma geçiyor:

analitik nokta dahası, öğrenciler bazen görevlilerin bilgi amaçlı yorumlarını seksüelize ederek onlardan daha güçlü bir şekilde konumlandırıyorlar.

intibak ettirici bilgi Aşağıdaki alıntı, öğretmen Michael ve öğrenci Mark arasındaki bir diyalogdan alındı:

alıntı Michael odadan çıktıktan az sonra, Chris ile bir şeyler konuşup geri gelerek Mark'a baktı ve "Benimle gel, Mark" dedi. O sırada kendisine ait eşyalarını sırt çantasına koymakta olan Mark, Michael'a doğru arkasını dönerek "Seninle gelmek istemiyorum" dedi. O bunu söylerken Chris'e baktı ve hafifçe gülümsedi. Diğerleri [bütün öğrenciler] gülüştü.

analitik açıklama bu alıntının özel öneme sahip çeşitli yönleri bulunmaktadır. Birincisi, yorumların oluşma sırasıdır. Öğretmenin emir kipiyle söylediği 'benimle gel' cümlesi onun bir personel olarak otoritesini göstermekte ve daha sonra Mark'ın yaptığı seksüelize etme hareketi ise bu otoriteyi zayıflatmaya çalışmaktadır. İkinci olarak, burada Mark sadece onun otoriter emirini reddetmemekte, aynı zamanda Michael'ın açıklamasına geri çevirdiği seksüel bir çağrı gibi davranarak statüsünü daha da güçlendirmektedir. Öz olarak Mark, görevlilerin 'ileri gitmesini' engelleyerek kendisini, var olan iki 'potansiyel eş' arasında daha güçlü olan olarak konumlandırmıştır. Son olarak bütün bunlar bu ilişkinin sonucunu hayli etkileyecek biçimde bütün öğrencilerin önünde gerçekleşmiştir. Diğer öğrenciler Mark'ın yorumuna gülerken aslında eğer yalnız olsalardı Michael'ın görmezden gelemeyeceği hususa ilişkin olarak Mark'ın söylediklerindeki seksüel içeriği de kabul etmiş olacaktılar. Diğer bir deyişle, öğrencilerin gülüşmesi, Mark'ın yorumundaki seksüel içeriği gerçek ve görevli olarak Michael için önemli sonuçlar doğurabilecek bir hale getirmektedir.

Yazar bu bölüme, öğrencilerin görevliler tarafından verilen emirleri bir yeniden tanımlama ve reddetme aracı olarak kullanabildikleri seksüelize etme konusunu ele aldığı *analitik nokta* ile işe başlıyor. Bu ifade sadece daha önceki paragraflarda yer alan fikirler ile bağlamakla ve böylece bölümün temasına ve etnografyanın genel hikâyesine katkı yapmakla kalmıyor ve ayrıca yazarın, dikkati belirli özelliklerine çekmek suretiyle alıntıyı nasıl okuduğu ve yorumladığı hakkında nasıl bir yönelime sahip olduğuna dair de okuyucuya 'bilgi veriyor.'

Analitik noktadan sonra ise yazar alıntıya köprü teşkil edecek şekilde kısa bir cümle yazarak intibak ettirici bilgi sunuyor. Bu bilgi, isim ve rolleriyle olay sahnesi içerisinde yer alan ana karakterleri tespit ediyor. Yazar bu küçük okulun fiziksel yapısını ve gündelik rutinini daha önceden anlattığı için, okuyucunun bu olup bitenin bir sınıfta geçtiğini anlamış olacağını varsayabiliyor. Ayrıca, bu olayın gün içerisinde ne zaman meydana geldiğini veya öğretmen ve diğer bir öğrenci olan Chris arasında fazla bahsedilmeyen karşılaşmada tam olarak neler yaşandığını bilmeksizin, olmak üzere olan olayların öneminin okuyucu tarafından anlaşıldığını varsayıyor. Buna karşın, pek çok durumda yazar okuyucuyu doğrudan doğruya bağlama ve anlatılmak üzere olan olaylar içerisinde yer alan önceki hareketlere yöneltme ihtiyacı duyuyor. Bu alıştırıcı bilgiden sonra ise yazar girintili bir şekilde yaptığı *alıntıyı* sunuyor.

Son olarak etnograf, temasıyla ilgili üç konuyu gündeme getirerek, daha geniş *analitik açıklamada* yer alan alıntıda betimlenen ilişkiyi tartışıyor: birincisi, Mark'ın söyledikleri öğretmenin otoritesine karşı bir tehdidi yansıtıyor; ikincisi, Mark bu tehdidi ilişki içerisinde öğretmenin söylediklerini seksüel bir çağrı haline getirip, karşılıklı rollerini kasten dönüştürüyor ve sonuncusu da, bu olay karşısında diğer öğrenciler izleyici olarak bulunuyor ve onların gülerek verdikleri tepki, bu olayın Michael'ın otoritesine ilişkin sonraki zamanlarda bir sorun oluşturacak olan Mark'ın seksüel tavrını onaylıyor ve anlamını daha da arttırıyor.

Analitik açıklamalarda etnograflar daha çok, alan-notları içerisinde okuyucuların neleri görmelerini istiyorlarsa onları anlatırlar. Analitik açıklamalar yazarken şu soruların akılda tutulması genellikle faydalıdır: Alıntıda anlatılan konuşma veya olayların göndermeleri nelerdir? Ne gibi nüanslar çıkarsanabilir ve ortaya çıkartılabilir? Çalışmada ele alınan analitik konular bakımından bu sahnenin önemi nedir? Gerçekten de, etnografik çalışma yapan yazarlar bu türlü açıklamaları çoğunlukla odaklanılan fikir ile daha pürüzlü ve daha dolaylı alan-notu arasında oluşan gerilimi ortaya çıkartarak geliştirirler. Sadece sonuçları düşünmekten çok, mesela karşılıklı ilişkilerin görüşülen niteliklerini (örn. Bir emri seksüel bir çağrıya dönüştürmek; diğer öğrencilerin rolünü izleyici gibi incelemek gibi) inceleyebilirler.

Burada olduğu gibi etnograflar, alıntıları çoğunlukla geçmiş zamanda yazarlar fakat analitik noktalarını 'şimdiki zaman etnografyasında' oluştururlar. Bu gelenek, analitik açıklamayı tarihi olmayan ve genellenebilir olarak gösterirken, alıntıda anlatılan hadiseyi geçici ve tarihi bir şey olarak resmeder. Gerçekten de, analiz kaçınılmaz olarak belirli kişileri, özgün ilişkileri ve yerel olayları, en azından bir dereceye kadar, genellemektedir. Fakat bu soyutlamalar ve yapılan açıklamalar alan-notu alıntılarına dayandığı sürece hiçbir zaman başka bir yöne doğru gitmezler. Alıntıda oldukça canlı bir şekilde görüldüğü gibi, özgüllük ve ilişkisel dinamikler soyut içgörüleri biraz yumuşatır.

Alıntı-açıklama yazarken etnografın, fikir ve betimlemelerinin birbirlerini destekleyip desteklemediklerini kontrol etmek için yazım stratejilerini yakından incelemesi gerekmektedir. Alan-notu merkezli bir etnografyada, analitik noktalar ile örnekleyici alıntılar arasında yaratıcı bir gerilim vardır; etnograf, hikâyeyi hem alıntı ve hem de açıklama yoluyla anlatır ve böylece fikirler ve betimleyici detaylar birbirlerini desteklemek zorunda kalırlar. Bir alıntı, bir tema veya bir kavramı sadece daha ileriye götürmekle kalmamalı; aynı zamanda etnografın yaptığı spesifik

yorumlama ile daha genel hikayenin birbirine yaslandığı konusunda okuyucuyu *ikna etmelidir*. Ayrıca, bunun tersine olarak etnograf, analitik noktanın alıntıdaki detayların altını çizdiğinden emin olmalıdır. Alan-notu ve açıklamanın uyumluluğunu kontrol ederken çoğunlukla etnograf, alıntıya yaklaştırmak için sonuncuyu tadil etmek zorunda kalır. Bazı durumlarda bu tadilat, bölümün temasına ilgisiz bir hale getirdiği için analitik açıklamaları değiştirir; bunun sonucunda, alıntı-açıklamanın tamamının, bir başka bölümde ilgisi net bir şekilde ortaya çıkıncaya kadar, en azından o an için, silinmesi gerekebilir.

Fikir ile betimleyici detay arasında, alıntıdaki dolaylı bakış açısı ile analitik iddia ile ima edilen bakış açısı arasındaki gerilimlerden kaynaklanan bir çelişki doğabilir. İkna edici olabilmesi için, analitik nokta ile betimlemenin görüş açılarının birbirlerine uyması gerekir. Örneğin, çocuk gözetim evini çalışan bir öğrenci-etnograf etnografik hikâyesinin çocukların görevlilerin otoritesine karşı verdikleri tepkiler üzerine yoğunlaştırmak isteyebilir. Bu noktada, yine aşağıdaki alıntıyı ve yansıttığı görüş açısını ele alalım:

> Rahatlama odasında oturan çocukların yüzleri ifadesizdi. İspanyol kökenli çocuklardan biri ayağını plastik sandalyeye koymuş dinlendiriyordu ve L ona ayaklarını çekmesini söyledi. Bunun üzerine ayaklarını çekti ve L koridora doğru yürüdü. Birkaç dakika sonra kontrol odasından geri geldiğinde çocuğun ayaklarının yine sandalyenin üzerinde olduğunu gördü ve bunun üzerine onu kontrol odasına çağırdı. Çocuk dişlerini gıcırdatarak gitti. Kadın görevli ayaklarını neden tekrar sandalyeye koyduğunu sorunca, omzunu silkti ve yüzünü yere çevirdi. Görevli kadın daha sonra ona bir şey yapmasını söylediğinde daha dikkatli olması gerektiğini söyledi. Sonra çocuğa arkadaşlarının yanına geri dönmesini ve yerine oturmasını söyledi.

Bu alıntı, 'rahatlama odasında oturan çocuklara' yönelen ilk odaklanmadan sonra, hızlı bir şekilde onların davranışlarını izleyen anonim bir gözlemci bakış açısından o düzendeki kontrolden sorumlu bir gözetim memurunun bakış açısına kaymıştır. Bu görevlinin bakış açısı çocukların faaliyetleri ve yetişkinlerin otoritesine verilen tepkilere dair olan analitik odaklanma ile uyuşmazlık göstermektedir.

Alan-notu alıntısı ile analitik nokta arasındaki uyum bütün etnografik hikâyenin ilerlemesi olarak görülmelidir. Yazar sadece bu bölümün temasını geliştiren analitik nokta yazımı üzerine düşünmemeli, bunun yanı sıra bu alıntı ve beraberindeki açıklamaların alan-notu detayları ve fikirler arasındaki karşılıklı etkileşim yoluyla nasıl ikna edeceği ve bu nedenle hikâyeyi nereye götüreceği üzerine de kafa yormalıdır. Alıntı-açıklama bölümleri yazarken, analitik nokta, alıntıyı özelliklerinin altını çizmek türünden o kadar fazla etkilememektedir; alıntı kendi başına, evvelce oluşturulduğu şekliyle, yazarın o anda ne gibi analitik noktalar yapabileceğini ve bunları hangi yöne çevireceğini sınırlamaktadır. Bir anlamda, tematik bir anlatım adım adım tekrarlanarak ilerler. Her bir bölüm hem temayı tekrar eder ve ayrıca küçük adımlarla insanlara ait bazı yeni fikirler ve görüşler ekler. Bölümün temasında değişik açılardan tekrarlanan bakışlar okuyucunun anlamasını derinleştirir.

Son olarak etnograf, daha önce etnografik hikâyede yer alan alıntı-açıklamaların göndermelerini, bu türlü başkaca bir bölüm daha geliştirilebilir ihtimaliyle ele almalıdır. Gerçekten de, Katz (1988:142)ın öne sürdüğüne göre iyi yapılmış etnografya çalışmaları, okuyucunun diğer fikirleri onaylamak yada onaylamamak için bir fikri destekleyecek şekilde sunulan verileri kullanmalarına izin veren, 'ağ benzeri' bir karakter taşırlar. Etnografya yazarı, bu onaylama ya da onaylamama sürecinin farkında olarak, diğer alan-notu alıntılarının önemine ve o anda var olan teorik iddialar için yapılmış analitik açıklamalara duyarlı olmalıdır.

Seçme ve yazma, alıntılar ile bir noktanın saptanması ve sonra iyi bir örnekleme için gerekli verilerin yakalanmasından çok, analitik noktaların saptanması arasında diyalektik olarak yer değiştirmekte olduğundan, yazar daha ziyade çalıştığı insanların görüşlerine bağlı kalmayı sürdürmeye yatkındır. Daha önceden var olan bir teori veya tez, alıntıların ortaya koyabilecekleri üzerinde fazlaca belirleyici olmamalıdır. Bunun yerine etnograf kod-

lamalar, potansiyel alıntılar ve analitik noktalar arasında bütün bunlar hikâye boyunca birlikte ilerleyebilsin diye gidip gelmektedir. Bu süreç, alıntılar ile analiz arasına yani hikâyeyi geliştiren ve yansıtılan dünyaya ilişkin okuyucunun anlamasını derinleştiren analizler arasına yaratıcı bir gerilim ekmektedir.

Alıntıların Yeniden Düzenlenmesi

Etnograf, bir alıntı-açıklama yazarken ilgili alıntıyı yeniden inşa eder. Araştırmacı, hangi bölümlerin çıkartılıp, hangilerinin çalışma alıntısına taşınacağına karar vermek için asıl alan-notunu incelemeye başlamıştır. Bu karar, söz konusu alıntıyı tam olarak nerede başlatıp nerede bitirmek konusunda başlangıçtaki belirlemeyi yapmayı içerir. Genellikle, bu türlü ilk kesintileri yaparken, daha uzun bir alan-notu bölümünü, yazar daha sonra dışarıda kalan kısımları çıkartabileceğinden, kesmektense ondan vazgeçmek daha akıllıca bir yol olmaktadır.

Etnograf, yoruma dayalı açıklamaları elemeye tabi tutarken, bütün bu ilk alıntıları da incelemeye ve yeniden düzenlemeye devam eder. Doğrusu, biz de alıntı-açıklama yazım sürecinin bir parçası olarak, bir alıntının baştanbaşa yeniden düzenlenmesini öneriyoruz. Yazar burada, alıntının detaylarına ve değişik analitik olasılıklara gömüldüğünden, alan-notunun hangi kısımlarının bu konularla alakalı ve hangilerinin alakasız olduğunu değerlendirmek için bu önemli bir fırsattır. Alıntıya ilişkin bu türlü bir yakından yansıtma, araştırmacıya yeni içgörüler ve analitik inceltmeler için baskı yapabilir. Tamamlanmış bir alıntı-açıklaması bölümü inşa ederken yazar çoğunlukla alıntının başlama ve bitiş noktaları hakkında verdiği kararını gözden geçirmeye yeltenmektedir. Etnograf ayrıca alıntıyı kısaltarak bu noktaları daha ekonomik bir hale getirmeye ve daha önceki metindeki bilgiye uyumlu olarak, arka plan detayları sunmaya karar verebilir.

Yeniden düzenleme konusundaki bu kararlar hem bir alıntıya yer verme konusundaki niyete (örn. canlı bir detay sunma gibi) ve hem de analitik açıklamada takip edilen konulara dayan-

maktadır. Fakat etnograflar, alıntıları yeniden düzenlerken ayrıca, *uzunluk, ilgi, okunabilirlik, anlaşılabilirlik ve bilgi kaynaklarının anonimliği* gibi bir dizi daha genel kıstası da göz önünde bulundururlar.

Bir alıntının *uzunluğu uygun bir seviyede* tutulmalıdır. Bir alıntı, sadece betimleme veya konuşma ilginç olduğu için bitevi-ye uzayan avare bir anlatıma dönüşmemelidir; o takdirde okuyucu dikkatini ve ilgisini uzun parçalar, yani sayfalar süren aralıksız alan-notları boyunca korumakta zorlanır. Bu noktada, eldeki malzemeyi silmek tavsiye edilmemekte ise de, etnograf başlangıçtaki alıntıyı bir dizi daha küçük, ayrı bölümlere ayırabilir ve her biri için yorumlayıcı bir açıklama yazabilir.

Alan-notu alıntılarını yeniden düzenlerken birincil mesele, *ilgi* konusudur. Alan araştırmacısı, ilgi konusunda karar verirken, hem sunulmakta olan betimlemeler için hangi niteliklerin vazgeçilmez önemde olduğuna ve hem de o bölümün temasına veya o kısmın analitik noktasına hangi niteliklerin katkı yaptığına ağırlık vermek zorundadır. Böylece bir etnograf, ilişkinin merkezinde bulunan ve belirtilen noktayı ele veren özellikleri işaretleyerek başlar. Daha sonrasında ise, araya giren malzemeyi gözden geçirebilir, hangi bölümlerin silinmesi ve anlatım bütünlüğü sağlanması için hangilerinin muhafaza edilmesi gerektiği üzerine veya sahnenin algısını ve bağlamını canlandırmak için kafa yorabilir. Bir alıntı içerisinde bazı çıkarımlar yapmak için eldeki toplananları yeniden düzenledikten sonra, silinen bölümlerin yerine üç nokta koyar. Etnograflar, mülakatlarda geçen diyaloglardaki kendi sorularını silmemeye dikkat etmelidirler. Bu sorular verilen cevapları belirleyici olduklarından, görüşülen kişilerin verdikleri cevapların bağlamı olarak tutulmalıdırlar.

Rachel Fretz'in Zambiya'nın Kuzeybatı bölgesindeki Chokwe'de tarihsel açıklamaların anlatılması *(kulweza sango)* hakkında yaptığı çalışmasına dâhil edeceği alan-notlarıyla ilgili alıntılar yaparken ve onları yeniden düzenlerken verdiği karar-

ları ele alalım. Rachel, geleneksel hikâyelerin anlatılmasında ve ayrıca yakın geçmişte meydana gelen olaylar hakkında yapılan tarihsel açıklamalarda yaygın olarak kullanılan usuller konusuna ilgi göstermiştir. Meşru gücü ele geçirme konusunda başarısızlığa uğrayan, toplumu tedhiş eden bir tabur askere karşı çıkarak kanun kaçağı durumuna düşen, karizmatik bir politik figür olan Mushala'yla ilgili anlatılan Chokwe hikâyesine dair bir örnek üzerinde yoğunlaşmıştır. Sonunda, hükümete bağlı askerler, oradaki topluluğu saldırılardan kurtarmak amacıyla Mushala'yı bulmak için bölgeye gelirler. Bazı kişiler bu olaylara tanıklık etmiş ve bizzat duymuş, bazılarıysa bu olaylara ilişkin kendilerine aktarılan pek çok şey duymuşlardır; bu kişiler sık sık anlatım sırasında kendi görüşlerini ve içgörülerini önermişlerdir. Burada alan araştırmacısı anlatılanları ve izleyicilerin yorumlarını teybe kaydetmiş; alan-notlarında birincil olarak hikâye anlatılan durumlar, o esnada hazır bulunan aile üyeleri ve onların o gece ve daha ertesindeki tepkileri hakkında yazmıştır. Analizine teyp kayıtlarını dinleyerek ve aşağıdaki geniş alan-notunu yeniden okuyarak başlamıştır:

John dayıya, Mushala'yla ilgili olaylar hakkında herhangi bir şey bilip bilmediğini sorduk. Şöyle bir durdu ve "Evet, onu çok iyi bilirim" diye cevapladı. Ciddi bir ses tonuyla, yavaşça konuşmaya başladı. Mushala'nın bu bölgedeki Chokwe ve Lunda'da yaşayan kişilerin nasıl da peşine düşüp onları avladığını anlattı: ayrıca köy yakmalarını, hayvan boğazlamalarını, köylülerin çalılıklara saklanmalarını anlattı. Yaklaşık bir buçuk saat anlatmıştı. Bütün bu süre boyunca aile üyeleri oracığa oturmuşlardı. Don Amca da gruba katıldı fakat kendi tarafındaki kömür sobasının yanına oturdu: yeğeni Jerald ona katılmak üzere yeltendi. Sadece bazen birilerinin yorum yaptığı oluyordu [teybi dinleniyor.] Bir büyükbaba, iki dayı ve yeğenden oluşan bu sahnenin oldukça geleneksel olduğunun farkına vardım. Joe'nin karısı hariç, benimle birlikte dolaşan genç kız, Kianze ve benim dışımdaki herkes erkekti [kadınların pek çoğu ısınacak bir şeyler ile hemen yakındaki mutfakta idiler ve onlar da oldukça kulak kabartarak dinliyorlardı.]

Hava kararmadan, Nyalona ve Kalomba adlı kadınlar yolun karşı tarafındaki evlerine gitmek için ayrıldılar. Ve büyükanne Nyakalombo uyumak için içeri gitti. Mwatavumbi (büyükbaba) hafifçe kestiriyordu ve uyanınca o da

yatağına gitti. John dayı hala anlatıyordu: oraya oturduğum sırada onun dramatik etkiler ve hikâye anlatımındaki diyalog usullerini kullandığını ve hikâyeyi Mushala'yı öldürerek bitirerek, kendi biçimini oluşturduğunu fark ettim.

Bitirdikten bir süre sonra daha herkes yerinde otur akaldı. Ben "teşekkür ederim" dedim ve sonra konuşmaya başladılar – Frank, Chester ve Don Amca olaylar hakkında her biri kendi bildiklerini ekliyorlardı. Don, kardeşi John'a bir soru sordu ve o da anlatmaya devam etti: anlattığına göre babası Mushala'yı tanıyordu. Ayrıca Chilombo adındaki, bu olaylara karışmış bir başka komşudan daha söz etti. (Chilombo, ceketli, kravatlı oldukça iyi giyimli biriydi ve bir gün benimle konuşmak için *chisabwe* yakınlarındaki KiChokwe'ye gelmişti [erkeklerin ve konukların bir araya geldiği lokale]. Anlatacağı hikâyelerini dinlemek için onunla birlikte köyüne gidip gidemeycceğimi sordu. Ben bazen gelebilirim dedim. Şimdi bugün, Jerald onu kasabada gördüğünü ve onun kendisine benim söz vermeme rağmen neden gitmediğimi sorduğunu söyledi. Jerald, bir sonraki sefere! Chilombo'nun beni beklediğini söyledi.

Anlatılanları yazmayı bitirecekken, Mwatushi oradaki herkesin ismini sordu. Kayıt cihazı kapatıldıktan sonra bile insanlar, anlatılan onca şok edici olay nedeniyle etkilenmiş gibi görünmek yerine, orada oturdular ve bir süre daha birbirleriyle konuştular. **Biz köyümüze dönmek için yola koyulup, giderken, Mwatyshi, John dayı, Chester, Jerald, Kianze ve ben bu konuda konuşmayı sürdürdük. Bana köylülerin, askerlerin kafasını karıştırmak için, ayak izleri çıkıp belli olmasın diye nasıl da geldikleri yoldan geriye doğru aynı izlerden gittiklerini anlattılar (ve gösterdiler).**

Uykuya dalmam epey sürdü, kafamda "Kanda uliya mwana, kanda uliya. Kaakwiza akuloza" şarkısı çalmaya devam etti. ["ağlama bebeğim, ağlama; sana ateş etmeye geleeckler." Bu, o akşamki konumuz olan, Angola'daki savaştan kaçarken nehri geçen günümüz Chokwelilerince düzenlenmiş bir şarkıydı] O anda çalılıklarda askerlerden saklanan insanlar varmış gibi bir hisse kapıldım. Sonra hepimiz, ertesi sabaha kadar uzun bir uyku çektik.

Bugün öğle yemeğinde, Mwatushi, Mushala'nın karısının kendisini askerlere ispiyonladığını çünkü onun kendi ailesini ve bütün köyünü öldüreceğini gördüğünü söyledi. Kadın doğum yapmak üzere olduğu bir sırada, kendileriyle çalılıklarda kalması için bir ebe çağırmışlardı. Doğumdan sonra Mushala'nın orada olmadığı bir sırada, kadın ebeyle oradan ayrılmaya karar verdi ve dört askerin olduğu yere doğru kaçtı. **Askerlere kim olduğunu ve eşinin nerede saklandığını söyleyeceğini söyledi. Kadın onlara ayrıca Mushala'nın büyücülüğünden de bahsetti ve eğer soyunurlarsa ondan korunabileceklerini söyledi, bunun üzerine utansalar da üzerlerindekileri çıkardılar ve yola öylece devam ettiler. Sonra bir su birikintisine geldiler ve kadın onun sizi**

görmemesi için bu suyla yıkanmanız lazım dedi. Sonra Mushala'nın geldiğini duydular ve yeniden çalılıklara girdiler. Mushala omzunda tüfeğiyle geldi. Korkudan titrer halde hareket dahi edemeyen birinci askerin yanından geçti. Daha sonra üçüncü asker onu gözünden ve göğsünden vurdu. Mushala yürümeye çalıştı fakat başaramadı. Yere düştü. Daha sonra hepsi geldi ve süngüleriyle ona vurdular. İşte böylece öldü. Mwatushi de olayları böylece anlatmıştı.

Yazar, bu uzun alan-notu üzerine düşünürken altı çizilen iki parçadaki analitik konuları görme imkânına kavuşmuştur. Birincisi, bir olasılık olarak, insanların anlatılan hikâyeye verilen bir tepki biçiminde belirli eylemleri yeniden canlandırdıklarını belirtmekte; bu türlü birliktelikler o anki sahnede o insanlara orada geçmişte yaşanan travmatik bir olayı anımsatıyorsa çok daha olasıdır. Mushala'nın hikâyesi orada bulunanlara hatırlarına, terk edilen köylerin hatırasını, etrafta onların saklandıkları çalılıkları ve zaman zaman erzak temini için geçtikleri yolu getirmiştir. Burada yazar, alıntı-açıklama oluşturabilmek için, Mushala'nın askerlerinin yaptıkları yolda geri geri yürüme hilesine dair şu kısa açıklamayı seçip, yeniden düzenliyor:

> Köye dönmek için yolu geçerken,...[biz] bu konuda konuşmaya devam ettik. Bana köylülerin, [Mushala'nın] askerlerinin kafasını karıştırmak için, ayak izleri çıkıp belli olmasın diye nasıl da geldikleri yoldan geriye doğru aynı izlerden gittiklerini anlattılar (ve gösterdiler).

Yazar burada, aktarmak istediği alıntıyı insanların hikâyeyi duyduktan sonra evlerine gittiklerini söyleyerek tanıtıyor: bu nedenle bu bilgiye alıntının içerisinde yer vermeye ihtiyaç duymuyor. Ayrıca konuşan kişilerin spesifik adlarını kullanmıyor fakat toplumsal bir figür; alıntılanan alan-notları içerisinde ortak bir isim olduğu için Mushala'nın ismini kullanmayı sürdürüyor; ayrıca köşeli parantez içerisinde, insanlara zulmedenlerin ve insanların kendilerinden korkarak çalılıklara saklanmalarına sebep olanların hükümetin değil, Mushala'nın askerleri olduğunu netleştiriyor.

İkinci parça, insanların olayları hikâye ederken ve şekillendirirken bilindik hikâye kalıplarına uydurmaya çalıştıkları fikrini

telkin ediyor. İkinci gün daha gündelik bir sohbet sırasında Mwatushi Mushala'nın nasıl öldüğünü hikâye etmek için bilindik anlatım usullerini kullanıyor: mesela bir kimsenin görünmezliğini (ve yaralanmasının daha zor olduğu) anlatırken büyülenmiş olduğundan bahsetmesi veya kötü adamı öldürmek için üç kez teşebbüs edilmesi ve ancak bunun sonuncuda öldürülebilmesi gibi unsurlar bu cümleden sayılabilir.

Mushala'nın eşi onlara [hükümet askerlerine] [Mushala'nın] büyülerinden bahsedip, eğer çıplak olurlarsa ona karşı korunmuş olacaklarını söyledi fakat onlar utandılar ve bu yüzden önce kadın soyundu, arkasından onlar da kıyafetlerini çıkardılar ve öylece yola devam ettiler. Sonra bir su birikintisine geldiler ve kadın onun sizi görmemesi için bu suyla yıkanmanız lazım dedi. Sonra Mushala'nın geldiğini duydular ve yeniden çalılıklara girdiler. Mushala, omzunda tüfeğiyle geldi. Korkudan titrer halde hareket dahi edemeyen birinci askerin yanından geçti. Daha sonra üçüncü asker onu gözünden ve göğsünden vurdu. Mushala yürümeye çalıştı fakat başaramadı. Yere düştü. Daha sonra hepsi geldi ve süngüleriyle ona vurdular. İşte böylece öldü.

Yazar, bu parçayı yeniden düzenlerken, anlatım usulleriyle doğrudan alakalı olmadığı için Mushala'nın karısının onu neden ihbar ettiğine yer vermiyor. Ayrıca, yeniden düzenlerken bu açıklamaya dair kullanılan kelimeler itibarıyla herhangi bir değişiklik yapmaktan kaçınıyor; kelimesi kelimesine olmasa bile, olabildiğince Mwatushi'nin yeniden anlatımındaki sıralamayı ve detayları, korumak istiyor. Köşeli parantezler içerisinde bazı açıklamalar ilave ediyor ve alan-notuna yol açacak şekilde en etkili biçimde ne gibi arka plan bilgilerini sağlayabileceğini belirliyor.

Nihai metin için alan-notu hazırlanırken etnograf, genellikle sadece uzun bir alan-notunun belli parçalarını dışarıda bırakmakla kalmamalı; bunun yerine, yeniden yaptığı düzenlemesindeki detayları daha da bileylemeli ve yeniden odaklanmalıdır. Bir psikiyatrik bakım evinde kalanlar arasındaki borç alıp-verme kalıplarını/örüntülerini betimlerken Linda Shaw'un (1988) yapmış olduğu düzenlemeleri ele alalım. İlk yazdığı alan-notu sonradan yeniden düzenlediği haline göre sadece daha uzun değil, aynı zamanda çok daha detaylı.

Alan-notunun ilk hali:

Yiyecek neler olduğunu görmek için yemek odasına gittiğimde Marie'nın kızgın bir şekilde neden Reid'e kendisine borç para vermemesini söylediğini soruyordu. Michelle, kendisinin Reid'e borç vermemesini değil, hiç kimseye borç vermemesini ve parasını kendisi için kullanması gerektiğini söyledim, diye cevapladı. Marie, Michelle'nin başkalarına borç verme konusunda tavsiye vermek için kim olduğunu zannettiğini bilmek istediğini, kendisinin, arkadaşlarının sırtından geçinmediğini ve aldığı borçları hep ödediğini söyledi. Konuşma az bir süre bu minvalde ilerlerken, Marie'nın Michelle'yi sıkıntıya sokarak cezalandırma uğraşı ile biraz tırmanır gibi göründü ve Michelle de Marie'yla ilgili bir şey yapmadığını söyleyerek kendisini savunuyordu. Daha sonra masada tek diğer kişi olan Mic bir şey söyledi – ne olduğunutam olarak hatırlayamıyorum- sohbeti biraz rahatlatmak için söylenmiş bir şeydi fakat onun bu müdahalesi Marie'nın konuşmayı Mic'in kız arkadaşı olan Patsey'e getirdi ve nasıl öylesine şişman bir kız arkadaşı olabilirdi. Mic Patsey'in o kadar şişman olmadığını söyleterek kendisini savundu ve bir şekilde flört ettiklerini söyledi.

Sohbetteki bu farklılaşmanın tam ortasında Michelle kalkarak odayı terk etti. Marie daha sonra bana döndü ve Vista'da aldıkları borç parayı iç eden insanlar olup olmadığını sordu. Ben de bir sürü insanın bunu yaptığını söyledim. Sonra Michelle'nin yeni olduğunu, sadece bir aydır orada bulunduğunu ve bu yüzden insanların birbirlerine borç verip vermemesine karışmak ya da neyin doğru olduğu konusunda akıl vermek gibi bir hakkının olmadığını söyledi. Sonra "Michelle yeni. Bir süre geçmesi için beklesin. Sonra onun da hakkı olur" diye yineledi. Marie kendisinin, ihtiyacı olan arkadaşlarına hep yardım ettiğini söylemeye devam etti. Daha geçen ay paraları biten Earl ve Kara için üzüldüğünden, bütün indirim kuponlarını onlara verdiğini söyledi.

Yeniden düzenlenmiş alan-notu:

Yemekten sonra Marie'nin, yeni gelen Michelle'i, Reid'e ona borç vermemesini söylediği konusunda kızgın bir şekilde suçladığını gördüm. Michelle ısrarla Reid'e parasını kendisi için kullanması gerektiğini ve kesinlikle Marie'dan bahsetmeyerek *kimseye* borç vermemesini söylediğini anlatıyordu. Marie Michelle'nin insanlara borç vermeme konusunda akıl verecek kadar kim olduğunu sandığını bilmek istiyordu; kendisi insanların parasıyla geçinmemişti; arkadaşlarından aldığı paraları hep geri ödemişti. Sonunda Michelle kalktı ve odayı terk etti. Marie daha sonra bana dönerek Vista'da insanların borç alıp almadıklarını sordu. Ona katıldığımı söyledim. Michelle'in yeni, Vista'ya geleli bir ay olduğunu belirtti; hangi hakla etrafındaki insanların birbirlerine borç vermesine karışıyor? Sonra devam ederek, "Michelle yeni. Bir süre geçmesi

için beklesin. Sonra onun da hakkı olur." dedi. Marie kendisinin ihtiyacı olan arkadaşlarına hep yardım ettiğini söylemeye devam etti. Daha geçen ay paraları biten Earl ve Kara için üzüldü gündenbütün indirim kuponlarını onlara verdiğini söyledi.

Yazar bu alan-notuna, yazdığı etnografyasında söz konusu bu yerde kalan kişiler arasındaki dayanışma ve işbirliği hakkındaki geniş temaya ayırdığı bölümde yer vermiştir. Bu alan-notunu, özellikle bu yerde kalan kimselerin parasının az olduğunu ve çok sınırlı desteklere sahip olduklarını, bu nedenle küçük miktarda paralar ve diğer ihtiyaç duydukları şeyler için birbirlerine sorabiliyor olmaya güvendiklerini göstermek için seçmiştir. Bu alıntıda, bu yerde kalanların kaynaklarının tükenme ihtimalinin onlarda ne kadar yoğun yaşandığını görüyoruz. Bu alıntıyı yeniden düzenlerken yazar orijinal halindeki dolaylı konuşmaları aynı sırasıyla koruyor. Burada alan-notunun, değişim sistemine katılırkenki dayanakları açığa çıkaran parçaları korurken, bu konularla alakalı olmayan cümle ve ifadeleri çıkartmıştır (Mic ve kız arkadaşı gibi). Araştırmacı burada, kendi katılımının çeşitli yönlerini betimleyen ve kendi görüşüne göre, kendisinin de hak talep etmeye yetkili olduğu bir değişim sisteminin (başkalarına vererek) içerisine dâhil olduğunu gösteren Marie'nin konuşmasının bazı yönlerine yer veriyor. Son olarak, ancak dışarıdan birinin tam olarak yaşayabileceği başkalarının yardımına başvurma ihtiyacının sorgulanması değişim sistemine katılım konusundaki Marie'nin açıklamasına yer vermiştir. Bu nedenle yazar betimlemedeki bazı parçaları çıkararak fakat doğrudan bu konuya bağlanan ifade ve cümleleri muhafaza ederek alan-notunu yeniden düzenlemiştir. Son tahlilde, yeniden düzenleme, okuyucunun dikkatini etnografın anlatmaya kalkıştığı hikâyeyi en net ve ekonomik bir şekilde destekleyen konuşma parçacıklarına yoğunlaştırırken, çalışılan insanların söyledikleri ve yaptıkları arasındaki özü koruma çabasına dair hassas dengeyi içerir.

Bu türlü kısaltmalarda veya alıntıdan seçilerek yapılan yeni düzenlemelerde her zaman yazarın dışarıda bıraktığı detayların

insanları ve onların yapıp ettiklerini daha ikna edici bir şekilde yansıtma riski bulunur. Yeniden düzenleme süreci dosdoğru ve kolay bir iş değildir. Bir tarafta, berraklık için yapılan kısaltma ve yeniden düzenleme etnografik hikâyenin yumuşak akışını daha da ileri bir boyuta taşımaktadır çünkü uzun alıntılar okuyucuyu gereksiz detaylarda boğmaktadır. Diğer tarafta ise, yeniden düzenleme sürecinde mutlaka orijinal alan-notlarının karmaşıklığı ve canlılığının bir kısmı kaybolmaktadır.

Bazen alan araştırmacılarının, alıntının çok çeşitli temalara dayanan malzemeler barındırması, özellikle çok 'zengin' olması gibi problemlerle karşılaştıkları olur. Nihai metinde bir alan-notunu çeşitli defalar tekrarlamak işe yaramamaktadır. Okuyucu gereksiz tekrarlardan çabuk yorulduğu için, etnograflar aynı alan-notu alıntısını birden fazla kez kullanmaktan kaçınmaya çalışırlar. Bunun yerine çözüm, bir alıntı içerisindeki farklı analitik temaları açıkça ortaya koymakta ve sonra bu temaları ya alıntıyı iki bağımsız bölüme ayırmakta veya bu mümkün değilse, alıntının çeşitli yönlerini ardışık olarak tartışmakta gizli olmaktadır. Evde çalışan işçiler ve işverenleri üzerine yapılmış çalışmada, başlangıçta evin idare edilmesine göre çalışanların işverenlerine dair yaptıkları ahlaki değerlendirmelerini göstermek için kullanılmış olan şu alıntıyı ele alalım:

"Kadın banyosunu hiç temizlemez, fayansın ve duşun üzerinde hep pislikler vardır. Oldukça iyi temizlik maddeleri kullanırdık, fakat ona, 'bunu gece boyunca bırakın kalsın' dedim. Çünkü etraf çok kirliydi... gerçek şu ki o kadının yanında çalışmaktan ayrıldığımda (hah hah), 'Onu böyle terk edeceğim' [bulaşık çukuruna pislikleri bırakmak gibi] demiştim ve *o* da ertesi gün bu pislikleri yıkayacak."

Etnograf, bu alıntıyı incelerken, bunu sonraki bir bölümde kullanarak, temizlikçi kadının karşı çıkış şekilleri ve durumu tamamen tersine çevirerek işverenin üzerine yıkma yerine alıntı içerisindeki işçinin son cümlesini –çalışanının işini bitirmesi için nasıl zorladığına ilişkin cümleyi- kesmeye karar vermiştir.

Etnograflar genellikle orijinal alan-notlarına dâhil ettikleri yansıtıcı açıklamayı silerler. Etnograf, başlangıçtaki bu düşünceyi alan-notlarının bitirilmiş etnografyada gözüken versiyonuna dâhil ederek elde tutmak yerine, herhangi kullanışlı bir içgörüye, alıntıyı takip eden analitik tartışmanın içinde yer verebilir. Bununla birlikte, araştırmacı sıkça, analitik konuları, daha önce yapılmış olan açıklamalara daha yalın ve daha ham görünecek ve dolayısıyla asgari ölçüde kullanılacak bir seviyeye kadar ayrıntılandıracak ve özellikle belirtecektir. Dahası yazar alıntıları seçmekte, yazınakta, organize etmekte ve yeniden düzenlemekte olduğundan daha önceden imtiyazlı bir konuşma hakkına sahip olmuştur. Alan araştırmacısının açıklamalarının baskınlık oluşturduğu alıntılar, yapmacık görünür ve etnografyanın son halinde gerçekten bir fazlalık haline gelirler.

Etnografik metin yazan yazar, alıntıları daha *okunabilir* kılmak için, standart olarak bilinegelen noktalamalar, telaffuzlar ve grameri kullanarak, yeniden düzenler. Berraklık için açık olmayan cümleleri daha açık hale getirmeye ve doğrudan birebir yapılmayan alıntıların bölümleri arasında olabilecek kafa karıştırıcı zaman kaymalarını düzeltmeye özel bir önem verir. Bununla birlikte yazar, doğrudan birebir yapılan alıntıları yeniden düzenlerken oldukça muhafazakâr bir tavır içinde olmalı; okuyucunun berraklık ihtiyacı ile insanların yapıp ettiklerine dair kullandıkları kendi kelimelerini tam ve doğru bir şekilde sunmaya bağlı kalmayı çok dikkatli bir şekilde dengelemelidir. Etnograflar, konuşmacıların aksan, şive ve konuşma ritimlerini muhafaza etmeye ve böylece aktarmaya özel bir önem verirler. Kişilerin yapacakları yanlış başlangıç, duraklamalar ve tekrarlar gibi akıcı ya da beliğ olmayan konuşmalara dahi dikkatle yaklaşırlar. Pek çok sebeple okunabilir bir diyalog oluşturabilmek için (özellikle teyp kayıtlarının yazıya aktarılmasında) bu türden pek çok konuşma hatasını yeniden düzenlemeye tabi tutmak gerekir. Fakat bazı durumlarda yazar, konuşanın duygusal durumunu ve ruh halini belirtmek için konuşmayı olduğu gibi muhafaza et-

meyi özellikle isteyebilir. Mesela 've-ve-ve' sözlerinin aşağıdaki alıntıda aynen kullanılması araştırmacıya 'zihinsel rahatsızlığı' hakkında konuşan kişinin ruhsal hastalığının tereddütlü halini ortaya koymaktadır:

"Benim telepati yeteneğim var. Başka insanların kafalarından geçenleri okuyabilirim..." bundan insanlara bahsetmek istediğini söyledi fakat... "onlar sadece benim daha fazla tedavi olmamı söylerler....Ne kadar ilaç alırsam alayım, hiçbir şey telepati yapmamı engelleyemiyor. Ve-ve-ve-bu benden kaynaklanmıyor. Bu İsa böyle istediği için oluyor."

Buna ilaveten, yeniden düzenleme, alıntıları okuyucuya *anlaşılır* kılmalıdır. Yazar, isimler, mekânlar, prosedürler gibi alan notunun dışında bir takım göndermelere dayanan *yabancılıklara* açıklık kazandırmak zorundadır. Bunu okuyucuyu alıntılara yönlendirirken yapabilir veya daha kısa olsun isterse, temel meseleleri metin içerisinde köşeli paranteze alacağı kısa açıklamalarla bir arada düşünerek de yapabilir. Örneğin, bir yazar alıntıdaki isimlendirilmelerinden o kişilerin yerel alandaki statülerini tespit ediyor olabilir (örn. 'diğerleri [bütün öğrenciler]', veya bağlam içerisinde yeterince açık olmayabilecek olan doğrudan konuşmaların anlamını vuzuha kavuşturabilir (örn. 'kafamızdaki tek düşünce [dinamiti] patlatmaktı'). Bu noktada, etnograf bir kez daha bütün detayların tam ve doğru olduğunu onaylamalıdır; zira olaylara veya yerel kavramlara dayanan bilginin yanlış yansıtılması çok çabuk bir şekilde okuyucuya bu etnografyanın güvenilir olmadığı fikrini telkin edecektir. Gerçekten de yapılacak birkaç hata bütün hikâyenin inandırıcılığına gölge düşürebilir.

Son olarak bir alıntı, kişileri, kurumları ve çalışılan toplulukları onların isimlerini vermeyerek bir *anonimlik* kazandırmalı ve bu sayede korumalıdır. Bu nedenle, yeniden düzenlemeyi tamamlarken, etnograf bütün isimleri değiştirir ve betimlemelerde yer alan kişisel detaylar gibi bazı ifşa edici nitelikleri tespit eder. Yazarlar bazen (etnik kimlik gibi konularda) gerçek isimleri çağrıştıracak rumuzlar kullanırlar. Cinsiyet farklılıklarının hatırda tutulmasını güçleştirdiğinden, canlandırıcı nitelikleri yeterince

içermediğinden ve okuyucunun o şahsı diğer alıntılarda hatırlamasını güçleştirdiğinden, farklı karakterleri belirtmek için isimlerin sadece ilk harflerinin kullanılmasını tavsiye etmiyoruz.

Bir Bölüm İçerisinde Alıntı-Açıklamaların Düzenlenmesi

Etnograflar genellikle etnografyalarını, oluşturdukları genel çerçevenin rehberliğinde farklı başlıklar altında bölümlere ayırırlar. Genellikle her bölüm, belki birkaç alt-temaya ayrılmış olan bir temayı yansıtır. Bir bölüm, bir dizi alıntı-açıklamalardan meydana gelir. Örneğin, 'Sohbetlerin Seksüelize Edilmesi' başlığıyla aşağıda yer alan homoseksüeller ve lezbiyenlerin bulunduğu liseye dair yapılmış olan etnografya çalışması şu bölümlerden oluşmaktadır:

Bölüm 1

analitik nokta: 'Seksüel taş atmalar' öğrencilerin öğretim personelinin konuşmalarını ve diğer yaptıklarını seksüelize etmekteki ortak araçlardır.

alıntı: öğretmenlerden birinin yaşının yirmi-yedi olduğunu öğrenen bir öğrencinin yorumu şöyle olmuştur:

"bir defasında yaşı yirmi-sekiz olan biriyle ilişkiye girmiştim-o daha büyüktü tabi."

Bölüm 2

analitik nokta: öğrenciler özellikle personelin yaptığı öğretimlere karşı bir tepki olarak konuyu seksüelize etmektedirler.

alıntı: bir öğrenci kendisine söylenen 'benimle gel' komutunu seksüel bir çağrı gibi algılamıştır.

Bölüm 3

analitik nokta: bazı durumlarda görevliler seksüelize edici yorumlarıyla öğrencilerin istediklerini yapamamaları için, bazen ağız dalaşına girerler.

alıntı: bir görevli sakızını at denen öğrencinin "ağzımı bir kontrol et istersen" diye karşılık vermesi üzerine: "buna gerek yok-eminim pek çok insan daha önce kontrol etmiştir." demiştir.

Bölüm 4

analitik nokta: bazı durumlarda görevlilerin, otoritelerini dolaylı olarak sürdürmelerini sağlayan bir yol olarak seksüel konuşmalar yaptıkları olur.

alıntı: bir araştırmacının matematik konusunda yardım önerisini reddeden bir öğrenciye karşı görevlinin yorumu: "Hadi biraz ileri git bakalım. Daha önce hep bunu isterdin."

Etnograf, bir bölüm içerisinde, hikâyenin temaya ilişkin olarak daha derin bir anlama sağlamak için alan-notu veri ve analizlerinin karmaşıklıklarını giderek artan bir biçimde ele verecek şekilde geliştireceği kısımlar organize eder. Yukarıdaki örnekte, ilk iki kısım öğrencilerin seksüel konuşmalarını içermekte, üçüncüsü görevlilerin bu tür konuşmalara nasıl tepki verdiklerini göstererek daha da karmaşıklaştırmakta ve sonuncusu, görevlilerin bu türlü konuşmalarıyla ortaya çıkan daha ince konulara eğilmektedir.

Devamında okuyucuya yardım etmek için fikirlerin bir kısımdan diğerine olan ilerleyişinin devamında yazar, o paragraftaki ana fikri daha önceki paragraflardakine bağlayan net *geçişler* sağlamalıdır. Bazı durumlarda, geçiş oluşturmak, yeni bir kısma başlangıç cümlesi yazmak türünden görece pürüzsüz bir iştir. Örneğin, 'Sohbetin Seksüelize Edilmesi' bölümünün yazarı bu geçiş cümlesini üçüncü kısımda sağlıyor:

> Her ne kadar bir önceki alıntıda olduğu gibi, bazen görevliler öğrencilerin yaptığı seksüel yorumları cevaplandırmıyorlarsa da, her zaman bu böyle değildir...

O sırada bir özellik üzerine yorum yapılmadığı dikkate alınarak bu geçiş cümlesi geçmişe doğru daha önceki alıntıya gönderme yapıyor: görevliler öğrencilerin seksüel konuşmalarını doğrudan cevaplamazlar.

Geçmişe dönük olarak dikkate alınan bu özellik daha sonra zıt bir şekilde o kısmın odak noktasını göstermek için kullanılmıştır; böylesi bir konuşmayı görevliler nasıl cevaplamıştır.

Diğer örneklerde, sonraki kısımlardaki bir analitik nokta, bir öncekinden kayda değer derecede farklı bir konuyu açığa çıkardığı zaman, yazar sadece giriş mahiyetindeki geçiş cümlesine dayanmamalıdır. Bunun yerine yazar ayrıca daha önceki kısmı da gözden geçirmeli ve doğrudan sonrakinin fikrini beklemelidir. Örneğin, 'Sohbetin Seksüelize Edilmesi' Bölüm 2'ye geçiş cümlesi şöyledir:

> Dahası, bazen görevlilerin söylediklerini seksülize ederek öğrencilerin kendilerini daha güçlü bir şekilde konumlandırdıkları olur...

Bu cümle özellikle, görevlilerin 'öğretim konularındaki emirlerini' seksüelize eden öğrenciye odaklanıyor. Oysaki Bölüm 1'de yazar, seksüel yorumların oluştuğu öğrenci-görevli ilişkisinin özel biçimlerini düşünmemiştir. Şimdi bu yorumların verilen emirlere bir tepki olduğunu öğrenmiş olmak okuyucunun kafasını az da olsa karıştırabilir; acaba öğrenciler görevlilerin kibarca yaptıkları istekler veya genel konular gibi diğer türlü konuşmalara da seksüel bir tarzda mı tepki göstermektedirler? Bu nedenle, yazar yapılması lazım gelecek olan bu ayrıma daha net bir bağlam sağlamak için Bölüm 1'deki tartışmayı gözden geçirmiş olmalıydı.

Yazar, fasılları düzenlemeye karar vermeye ek olarak, bölüme ayrı bir giriş ve sonuç yazmalıdır. Giriş, bölümün temasını etnografyanın genel temasına bağlamalı ve o temayla ilgili olarak, devamında gelen farklı kısımlardaki fikirlerin hakkının verilmesi ve anlaşılması için ihtiyaç duyulan genel özellikleri tartışmalıdır. Örneğin yazar, 'Sohbetin seksüelize edilmesi' bölümüne, öğrencilerin o düzende ortak bir şekilde konuşmaları seksüelize ettiklerini gözlemleyen bir paragraf ve 'seksüelize etme, görevliler ve öğrenciler arasındaki güç ilişkilerinin sonucunda' meydana geldiğinden, bu bölümü çalışmaya gerilerde kalan ana temayla ilintilendirerek, giriş yapmaktadır. Bir sonraki paragrafta, 'seksüel taş atmalar'ın seksüelize etmenin, seksüel reddedişe imkân tanıyarak, 'muğlâk [ve] dolaylı davrandıklarından özellikle öğrenciler için kullanışlı' olan bir biçimini oluşturmakta olduğunu ileri sürmektedir.

Son olarak, bölüme sonuç olarak yazılan kısımda, yazar bölümün ana teması için yapılan alıntı ve analitik açıklamaların

göndermelerini bir araya toplamaya çalışmaktadır. Ayrıca bu konuların takip edecek bölümün temasıyla nasıl ilintilendiğine dair göndermeler de yapabilir.

Tamamlanmış Bir Etnografik Doküman Oluşturma

Etnograf, elindeki zamana bağlı olarak, başlangıçta seçilen alıntıları yenileriyle değiştirerek, analitik açıklamaları ve geçişleri daha bir inceltmek, kısımları bir bölüm içerisinde yeniden düzenlemek ve/veya genel etnografya içerisinde bölümleri yeniden düzenlemek suretiyle, fasıllar ve bölümler üzerinde, birçok kere yeniden çalışabilir. Araştırmacı hala daha fazla olası değişiklikler ve inceltmeler yapabileceğini düşünse de, oldukça önemli bir hale gelmiş olan metni, tamamlanmış bir etnografik dokümana dönüştürmek için gereken işleri yapmak amacıyla belirli bir noktada gözden geçirmek ve bir dizi nihai yazma işini halletmek için durmak zorundadır. Bu işler, etnografyaya başlık konmasını, konu başlığını ve ana temayı geri kalan araştırmaya bağlayan bir giriş yazmayı, düzeni ve kullanılan yöntemi anlatmayı ve etnografyaya genel bir sonuç oluşturmayı içermektedir.

Etnografyaya Giriş

Etnografyanın başlığı ve giriş bölümü okuyucuyu metne yönlendirmede ilk araçlardır. Başlık ve giriş, okuyucuya sadece o etnografya çalışması hakkında ne bekleyebileceklerini söylemekle kalmaz, aynı zamanda yazarın analiz ve esasa ilişkin kaygıları hakkında da ipuçları verir.

Etnografik bir başlık, okuyucu ile hem genel konu başlığı ve hem de çalışılan insanlar, düzen, faaliyetler veya süreçlerle ilgili iletişim kurar. Örneğin:

'Kardeşlik Topluluğundaki Törensel İçki İçme davranışı'

'Bir Şehir Lisesindeki Etnisitenin İlişkisel Dinamikleri'

'Ölmeyi Beklemek: Bir Bakımevine İlişkin Etnografik Çalışma'

Bir yazar, yalın bir şekilde genel konu başlığını ifade etmek yerine, başlıkta etnografyanın daha soyut olan analitik temasını aktarmaya çalışabilir. Atkinson (1990:76) ın belirttiği gibi, etnograflar bunu çoğunlukla soyut, 'o cinse ait konuyu' iki nokta ile genel konu başlığını ve somut 'yerel' düzeni veya faaliyeti belirten ifadeye bağlayarak yaparlar:

'Sistemin Güç Odakları: Bir Erkek Grubunun Evindeki Otorite ve Disiplin.'

Son olarak etnograf, yereldeki kişilerin kavramlarını veya ifadelerini, bir başlığın anahtar unsurları olarak kullanabilirler:

'Batışın Dinamikleri: Gün Batımında Sakinlik'

'Bu Çocuklar Kendi Küçük Dünyalarında Yaşıyorlar: Bir Rehabilitasyon Evinde Yorumlayıcı Bir Çerçeve'

Pek çok yazar, etnografyanın giriş bölümündeki ilk paragrafa dikkat çeken bir açılışla başlar. Bu amaçla, konu başlığıyla ilgili bir olayı kullanabilir veya başlıkla ilgili ortak yaklaşımlardan kısaca bahsedebilir. Daha sonra ise yazar araştırmasının yerini ve başlığını tezini sunma sürecine bir bağlantı olarak çok kısa bir şekilde tanıtır. Tematik bir anlatımda, yazar çalışmanın genel odağını açıklayan 'başlıksal bir tez' yazar ve temaları incelenmek üzere serer. O anlamda tez, etnografik hikâyede yer alan her gelişmeyi ele almaz veya en sonunda ortaya çıkacak olan sonuçlardan haber vermezler. Son olarak, yazar genellikle gelecek olan her bir bölüm için tematik bir ifade sunarak çalışmaya ilişkin genel bir bakış sağlar.

Örneğin, 'Bir Şehir Lisesindeki Etnisitenin İlişkisel Dinamikleri' üzerine etnografik çalışma yapan yazar okuyucuyu konu başlığına yönelterek başlamıştır.

Gündelik yaşam içerisinde hepimiz etnisitenin verilmiş bir kategori olduğunu varsayarız. İnsanlar kendilerine özgü bir takım kültürel uygulamalarıyla farklı gruplara ait olurlar. Amerikan başkanı beyaz deriz veya Afrika'daki insanların yaptıkları büyünün Azande büyücülüğü olduğunu, rap'in zenci müziği olduğunu, Cinco de Mayo'nun Meksika tatili olduğunu vb. hep söyleriz. Burada nesnel olarak var olan şeyi betimlediğimizi varsayarız. Yalın bir şekilde

dünyaya ait 'doğal gerçeklikleri' ifade ediyoruzdur. Etnisitenin bir kategori olarak farkına daha fazla varmamız çoğunlukla ortaya çıkan anlaşmazlıklarla olur. Gazeteler 'Zenci kız Koreli bir dükkân sahibi tarafından vuruldu' ve 'Beyazların Gücü' grubu 'Yahudi' bölgesine yürüyüş düzenledi diye aktarmaktadır. Bunun nasıl olabileceğini sorarız. Çeşitli gruplar bir arada yaşamayı nasıl başarabilirler? Fakat hala farklı insan kümelerinin olduğunu ve bu insan kümelerinin farklı kültürlere sahip olduklarını ima ederiz.

Bu giriş paragrafında yazar, etnisite hakkındaki konuşmalarında insanların ortak bir şekilde etnisitenin belirsiz olmayan, doğal bir biçimde meydana geldiğini varsaydıklarına ve farklı 'insan kümelerine' gönderme yapan ortak kavramlar kullandıklarına işaret ediyor. Bir sonraki paragrafta ise, etnisiteye karşı takındığı analitik duruşu daha aşikâr kılıyor:

Bu gündelik söylemde görmezden geldiğimiz şey, etnisitenin 'sosyal bir konu' olduğudur; insanlar bir kişi, mekân veya şeyi, içine alma veya dışarıda bırakma türünden bir dolaylı ilişki ile belirli bir karakterde görürler. Bu süreç, Barth'ın ilişkide belirttiği 'sınırlar'ı oluşturur (1969). Bu sınırlar nesnel olmayan öznel sınırlardır ve sürekli olarak yeniden üretilir; yeniden onaylanır; müzakere edilir ve hatta vazgeçilirler. Böylece gündelik yaşamda, etnisite belirli durumlardan doğan yerel bir olgudur.

Barth, etnisiteye nesnel olarak verilmiş bir 'gerçeklik' olarak değil, bunun yerine 'sosyal bir ürün' olarak bakmak gerektiğini ileri sürer: içeri alma veya dışarıda bırakma sürecinde yerelde yaşanan ilişkisel görüşmeler buna örnek verilebilir. Bir başka araştırmacıdan alıntılar yaparak bu konunun diğer bilim adamlarını da ilgilendirdiğini ve kendisinin getirdiği 'yeni bakış açısının' bilimsel bir tartışmaya katkı yaptığını belirtiyor.

Yazar bir sonraki aşamada, ilk olarak araştırmasında yer alan insanları ve düzeni ortaya koyarak ve daha sonra da ne çeşit bir veriye dayandığını belirterek başlıkta ifade ettiğini açmaya ve kanıtlamaya çalışır:

Bu çalışmada, Güney Kaliforniya'daki bir şehir lisesindeki etnisiteyi ve etnik grupları inceliyorum. Alan-notu alıntıları gündelik yaşamında etnisiteyi kullanan insanların süreçlerini anlatıyor.

Daha sonra, etnisitenin durumsal olarak 'yeniden yaratılan ve gözden geçirilerek değiştirilen' yorumlayıcı ifadesi olarak, etnisite hakkındaki genel tezini ortaya koyar:

> Ben, 'etnisitenin' insanların ilişkileri ile bir durum içerisinde sürekli olarak yeniden yaratıldığını ve gözden geçirilerek değiştirildiğini, bu sayede yaşatıldığını iddia ediyorum. İşte durumlar içerisindeki bu 'sosyal üretim' ve ilişkiler daha sonra belirli gruplara ait farklılıkları oluşturuyor, onları belirli kültürler, semboller, tarzlar ve nesneler olarak yeniden organize diyor. Böylece bu çalışma, insanların 'atfedilene nasıl atfettikleri'ni çalışıyor (Garfinkel 1967).

Son olarak, giriş bölümünün bu kısmını, gelecek olan her bir bölümün ana fikrini kısaca anlatmak suretiyle, iddiasına dair genel bir bakış sunarak tamamlıyor (bkz.'Tematik Anlatım Oluşturma' bölümü).

Analitik bir fikir oluşturarak ve daha sonra neyin çalışıldığını ortaya koyarak başlayan bir girişe zıt bir şekilde etnograflar, gerçek bir alan-notu temelli betimleme veya gözlemle başlamayı tercih ederler. Özel bazı detayları sunduktan sonra daha genel analitik bir konunun veya o hadiseyle yansıtılan problemin saptamasını yaparlar. Mesela yukarıdaki etnograf, belirli bir etnik kimliğin yeniden yaratılmasına ve sürdürülmesine katkı yapabilecek şekilde söz konusu edilen 'sosyal üretime' dair sarih bir örnekten bahsederek başlayabilirdi; uç ve dramatik bir örnek olarak, zenci gibi giyinen, konuşan ve öyle davranan bir beyaz öğrenci notunu kullanabilirdi. Daha sonra ise bu hadisede yansıtıldığını veya gösterildiğini düşündüğü daha genel analitik problemi veya konuyu ortaya koymaya yönelebilirdi.

Çalışmayı Diğer Araştırmaya Bağlamak

Etnograflar, giriş bölümünün bir kısmında (veya onun hemen sonrasındaki bölümde) genellikle kendi yorumlarını, disiplinleri içerisindeki bilimsel ilgiye ait daha geniş konulara bağlarlar. Bu şekilde, okuyucularını da tartışılan o konu başlıklarını ciddiyetle düşünmeye davet ederler. Bu noktada yazar, düşündüğü olası okuyucularını yeniden düşünür, kelimelerini ve düşüncelerini onların aşina oldukları arasından seçer.

Örneğin, etnisite çalışmasının yazarı eğer ki bunu sosyologlar için yazıyorsa 'etnisiteyi' bir kavram dünyası olarak sosyologların kullandıkları çerçevede tartışır. Her bir paragrafta, etnik konulardaki araştırma probleminin bazı özelliklerini ele alır. Her ne kadar diğer bilim adamlarının araştırmalarını tartışsa da, burada etnisite hakkında sadece daha sonra çalışmasının ana gövdesinde ele alacağı fikirleri gündeme getirir. Daha sonra bulgularında, gündeme getirdiği problemlere dokunan alan-notu alıntıları ve analitik fikirler ortaya koyar:

Marger (1991), sosyologların etnik grupları üç temel üzerinde değerlendirdiklerini tespit etmektedir: özgün kültürel özellikler, topluluk hissi ve kendisine atfedilen hususiyetler. Birincisi, etnik grupların kendilerini diğer gruplardan ayıran bazı özgün davranış özellikleri vardır. İkincisi, etnik grupların üyeleri arasında bir topluluk duygusu bulunur. Buradaki 'biz' bilinci ister istemez 'onlar' bilincini de açığa çıkartır ve içeridekiler ile dışarıdakileri ayıran bir sınır çizgisi oluşturmaya götürür. Üçüncüsü, etnik statü neredeyse her zaman genellikle doğumla getirilen ve kendisine atfedilen hususiyetler ile oluşur. Marger bu özellikleri sunarken, etnisite için varsayılan nesnel bir kritere vurgu yapmaktadır. Etnisiteler, bir diğeri ile olan ilişkileri içerisinde çalışılabilecek ayrı kolektif topluluklar olarak görülmektedir. Bu, Amerika'da ırk ve etnik ilişkiler konusunda yapılan pek çok çalışmanın tipik yaklaşımıdır. Ve bu çalışma için demografik veri bu şekilde analiz edilmiştir.

Ne yazık ki, bu çalışma toplumun makro düzeyde çalışılabilmesi için bilgi sunuyorsa da, gündelik yaşamdaki etnisitenin öznel algısını ve dinamik özelliklerini yok saymaktadır. 'Etnik kimliğin nasıl kazanıldığı ve insanın kimliğinin bir parçası olarak diğer insanlarla olan karşılaşmalarda, kendini tanıtmakta, yasaklamalarda, manipülasyonlarda ve istismar etmede nasıl kullanıldığını' hafife alıyor (Lyman ve Douglas 1973). Bu yaklaşımda, etnisite kişiliğe dair stratejik bir oluşturma ve sürdürme kaynağı olarak kullanılıyor...

Bu çalışmanın amaçları açısından, etnik bir grup 'insanların kendi kendilerini tanımlarken başvurdukları bir referans grup ve ortak bir tarihi geçmişi paylaştıkları diğerleri ile birlikte tanımladıkları' grup olarak tanımlanmıştır (Royce 1982). Böylece bir etnik grup, sembolleri, tarzı ve biçimleri ile bir alt-kültür teşkil eder. Fakat diğer alt-kültürlerden farklı olarak etnik gruba üyelik kazanılmaz, doğuştandır.

Bu birkaç paragraf, etnik çalışmalardaki problemli konuları kısaca ortaya koymaktadır. Bir başka araştırma hakkındaki bu

giriş bölümünde, yazar etnisite konusundaki mümkün olabilecek bütün yaklaşımlara dair bir bakış açısı sunmaya çalışmamaktadır. Sadece kendi çalışması için bağlam teşkil edebilecek olan araştırmacıların çalışma ve fikirlerini seçmiştir. Bu sayede yazar, dolaylı bir biçimde kendi araştırmasının okuyucu kitlesi olarak öngördüğü sosyologlarla olan ilgisini de göstermiş olmaktadır.

Özetle, etnograf ne başlık hakkındaki 'literatürü' incelemekte ve ne de yalın bir şekilde başkalarının yaptıkları çalışmalardan iktibaslar aktarmaktadır. Burada onun yaptığı, çalışmasının ilerleyen kısımlarında ortaya koyacağı bulgularına bağlam oluşturan diğer araştırmaları dikkatlice seçmek ve sadece kendi analizlerinin altını çizen diğer kişilere ait fikirleri tartışmaktır.

Düzen ve Yöntemin Tanıtımı

Yazarlar, etnografyaya tam anlamıyla başlamadan önce kendi metotlarını ve çalıştıkları düzeni tanıtmaya başlarlar. Metot ve düzen ya ayrı bölümler içerisinde veya her iki konu başlığını da ele alan tek bir bölüm içerisinde tartışılır.

Etnograf, düzeni betimlerken, okuyucuyu etnografyanın ileriki bölümlerinde detaylı bir şekilde incelenmekte olan durumlara, insanlara ve mekâna yönlendirir. Bu betimleme okuyucunun düzenin fiziksel ve sosyal özelliklerini kafasında canlandırmasına yardım etmelidir. Ayrıca anahtar kişiler ile etnografyanın özünü oluşturan süreç veya süreçlere dair genel bir bakış açısı sunmalıdır; örneğin birinciye örnek olarak, bir akıl sağlığı merkezinde asıl eleman olarak çalışanlar ile gönüllüler veya müdürler ve siyasi bir hareketteki üyeler arasındaki farklılıkların izini sürmeli; ikincisine örnek olarak da, müşterilerin programa nasıl dâhil oldukları ve nasıl hareket ettikleri, temel meslek sorumluluklarının neler olduğu ve belki kapı kapı dolaşarak yapılan üyeliklerin genel organizasyonu konuları ele alınabilir.

Düzene, orada yaşayan kişilere ve rutinlerine ilişkin genel bir bakış sunarken bu tartışma, sonraki etnografik analizlere merkez olacak düzene ilişkin spesifik özellikleri beklemeli ve

altını çizmelidir. Örneğin, bir evsizler sığınma evinde kalanların etiketlenmesi veya kategorize edilmesini içeren çalışanların uygulamalarının tabiatı ve sonuçları hakkında yazmakta olan bir etnograf düzene ilişkin iki-uçlu bir giriş sunmaktadır. İlk olarak, sığınma evinin aradığı müşteri tipini göstermektedir:

Ben alan çalışmamı Los Angeles'ın merkezindeki evsizler için bir sığınma evinde yaptım. Sığınma evinin 54 kişilik bir kapasitesi vardı fakat benim orda olduğum zamanlarda ortalama kalan sayısı 35 ya da o civardaydı. Sığınma evinin başlıca görevi tamamen yardıma muhtaç olan bu insanlara iaşe ve ibade hizmeti sağlamaktı. Sığınma evinde kalırken, görevlilerin adlandırmasıyla 'müşteriler'e ayrıca sonraki aşamalarda ev bulma ve bürokratik konularda da bazı yardımlar sağlanıyordu. Sığınma evinin ifade edilen hedef kitlesi 'yeni evsizlerdi': bunlar bir süre önce evini kaybeden ve sokakta kalan kimselerdi. Bu kavramla ifade edilenler, görevlilerin 'kronik evsizler' diye veya 'sığınma evi pireleri' diye ifade edilenlere zıt olarak bir süredir sokaklarda yaşamakta olan ve herhangi kalıcı bir ev bulma isteği olmaksızın bir sığınma evinden ötekine gezip duran kişilerdir...

Kabul için sığınma evinin diğer bir kıstası da müşterilerinin bekâr erkekler olmamasıydı. Bu evsiz çocuklu aileleri kabul eden çok az sayıdaki sığınma evinden biriydi ki bu durumdan ötürü gurur duyarlardı. Uygulamada, hâkim olan müşteri grubu çok çocuklu kadınlardan oluşmaktaydı.

Yazar daha sonra, gündelik çalışma uygulamalarını inceleyeceği ön plandaki görevlilere dair bir giriş yazmıştır:

Sığınma evindeki, tipoloji oluşturmayla en alakalı görevliler altı Program Yardımcıları [PY]. Altı PY'nin dördü yaklaşık olarak otuz ila altmışları arasında olan dört zenci kadın, bir süre önce kolejden mezun olan bir genç beyaz kadın daha ve yirmi-bir yaşında ilahiyat öğrencisi beyaz bir erkek. Bunların hiçbiri, büyük ihtimalle PY'lerin çok düşük ücret almalarına bağlı olarak eğitimli sosyal görevliler değillerdi. PYler zamanlarının büyük bölümünü sığınma evinin ikinci katındaki, giriş holüne bakan ofiste geçiriyorlardı (üçüncü katta müşterilerin odaları varken birinci katta çalışma ofisleri yer alıyordu). Çalışma düzenine göre, aynı anda birden fazla PY görev başında olmuyordu sadece vardiya değişimlerinde 1 saat kadar iki görevlinin çakıştığı oluyordu.

Yazar PYlerin, gelen telefonlara bakılması, olası müşterilerin taranması, tutulan günlük bilgilerin sürdürülmesi vb. gibi rutin görevlerini anlatarak, devam ediyor.

Etnograf, bu türlü bir betimlemeden direk olarak kendisinin düzene girmesiyle ve bu girişin doğasıyla ilgili anahtar nitelikteki özellikleri anlatmaya geçebilir. Burada etnograf, etnografya boyunca ele alınan konulara ve olaylara yakın olmak ve onlar hakkında öğrenmek için aslında neler yaptığını özetliyor. Bunu yaparken, ilk başta düzene kabul edilirken nasıl ve ne türlü bir kapasite edindiğini, o düzendekilerin kendisinin ne yaptığı hakkında ne düşündüklerini ve/veya bu konuyla ilgilenip ilgilenmedikleri ve düzendeki farklı farklı kişilerin nasıl bir tepki gösterdikleri ve nasıl davrandıklarını açıklaması önem teşkil ediyor.

Araştırmanın değişik aşamalarını ve fazlarını birbirinden ayrı olarak ele almak genellikle faydalı bir yoldur; mesela ilk kabul ediliş, düzene ve oradakilere ilk alışma ile daha uzun dönemdeki katılım ve kurulmuş olan ilişkileri birbirinden ayrı olarak ele almak oldukça faydalı bir yol olacaktır. Örneğin, akıl sağlığı merkezindeki topluluğu çalışan bir etnograf, gözlem ve ruhen oldukça bunalımlı insanlar ile baş edip edemeyeceği konusundaki kabiliyetini test etme yoluyla, görevlilerin kontrolünde birkaç rutin faaliyete katılım konusunda başlangıçtaki cesaretlenmesinden nihai olarak geldiği müşterilerle yapılan bir araya gelme toplantılarını yürütme görevi verilinceye kadar ki sosyalleşme sürecinin izini sürüyor.

Etnograflar, kullandıkları *yöntemleri* tanıtırken, katılımlarındaki değişken nitelikleri ve belirli bir düzendeki rollerinin avantajlarının ve sınırlamalarının farkında olduklarını anlatma arayışına girerler. Örneğin, toplumsal akıl sağlığı merkezinde çalışan etnograf, kendi rolüne ilişkin bu nitelikleri aşağıdaki şu kavramlar ile analiz etmiştir:

> Benim konumum 'gönüllü bir stajyer' gibiydi. Buraya ilk geldiğimde bu rolün icaplarını tam olarak bilmiyordum. Fakat, görevlilerle ilişki kurdukça ve görevli rolüne göre sosyalleştikçe benim rolümün, alt-düzey bir görevli rolü olduğunun farkına vardım. Asıl görevlilerin kullandıkları yetkiler ve ayrıcalıklar yoktu. Mesela, her ne kadar Vaka İnceleme Toplantılarına katılmam konusunda teşvik edilmişsem de benim yapmış olduğum 'içgörüler', görevlilerin katkılarından biri olarak değerlendirilmezdi.

Bu türlü bir analiz, etnografın içerisine kabul edilmediği belirli tipteki ilişkiler ve olaylar üzerine derinden düşünmesine ihtiyaç duyar. Örneğin, bir öğrenci-etnograf, bir feminist siyasi-hareket komitesindeki katılımcı rolünün, siyasi üyelik çabalarındaki anahtar ilişkilerin gözlemlenmesinde nasıl da onu sınırlandırdığını ve belirleyici olduğunu anlatıyor:

> Benim rolüm pasif bir gözlemciden daha fazlaydı. Ben üye bulmaya çalışan bir görevliydim ve bu şekilde diğer görevlilerle birlikte en azından haftada bir bu iş için dışarıda çalışırdım. Fakat ayrıca yazın, alandakilerin yönetiminin de bir parçasıydım ve bu anlamda bana çeki düzen verirlerdi. Bu durum beni, görevlilerin çalışırken ne düşündükleri ve neler hissettiklerini anlamak konusunda ideal bir konuma koyuyordu ve aynı zamanda, onların ulaşamayacağı bazı bilgilere de ulaşma imkânı veriyordu. Bu durum bir süre böyle devam etti fakat sonra görevliler beni yönetimin bir parçası olarak gördüler ve bu nedenle daha az güvenmeye başladılar. Bu, yönetimi temsilen bir şeyler yapmam gerektiği zamanlarda (eğitimin yinelenmesi gibi) veya bazı iki kutuplu konular üzerinde ya yönetimden veya görevlilerden yana tavır alınam gerektiği zamanlarda özellikle problem oldu...[dahası] bir araştırmacı olarak gözlem yapmak için alana gitmek zordu çünkü gözlemek demek yönetim adına orada bulunmak anlamına geliyordu ve ben onlardan biri olmaktan çok bir otoriteydim.

Son olarak, kullanılan yöntemlerin ve bu yöntemlerin yaptığı göndermelerin gösterilmesi ve analiz edilmesi sırasında, anahtar noktaları göstermek ve desteklemek için alan-notu alıntılarına yer vermek yardım edici bir yoldur. Örneğin, toplumsal akıl sağlığı merkezini çalışan etnograf, ilk olarak merkezdeki ilk haftasında oradaki görevlilerden birisi tarafından tabi tutulduğu 'test etmenin' niteliğini göstermek ve ikinci olarak da kendi rolünün orada 'düzenli olarak çalışan görevlilerden' nasıl ayrıldığını göstermek için aşağıdaki alan-notlarını sunmuştur:

> Müşterilerden biriyle pin-pon oynarken, sosyal yardım uzmanı Cathy'nin benden taraftaki David'i işaret ettiğini gördüm. David bana doğru geldi ve "Merhaba. Ben Başkanım ve senin dünyayı ve Kansas'daki kız kardeşimi kurtarmak için Alaska boru hattına gitmeni istiyorum" dedi. Bunu yapmalısın -bu senin ülken için görevin. Dünyayı kurtarmalısın." O sırada gözümün ucunda gördüğüm Cathy ve birkaç görevli kıkır kıkır gülüyorlardı. Derken cevap verdim: "Şey, David, üzgünüm fakat bu benim için çok büyük bir sorumluluk." David: "Dünyayı kurtarmalısın." Daha sonra oradan uzaklaştı. Cathy bana

doğru geldi ve "Gerçekten çılgın, değil mi?" dedi. Güldü. "Takma kafana. Bu bizdeki neredeyse en çılgın olanı."

Bugün yönetim için müşterilerimizden adaylarımız var. Müşteriler Başkan ve Yardımcısı için kendi adaylarını belirliyorlar. Norman (bir müşteri) beni BY için aday gösterdi. Arlene (bir terapist) içeri geldi ve Norman'a: "Karina aday olamaz. O görevlilerden biri, aday olamaz." dedi.

Her ne kadar düzene ilişkin tartışmalar ve alan araştırması yapmanın karmaşıklıkları daba sonra yapılacak olan etnografik analizlerin merkezindeki süreçleri ve özellikleri öne çıkarsa da, nihai metne inandırıcılık katabilir. Bu betimlemeler okuyucuya etnografın, daha sonraki analitik iddiaların sürdürülmesi için ihtiyaç duyulan gözlemlerin niteliğine ve çeşitlerine ulaşma imkânı olup olmadığını değerlendirme imkânı verir. Okuyucu, bu arka plan bilgisine dayanarak, güvenilir ve yeterli bilgiye sahip olduğunu varsaymaya daha meyillidir. Gerçekten de etnograflar, okuyucuya dolaylı bir şekilde 'oradaydım ve bunları ilk elden tecrübe ettim' demek için kendi katılımlarını tam olarak ifade eden alan-notu alıntılarını seçebilirler.

Sonuç Yazmak

Bitirilen etnografik metinler, genellikle çalışmanın giriş bölümünde ileri sürülen tezin ayrıntılı bir şekilde yeniden ele alınmasıyla sonlandırılırlar. Bu nedenle, sonuç bölümü her ne kadar yazarın yaptığı yazım işinin son parçası olsa da, oldukça karmaşık bir şekilde giriş bölümü ile ilintilidir. Sonuç bölümü genellikle, çalışmanın giriş bölümünde gündeme getirilen teorik ve/veya esas konulara ilişkin göndermeleri ortaya koyar. Etnografik bir çalışmada, giriş bölümündeki tezin sözcüklere dökülmesi okuyucuyu merkezdeki fikir üzerine odaklandırır, fakat çoğunlukla bu fikir, tezin sonuç bölümünde ortaya konan şekli kadar keskin bir şekilde belirtilmez. Her ne kadar giriş bölümü okuyucuyu, gelecek olan analitik noktaları ve alıntıları anlamaya hazırlasa da, sonuç bölümü çok daha net bir biçimde fikirleri birbirlerine bağlar çünkü çalışmanın sonunda okuyucu bütün etnografik hikâyeyi

okumuştur ve orada sunulan alan-notu alıntılarındaki detayları almıştır. Başka bir deyişle, etnografya çalışmaları, ancak analitik fikirlerin ve alan-notu alıntılarının ilerleyişi okunarak tam olarak anlaşılabilecek hikâyeler anlatırlar. Her bir bölüm kendi teması, noktaları ve alıntılara dair tartışmasıyla okuyucuyu, tezin daha iyi bir şekilde ele alındığı sonuç bölümüne doğru götürür.

Etnograf, sonuç bölümü yazmak için, artık tamamlanmış olan hikâyeyi, giriş bölümündeki kurgulanış biçimine özel bir dikkat göstererek incelemelidir. Pek çok durumda, çalışmanın ana bulgularına ve temalarına ilişkin bir *özet* yazmak kullanışlı olmaktadır. Bu özet, çalışmanın genel tezini yeniden ifade etmeli ve sonra kısa ve öz cümleler halinde her bir bölümün nasıl ilerlediğine ve bu teze ne gibi bir katkı sağladığına ilişkin fikir vermelidir. Bazı durumlarda, etnografın bu özeti sonuç bölümüne başlarken kullandığı olur. Diğer durumlarda, bir özet olmaksızın doğrudan doğruya diğer konulara geçebilir. Yalnız, yazmış olduğu bu özeti sonuç bölümünde kullanmasa bile özet yazmak, etnograf için oldukça faydalıdır; zira özet, yazarı, spesifik fikirlerin ve kısımların yazıya dökülmesinde karşılaşılan anlık problemlerden genel yapının ve çalışmanın akışının incelenmesine dönmeye zorlar. Sonuçta, etnografyanın başlangıçta taahhüt ettikleri ile geldiği nokta arasında bütüncül bir bakış sağlar ki bu bakış, yazarı, etnografyanın daha geniş göndermelerinden bir kısmı üzerinde düşünmeye sevk eder.

Yazar ister özet yazsın veya yazmasın, sonuç kısmı çalışmanın genel tezini kısaltarak yeniden sunar. Etnograf bunu en az üç farklı şekilde yapar: (1) tezi, incelenen malzemenin ışığında genişleterek veya gözden geçirerek; (2) tezi daha genel teoriye veya ilgili literatürdeki güncel konuya bağlayarak ve/veya (3) tez veya yöntem veya ilişkili varsayımlar üzerinde *daha ileri-açıklamalar* sunarak. Bir yazar bu seçeneklerden sadece birini kullanabilir veya ikisini bir arada düşünebilir veya daha uzunca, ayrıntılı bir sonuç yazarak üçünü bir arada bile kullanabilir.

Birinci seçeneğe örnek olarak, Alzheimer hastalarına evde bakım hizmeti veren kişilere dair yapılmış olan etnografik çalışmada, bu kişilerin hastalıkla ilgili yaftalama ile nasıl başa çıktıklarına dair sonuç bölümünden bazı kısımları ele alalım. Bu çalışmanın giriş bölümü Goffman'ın (1971) 'aile-içi bilgi kuralı' kavramının altını çizer; burada aile üyeleri bir tercih olarak dışardan kişilerin hastalık hakkında bilgi edinmelerini engellemek için yaftalamaya dair bilgiyi (gözden düşürücü bilgi) kendi içlerinde tutarlar. Sonuç bölümünde ise, yazar bu konuya geri döner ve hastalık kötüleştikçe bu ailenin söz konusu bu bilgi kuralına verilen değer konusunda radikal değişiklikler ortaya çıktığını belirtir:

> Alzheimer hastasının bakıcısı aile üyeleriyle olabildiği kadar işbirliği yapıp aile bilgi kuralına uymaya devam etmeye ve aile üyeleri ve tıbbi personele karşı başlarda yapılan ifşaatları sınırlandırmaya çalışacak. Bununla birlikte, neyin gözden düşürücü olduğu konusunda Alzheimerli hastaya güvenemeyeceklerini anlayacakları bir noktaya gelebilirler, nerde kaldı ki bu durumu örtmek ya da işbirliği ile utandırıcı durumu asgariye indirmek konusunda böyle olmasın. Böylece, aile içindeki bilgi kontrolü bakıcıya, kişiler ve ilişkiler arası daha direk bir kontrol imkânı vermektedir.
>
> Bakıcı, hastayı kontrol etmek için, hem ailenin özel alanı içerisinde ve hem de bunun dışında, gittikçe artan bir şekilde çeşitli yönetim tekniklerine dayanmaktadır. Ve Alzeimerli hasta oyunu daha fazla oynayamadıkça, bakıcılar, gözden düşürücü bilgiyi ifşa ederek, dışarıdaki kişilere uymaya doğru yaklaşırlar.

Burada yazar her ne kadar bakıcılar başlangıçta aile bilgi kuralını önemsemiş olsalar da, bunu yapmak için Alzheimerli kişinin işbirliğine ihtiyaç duymaktadır. Bu türlü bir işbirliğine daha fazla güvenilemeyeceği zaman, bakıcı hasta ile baş edebilmek amacıyla yardımlarını almak için gözden düşürücü bilgileri dışarıdan kişilere ifşa ederek bu kuralı giderek artan şekilde çiğner. Bu yolla yazar, aile-içi bilgi kuralının işleyişinin altını çizerek evvelce dikkat edilmeyen şartlara işaret etmek ve aile üyelerini bu kuralı çiğnemeye götürebilecek koşulları yüceltmek için, sonuç bölümünde kendi bulgularının Goffman'ın kavramını ne şekilde değiştirdiğinin altını çiziyor.

Yazarların tezdeki ifadeyi genişlettikleri bir başka yol da tezin ayrı bileşenleri arasında teorik bağlar kurmaktır. Örneğin, zihinsel hastalar için oluşturulmuş bir evde kalanlar üzerine yapılan çalışmanın giriş bölümünde öne sürülen giriş tezi, ev içerisindeki iki çelişik eğilime işaret etmektedir: bunlar, orada kalanların görevlilere olan bağımlılığı ve yine orada kalanların görevlilerin kendileri hakkındaki fikirleri üzerine etki edebilme kabiliyetleridir. Sonuç bölümünde ise yazar, bu çelişik eğilimleri süregiden bir kısır döngünün parçaları olarak birbirlerine bağlamak için bu ilişkilere dair daha spesifik analizlerini kullanmaktadır. Ev sakinleri, görevlilerin gücü karşısında korunaksız hissetmekteler ve bu duruma karşı alacaklı konuma geçmeye çalışarak ve iyiniyetli davranarak tepki verebilmektedirler. Bunu yapmak için terapi seanslarına ve görevlilerce organize edilen diğer faaliyetlere katılmaktalar. Bunun sonucunda, görevlilerin desteğini ve korumasını almaktalar fakat aynı zamanda kendilerine bir anlamda 'sponsor' olan görevlilere de çok daha direk bir şekilde bağımlı hale gelmekteler. Böylece bu analiz, ironik bir şekilde ev sakinlerinin görevlilere karşı korunaksızlık ve bağımlılıklarını azaltmaya çalışırken daha fazla bağımlı hale gelmelerine işaret ederek, başlangıçta ayrı ve gerçekten de çelişik görünen iki kalıbı/örüntüyü birleştirmektedir. Bu seçeneği kullanarak yazar, uygun alıntılar ile analitik noktalara dair derinlemesine tartışmalar yoluyla çelişik eğilimlerin altını çizen başlangıç tezinden, bütün bu çelişik kolu birbirine dolayan bir sona ilerlemiş olan etnografik bir hikâye anlatmaktadır.

İkinci olarak, sonuç bölümünde etnografyanın tezi, ilgili bir başka disiplinin literatüründe dile getirilen konulara bağlanabilir. Alzheimerli hastalara bakım sağlayan kişilerle ilgili çalışmada, yukarıda yer alan paragraflar alıntılandıktan sonra, yazar, Alzheimerli hastalar ile birlikte oynanan oyun ile dışarıdaki kişiler ile oynanan oyun arasındaki zıtlığı sosyolojide var olan sapma konusu ile ilişkilendiriyor; aile üyeleri ne zaman *kabul etmekte*, tolere etmekte ve bir çeşit yaftalama durumu ya da davranışına

karşı diğer aile üyelerini kollamaktadır ve bu aile üyesine desteklerini ne zaman çekmekte, ne zaman dışarıda bırakmakta ve dolaylı olarak *reddetmektedirler*? Bu konu geçenlerde 'Kabul Edilmenin Sosyolojisine Doğru: Sapma Çalışmalarının Öteki Yüzü' (Bogdan ve Taylor 1987) başlıklı bir dergide ele alınmış ve yazar iddiasını oluştururken orada şöyle bir alıntı yapmıştır:

> Bakıcıların yaftalanmayönetimi konusundaki bu iki fazın da farkında olarak, hem Alzheimerli hastalar ile ve hem de dışarıdaki kişiler ile danışıklı bir oyun çevirmeleri kabul edilme sosyolojisi ile reddedilme sosyolojisini birbirlerine entegre etmeye izin vermektedir (Bogdan ve Taylor 1987).

Burada yazar, insanların sapma davranışı gösteren kişileri neden ve nasıl tolere ettikleri ile bu kişileri neden ve nasıl reddettikleri ve dışarıda bıraktıkları hakkındaki teorileri birleştirebilme olasılığını ifade ediyor. Bu tepkilerin karşı çıkılmamaya ve alternatif hareket biçimlerine ihtiyacı vardır; dışarıda bırakmanın bazı türleri, acı duyan aile üyelerinin, durumu toleranslı bir şekilde idare etmesi konusunda bakıcıya daha fazla 'güvenemeyeceği' durumlarda, tam olarak bir başkasını gözetmeye olan derin bağlılıktan kaynaklanmaktadır. Yazar, kabul edilme ve reddedilmenin bu türlü birleştirilmesinin Alzheimerli hastalara karşı açıktan reddedici eylemlerde bulunmalarından dolayı bakıcıların karmaşık duygularında zaman zaman altının çizilmekte olduğunu ileri sürmektedir:

> Pek çok bakıcı, aile üyeleri üzerinde daha fazla bir kontrol elde etme konusundan rahatsız olmaktadırlar. Bir kişi gözetim altında tutarken, fiziksel cebir kullanmanın yanında "azarlayıcı ses tonumdan nefret ediyorum" yorumunu yaparlar. Veya bir bakıcının karısı üzerinde kontrolü ele almasıyla ilgili söylediği gibi: "Benim buna hiç hakkım yok."

Bu yolla kabul edilme kavramı, isteksizce ve derin bir pişmanlık duygusuyla yapılan hareketlerin reddedilmesini de içine alacak şekilde genişletilmiş olur.

Sonuç bölümü yazmak konusunda üçüncü bir seçenek de etnografyanın bir yerinde durup, geriye gitmek ve yöntemler, varsayımlar, üslup ve çıkarsamalar konularında *daha ileri-açık-*

lamalar sunabilecek kısımlar üzerinde daha detaylı düşünmektir. Eski akıl hastaları için oluşturulmuş evde kalan kişilerle yapılan çalışmada yazar, sadece görevli-ev sakini arasındaki ilişkileri ele almakla kalmıyor, ayrıca ev-sakinlerinin bir diğeriyle nasıl önemli sosyal ve destekleyici ilişkiler geliştirip, bağlandığını da inceliyor. Etnografyanın bir bölümü, evin sakinlerinin düzenli olarak, sigara, yemek, küçük miktarlarda para gibi şeyleri birbirlerine alıp verme yollarına ayrılıyor. Yazar, onların oluşturduklarını ve sürdürdükleri bu alış-verişlerin ve ilişkilerin, karşılaştıkları mahrumiyet durumlarında yardımcı olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte yazar, sonuç bölümünün bir kısmında, evin sakinlerinin bu alış verişlerine dair kullandıkları stratejilere ilişkin başlardaki düşüncesinin nasıl da açık bir şekilde akılcı göründüğü, bu alış verişlerin bir tür oyun gibi algılandığı üzerine yeniden düşünmektedir. Ona göre bu görüş, gözetme ve duygusal niteliklerin hakkının verilmesi ile bu alış verişlerin karakteristik özellikleri kadar bir grup ev sakini arasında paylaşma ve toplu luk hissi yaratma rolü oynamasının anlaşılmasıyla tamamlanmaya ihtiyaç duymaktadır. Önceki analiz stratejileri-ve-taktikleri bu kritik süreçleri tahrif etme ve muğlâklaştırma eğilimindedir.

Sonuç yazımı konusundaki bütün bu yaklaşımlarda, etnograf bir kez daha başkalarının yaşamlarına dair yaşadığı tecrübelerini, gözlemlerini ve içgörülerini ortaya koyma ve dışarıdaki okuyucular için yazıya dökme problemi ile karşı karşıyadır. Fakat etnograf, alan-notlarını analitik sürecin merkezine yerleştiren bir yol benimseyerek, çoğunlukla, disiplinde var olan teorilere ve açıklamalara tam olarak uymayan anlamalara ve bağlantılara ulaşabilmektedir. Sonuç bölümünde ortaya konacak olan, incelmiş, daha kesin bir tez, yereldeki insanların görüşlerini ayrıcalıklandırabilecek ve söz konusu edilen yerel yaşam içerisinde ilginç olan şeyleri (ve teorik önemi olanları) kendi disiplinindeki diğer bilim adamlarını ikna edecek şekilde gösterecektir. Böylece, sonuç bölümünde daha doğrudan bir şekilde ifade edilen tez sadece yereldeki insanlara dair etnografın gördüklerini ve duyduklarını

yansıtmakla kalmaz, fakat ayrıca bilinen konuları daha net bir hale getirir veya bütünüyle orijinal bir bakış açısı sunar.

Düşünceler: Yereldekiler ile Okuyucular Arasında

Daha geniş bir kitle için etnografya hazırlarken, alan araştırmacıları sürekli olarak, yerli bir dünyayı ve onun anlamlarını göstermek ile o dünyaya ilişkin kendi tecrübelerini çok farklı ilgileri olan bilimsel okuyucuya hitabeder bir hale getirmek arasındaki uyuşmazlıklar tarafından çekilirler. Etnograf, sonuçlandırılmış bir etnografik hikâye oluştururken, bilinçli olarak işin hikâye kısmına yönelerek düzenli bir şekilde alan-notu kayıtlarına ve iç içe geçmiş hatıralara ve bunların canlandırdıklarına döner fakat işin etnografik kısmı da tekrar tekrar kendisini hatırlatır.

Her ne kadar alanda kurulan ilişkiler etnografın anlamalarını şekillendirici olsa da, tamamlanmış bir etnografya, bütün bu olan bitene ve olaylara dair etnografın oluşturduğu kendi versiyonudur. Bugüne kadar ki etnografik gelenek çoğunlukla, yazarın başkalarını (ve onlarla yaşadığı tecrübesini) en iyi görüp, anladığı şekilde yansıtmasına izin vermektedir. Bu anlamda etnograf, açıkça bir yazarın imtiyazını üstlenmekte ve kullanmaktadır. Etnografların çalıştığı insanlardan, bazı kısımları okumalarını ve belirli analizler üzerine yorumda bulunmalarını istediği örneklerde bile, yazar hem metnin kendisi ve hem de o insanların değerlendirmelerine nereye kadar yer verileceği konusunda son sözü söyleme konumundadır (bkz. Bloor 1988; Emerson ve Pollner 1988; Rochford 1992). Yoğun katılım konusundaki çabalara rağmen, yereldeki insanların anlam dünyalarını öğrenme ve başkalarının realitelerini kendisi üzerinden yansıtma teşebbüsleri, nihai metinde daha doğrusal bir anlatıma dönüşür ve birincil olarak yazar tarafından tanımlanır ve kontrol edilir.

Zamanla –alan-çalışmasının başlangıcında ve bir metin yazımının genişletilmesinde- etnograf, alan tecrübelerine dair karmaşık bir görüş oluşturur. Bir etnografik metin en azından, yazıldığı zamanda, eskisini geçersiz kılan bir bakış açısı sunar.

Sadece okuyucunun yorumu alan araştırmacınınkinden ayrıldığı durumlarda not dizilerinin yorumlanmasında pek çok yol, doğrudan bir şekilde görünür hale gelir. Fakat yazarken bir taraftan da bütün bu çeşitli olasılıkları zihinde tutmak, herhangi bir hikâyenin anlatılmasını engelleyerek yazarı hareketsiz kılabilir. Bu nedenle, etnografya, bir yazarın alan tecrübelerine ilişkin görüşü olarak kalır. Ve böylece yazar metni kontrol ettiğinden, yazım konusunda otoriter bir üslup takınır.

Bununla birlikte etnograf, bazen başkalarının yaşamlarına dair kendiliğinden gözüne ilişen bazı bilgiler de sunar. Bu noktada okuyucu etnografın ortaya koymaya çalışmadığı bir takım şeyler çıkarsayabilir. Aslında, okuyucunun metin-oluşturma sürecine katılımı, alan-notu alıntıları etrafında inşa edilen etnografyalarda çift-taraflı bir avantaj sağlayabilir. Bir tarafta, okuyucu betimlenen sosyal sahneleri içerisine doğrudan dâhil olma imkânı bulur ve bu sayede hikâyenin gidişatını inandırıcı bir şekilde takip eder. Diğer tarafta ise, ortaya konan analizin en azından yazar tarafından sunulan versiyonunu daha hazır bir şekilde değerlendirebilir ve alan-notlarından değişik içgörüler elde edebilirler.

Bütün bu parçalara ilişkin, not-alma ve bunları metin içerisine yerleştirme aşamalarında seçme, oluşturma ve düzenleme kısımlarını etnograf yapmış olsa bile, okuyucu en sonunda kendi algısını oluşturur. Etnograf, alan-notlarını, ifade gücü ve kavramsal fonksiyonları için olduğu kadar retorik etkilerine göre de seçerek, okuyucuların yapabileceği olası yorumları önceden tahayyül etmeye çalışır. Bu arada, orijinal alan-notları, her hangi bir okuyucunun yereldeki insanların seslerini yakından duyabilecek bir konumda bulunmasına, onların eylemlerini temsilen tecrübe etmesine ve diğer yorumlamaları düşünmesine izin vererek hala analizin içerisine yerleştirilmiş durmaktadır.

8

Sonuç

Bundan önceki bölümlerde ilk olarak, alan araştırmacılarının doğrudan yaşadıkları tecrübeleri ve gözlemleri alan-notlarına dönüştürdükleri süreçleri inceledik. Arkasından, alan-notu merkezli metinler oluşturmayı kolaylaştırabilecek çok çeşitli prosedürler ortaya koyarak; etnografik bir hikâye oluşturmak ve anlatmak için alan-notlarını kullanım yollarını ele aldık. Bu son bölümde ise, alan-notlarını yazma ve kullanma konusu ile etnografik araştırma için bu yazım süreçlerinin daha geniş düşünülebilecek bazı göndermeleri üzerine ilave bazı düşüncelerimizi sunmak istiyoruz.

Daha önce gördüğümüz gibi etnograf, alan-notları yazımı sırasında bir dizi yazma tercihlerinde bulunmakta; bu tercihler aracılığıyla da tecrübe ve gözlemlerini veriye ve metne dönüştürmektedir. Açıkça görülmektedir ki bu tercihlerin pek çoğu, *neyin* yazılması gerektiği konusunda verilen kararları içerir – Alzheimer hastalarına bakım sağlayan kişilerin çabaları, bir okulun oyun alanındaki etnik ve ırk temelli dağılımına ilişkin kalıplar/

örüntüler veya bir Zaire köyünde, dinleyicilerin hikâye anlatımına katılımı gibi konular bu cümledendir. Fakat bu tercihler aynı zamanda gözlenen ve tecrübe edilenler hakkında *nasıl* yazmak gerektiği konusundaki bazı muğlâk kararları da içerir. Daha önce de vurguladığımız gibi, alan-notu yazımı sadece gözlenen detayları kâğıt üzerine aktarmaktan ibaret değildir. Bunun yerine, etnograf, karakterleri ve sahneleri kâğıt üzerinde aktif bir şekilde canlandırmak; hareketleri ve konuşmaları çarpıcı bir şekilde resmetmek ve olayların anlamlarını, o olayların içinde yer alan kişilerin anladığı şekliyle etkin bir şekilde aktarmak amacıyla çok çeşitli, bilinegelen yazım tekniklerine dayanır.

Elbette ki etnograflar, bu tercihleri her zaman bilinçli bir şekilde yapamayabilirler; çünkü onlar için acil olarak yapılması gereken iş, betimlemeleri ve açıklamaları bir an önce kâğıda geçirmektir; tecrübeli yazarlar hünerlerini kullanarak böylesi bir bilince ihtiyaç duymadan tercihlerini yapabilirler. Fakat biz, bu türlü tercihleri mümkün kılacak şekilde artan bir farkındalık durumunun etnografik araştırmanın genel kalitesini arttıracağına inanıyoruz. İlk etapta, yazmak konusunda yükselmiş bir bilinç düzeyi, etnografların daha zengin, daha çeşitli ve kullanışlı alan-notları oluşturmalarına yardım etmelidir. Etkili yazım tekniklerinin farkında ve bunlara adapte olmuş bir hale geldiğinde etnografın, önemli detayları yakalama, canlı görüntüler oluşturma ve konuşma ve olaylara ilişkin ince anlam farklılığı olan betimlemeler sunma ihtimali çok daha mümkündür. Alan araştırmacısı, yazım tercihleri yapma konusunda daha geniş bir esnekliğe sahiptir. Alan araştırmacıları, birinci-şahıs ağzından yazmaya karşın üçüncü-şahıs ağzından yazmanın, bir olayı veya sahneyi belirli bir veya çeşitli bakış açılarından bakarak betimlemenin ve başkalarının konuşmalarını doğrudan ya da dolaylı konuşmalar olarak yazıya dökmenin avantajlarını bilirler ve bunları kullanırlar.

Fakat buna ek olarak ayrıca, yazım tercihlerine ilişkin artan farkındalık, etnografa alanda iken detaylara daha dikkatli bir

gözle bakması gerektiği duygusunu hissettirebilir. Olayların geçtiği sahneleri yazılmış olarak tasarlamak, araştırmacıyı daha iyi bir gözlemci yapabilir. Etnograf, yazım tercihleri bilgisine sahip olarak, gözden kaçırılmayan bir konuşma ve hareketin özelliklerini daha iyi anlayabilecektir. Dahası, yazımı konusunda farklı bakış açıları hakkında tercihler yapan bir araştırmacının, gözlem yaparken kendi bakış açısı ile yereldeki insanların bakış açısını karıştırma ihtimali çok daha azdır ve buradan hareketle de, yereldeki o kişilerin seslerini çok daha tam bir şekilde fark edebilecek ve yansıtabilecektir.

Buna ilaveten, nihai bir alan-notu merkezli metin oluştururken yazım tercihlerine duyarlı olmak ayrıca alan araştırmacısının çok daha ikna edici ve ayrıntılı etnografik hikâyeler üretmesine izin verir. Yazar, hem alandan gelen seslere ve hem de muhayyel, bilimsel okuyuculardan gelecek seslere kayıtsız kalmayarak, her ikisine de cevap verecek bir hale gelir. Gelecekteki olası okuyucuları ilgilendirebilecek konuları, teorileri ve kaygıları ele almak amacıyla, yereldeki insanların seslerini, onların analitik diline çevirir ve aktarır. Böylece etnograf, alan-notu merkezli bir nihai metin oluştururken yereldeki insanların seslerini duyuran alıntılara yer verir fakat bunu yaparken de yine bu alıntıların yer almasını kendisinin kontrol edip, yönettiğinin farkındadır; zira o insanların kullandıkları kelimeleri ve yapıp ettiklerini etnografik bir hikâyeye dönüştürürken yeniden kurgulamakta ve yeniden düzenlemektedir. Etnograf, yereldeki insanların kaygılarına ve anlam dünyalarına duyarlı kaldığında doğrudan o anlam dünyasını yeniden yansıtma işiyle karşılaşır; örneğin, bu anlamları gelecekteki olası okuyucuların kaygılarıyla 'alakalı' veya onlar için 'ilginç' bir şekilde yansıtabilir. Bunun bir sonucu olarak, iyi bir etnografyada okuyucu bu iki farklı ses biçiminin uyum içerisinde konuştuklarını duyar veya en azından bir ahenksizlik göstermediklerini hisseder. Etnografya, yerelin seslerinin kendine has biçimlerde konuşabildiği bir araç sağlamalı ve aynı zamanda okuyucuların konularını, kaygılarını ve teoriyi ele alan bir şekilde onların dilinde konuşabilmelidir.[1]

Bütün bu yollarla yazım tercihlerine ilişkin artan farkındalık, yazmanın göndermelerinin ve gücünün daha derinden anlaşılmasına izin verir. Etnograf, kendi işleyişinin yalın bir şekilde, tanık olduğu olayları kaydetmekten ibaret olmadığının, tersine, yazarak aktif bir şekilde realiteleri ve anlamları oluşturduğunun farkına varır. Alan-notları yazarken etnograf, yalın bir şekilde belli anları metin biçiminde muhafaza etmekle kalmamakta, ilk planda, gözlediği anları sahneler/manzaralar, karakterler, diyaloglar ve aktarılan olaylar şeklinde biçimlendirmektedir. Daha sonra ise, alan-notları üzerinde yeniden çalışırken ve bunları nihai bir etnografik hikâyeye aktarırken, sadece yalın bir şekilde olan bir şeyin hikâyesini anlatmamakta; bunun yerine, bir kalıbı/örüntüyü veya belirli bir noktayı göstermek için 'olan şeyi' yeniden inşa etmektedir. Alan-notlarını, o dünyaya aşina olmayan okuyuculara tercüme ederken, kaçınılmaz olarak, olayların yeni versiyonunu inşa etmektedir. Böylece, alan-notlarını yazarken ve analiz ederken etnograf, yazar olarak, çalıştığı insanların hikâyesini anlatma konusundaki rolünün ve sorumluluğunun artarak farkına varmaktadır; yazarken onların gündelik yaşamlarını yeniden yansıtmaktadır.[2] Bunu yaparken, yazma ediminin nasıl da anlamı ve bilgiyi inşa ettiği, ona sürekli olarak anımsatılmaktadır.

Bu anlamda, yazım tercihlerinin farkında olmak etnografik araştırmanın *dönüşlülüğünü (reflexivity)* hakkıyla anlamayı getirir. Dönüşlülük, realiteye ilişkin bir açıklamanın yalın bir şekilde realiteyi yansıtmadığını, tersine, betimlenen şey ne olursa olsun ilk etapta gerçek gibi bir yaratım ya da terkip yaptığını bilmeyi içerir. Buradan hareketle, "dönüşlülük kavramı metinlerin, basit ve şeffaf biçimde realiteye ilişkin bağımsız bir düzeni aktarmadıklarını itiraf eder. Tersine, metinlerin kendileri realite-inşası işine karıştırılmışlardır" (Atkinson 1990:7).

Etnografya çalışmaları konusunda, dönüşlülük konusuna yoğunlaşan (örn. Clifford ve Marcus 1986; Atkinson 1990; Van Maanen 1988) artan sayıda eleştirel analiz, etnografın bir başka kültürü nasıl yansıttığını inceleyerek, belirli bir analiz çizgisi

geliştirmekte veya başlan açıklamalarda ikna edici bir argüman veya dahil edici bir hikaye oluşturmakta ve böylece, tamamlanmış etnografyaların retorik yapısı veya ifade edilmeyen siyasi ya da kültürel önyargıları masaya yatırmak eğilimindedir. Bununla birlikte bu analizler, dolaylı olarak etnografyaların nihai hallerini tamamıyla etnografın alandaki tecrübeleri ile yaptığı mücadele sonucunda ulaştığı kavramlardan üretilmiş, sınırlandırılmamış, orijinal yapılandırılmalar olarak tanımladığı için kendi içerisinde önemli bir takım sınırlılıkları olduğunu ortaya koyar. Her ne kadar cilalı/parlak etnografyalar, kısmen hatıralardan derlense ve alandaki tecrübeleri yansıtsalar da, bunun yanında ayrıca oldukça fazla bir şekilde, daha önceden tecrübe edilmiş olan realiteye dair oluşturulan alan-notu kayıtlarına da dayanmaktadırlar. Nihai etnografyalar, nadiren tamamen orijinal yazmalardan oluşturulmuş yeni ve teşekküllü binalardır, daha çok, öncesinde var olan alan-notu yazmalarını içine katan ve onlar tarafından sınırlandırılmış olan derme-çatma binalara benzerler. Alan-notuna ait parçaların seçilmesi (veya göz ardı edilmesi) üzerinden yapılan bu yansıtma süreçleri, çok küçük veya hiç dikkat çekmeyecek şekilde açıkça bilinen retorik bir tarz oluşturmak için birbirine bağlanır, tutarlı bir ses içerisinde yeniden çalışılır, birbirlerine entegre edilirler. Bu yolla en dönüşlü analizlerin inşa edildiği veya bitirildiği etnografik açıklamaların içerisindeki alan-notlarını ihmal eder veya dışlarlar ve bu sayede aktif bir şekilde parlak bir etnografik açıklama inşa etmeye ilişkin süreç-içi çalışması içerisindeki alan-notlarının rolünü görmezden gelirler.

Bu türlü eleştirel analizler sadece son haliyle etnografik açıklamalar yazımındaki alan-notlarının kullanımını değil, fakat aynı zamanda etnografların asıl olarak ilk etapta alan-notu kayıtları oluşturdukları önceki süreçleri de gözden kaçırmaktadırlar. Alan tecrübelerinin ve gözlemlerinin yazılı metinlere dönüşen bu ilk halleri, cilalanmış ve tam bir etnografya oluşturmada olduğu gibi sosyal realitenin eşit derecede derin ve önemli bir şekilde yeniden inşa edilmesini barındırır. O halde görünen o ki, etnografik metinlerin dönüşlü niteliklerine ilişkin artmakta olan

bilinçlenme, bütünüyle ve büyük ölçüde etnografik veri olarak kullanılacak olan bilgilerin üretimi için gerekli olan günbegün yazım pratiklerine dikkat göstermeksizin ilerlemiştir.

Dönüşlü analiz ve uygulama arasındaki bu boşluğu kapatmak için bir araştırmacı, etnografların alan-notu yazımını tam olarak nasıl yürüttükleri ve nasıl ürettikleri, süreci nasıl işlettikleri ve son olarak daha geniş bir okuyucu düşünülerek hazırlanan metin içerisinde bir araya nasıl topladıklarına yakından bakmalıdır. Alan-notu içerisinde yer alan, insanların, olayların ve sahnelerin anlamlı şekillerde betimlenmesi yazar için bu konulara içerik ve açık bir biçim verir. Bütün bunlardan sonra yazar, basit bir şekilde oturup, daha önce kafasında halletmiş olduğu bir şeyi doğrudan doğruya kâğıda aktarmaz. Bunun yerine, betimlemelerini oluşturur ve bu arada nereden başlayacağına, önce neyi, sonra neyi koyacağına, neyi dahil edip neyi dışarıda bırakacağına karar vermelidir. Yazarken, kimin bakış açısından yansıtacağını, bir kişi veya olay hakkında neyin önemli ve neyin rastlantısal olduğunu ve dolayısıyla dışarıda bırakılacağını belirler. Bu kararların, realiteyle doğrudan temas etme imkânı olmayan sonraki okuyucular için çok daha bariz olsa bile, çoğunlukla arkada bırakıldığı ve yazılı açıklamayı şekillendirdiği farz edilir. O halde, insanların yaşam biçimleri hakkındaki metinler, okuyucunun bakış açısından, bir olgu olarak o dünyayı kurmaktadır.

Bundan önceki bölümlerde etnografik araştırmanın dönüşlü karakterine dair farkındalığın altını çizebilecek birkaç spesifik yazım tercihlerine vurgu yapmıştık. Birincisi, alandaki ilişkileri ve yaşadıkları yazmalarını şekillendirdiğinden, yazılan alan-notları içerisinde etnografın görülüp, duyulabileceğini savunmuştuk. Bu yolla, etnografik metinlerin oluşturulmasını sağlayan süreçler muhafaza edilebilir ve okuyucu için ulaşılabilir kılınabilir: "dönüşlülük, okuyucunun, üreticiyi, süreçleri ve ürünü tutarlı bir bütün olarak görebilmesi için iletişimsel ürünlerin yapılandırılmasıdır" (Myerhoff ve Ruby 1982:6). Fakat buna ek olarak, böyle yazarken etnograf kendisine neler öğrendiğini, belirli bir anda

oluşan neler hakkında yazdığını ve kendi kişisel yöntemleri ve katılım şekli ile nelerin şekillendiğini hatırlatır.

İkincisi, bakış açıları, anlayışlar, kaygılar ve çalışılan kişilerin seslerinden oluşan yereldeki anlam dünyasını etkili bir şekilde yakalayan ve yansıtan yollarla alan-notu yazımı konusunda ısrarcı olduk. Bunu etkili bir şekilde yapabilmek için, yazarın, yerelin anlam dünyasını yeniden-yansıttığını, yarattığı ve Geertz'in (1973) söylediklerini ifade edecek olursak, 'anlamların anlamları' veya 'yorumlamaların yorumlamaları' gerçeğini net bir şekilde anlaması gerekmektedir.

Fakat burada görülmekte olan bir problem, yereldeki anlam dünyasının kendi başına bir şey olmadığını, bir şeylerin simgelerle yansıtımları olduğunu fark ettiğimizde ortaya çıkmaktadır; yereldeki anlam dünyaları neden etnografın yapabileceği diğer yansıtmalara karşı önceliklidir? Burada bir kez daha, alan-notları ve tamamlanmış etnografyalarda; ister istemez ve kaçınılmaz bir şekilde etnografın kişiliği, tecrübeleri, bakış açısı ve teorik öncelikleri ile aracılık ettiği fikrini savunuyoruz. Ne var ki araştırmacının bakış açısı ve teorik öncelikleri basit bir şekilde önceden varolan şeyler olmayıp o kişinin sosyal dünyalarını anlamaya çalıştığı kişilerle oluşturduğu ilişkilerden etkilenmekte ve ona göre biçimlenmektedir. Yerel düzende yeri olan bir katılımcı ve o düzen içindeki insanlarla belirli bir dereceye kadar birliktelik kurmuş bir kişi olarak araştırmacı, çalışılmakta olan dünyanın bir parçasıdır, dolayısıyla bağımsız (detached) ve yansız (neutral) bir gözlemci değildir. Belirli insanlarla ilişkiler oluşturma süreci, sadece yaşamak için öğrenilmesi ve anlaşılması gerekli olan şeylerle sınırlı olsa bile etnografı o insanların anlam dünyalarına tabi kılar. Etnograf, başkalarının sosyal dünyalarına daha fazla dâhil oldukça, kendi ön-kabullerini, kendi yapıp etme, olaylara anlam yerme ve kendi davranış biçimlerini yereldeki insanların gündelik yaşamlarındaki zorluklara daha fazla tabi kılar. O halde etnografın alan-notları, belirli bir zaman dilimi içerisinde çalışılan insanlarla kurulan ilişkilere katılarak edinilen ve birlikte oluşturulan anlam dünyasına dair oluşan düşüncelerden ve betimle-

melerden oluşmaktadır. Şu halde alan-notları, etnografın kendisini, oluşturduğu taraflı mercekler ile o dünyaların görülmesi ve anlaşılması demek olan, başka insanların sosyal dünyalarının mantığına tabi kılınması ile kazanılan anlamaları yansıtmaktadır. Son tahlilde, etnografın yazdıkları ister istemez çalıştığı insanların versiyonuna dair (teorik ve diğer kaygı ve öncelikler tarafından öğretilenler ile) oluşturduğu kendi versiyonudur. Ne var ki etnograf tarafından inşa edilen versiyonlar, yerleldeki insanların bakış açıları, mantıkları ve araştırmacının yaptığı gibi kendi dünyalarının inşası ile aracıya bağlı kalmakta ve müzakere edilmektedir. Şu halde araştırmacı, başkaları ile olan ilişkiler aracılığıyla, ilişkileri anlaması ve ayırdına varması için var olan olasılıkları, basit bir şekilde kendi kişisel alanında değil, kendi kavram dünyası içerisinde gözlemler.

Dönüşlülük, araştırma girişimini nasıl anladığımız kadar başkalarının dünyasını nasıl anladığımıza da merkez teşkil eder. Dönüşlülük, başkalarının dünyalarının anlaşılmasına uygulandığında, o dünyaları sadece bir takım değişkenler veya üzerinde duran bazı yapılar tarafından şekillendirilen şeyler olarak veya insandan ayrı olarak, ama ilişkiler aracılığıyla ve ilişkiler içerisinde müzakere ve inşa edilen anlam sistemleri olarak görmemize yardım eder. Şu halde, araştırmacı olarak bilinçli bir şekilde bunu kendimize uyguladığımızda dönüşlü mercekler, bizim başkalarının dünyalarına dair kendi tercümelerimizin aslında bütünüyle dışarıdaki o dünyalardan elde edilen betimlemeler olmadığını ve asla da olamayacağını görmemize ve bunu tam anlamıyla anlamamıza yardım etmektedirler. Tersine bütün bunlar, çalışılan insanlar ile ilişkiler aracılığıyla ve ilişki içerisinde öğrenilmekte ve inşa edilmektedir. Bu nedenle, bizler kendimizin de dönüşlü mercekler ile baktığımızı anladıkça, kendi araştırma faaliyetimizi de aşağı yukarı çalıştığımız insanları anladığımızda kullandığımız aynı kavramlar içerisinde anlarız.

Dipnotlar

Önsöz

1. Schatzman ve Strauss'un *Alan Araştırması: Doğal Bir Sosyoloji için Stratejiler* (1973:94-101) çalışmasında 'kaydetme stratejisini' algılama biçimlerini ele alınız. Alanda iken kısa notlar alınacak ve alınmayacak zamanlara dair bu tür konularla dolu olan iyi bir tavsiye olarak, notların tamamını karalamalar halinde yazıya geçmektense daktilo etmenin göreceli avantajından ve gözlemsel, yöntemsel ve teorik notların birbirinden ayırt edilmesinin faydasından söz edilebilir.
2. Bu araştırma, Ulusal Bilim Vakfı tarafından 1988-89 tarihleri arasında, SES-8713255 nolu ödül ile, 'Davacının Tarafında: Gizli Medeni Hukuk Davalarında Kişisel Temsil' adıyla başlıca ortak araştırmacılar olarak Robe t M. Emerson ve Susan McCoin tarafından yapılmıştır.
3. Rachel Fretz'in 1982 yılında Zaire'nin Chokwe bölgesinde hikâye anlatımı üzerine yaptığı araştırma Fulbright-Hayes ödülü ile ve sonraki 1992'deki Zambiya araştırması ileri düzey araştırmalar için Fulbright ödülü ile desteklenmiştir.
4. Buna örnek olarak, bkz Burgess 1982, 1984; Denzin ve Lincoln 1994; Ellen 1984; Emerson 1988; Hammersley 1992; Hammersley ve Atkinson 1983; Lofland ve Lofland 1995; Schatzman ve Strauss 1973; Schwa tz ve Jacobs 1979; Spradley 1980; Tylor ve Bogdan 1984.

Birinci Bölüm:

Etnografik Araştırmalarda Not Alma

1. Burada 'Üye' kavramı, sıradan insanların 'doğal dillerini ustalıkla kullanmalarını' ve bu tür bir dil kullanımında yansıtılan 'gündelik faaliyetlere ilişkin sağduyulu bir bilgi' ile hareket etmeleriyle ilgili şekilde, etno-metodolojiden alınmıştır (Garfinkel ve Saks 1970: 339).

2. Burada, alanda çalışan kişinin açıkça bir araştırma kimliği edinerek, *açık* bir araştırma rolü benimsediğini varsayıyoruz. Örtülü bir şekilde alan araştırması yapmanın avantajlarına ilişkin olarak bkz. Dougles (1976) ve Schwatz ve Jacobs (1979); örtülü alan araştırmasına ilişkin eleştirel bir bakış için, bkz. Erikson (1967) ve Cassell (1980).
3. Mishler'in (1979:10) belirttiği gibi: '[bir fenomen] içerisinde barınan çoklu gerçekliklerin her biri, bakış açısındaki, yöntemdeki, veya amaçtaki bir yer değişikliği ortaya çıkacaktır... buradaki iş bir olayı tek bir anlama yormayarak, çoklu anlamları ortaya koymaktır ki...gözlemcinin olayla karşılaşması ile bu anlamlar ortaya çıkar.'
4. Bazen etnograf kendisinin 'orada bulunmasının önemli olmadığını' hissedebilir; orada doğal olarak ve problemsiz bir şekilde bulunan 'basit bir gözlemci'dir. Ne var ki bu his, gözlenen ile gerçek bir işbirliğine dayanmaksızın, şartlı ve çok çaba gerektiren bir gerçektir (Pollner ve Emerson 1988). Alan araştırmacıları, ortaya çıkmakta olan olaylara daha tam bir şekilde katılmak için var olan çeşitli çekme ve çekim faktörlerinin gözünde 'gözlemci'nin rolünü başarması ve sürdürmesi için çok çeşitli etkileşimsel uygulamalara dayanır ve buradan hareketle bir anlamda 'gözlemci' ve 'gözlenen' arasındaki gerçek ayrımı ortadan kaldırmış olurlar.
5. Georges ve Jones (1980) araştırmalarını doğrudan doğruya alanda yüz yüze geldikleri insanlar ile kurdukları ilişki üzerinden geliştiren alan araştırmacılarına dair pek çok örnek sunmaktadırlar.
6. Örneğin bir stajyer, mesleğinin gereklilikleri ile sınırlanmıştır, pek çok durumda engelsiz bir şekilde kendi başına hareket etme kabiliyetini kaybetmiştir. Diğer taraftan, hem alan araştırmacısı ve hem de stajyer düzende geçici olarak bulunan kimselerdir ve çoğu zaman daha düşük, marjinal bir statüde buluşurlar.
7. Geerzt (1976) ve Bittner (1988), bir etnografın en azından taraflı bir dışardan kişi olarak kalması gerektiğinin anlaşılmasından hareket eden çok çeşitli göndermeler ortaya çıkarmaktadırlar. İlk olarak, orada 'bulunmak' ve 'kendim için görüyor olmak', etnografın bir başka dünyaya ilişkin tecrübesinin oradaki insanların tecrübelerini bütünüyle yineleyen değil kendisini oraya yaklaştıran deneyimler olduğu düşünüldüğünde, bir başka dünyaya dair yazılmış

açıklamaların ikna edici olmasını sağlamaz. Bu konuda ayrıca bkz. Marcus ve Cushman (1982) daki 'etnografik realizm' tartışmaları. İkinci olarak, etnografın sınırlı bağlılığı ve sınırlanmışlığını anlamış olması başka dünyaların sübjektif olarak algılandığının ve inşa edildiğinin ve buradan hareketle 'insanların gerçek manasıyla kendi varoluşlarının koşulları içerisinde var olan derinlik, yerleşiklik ve gereklilik özellikleri' olmaksızın anlaşılmasını artırır.

8. Benzer şekilde, Latour (1987:155) laboratuar bilimini, bilim adamlarının laboratuar bulgularını nasıl metne dönüştürdüklerine odaklanarak ve bunu yapmak için kullanılan çeşitli araçları 'kâğıda geçme cihazları' olarak görerek kâğıda geçmenin ayırt edici bir formu olarak kavramsallaştırmaktadır. Bkz. ayrıca Latour ve Woolgar (1979).

9. Bütün bu meseleler, adetlerin yazılmalarıyla oluşan dizilerin geliştirilmesi ile ele alınmalıdır. Konuşmalara dair yapılan analizlerde çözümlemeler oluştururken kullanılan anahtar 'çözümleme sembolleri' üzerine bir inceleme için bkz. Psathas ve Anderson (1990).

10. Devam etmekte olan sosyal yaşamı metinlere indirgeyen farklı yöntemler olarak, işitsel veya görsel kayıtlardan elde edilen çözümlemeler ile alan-notlarını karşılaştırırken sadece alan-notlarını kullanan bir etnografik araştırma modeli önermeyi kastetmiyoruz. Bunun yerine günümüzde pek çok alan araştırmacısı, oldukça yoğun şekilde *hem* alan-notlarına ve ***hem de*** diğer kayıtlara dayanmaktadırlar. Şimdiki alan-notları kılavuzları özellikle kayıt ekipmanına vurgu yaparak araştırmayı belgelemek için değişik yöntemleri tartışmaktadırlar (örn. Goldstein 1964; Ellen 1984; Jackson 1987; Wilson 1986). Özellikle Stone ve Stone alan-notları yazımı ile başlayıp, kaydetmeye doğru ilerleyerek, medya araştırmacılarının kullandıkları değişik biçimleri betimlemekte ve kodlama çeşitlerini tartışmaktadırlar.

    Bununla birlikte, kaydetme yöntemlerine zıt olarak alan-notları yazımına yapılan görece vurgu, alan araştırmacısının içinde yer aldığı disiplin ve projeye göre değişiklik gösterir. Mesela pek çok etnograf, enformel görüşmelerine dair oldukça kapsamlı notlar yazmakla birlikte teybe de kaydetmektedir -bu yöntem özellikle

bir başka dilde çalışma yapılırken gerekli ve kişinin kendi dilinde yaptığı çalışmalarda da oldukça faydalı bir yoldur. Benzer şekilde, diğer alan araştırmacıları da, alan-notlarını kafalarındaki teorik ilgilerle doğrudan alakalı olan tekrar eden olayları ve önemli anları sistematik bir şekilde teybe kaydederek oluşturduğu kayıtlar ile tamamlamaktadırlar. Buna zıt olarak, konuşma, ifade biçimleri ve sözlü gelenekler konularında çalışma yapan sosyo-linguistler, folkloristler ve sözlü tarihçiler gibi bilim adamları, çoğunlukla teyp-kayıtlarına öncelik verirler fakat bununla birlikte sözel açıklamalara bağlamsal ayrıntılar ilave etmek için detaylı alan-notları da yazarlar.

11. Bir çok alan araştırmacısı, alan araştırmasındaki insan ilişkilerinin, nihai araştırma bulgularını etkilemesiyle ilgili olarak çeşitli yolları incelemişlerdir; bkz. Özellikle Clarke (1975), Ellis (1991), Emerson (1988:175-252), Georges ve Jones (1980), Kleinman (1991), ve Reinharz (1979).

12. Pek çok araştırmacının gösterdiği gibi (Clifford 1983; Stoddard 1986), etnografik verinin nesnel görünümü ve 'otoritesi' kısmen, bir kişi olarak araştırmacıya ve onun kullandığı araştırma ve yazma yöntemlerine olan bağımlılık göz ardı edilerek veya gizlenerek başarılır.

13. Yerli anlamlara ilişkin olarak 'başka dünyalara dair içerden açıklamalar' sunmak, 1960larda ve 1970lerde 'yorumlayıcı antropolojinin' yükselişe geçmesinde belirleyici olmuştur.

İkinci Bölüm:
Alanda

1. Örneğin Jackson (1990b:23), 'yapılan' üzerine vurgu yapan çeşitli antropologlardan alıntılar yapmakta ve şunları aktarmaktadır: 'Alan-notları yoluna girmekte. Alan-çalışması, asıl konusu olan yapılana müdahale etmekte.' Ve: 'Bu benim alan-çalışması olarak adlandırdığım şey. Yani sadece alanda notlar almak değil, araştırmacı ile araştırma konusu kişiler diye ifade olunanlar arasındaki etkileşim.'

2. Jackson (1990b:25) bir öncekine, 'Avustralya Aborjinlerinin yere oturdukları sırada oturmak hakkındaki sembolizmlerine dair içgörü' sahibi bir antropologdan alıntı yapmaktadır: "herhangi bir uzun sohbet esnasında, insanların çömeldiklerini veya yere uzandıklarını fark edersiniz. Bu durumun fazlasıyla dikkatimi çekmiş olması kısmen buna mecbur olmadı da... sınırsız bir toz." Pollner ve Emerson (1988:244), daha öncesinde marjinal bir yerde duran uzaktan gözlemcinin birden bire evdeki bir psikiyatri değerlendirmesi nedeniyle merkeze gelirken, sonuncusuna bir örnek sunuyor.
3. Bazı etnografların içe dalma konusunu tecrübe etmeye olan bağlılıkları sistematik yazma işini neredeyse bilinmeyen bir zamana, çoğunlukla alanı tam anlamıyla terk edinceye kadar erteleyebilir. Az veya çok çağdaş kabul edilebilecek olan yazılı notlara olan bağlılığımız düşünüldüğünde ilgi duyduğumuz olayların oluşmasından uzun zaman sonra alan-notları yazımı prosedürlerini ele almadığımız ortaya çıkar.
4. Bu terim onu Simon Ottenberg'e atfen kullanan Jackson (1990b: 5)'dan alınmıştır.
5. Doğrusu, Everett Hughes (1971:505) insanları alan-araştırmacısına öfke duymaya iten şeyin basılan rapordan daha fazla olarak kişisellik ve kurulan yakınlık olduğuna vurgu yapmaktadır: "Öfkeliler, aralarında yaşadığı insanların davranışları hakkında raporlama yapan kişinin foyasını ortaya çıkaran tarihçiyi zaman zaman ziyaret etmekte ve gözlenen insanları rahatsız eden bu gibi objektif kavramlar ile düşünme eylemi olduğundan buna sebep olan aslında o kadar da rapor yazılması olmamaktadır."
6. Fakat alan-araştırmacısının ne yaptığı hakkındaki bu bilgi eksikliği kısmen, daha önceden yer almayan fakat düzendeki içe dalma ile değişen bu sonuncunun evrilen amaçları ve kaygılarından kaynaklanmaktadır (Wax 1977). Thorne (1980:287)'un vurguladığı gibi, "alan-araştırmacıları genellikle alana açık-uçlu bir amaç hissiyle girerler; ttimevarımsal bir şekilde hareket etme eğilimindedirler ve araştırma ilerledikçe ilgilerini ve görüşlerini değiştirebilirler; pratik zaruretler yapılan planlarda büyük değişiklikler yapmaya zorlayabilir."

7. Benzer şekilde gözlenenler de not-alan etnografın rolü hakkında yorum yaparken sık sık hümora başvurur. Yeniden HUD ev ofisine dönersek: "Sam yeni ofisinde masayı nereye koyması gerektiğine karar vermeye çalışırken alan-araştırmacıları konuşmakta ve gülmektedirler. Çalışanlardan birinin, 'umarım Bob bunu yazıya dökmez.'" dediğinde ben "Ne?" dedim ve o da " ben sadece Sam'in masasının arkasındaki palasının üzerinde yeterince yere sahip olduğunu söylemiştim" dedi ve "onlar gülüştü".

8. Burada, etnografın kısa notlar almaktan kaçındığı veya kısa notlar almaması istenen konular hakkında tam alan-notları yazıp yazmayacağı konusu hakkında bir dizi ilave karmaşıklık daha ortaya çıkıyor. Bir tarafta alan-araştırmacısı aldığı alan-notlarının (bilimsel olduğu kadar) kendi kişisel kayıtları olduğunu da hissedebilecek olması, bu nedenle dilediği her şeyi o notlara yazabilmesi. Böylesi bir uygulama, bu türlü özel alan-notu yazımlarına, dışarıdan bir okuyucu tarafından görülebilecek olan bir çalışmada yer verilip verilmeyeceği konusundaki kararı erteler. Diğer taraftan ise etnograf, yazılan malzemeyi birilerinin okuyacak olup olmamasından bağımsız olarak, belirli bir olay hakkında kısa notlar alıp alınama konusunda ve o olaya ilişkin uzun notlar yazma konusunda zımni bir sınırlanmışlık hissedebilir. Burada alan-araştırmacısı, kendi alan-notlarına olan yükümlülük üzerinde gözlenenle olan kişisel ve etik bağlantıyı onure etmektedir.

9. Böylece görülmektedir ki, Goffman (1989:130) tarafından reaktif etkileri asgariye indiren (örn. "Notlarınızı gözlediğiniz eylem üzerinde yazmayın çünkü o takdirde insanlar ne kaydettiğinizi bileceklerdir") bir araç olarak önerilen 'faz-dışı kısa notlar oluşturma' o kısa notların odak noktasının *güncel* bir faaliyet veya konu olduğunda başkalarına karşı bir saldırı riski taşıyabilir.

10. Örneğin, Chokwe'de, daha yaşlı kadınların canlandırmak suretiyle, genç kadınlara kocalarıyla nasıl dans edeceklerini öğrettikleri seremoni (mwadi) sırasında alınmış olan kısa-notlar, uygunsuz görünmüş olabilir ve katılımcılardan derhal eleştiriler alabilir.

11. Geer'in (1964) alandaki ilk günleri hakkındaki makalesi, son derece kritik olan araştırmacının yeni bir düzene girmesi konusunda ayrıntılı alan-notları içermektedir. Bu alan-notları, tecrübeli bir

alan-araştırmacısının dikkatini çeken olaylar ve konular ile doludur; ayrıca alanda ilk başlarda kısa notlar alınmasına sebep olan konu yelpazesini de yansıtmaktadırlar.

12. Gottlieb ve Graham (1993) Afrika'daki etnografik araştırmaları sırasındaki anlatımlarında not-almaya ilişkin bu süreçleri resmetmektedirler.

13. Elbette çalışılan sosyal dünyada yer alanlar ile mülakat yapmak ve onların içsel durumları ve motifleri kadar başkaları hakkındaki değerlendirmeleri hakkında da sorular sormak olasıdır. Ne var ki bu gibi mülakatlar, bu konulara açık cevaplar sağlayamamakta, fakat sadece etnografın hala değerlendirmekte ve ölçmekte olduğu bir dizi başka gözlem sunmuş olmaktadırlar. Bu konuyla ilgili olarak, Emerson ve Pollner'in, kendi çalışma ve karar-alma koşulları üzerine yapılmış olan etnografik yazımları değerlendirmesi istenen bir akıl sağlığı kliniği çalışanının mülakat ifadelerini değerlendirmek için ihtiyaç duyulan yorumlamaların oldukça sorunlu olduğu konusundaki değerlendirmelerine bakınız.

14. Bu alıntı, bu ve takip eden öteki bölümlerdeki diğerleri kadar kısa-notlar ile kenar-notlarından alan-notları yazmak için bilgisayarlarının başına geçen öğrenci alan-araştırmacılarının yüksek sesle konuşmak konusunda cesaretlendirildiği Linda Shaw tarafından yapılan mülakatlara dayanmaktadır.

15. Bu öğrenci-etnograf, bu süreç üzerinde şu düşünceleri önermektedir: "Daha önce bu konuda kesinlikle yazamazdım. Bütün bunları[somut olayları] kesinlikle hatırlayamazdım. O bana çok küçük ve önemsiz görünmüştü çünkü bu çocuklarla ilgili her şey küçük küçük adımlar içerisinde saklıydı ve meydana gelen hiçbir şey tam anlamıyla öne çıkan bir şey değildi fakat bu durum benim zihnimde gerçekten kalıcı oldu ve onu hatırlamak istedim. O sırada kendi kendime, "bunu hatırla" demiştim.

    Bu notlar ayrıca bu öğrenci stajyer/alan-araştırmacısının yazdıklarında dolaylı olarak var olan bakış açısında açıkça görülmekte olan bu düzen içerisindeki ayırdedici *bağlılıkları* yansıtmaktadır. Hadiseyi sadece 'öğretmeni dinlemek' olarak belirlememekte ve aynı zamanda Nicole'nin öncelikli davranış kalıbından bir değişme olarak da ele almaktadır. Fakat öğretmenin o düzendeki gerçek

öğretim sorumluluklarını yansıtarak, *bu değişimi aynı zamanda Nicole'nin* öğrenmesi *gereken 'bir başarı' olarak değerlendirmektedir.* Çalıştığı düzende herhangi bir sorumluluğu bulunmayan bir etnograf, hadiseyi oldukça iyi bir biçimde farklı nitelendirebilir (örn. yetişkin bir çalışanın otorite uygulaması) ve Nicole'ün iyi mi kötü mü olduğu konusunda derhal bir değerlendirme tutabilir.

16. Elbette ki bazı etnograflar, nihai olarak araştırmalarına olan sorumluluklarını bütünüyle bir tarafa bırakabilirler ki bu olasılık antropologlara 'yerli gidiş' konusunda uzun süreli kaygı verebilir. Daha az farkında olunan ve tartışılan, bir alan-araştırmacısının alanda iken belirli kişiler ve hadiseler hakkında bu türlü bir yazımın araştırmacının kişisel ve/veya etik olarak yakışıksız bulduğu bir ifşada bulunmayı veya betimlemeyi içerip içerecek olan alan-notları yazıp yazmamak konusuna karar verdiği sırada oluşan araştırma yükümlülüğünün durumsal olarak durdurulması daha sınırlıdır.

17. Alan-araştırmacıları, çalışılmakta olan insanlara gösterilen araştırma mesafesini sürdürebilmek amacıyla bir dizi etkileşimsel taktikler kullanırlar (Pollner ve Emerson 1988). Bu uygulamalar, daha geniş katılımı doğrudan reddeden 'deklarasyonlar', 'uvertürlerin daha derin katılımlarını engellemeyi amaçlayan önleyici hareketler' ve 'bu türlü uvertürleri dolaylı olarak saptıran, kuşatan veya ortadan kaldıran bir dizi dolaylı cevabı' içerir (1988:243).

18. Jackson (1990a), alan-notlarının 'algılama veya duyumsama eşiği ile ilgili' veya 'ikisi arasındaki' çeşitli nitelikleri tespit etmek ve bunların yazımıyla ilgili tecrübeler için antropologlarla yaptığı kapsamlı mülakatlar kullanır. Pek çok alan-araştırmacısı, alan-notlarına, bir kimsenin yerel yaşamın ritmine uyacak şekilde başladığı gibi gitmesine izin veren bu rapora benzer duygular aktarmaktadırlar: "Ben yavaşladım. Daha fazla saat saat kaygılar. Notlar almayı unutuyorsun çünkü bunun senin hayatın olduğu hissine kapılıyorsun" (Jackson 1990a:18).

19. Pek çok etnograf ayrıca olayları fotoğraflama ve filme alma yoluyla aynı bağımsız duruşu oluşturmaktadırlar. Bkz Jackson (1987).

Üçüncü Bölüm:

Alandan Masaya

1. Yalın bir şekilde sükût içerisinde geçen zaman, diğer faaliyetlere ve sosyal durumlara katılmaktan daha az olarak yeniden çağırma ile bozulabilir. Goffman (1989:127) bu satırların yanı sıra, eşlerin alana getirilmelerine karşı bir takım tavsiyelerde bulunur çünkü onların orda olması "size bir çeşit çıkış yolu sağlar. O kişiyle konuşabilirsiniz ve hepsiyle birlikte, bir dünya kurmanın belirli bir yolu yoktur."
2. Örneğin Sanjek (1990b), not defterinden tam alan-notları yazmaya geçmezden önce bütün bir yıl geçirdiğini aktarmaktadır; açıkça görülmektedir ki o, zamanının büyük bölümünü bu elle yazılan not defterlerine betimlemeler ve olaylar yazmakla geçirmiş ve bunu önemsemiştir.
3. Buna ek olarak, gerçek okuyuculara sahip olan alan-araştırmacısı, ister öğreten veya birlikte çalışan olsun, bu başkalarına kendi kişisel hadiselerini açmak isteyebilir. Biz bu notları ayrı bir yere yazmayı öneriyoruz. Bu sayede sadece alan-araştırmacısı tarafından görülebilen yazılı bir açıklama oluşturulmuş olacaktır. Daha ileriki bir noktada bu sonuncusu, bu açıklamanın önemli olduğu hissine kapılabilir ve nihai bir analize dâhil edebilir; veya bütün bunların oldukça kişisel olduğuna karar verebilir ve kendi özelinde tutabilir.
4. Ong (1975)un işaret ettiği gibi, yazarlar, benzer yazı parçalarını okuyan okuyucu tiplerini hayal ederek muhtemel dinleyici kitlelerini tahayyül ederler. Böylece, yazarın tarzına dair yaptığı tercihler, hayallenen kitleye dönük bir araç olur.
5. Bir etnografın yorumladığı gibi: "bu bir alan-notu tanımına daha yakın olabilir: bu, bir başkası tarafından hemencecik kavranamayan bir şeydir."
6. Flower'in (1988) vurguladığı gibi, bir yazarın amacı, tek ve bilinçli bir şey değil fakat daha ziyade bir bağlantılı amaçlar dizisidir; yazarlar, yazma süreci boyunca bu amaçları gözden geçirir ve öncelikli hale getirirler.

7. Perl (1980), yazarları bir konu hakkında söylemek istedikleriyle ilgili olarak 'kayıp hissi'ne kapıldıkları bir şeyi yeniden yakalayan anahtar bir ifadeye veya bir kelimeye dönmek suretiyle, yazdıklarını sık sık yeniden okumaya zorlamaktadır. Bu 'kayıp duygusu' ile temas ederek yazarın enerjisi yenilenir. Yazarlar, 'retrospektif yapılandırma' süreci ile söylemek istediklerini süzerler.
8. Bu kısa-notlar ilk olarak hızlı yazım denen ve çoğunluk okuyucuya anlaşılmaz gelen bir teknikle yazılmışlardır. Biz bunları daha okunabilir bir biçime dönüştürdük.
9. Bu projede, Rachel Fretz yaptığı gözlemlerin çoğunu aynı köyde çalışan sanat tarihçileri Elisabeth Cameron ve Manuel Jordan ile işbirliği halinde yürütmüştür. Aynı bölgede birlikte çalışan araştırmacılar farklı üyelere ait farklı sesleri ve bakış açılarını kayıt altına alabilir ve yansıtabilirler.
10. Abrams (1988)ı izleyerek hem özgün konuşma tarzı ve hem de ayırdedici perspektif veya bir bireyin 'ethosu' nu yansıtıcı olarak 'ses'e atıf yapıyoruz. Biz ayrıca bir bireyin farklı okuyucu ve amaçlara göre yazma/konuşma tarzında kaymalar olduğunun farkındayız. Çok çeşitli bakış açılarını alan-notları içerisinde birleştirmeye bağlı kalmak alan-araştırmacısını düzende kendi bakış açısının değişmesine neden olan ve çok-sesli ifadeleri cesaretlendiren ve farkındalık sağlayan bir yere götürür –alan-notlarının nasıl yazılacağına dair bir başka gösterim alanda yapılanı etkiler ve yeniden işleme sokar.
11. Bu her şeyi bilen bakış açısına yapılan itirazların pek çoğu, alan-notları yazımından nihai etnografya yazımına geçildiğinde zayıflar ve hatta ortadan kalkar. Gerçekten de, etnografik yazımda mevcut olan her şeyi bilen tartışması, alan-notlarını değil, nihai etnografyaları konu eder. Örneğin Van Manen (1988:45-72)in 'Realist hikayeleri', yazarın metin içerisinde hissedilmemesi, anbean ayrıntılandırılmış betimlemeler, genel açıklamalar ve 'her şeyi bilen yorumlamalar' ile pek çok her şeyi bilen niteliği barındıran tamamlanmış etnografyalardır. Benzer şekilde Brown (1977) her şeyi bilen bakış açısının pek çok klasik etnografya çalışmasının karakteristiği olduğunu düşünür; bu çalışmalarda etnograf, her şeyi bilen bir bakış açısı benimser mesela, o an hangi üyelerin sesinin

duyulacağına ve bir kişiden bir başkasına geçişlerde yapılan tercihlerde bu gözükmektedir.

12. Becker (1986), herhangi bir yazarın fikirlerini netleştirip geliştirmesine imkân tanıyan bütün bu süreçleri vurgular. O kâğıt üzerine geçirilmeyen fikirlerin dağınık ve akışkan olduklarında ısrar eder: "aklınıza önce bir şey sonra bir başkası gelir. Siz dördüncüyü düşündüğünüz sırada bu kez birincisi uçup gider" (1986:55). Buna karşın, "yazıya geçirilen bir düşünce...inatçıdır, şeklini değiştirmez, sonrasında akla gelen diğer düşünceler ile karşılaştırılabilinir" (1986:56).

13. Her ne kadar spesifik olarak alan-notu betimlemelerine odaklanmış olmasa da Wolf (1992), bir etnografyanın, yaşamın değişik kesitlerini nasıl resmedebileceği konusundaki potansiyel değişkenliklere dair kışkırtıcı bir gösterim sunar; asıl alan-notları, daha biçimsel bir analitik açıklama, ve hayali kısa bir hikaye olmak üzere, 'aynı' olaylar dizisini üç farklı hikaye biçiminde karşımıza çıkartır.

Dördüncü Bölüm:

Sahneleri Kâğıt Üzerinde Oluşturma

1. Betimlemeye genellikle, tartışma, anlatı ve anlatımın yanı sıra dört ana düzenlemeden biri olarak atıf yapılmaktadır. Fakat burada biz düzenleri, insanları, nesneleri ve eylemleri etnografın alana girdiği ilk günle başlayan ve oradan ayrıldığı, son notlarını yazdığı son gün nihayet bulan, alan-notları boyunca anlattığı daha geniş bir etnografik bir anlatımın bir bölümünü betimleme olarak ele alıyoruz.

2. Lofland (1985:15) bu 'kategorik bilmeyi' "bir kimsenin diğerini o kimsenin kendisinin bazı kategoriler içerisine (sadece görünüşe bağlı olarak çıkartıldığı için, özellikle cinsiyet, yaş ve ırk gibi) yerleştirilebileceğini bilmesi anlamında bildiği'. Buna karşın 'kişisel bilme' ötekinin gerçek biyografisine dair en azından bazı yönlere ilişkin bilgi barındırır.

3. Bu anlamda, bu betimleme etnografın etnik kimlik konusundaki teorik ilgisinin ilerlemesi olduğu kadar onun ürünüdür de. Bu demektir ki burada gözlemci olayın geçtiği yere gelirken, beyaz öğ-

rencilerin Afrikalı Amerikanlar ile olan ilişkisine dair bir ön-ilgi taşımaktadır, bu duyarlılık onu ironik sembolizmi önemsemeye ve ceket hakkında oldukça canlı yazmaya götürmüştür. Buna alternatif olarak, ilk anda üzerinde bir izlenim bırakmış olan bir şeyin betimlemesini yazmak onu kültürler-arası ilişkiselliği düşünmeye sevk etmiş olabilir. Her iki durumda da, bu etnograf, etnik olarak özgülük taşıyan başka kıyafetleri betimleyerek, mesela beyazların karmaşık siyah motifler taşımasını aktararak vb., sonraki alan-notlarında bu kadın ve siyahlara takılan diğer beyaz öğrenciler üzerine odaklanmayı sürdürmüştür.

4. Belirli etkileşimlere dair alan gözlemleri ile teyp kayıtlarının kombinasyonları bugüne kadar, okullar (Mehan, Hertweck ve Meihls 1986), çocuk koruma hizmetleri (Dingwall, Eekelaar ve Murray 1983) ve ceza mahkemeleri (Maynard 1984) gibi yerleri içeren çeşitli hizmet kurumları üzerine yakın zamanda yapılmış olan pek çok etnografik çalışmaların temel belirleyicisi olmuştur. Kilit nitelikteki kurumsal karşı karşıya gelmelerle ilgili olarak metinsel kayıtlar oluşturma yollarını birleştiren bir yaklaşım konusundaki tartışmalar için bkz. Maynard (1989).

5. Başka bir dili anlayabiliyor olmasına rağmen, alan-notlarını genellikle İngilizce yazmıştır; bu nedenle, yerel anlamları korumak amacıyla pek çok başka dilden kelimelere yer verilmiştir.

6. Araştırmacıların ikinci bir dilde nasıl çalıştıkları veya bu metotları birleştiren ve bütünleştiren sözlü ifadeler üzerine dolaylı olarak nasıl odaklandıkları konusunda, bkz. Stone ve Stone (1981). Sosyoloji kökenli bazı alan-araştırmacıları, katılımcıların kayıt sırasında neler düşündükleri ve yaptıkları konusunda sonradan mülakatlar yapmak gibi şeyleri içeren benzer çeşitte 'nirengi' noktaları kullanımını savunmaktadırlar; bkz. Cicourel (1974:124ff).

7. Shaw (1991), söz konusu bu 'normal' yaşamı başarmak konusunda eksik kalmaktan ve yaygın olan yaftalanmadan kaynaklanarak eski-zihinsel hastalara daha geleneksel insanlarla ilişkilerinde acı veren bu duyguya dair bir dizi başka ifadeler keşfediyor.

8. Ayrıntıları gruplandırmak sadece yazıya dökme işini değil aynı zamanda paragraf aralıklarını işaretleme alışkanlığını kolaylaştırır, okumayı ve daha sonrasında alan-notlarını anlamlı kılmayı hızlandırır.

9. Stoller (1989), pek çok etnografın kendi Batı kültürlerini yansıtarak, çalıştığı insanlar koku, ses veya hareket gibi başka duyusal ayrıntılara önem veriyor olsalar bile görsel ayrıntıları aktarma konusunda önyargıya sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, baskın olan duyusal ayrıntı çeşitleri kültürden kültüre değişkenlik göstermektedir.

10. Lederman (1990:84), 'olaylar' gibi birimlerin, onları 'alan-notlarına iyi bir katkı' ve etnografyasında kullanışlı analitik birimler haline getiren "görünür 'bütünlüğe'" sahip olmaları üzerine vurgu yapmaktadır. Bir kimse, bir olayı kısa bir epizot olarak yazıya dökebilir veya daha tam olarak bir hikaye içerisinde betimleyebilir.

11. Johnstone (1990:84), bir hikayeyi bir *nokta* ile (anlatılmasına bir sebep veya olayların anlatılması ihtiyacından bağımsız olarak) "(olayların ardıllık sırasını yansıtan bir) *anlatım* olarak tanımlamaktadır. Buna karşın, hikâye-anlatıcıların fikirlerini barındırması için anlatımlarını yapılandırdıkları yol bir hikâye-anlatıcısından diğerine değişkenlik gösterir. Reissman (1987:179-88) anlatımdaki ilerleyişin kültür temelli olduğunu belirtir. Örneğin, Porto Rikolu bir kadını, kocasıyla olan kişisel gerginliklerine dair *ardıl gelişmeyi* yeniden anlatmak yerine aile içerisinde *tekrarlanan durumları* anlatarak kişisel evlilik problemlerini anlatırken bulmuştur. Johnstone (1990) ve Stahl (1989) kendi kişisel tecrübelerini anlatmakta olan insanların kendi toplumundaki dinleyicilere aşina olan anlatım usullerine dayandıklarına işaret etmektedir. Bir hikâyeyi güzel kılan, nasıl anlatıldığı ve nasıl yorumlandığı konusu toplumdan topluma değişkenlik arzeder. Böylece etnograf, olayları iyi bir hikâyenin isteklerini karşılama yönündeki şekillendirmeye karşı koymalıdır.

12. Buna karşın, anlatım usülleri ve kalıplar/örüntüler, bir kültürden diğerine değişkenlik göstermekte ve etnografın kendi anlatım biçimini diretmekten ve başkalarının kelimeleriyle eylemleri üzerinde hareket etmekten kaçınması için bu usullerin bilincinde olması gerekir; hiç olmadığı zaman bağlantılar oluşturmaya çalışmamalı ve o türlü bir hareket amaçlanmadığında bir sonuca doğru hareketlerin ardıllık içinde gelişimini çıkarsamamalıdır. Örneğin, Batının kahramanlık hikâyeleri içerisinde, başkahraman bir maceraya baş-

lar, çok çeşitli zorluklardan geçer ve bir canavarın üstesinden gelir veya Kutsal kâseyi bulur. Burada hikâye kişisel bir başarı veya zaferdir. Buna karşın pek çok kültürde odak nokta kişisel başarıdan ve gelişimden çok ortaya çıkmakta olan insanlar arası ilişkilerde ve kendi toplumları ve geniş aileleri için çeşitli sonuçlar doğuran sonuçlar üzerinedir. Bu türlü anlatım geleneklerinde, dinleyiciler dikkatlerini daha çok karakterlerin ilişkilerini nasıl yürüttüklerine ve akrabalarına ve ailelerine karşı uygun davranıp davranmadıkları üzerine yöneltirler. Böylece, hakkında hikâye anlatan kişi, bir otorite figürü ve eğitim durumundaki genç bir kişi öğrencinin hareketlerinin ailesi üzerine etkileri, öğrencinin otoriteye karşı saygısı ve disiplincilerin öğrencilerin akrabaları hakkındaki görüşleri üzerine kaygılanabilir. Eğer bir etnograf, Batı-dışı geleneklere dair alan-notları yazımı sırasında kişisel bir zafer planı çıkarsamasında bulunursa muhtemelen hikâye-anlatımını yanlış yorumlayacak ve insanların kendilerinin yöneldikleri şeyi öz itibariyle tahrif edici olacaktır. Böylece etnograf, topluluktan birinin yerel olaylara dair anlattıkları hikâyeleri yazıya dökerken anlatıcının ardıllamasına yakinen bağlı kalmalı ve anlatıcının eylemler arasındaki bağlantıları dikkatlice rapor etmelidir. Araştırmacılar çoğunlukla, tarihi açıklamaları ve mitleri, halk hikâyelerini ve söylenceleri doğrudan belgelemek için teybe kaydederler.

3. Elbette ki, bir hikâye yazımının başlangıcında bile, etnografın yapıya dair anlayışı değişme eğilimi gösterir: kısa notlarda birbirleriyle ilgili olmadığını düşündüğü eylem dizilerini yazmaya koyulduğunda birbiriyle bağlantılı olarak algılama noktasına gelebilir. Veya hikâyesini yazmanın ortasında, birdenbire bir içgörü parıltısına sahip olabilir ve olayları algılamakta alternatif bir yol görmekte ve buna bağlı olarak hikâyesini nasıl oluşturacağını değiştirebilmektedir.
4. Bu durum, polis hikâyesinde var olan düzeltme konusunda verdiğimiz kararlardan kaynaklanmaktadır ve dağınık halde ve görece kısa olan yapılandırılmış bir hikâye için yaptığımız soruşturmayı yansıtmaktadır. Bazı kısımları kesmeye erken bir aşamada başlasak veya daha geç bir aşamada sonlandırsak, okuyucunun hikâyenin gidişatına ilişkin algısı değişebilirdi. Veya eğer onu daha fazla

kısaltmış olup, durmaya 7–11 dükkânından başlamış olsak ve ikinci aracın durmasıyla bitirsek, hikâye daha tutarlı görünebilirdi ve polisler çeşitli heyecanlı kesintilere uğrayan sıradan işleri daha net bir şekilde hikâye edilebilirlerdi.

15. Dikkatlerin alan-çalışmasından bitirilmiş bir etnografik metin yazımına çevrildiği sırada kodlama ve analiz etmeyle bağlantılı kısa-notlar ile ilgili bir tartışma için bkz. Bölüm 6.

16. Schatzman ve Strauss (1973:99-101), her bir alan-notu bölümünü, ya 'Gözlemsel Notlar' (GN), veya 'Metodolojik Notlar' (MN) ile ilk başta etiketlemeyi önerirler. Pek çok alan-araştırmacısı bu ilkeleri, yazım odağı ve amacındaki geçişleri işaretlemede yararlı bulmaktadırlar. Biz genellikle bu etiketleri kullanmaktan kaçınırız çünkü buradaki ayrımlar sadece teorik olarak sorunlu değil aynı zamanda pratik açıdan pek çok örneğe uygulanması oldukça zordur.

17. Bazı etnografların, kendi alan-notlarını alandaki gerçek tecrübe ve gözlemlerinin zayıf bir karşılığı olarak görme noktasına geldikleri olur. Örneğin Jackson (1990a:19), bir kişinin yorumunu alıntılamakta: "onlar benim hafızam kadar sihirsel olmadığı için hayal kırıklığına uğradım... her ne kadar alan-notları bir icranın daha fazlası ise de hafızamda pek çok görsel imge var. Her ne kadar alan-notları alanda yaşanan tecrübeleri tamamıyla kapsayamayacaksa da, yazma yetenekleri geliştirilerek, en azından bu türlü 'büyü'lerin bazılarına dair notları kaplamak mümkündür. Biz, yazmayla ilgili yetersiz bir dikkate kanıt olarak alan-notu ve hafıza arasında büyük boşluklar görüyoruz.

Beşinci Bölüm:

Üyelerin Anlam Dünyalarının Peşinde

1. Pek çok çalışma bir topluluğun inançları ve fikirlerinin batıl olduğunu doğrudan ileri sürmemekte fakat bu inançları ve fikirleri kişiye hizmet eden şekilde resmederek dolaylı bir şekilde indirgemektedir. Berger (1981) bu konuları ele almanın farklı bir yolu olarak, 'ideolojik çalışma' kavramını önermektedir. Pek çok sosyolojik analizin, asıl işi olarak fikirlerin görünürde ne söyledikleri

ile bunları açığa vuran kişilerin gündelik davranışları arasındaki çelişkileri ifşa ederek, fikirler veya 'maskeleri düşürür' veya kirli çamaşırları ortaya döker şekilde işlev gören fikirler 'gerçek' ilgileri 'ortaya sürme' olduğunu ileri sürmektedir (1981,19–20). Etnografın, 'uygulama ve vaaz arasındaki uyuşmaz-lıkları ve çelişkileri ifşa etmemek' (1981:114) ancak insanların bu türlü uyuşmazlıkların üstesinden gelme ve çözme yollarına yakından bakmak ve kayıt altına almak gibi farklı bir görevi vardır. Örneğin, zincir halkalar takan taşralı hippilerin maskesini düşürmektense modern teknolojiye olan güvensizliklerini açığa çıkarmak bir çelişkidir; Berger burada dikkatlice ve alaya başvur-madan bu hippilerin bu halkaları, 'teknoloji'den farklı olarak görme noktasına gelmelerini inceler (116). Bu türlü yorumsamacı fiiller, "boşlukları birleştirmeyi, uyumsuzlukları sevimli hale getirmeyi ve ideolojik çareleri yansıtan pratik ve inanç arasında uyum ve tutarlılık ölçütünün restore edilmesini (belki sadece geçici)" amaçlamaktadırlar (1981:114).

2. Jordan (1993:41-61)ın, Zambiya'nın Kuzeybatı Bölgesindeki, sünnet (mukanda) ritüelleriyle ilgili maske gelenekleri hakkındaki tartışması, bu ritüellerin karakteristiğindeki değişkenliği açıklar; o maske dekorasyonlarındaki yeniliğin insanların bölgedeki siyasi realiteler ile baş etmelerinde bir araç olabildiğini görmüştür.

3. Hunt'un (1985), polislerin güç kullanımına dair yaptığı analiz, polisin ne tür bir kuvveti orantısız ve 'öldürücü'; ne tür bir kuvveti de yasal ve 'normal' bulduklarını ortaya çıkarmaya çalışan daha doğal, alternatif bir yolu ortaya koyuyor. Hunt burada kendi belirli görevlilerin bu ayrımları güç kullanımıyla ilgili özel bazı durumlara nasıl ve nerede uyguladiklarını öğrenmek için kendi değerlendirmelerinden hareket etmekten kaçınır.

4. Özelde Ben-Amos (19829, yerli sınıflandırmaların incelenmesinin etnik ve analitik sistemler arasındaki 'uyuşmazlık' nedeniyle engellendiğini ileri sürer ve araştırmacıların, insanların üzerinde çalıştıkları kavram ve kategorileri kayıt altına aldıklarını ve açıkladıklarını savunur. Buna karşın, sözlü gelenekler üzerinde çalışan akademisyenler analitik kategorilerin karşılaştırmalı önemi üzerinde ısrar etmeye devam etmektedirler. Okpewho (1992), anlatım kategorileri için yerli kavramlar kullanma uygulamasını yorumlar-

ken bile daha ileri bir karşılaştırmalı tartışma için analitik kategorilerin kullanımının sürdürülmesine zorlar. Oring (1986), 'halk anlatımları'na giriş kısmında genellikle 'mit', 'söylence', ve 'halk-hikâyesi' ile ilişkili olan analitik özellikleri ortaya koyar.

5. Etnograflar ayrıca, hakkında sorular sordukları meselelere gamlı bir şekilde kayıtsız göründükleri zaman 'hiç-cevap' alamayabilirler. Diamond (1989), Yeni Gine'nin yüksek bölgelerinde 1400 hayvan ve bitki türü için halkın kullandığı kavramları ortaya çıkarmak için yerli bilgi kaynakları ile çalışarak oradaki Kalam halkının arasında yıllarca kalan tanınmış bir etno-biyolog tarafından anlatılmış bir hikâyeyi aktarır. Mesele bu kişi kayalarla ilgili sorduğunda Kalam halkından insanlar bütün kayalar için tek bir kelime kullandıklarını söylemişlerdir. Bir yıl sonra aynı bölgeden, Kalamlıların kayalar için kullandıkları uzun bir kavramlar listesi ile dönen bir jeolog arkadaşım görmüştür. Bunun üzerine etno-biyolog, kızgın bir şekilde Kalamlı bilgi kaynaklarının karşısına çıkarak, neden kendisine yalan söylendiğini bilmek istediğini belirtmiştir. Bunun üzerine onlar, "sen bize kuşlar ve ağaçlar ile ilgili sorduğunda bu konularda oldukça bilgi sahibiydin ve dolayısıyla söylediklerimizi anlayabildin. Oysa kayalarla ilgili sorduğunda, açıkça belliydi ki bu konuda bir şey bilmiyordun. O nedenle anlayamayacağın bir konuda açıklama yapmaya çalışıp neden zamanımızı boşa harcamalıydık ki? Fakat sizin arkadaşınızın soruları o konuda bilgili olduğunu gösteriyordu" (Diamond 1989:30). Diamond buradan hareketle, bir etno-bilimcinin yerli kavramları ve sınıflandırma ilkelerini ortaya çıkarabilmek için soru sorduğu şeyler hakkında olabildiğince fazla şey bilmek 'zorunda olduğu' sonucuna varmıştır.

6. Özelde bilişsel antropologlar (örn. Frake 1964; Spradley 1979; Agar 1982), bir başka kültür içerisinde anlamlı ve uygun sorular 'keşfederek' dışarıdan kategoriler dayatmaktan alıkoyacak teknikler sunma arayışında olmuşlardır.

7. Frake'nin klasik etnografya çalışması, "Bir Yakan Evine Nasıl Girilir?"de, Yakan toplumunda diğer insanların yanından geçme ve onları selamlama konusundaki yerel uygulamalara dair detaylı analizleri içermektedir.

9. Elbette ki, sıradan sorulara ve uygun cevaplara yakın bir dikkat göstermek alan-araştırmacısına sohbetlere doğal bir şekilde katılma için ayrıca yardım eder ve böylece bir alan-çalışmasının içinde yer alan yeniden sosyalleşme sürecinin kilit kısmı haline gelir.

10. Benzer örnekler için bkz. Sudnow'un (1967:36-42) yeni sağlık personelinin ölümler hakkında nasıl da sayılabilir olaylar olarak konuştukları ile ilgili kalıplaşmış farklılıklara dair ince gözlemler.

10. Diğer pek çok alan-araştırmacısı, sosyalleşmeyi alaylı ve komik bir dille aktarmaktadırlar (Yocom 1990).

11. Bu türlü durumlarda 'ne olduğu' mutlak olarak özetlenir veya "cilalanır; dahası, 'ne olduğu' anlatılan belirli insanlar için özel bir önem taşıyor gibi yansıtılacaktır. Bu gibi durumlarda, bu üyenin anlattıkları olaya ilişkin ayırdedici bir 'formülasyon' barındırmaktadır (Garfinkel ve Sacks 1970). Ve herhangi bir olay, kişinin kaygıları ve ilgilerinin doğasına bağlı olarak, değişken bir dizi farklı şekillerde formüle edilebilir.

12. Bu klasik etnografya çalışmasında Cicourel (1968), gençlerle çalışmakta olan polisler ve gözetim memurlarının, tutuklama raporları, gözetim soruşturmaları ve okul raporlarını içeren suçluluk durumlarında oluşturulmuş yazılı kayıtları nasıl okuduklarını ve yorumladıklarını incelemektedir. O ayrıca polislerin ve gözetim görevlilerinin ilk etapta gençlerle olan sohbetlerini nasıl yazılı raporlara dönüştürdükleri üzerinde etkili olan ayırdedici pratik ve stratejik algılamalara da vurgu yapmaktadır (bkz. Ayrıca Audrey davası, 130-66).

13. İnsanların bir araştırmacının sorularına karşılık olarak ne tür cevaplar verdikleri mülakatın hangi şartlar altında gerçekleştirildiği kadar sorulan soruların çeşitleri tarafından da şekillendirilir. Spradley (1979:85-91) anlamlı cevaplar elde etmeyi sağlayacak şekilde nasıl 'betimletici sorular' sorulacağını açıklar. Briggs (1986), araştırmacının kullandığı dilin ve içinde bulunduğu sosyal durumun mülakat yapılan kişinin verdiği cevaplar üzerinde nasıl belirleyici olduğunu tartışır.

14. Johnstone (1990), insanların hem bilinegelen usullere dayanarak ve hem de kendi özgün tarzlarını kullanarak hikâye-anlatımı ya-

parak yapılandıran ve yaşadıklarına anlam kazandıran insanların başvurdukları yolları tartışır. Stahl (1989), hikâye-anlatıcılarının genellikle yaşadıklarını, toplumun değerlerine ve hikâyenin yapısına uyacak şekilde yapılandırdıklarına işaret eder. Araştırmacı, hikâyeleri yorumlarken anlatanın dolaylı olarak ele verdiği değerlerini çıkarsamalıdır.

15. Elbette ki, bu hikâye araştırmacıya ayrıca anlatılmış ve muhtemelen onun ilgi ve kaygıları ile anlatanla olan ilişkisine uydurulmuştur. Sonuç olarak, etnograf 'hikâyeyi' alan-notlarında anlatmakla yetinmeyerek, anlatılan hikâyenin bağlamını da tasvir etmelidir: sohbetteki hangi soruların ve yorumların hikâyeyi oluşturduğuna, hikaye anlatımının nerede gerçekleştiğine (kendi başına veya diğer faaliyetlerin yanı sıra) ve başka kimlerin dinlediğine eğilmelidir.

16. Mills (1990), folklor bilimciler, sözlü ifadelerdeki yüz yüze etkileşimlere yaptıkları vurgu ile bazen çoklu sesleri ve gösteriler sırasında ifade edilen faklı bakış açılarını ayrıntılı alıntılamalarda çalışmış ve kayıt altına almışlardır. Sözlü anlatım çalışan bilim adamları, sözlü gösterileri ortaya çıkmış, özgün şeyler olarak görerek (örn. Bauman 1992a,1992b;Briggs 1988;Georges 1981) her bir gösterinin dinamiklerini analiz ederler. Anlatanların tarzlarını biçimlendirdikleri yolları ve dinleyicilere, durumlara ve özel şartlara eşlik eden temaları incelerler. 'Aynı' sözlü hikâyenin çeşitli versiyonlarını kaydederek anlatanların çoğunlukla bir konudaki kendi görüşlerini yansıtan hikâyeler anlattıklarını gösterirler. Örneğin Cosentino (1982), Sier Leon'un Mende bölgesinde hikâye anlatımı üzerine yaptığı çalışmasında aynı halk hikâyesinin değişik versiyonları üzerinde tartışan üç kadını kaydetmektedir: burada her bir hikâye, ayırdedici farklı ayrıntılara sahiptir ve açıkça farklı sonuçlar barındırmaktadır.

17. Tartışma, Rachel Fretz'in Zaire'nin Bandundu bölgesindeki Chokwe halkı arasında 1982 ve 1983 yıllarında ve Zambia'nın Kuzeybatı bölgesinde 1992-93 yıllarında yaptığı çalışmalara dayanmaktadır. Bu daha önce Fretz'in çalışmasında (1987) yer alan tartışmayı genişletmekte ve detaylandırmaktadır.

18. Ben-Amos (1982), araştırmacının ifadeye dair yerli kategorileri çalışırken, bilişsel, davranışsal ve ifadeye dayanan aşamaları betim-

lemesi gerektiğini belirtmektedir. Bazen insanların ifade sistemlerinin davranışsal olarak yapılan ayrımları içerdiğine fakat bunların ayırdedici kavramlarla belirtilmediklerine ve dolayısıyla değişken sosyal durumlardaki eylemlere dair yapılan gözlemler aracılığıyla çıkarsanmaları gerektiğine işaret eder.

19. Burada, doğrudan Moerman'dan (1969:464) aldığımız 'kültür-içi zıtlıklar' fikrine dayanmaktayız. Moerman, "Taylandlılar tapınakta gürültülüdürler" gibi zararsız görünen betimlemeci bir iddianın dolaylı olarak şöyle bir kültürlerarası karşılaştırma barındırmakta olduğunu belirtir, "Tapınakta gördüğüm Taylandlılar kilisedeki Metodistlerden daha gürültülülerdi." Taylandlıların dinsel davranışındaki kültürlerarası zıtlık etnografın davranışları, içlerinde bulunan organizasyonel ve etkileşimci kalıpları karşılaştırarak, toplum içerisindeki farklı düzenlere göre karşılaştırmalarına ihtiyaç duyar. Böylece bir kimse tapınaklardaki gürültü (ve sosyal davranışların diğer yönleri) ile başka yerel karşılaştırılabilir gürültüleri (örneğin Taylandlılar arasında, uyuşmazlıkları, köy toplaşmalarını ve gündelik sohbetleri) karşılaştırabilir.

20. Bu örnekte tatmin edici sayılan 'resmi' açıklama konuşmacının dil değiştirmesiyle yer değiştiriyor fakat açıklamalardan hiçbiri insanların AIDS/büyühastalığı konusunda ne yaptıklarını tam anlamıyla betimlemiyor. Etnografın, açıklamaların insanların olayları geçici bir süreliğine nasıl gördükleri veya nasıl olmasını istediklerine dair birer işaretçiden fazla bir şey olmadığını anlamasına ihtiyaç vardır. Açıklamalar, tecrübeyi/realiteyi inşa etmezler. Jackson (1982:30-31), Kuzey Afrika'daki Kuranko halkı arasında yaptığı çalışmasında, insanların kriz zamanlarında bazı iddiaları geçerli hale getirmek için sözlü ve resmi açıklamalara başvurduklarını bu insanların gündelik olarak yaşadıklarının bu açıklamalara nadiren uyduğunu belirtmektedir. Sözlü açıklamalar ile eylemler iki farklı tecrübe biçimidir.

21. O halde sınıflandırmalar, kategorize edilmekte olan nesnelere atfen belirlenmiş olarak görülmemeli ('özellik güdümlü' de denebilir) fakat daha ziyade faillerin 'pratik kaygıları ile oluşan' bir şey olarak düşünülmelidir (Schutz 1964). Bu duruş dikkatleri faillerin kafalarının içlerindeki bilişsel kategorilerden gerçek etkileşimlere

ve faillerin peşinden gittiği 'pratik kaygılara' yöneltir; gerçek bir öne çıkmaya veya bu yer değiştirmeye karşılık gelen ilgiye, ortaya çıkan kaygılara atıfta bulunur. Bu kaygılar, bir andan ve bir durumdan ötekine faillerin kaygıları ortaya çıktıkça, geliştikçe ve değiştikçe geniş ölçüde değişebilir.

22. 'Konuşma etnografyası' çalışmalarını disiplinler-arası alanında çalışan araştırmacılar, amaçları olarak kendilerine, bir toplum içerisindeki değişken ifade çeşitlerinin betimlenmesi ve ayrıntılı kaydını almaktadırlar. Sherzer (1983 ve 1992) bu türlü çalışmalarm ifade aralığını incelemekle kalmadığını aynı zamanda toplum içindeki işlevini de konu edindiğini kaydetmektedir.

23. Alan-notu anlatısı, sadece 'Onu duyduğunu' belirterek fakat kendi savunmasında onun ne söylediğini spesifik olarak aktarmayarak, bu olaylar üzerindeki Ellen'in bakış açısını bulanıklaştıran bir şey bırakmaktadır. Onun aktarılan iddiası olan yazarın kadına yardım ettiğini fark etmemesi, onun kadının kocasına yanlışlıkla satış yaptığını anladığını göstermekte ve böylece yaptığının aslında müşteri çalmak olmadığını çünkü satışı kasten yapmadığını yansıtan bir duruştur. Ayrıca her ne kadar müşteri ona ait değilse de kadının kocası karısından bağımsız bir şekilde alış veriş yaptığı veya sürpriz bir hediye almak istemesi dolayısıyla duruma uygun hareket etmek gerektiği için, yaptığı satışın kurallara uygun olduğu mesajı da verebilir.

24. Bu örnekte, bayan bir etnografın şefin yerinde bulunuyor olması bir kadını anlatma adına cesaretlendirmiş gibi görünmektedir; belki de bu kadın daha sonra bu davranışı nedeniyle azarlanınıştır; sebep ne olursa olsun orada bir daha hiçbir kadın bir şey anlatmaya yanaşmamıştır. Araştırmacının cinsiyeti, yakından, uzun-süreli bir gözlemle ortaya çıkartılabilecek olan ince şekillerde farkına varılmasına rağmen, alan düzenlerinde nadiren bu denli önemlidir. Alan-araştırmalarında cinsiyetin etkisi konusundaki örneklemeler için bkz. Camitta (1990), DeVault (1990), Golde (1970), Lawless (1993), Mills (1990), Reinharz (1992), Thorne (1993), ve Warren (1988).

25. Wiseman(1970), alkoliklerin 1960larda, destek sırasına girip nasıl bir 'rehabilitasyon yolu' bulduklarına dair çalışmasında bu türlü

bir prosedürü sadece bir kategorideki insanların evsizlere benzer şekilde farklı 'destek kurumları' ile temas kurarak ve onlar aracılığıyla hareket ettiklerini incelemektedir.

- Ne var ki, insanlarla özellikle gözledikleri konular ve etkileşimler hakkında görüşme yapacak alan-araştırmacıları iyi bilgilendirilmelilerdir; bu türlü görüşmeler, sadece bazen kritik bir zemin sunmakla kalmaz fakat aynı zamanda olaylar üzerinde bir dizi bireysel bakış açısı da ortaya koyarlar.

Altıncı Bölüm:

Kodlama ve Kısa-Notlar Alma

Glaser ve Strauss (1967), yere-basan teori yaklaşımına dair ilk ifadeler sunmaktadırlar. Schatzman ve Strauss (1973), Glaser (1978), Charmaz (1988) ve Strauss (1987) sonraki zamanlarda, niteliksel veriden analitik kategoriler geliştirmek için yere-basan teorisi prosedürlerinden kodlama ve kısa-notlar almanın kullanımına dönük olarak bir çeşit tedbirler alarak bu yaklaşımı daha da detaylandırmışlardır. Esas itibariyle yere-basan teori kullanılarak yapılan araştırmaların pek çoğu hastalığın nasıl yaşandığını ve nasıl tedavi edildiğini incelemiştir; bkz. Özellikle Glaser ve Strauss (1965); Biernacki (1986), Corbin ve Strauss (1988), ve Charmaz (1991).

Elbette ki nicel araştırma test-öncesi süreçte tipik olarak, benzer türde kategori oluşturma ve süzme barındırmaktadır fakat bunu 'kodlama' kavramıyla adlandırmamaktadır.

Özel olarak nicel veri analizi için dizayn edilmiş bilgisayar yazılım programları alan-araştırmacılarına kodlama ve analiz konusunda bir dizi yaklaşım sunmaktadır (Pfaffenberger 1988; Tesch 1990; Richards ve Richards 1994). Şu an için bu programlar, oldukça çok miktardaki alan-verisini 'kod ve düzenleme süreci' aracılığıyla yönetmenin en etkili yoludur; burada alan-araştırmacısı 'veri parçalarını ne olduklarına veya içeriklerindeki diğer ilgi alanlarına göre (kodlama veya indeksleme)' etiketler ve sonra aynı şekilde (düzenleme) etiketlenen parçaları toplayan programa dayanır (Richards ve Richards 1994:446). Richards ve Richards (1994:447-49) bu türlü kodlama ve düzenleme prosedürlerini kullanan mevcut

yazılım programları teori inşasını ileriye taşıyabilir fakat şu an için bu durum sadece çeşitli 'metinsel-düzey işlemler' için geçerlidir. Şu an için bu programlar, teorileri geliştirmek, ayrıntılandırmak ve test etmek için ihtiyaç duyulan 'kavramsal-düzeyde işlemlerden' yoksundur. Etnograf, verilerini çeşitlendirmek ve kodlamak için bir bilgisayar programı ister kullansın ister kullanmasın, eninde sonunda alan-notlarını kavramlaştıran, yorumlayan ve yeniden oluşturan kişi kendisidir. Kodlama kategorilerinin nitelikliliği ve kullanışlılığı her zaman etnografın düşünme biçimine bağlıdır. Her durumda betimlediği alan-notu verilerini okuma, yorumlama ve kodlama süreçlerine dâbil olmalıdır.

4. Nicel veri analizi, nicel analizde kullanılan prosedürlerin sıralamasını tersine çevirmektedir; araştırmacı burada daha önceden var olan kategorileri kullanarak çeşitlendirme yapma ve sonrasında verileri analiz etmekten daha ziyade öncelikle verileri ilk kodlama ile analiz eder ve sonrasında çeşitlendirir. Böylece niteliksel veri analizinde, çeşitlendirme analizin geliştirilmesi ve süzülmesine kıyasla daha ikincil bir önemdedir; kodlama sürecinin sonu olmaktan daha çok kodlama süreciyle oluşan bir üründür.

5. Richards ve Richards (1994), şu anda mevcut bir dizi 'kodlama ve düzenleme' yazılım programlarına harika bir genel bilgi sunuyor. Buna karşın, daha az miktarda veriye sahip olan öğrenciler yalın bir şekilde, standart bir blok kullanan yeni dosyalar oluşturmayı ve kelime işleme programlarının işlevlerini kopya etmeyi daha kolay bulmaktadırlar.

6. Bu ve diğer konulara dair tamamlanmış bir analiz için bkz. Blum (1991).

7. Bu demektir ki, verileriniz arasında sahip olduğunuz sadece bir örnek veya vaka sizin onlardan geliştirebileceğiniz analitik iddiaları o kadar fazla etkilemez. Burada önemli olan şey, teorik ilgi veya örneğin ağırlığıdır. Genelin dışındaki tek bir örnek, belirli bir düzen içinde kritik fakat seyrek olarak gözlenen süreçleri açığa vurabilir (Harper 1992), veya gündelik yaşamı nadiren kaplayan fakat o yaşamın mensupları için yoğun bir kaygı oluşturan konuları yansıtabilir. Benzer şekilde, 'analitik tümevarım' konusundaki sosyolojik ilkelerin savunucuları araştırmacının geliştirdiği teorik

açıklama ile çelişen tek bir negatif vakanın bulunması bu açıklamanın veya açıklanan olgunun tadil edilmesine ihtiyaç duyar (Katz 1988). Bu şekilde teori, bu türlü negatif örnekleri araştırdığında ve araştırmasına dahil ettiğinde daha yoğun ve sofistike bir şekilde büyür.

Yedinci Bölüm:

Etnografya Yazımı

1. Bununla birlikte Richardson (1990), etnografik yazımı daha genel bir okuyucu kesimi için yüksek-dolaşımlı ticari kitaplarda ve kitle-iletişim dergilerinde tartışmaktadır.
2. Bizim etnografya çalışmalarında kullandığımız tematik anlatım kavramı büyük ölçüde Atkinson'un (1990:126-28), 'geleneksel etnografya'daki en alışılmış biçimler olarak 'parçalı anlatımlara' dair yaptığı tartışmaya dayanmaktadır. Parçalı anlatımlar doğrusal olmayan, yeniden düzenleyici ve gündelik olayları "sıradan olmayan, paradigmatik ilişkiler içerisinde yansıtıcıdır (1990:126). Atkinson bu gibi parçalı anlatımları, 'olaylara ilişkin doğrusal uzun kayıtlar' sağlayan, daha klasik 'kronolojik anlatımlar' ile karşılaştırır (1990:126).
3. Nihai etnografya yazımı konusundaki öneri ve tavsiyelerimizin pek çoğu Becker'in (1986) genel anlamda sosyal bilim yazımı için geliştirdiklerini çağrıştırmakta ve ona dayanmaktadır. Gerçekten de, nihai etnografya yazım sürecinde olan bütün alan-araştırmacılarına olabildiğince başlarda doğrudan Becker'in kitabına başvurmalarını şiddetle tavsiye ediyoruz.
4. Böylece, mantıksal bir düşünüşle tez, dolaylı olarak başta ifade edilmiştir, sonraki kısımlar bu tezi geliştiren noktalar ile bu noktaları teyit eden ve yansıtan delillerdir. Richardson (1990:13), bu gibi argümanların pek çok etnografya çalışmasında kullanılan anlatım biçimlerine keskin bir zıtlık teşkil eden yansıtma ve sebeplenmeye dair 'mantıki-bilimsel kodlamalara' dayandığını belirtmektedir. Uygulamada, etnografyaya olan yerel ve somut bağlılıklar, sosyal bilimlerin diğer alanlarında bulunabilecek olan analitik argümanlamanın oldukça yüksek derecede biçimsel olan şekillerini dışarıda

bırakır. Bu konuda ayrıca bkz. Richardson'un (1994:520) etnografya çalışmaları için uygun olan bir dizi 'yazım biçimleri' üzerine yaptığı tartışma.

5. Bu konu başlıklarından her biri bilimsel literatürde spesifik bir yerle ilişkili teorik bir kaygı dile getirmektedir; gerçekten de, her biri bu türlü bir literatüre olan aşinalık nedeniyle oldukça iyi bir şekilde formüle edilmelidir. Örneğin, 'Lisede sosyal bir inşa olarak etnisite' fakında olunan ve buna göre okuldaki öğrenciler tarafından eylemlerde bulunulan etnik farklılıkların incelenmesine dair bir ilginin varlığını ifade eder. Benzer şekilde, 'Çocuklarla ilgili mahkeme duruşmalarında ebeveynlerin katılması' dolaylı olarak, çocuk mahkemesi uygulamalarında sonuçlar üzerinde etkili olan faktörlerle ilgili konuları ele almaktadır. Fakat bu noktada ne teori ne de literatürün doğrudan ele alınmasına gerek yoktur.

6. Bu tam anlamıyla, 'veri ve açıklama arasında mükemmel bir ilişki oluşturmak' amacıyla bir kimsenin kavramsal kategoriyi veya açıklanmakta olanı veya her ikisini birden değişikliğe tabi tutabileceği yerde, analitik tümevarım sürecinde nelerin yer aldığını göstermektedir (Katz 1988:130). Bununla birlikte, temaların veya kavramsal kategorilerin alan-notunu karşılaması için değişikliğe tabi tutulması ilk kodlamayı ilgisiz kılabilir; gerçekten de başlangıçtaki kodlama kategorileri genellikle yazım boyunca engel olunamayan bir şeydir.

7. Entegre edici stratejilere dayanan etnografyalara dair çağdaş örnekler için bkz. Berger (1981), Diamond (1992), ve Thorne (1993). Anderson (1990), DeVault (1991), ve Emerson (1989) oldukça yoğun bir şekilde alıntı stratejileri kullanmışlardır.

8. Alıntı tarzında yazarken, yakinen yapılan uzun alıntılar veya bağlantısız dizilere ayrılan daha kısa ünitelere ihtiyaç duyan uzun hadiseler veya epizotlar ile baş etmek zordur.

9. Bazı eleştirmenler 'etnografik şu an' içerisinde analitik fikirler yazıyor olmayı, devamlılık arz eden eylemlere ilişkin tarih-dışı yanlış bir algı yarattığını ileri sürmektedirler. Fabian (1983), antropolojik araştırmanın önemini vurgularken zaman ve tarih kavramlarını incelerken bu konuları ortaya koymaktadır. Biz dâhil edilen alan-notu alıntılarının ve izahatların, belirli bir zaman, mekân ve sos-

yal koşullar içerisinde tartışılan konu her neyse buna net bir zemin oluşturduğunu ileri sürüyoruz.

10. Buna karşın bu alıntı, bu etnografın çalışanlarıyla daha güçlü bir kimlik oluşturmasına gösterilen daha uygun bir odaklanma olarak gözetim memurunun rutin uygulamaları ve kaygılarını etkin bir şekilde resmetmek için kullanılabilir.

11. Bu konu Okpewho'nun (1992:183-203), 'tarihi söylenceler' analizinden ortaya çıkmaktadır. Okpewho yakın geçmişte meydan gelen olayları anlatırken anlatıcının anlatılanların bir kısmına tanık olan dinleyicilerle beraber bir açıklama oluşturduğunu ve böylece bu anlatılanların bir gerçeklik olarak kabul edilebildiğini ileri sürmektedir. Bunla birlikte, anlatıcı iyi-bilinen bazı biçemsel araçları ve olayı yeniden anlatmak için bir takım anlatım usullerini kullanır; bunun bir sonucu olarak, 'tarihi söylenceler', hiç kimsenin onunla ilişkili hiçbir olaya tanık olmadığı 'mitsel(efsanevi) söylenceler' ile benzer bir hal alır.

12. Bu fikir kısmen Young'un (1988:121-58), sahne ve anlatım arasındaki ilişkilere dair tartışmasıyla açığa çıkar. O, Zuni halkı arasında yaygın olan belirli taşları boyama adetlerinin insanların birbirleri arasında geçerken kendileriyle ilişkili anlatımları vardır. Chokwe tarihi anlatımı, benzer bir ilişkisellik içerisinde dinleyicileri sahneyi hikâye ile bağlantılı bir şekilde görmeye sevk eder; burada betimlenme anında geçmişi ve o anı yıkarak ayak izlerini tersten takip ederek yeniden kurarlar.

13. Buna karşın bazı durumlarda, bir araştırmacı orijinal alan-notları içerisinde yapılmış olan analitik veya başka türlü bir anlatıyı nihai metne dâhil edebilir. Bir kimse böylesi bir anlatıyı başlangıçtaki bir içgörünün nasıl sonrakilere yol açtığını, daha kapsamlı bir anlama sağladığını dramatize etmek amacıyla kendine-yeterli olarak dâhil edebilir. Veya bir alan-araştırmacısı, başlangıçtaki bir alan-notu anlatısını nihai etnografyanın bir bölümünün temasını tanıtırken veya kurarken kullanabilir. Örneğin, bir halk kütüphanesini sokaktaki insanın nasıl kullandığını çalışan bir öğrenci-araştırmacı, bu modaya uyarak, bir bölüme 'Maske olarak Kütüphane Materyalleri'

diye başlamaktadır: "Bu benim çalıştığım düzene dair başlarda yaptığım bir gözlem: sürekli olarak bizim kütüphanede duran bu 'sokak insanları' ile ilgili hep merak ettiğim bir şeyler vardı. Onlar sayfalara boş gözlerle ve ifadesiz olarak bakarken merak ederdim, acaba gerçekten okuyorlar mı yoksa tamamen başka bir zamanda başka bir yere bakarak kafalarındaki düşüncelere mi odaklanıyorlar diye."

14. Dergi editörü tarafından 'anlaşılmaz' olarak nitelenen ve nihai olarak basılmış olan düzenlenmiş versiyonundaki çözümlenmiş, orijinal, kısa alıntıyı ele alalım (Emerson ve Pollner 1988:193) (parantez içerisindeki malzeme tamamen veya kısmen işitilememiştir).

Orijinal: " Senin hissettiklerin ( ) diğer formülasyonların görünme biçimleriyle nasıl uyuşuyor. Um, um ( ) olduğunu düşündüğünüz kısımlar var mı, sadece way way way de biliyorsun onu uzatıyoruz, işaretlenmemiş?"

Düzenlenmiş: " Bu senin hissettiklerinle nasıl uyuşuyor? ... Senin uyuştuğunu düşündüğün kısımlar var mı, sadece way way way de, biz bunu işaretlenmemiş olarak uzatıyoruz?".

15. Folklor bilimciler, yaratıcılıklarına inandırmak isteğiyle, genellikle hikâye anlatıcılarının asıl isimlerini önerirler. Alan-araştırmacıları, işbirliği halinde yapılan bir araştırmada, ayrıca asistanlarının ve eş-yazarların isimlerini de listelerler. Bununla birlikte insanlar –bazı dini, siyasi veya tarihi açıklamalarda olduğu gibi- hassas bir takım konular anlattıklarında pek çok etnograf Rachel Fretz'in Mushala alan-notunda yaptığı gibi isimleri değiştirirler.

16. Bu strateji ayrıca etnografya içerisinde bir bölümün temasını tanıtırken de kullanılabilir.

17. Gerçekten de Altheide ve Johnson (1994:485) "araştırmacının araştırmasına ilişkin tecrübe ve bilgi edindiği etkileşimsel sürecin değerlendirilmesi ve bununla ileşime geçilmesi" etnografik araştırmanın öne çıkan 'mantığı' veya 'etiği'nin ana bileşenlerini sağlar.

18. Gerçekten de Becker (1986:50) tanıtım bölümlerini en son yazmayla ilgili olarak Everett Hughes'ten aşağıdaki tavsiyeyi alıntılar: "Giriş bölümlerin tanıttığı düşünülür. Henüz hakkında bir şey

yazmadığınız bir kişiyi nasıl tanıtabilir siniz? Önce yazıya dökün arkasından tanıtabilirsiniz." Becker'in (1986:55) kendisi bu çerçevede aşağıdaki spesifik uygulamayı önermektedir: "Üzerinde çalıştığınız taslağın sonuna doğru geldikçe çoğunlukla kafanızda olanları ortaya çıkarırsınız. Son paragrafınız giriş paragrafınızın neleri barındırması gerektiğini açığa vurur ve geriye gidebilir; onu yerine koyabilir ve daha sonra yeni bulduğunuz odaklanmanın ihtiyaç duyduğu diğer paragraflarda küçük değişiklikler yaparsınız."

19. Krieger (1979a, 1979b, 1983) ve Crapanzano (1980) ile birlikte Reinharz (1992) tarafından önerilen feminist alternatifler gibi etnografyanın bu geleneksel usullerine alternatif oluşturma adına yapılan çabalar bir dizi problem ve sınırlılıkla karşı karşıyadır. Örneğin, Krieger'in tarz bakımından yenilikçi eseri Hip Kapitalizm 'amaç ve biçim algısı' eksikliği ile ve iyi-düzenlenmiş epizotlu bir anlatım ile nitelendirilmektedir; bütün bu nitelikler "okuyucuyu yorumsamacı bir yapı arayışına itmektedir" (Atkinson 1990:125–26).

Sekizinci Bölüm:

Sonuç

1. Geleneksel etnografyanın problemlerinden biri, bu düzenlenmenin tek taraflılığıdır; etnografyalar yazılırken ve dolaşıma girerken neredeyse sadece bilimsel çevrelere yönelik olarak kaleme alınmış olduklarından, yaşamları, sesleri ve resmedilenleri nadiren okuma ve nasıl yansıtıldıklarına dair tepki verme imkânı bulmaktadırlar. Bir dizi alan-araştırmacısı (örn. Tedlock 1979; Handler 1985; Bloor 1988; Emerson ve Pollner 1988,1992) şu anda etnografik anlatıların, sadece geçerlilik kazandırmak için değil fakat daha ziyade bu gibi açıklamaların önemi ve anlamı hakkında üyeler ve araştırmacılar arasında aktif bir diyalog başlatmak için, yaşamları yansıtılan kişilere geri götürülmesi konusunda bastırmaktadırlar. Böylesi bir 'diyalog' bir uzlaşma veya uyuşma yaratmaktan çok etnografların ve onların yansıttıkları insanların kaygılarını gösterecek kaçınılmaz farklılıkları amaçlamaktadır (Emerson ve Pollner 1992:95-96)

2. Johnson ve Altheide (1993:105) etnografın/yazarın "bir kimseyi kendi sorumluluğu, yanılabilirliği ve sınırlılıkları ile otoriteyi kabul etmesi için özne yerine koyması ve sizin yapılan açıklamaya karşı belirli bir odaklanma, seçme, betimleme ve malzemelerin yorumlanması ile belirli bir 'önyargınız' olduğunu netleştirerek çalışma konusu hakkında 'sizin hikâyenizi anlatma' arayışında olması gerektiğinde ısrar edere, bu gibi pek çok çelişik talepleri özetler.

Kaynakça

Abrams, M. H. 1988. *A Glossary of Literary Terms.* 5th ed. New York: Holt, Rine-hart and Winston.

Adler, Patricia A., Peter Adler, and E. Burke Rochford, Jr. 1986. "The Politics of Participation in Field Research." *Urban Life* 14:363-76.

Agar, Michael H. 1982. "Whatever Happened to Cognitive Anthropology: A Partial Review." *Human Organization* 41:82-86.

Altheide, David L., and John M. Johnson. 1994. "Criteria for Assessing Interpretive Validity in Qualitative Research." In Norman K. Denzin and Yvonna S. Lincoln, eds., *Handbook of Qualitative Research,* 485-99. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.

Anderson, Elijah. 1990. *Streetwise: Race, Class, and Change in an Urban Community.* Chicago: University of Chicago Press.

Atkinson, Paul. 1990. *The Ethnographic Imagination: Textual Constructions of Reality,* New York: Routledge.

Barth, Fredrik, ed. 1969. *Ethnic Groups and Boundaries.* Boston: Little, Brown.

Batchelder, D., and E. Warner. 1977. *Beyond Experience.* Brattleboro, Vt.: The Experiment Press.

Bauman, Richard. 1992a. *Story, Performance, and Event: Contextual Studies of Oral Narrative.* Cambridge: Cambridge University Press.

___, ed. 1992b. *Folklore, Cultural Performances, and Popular Entertainments: A Communications Centered Handbook.* Oxford: Oxford University Press.

Becker, Howard S. 1986. *Writing for Social Scientists: How to Start and Finish Your Thesis, Book, or Article.* Chicago: University of Chicago Press.

Ben-Amos, Dan. 1982. "Analytical Categories and Ethnic Genres." In Dan Ben-Amos, *Folklore in Context: Essays,* 38-64. New Dehli: South Asian Publishers.

Berger, Bennett M. 1981. *The Survival of a Counterculture: Ideological Work and Everyday Life among Rural Communards.* Berkeley: University of California Press.

Biernacki, Patrick. 1986. *Pathways from Heroin Addiction: Recovery with Treatment.* Philadelphia: Temple University Press.

Bittner, Egon. 1988. "Realism in Field Research." In Robert M. Emerson, ed.. *Contemporary Field Research: A Collection of Readings,* 149-55. Prospect Heights, 111.: Waveland.

Bleich, David. 1993. "Ethnography and the Study of Literacy: Prospects for Socially Generous Research." In Anne Ruggles Gere, ed., *Into the Field: Sites of Composition Studies,* 176-92. New York: The Modern Language Association of America.

Bloor, Michael J. 1988. "Notes on Member Validation." In Robert M. Emerson, ed., *Contemporary Field Research: A Collection of Readings,* 156—72. Prospect Heights, 111.: Waveland.

Blum, Nancy S. 1991. "The Management of Stigma by Alzheimer Family Care-givers." *Journal of Contemporary Ethnography* 20:263—84.

Blumer, Herbert. 1969. *Symbolic Interactionism: Perspective and Method.* Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.

Bogdan, Robert, and Steven J. Taylor. 1987. "Toward a Sociology of Acceptance: The Other Side of the Study of Deviance." *Social Policy* 18:34-39.

Briggs, Charles L. 1986. *Learning How to Ask: A Sociolinguistic Appraisal of the Role of the Interview in Social Science Reseatch.* Cambridge: Cambridge University Press.

__,1988. *Competence in Performance: The Creativity of Tradition in Mexicano Verbal Art.* Philadelphia: University of Pensylvania Press.

Brown, Richard H. 1977. *A Poetic for Sociology: Toward a Logic of Discovery in the Human Sciences.* Cambridge: Cambridge University Press.

Burgess, Robert G. 1982. *Field Research: A Sourcebook and Field Manual.* London: George Allen & Unwin.

____ , 1984. *In the Field. An Introduction to Field Research.* London: George Allen & Unwin.

Cahill, Spencer E. 1985. "Meanwhile Backstage: Public Bathrooms and the Interaction Order." *Urban Life* 14:33-58.

Camitta, Miriam. 1990. "Gender and Method in Folklore Fieldwork." *Southern Folklore* 47:21-31.

Cassell, Joan. 1980. "Ethical Principles for Conducting Fieldwork." *American Anthropologist* 82:28-41.

Charmaz, Kathy. 1988. "The Grounded Theory Method: An Explication and Interpretation." In Robert M, Emerson, ed., *Contemporary Field Research: A Collection of Readings,* 109-26. Prospect Heights, 111.: Waveland.

_____, 1991. *Good Days, Bad Days: The Self in Chronic Illness and Time.* New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press.

Cicourel, Aaron V. 1968. *The Social Organization of Juvenile Justice.* New York: John Wiley.

_____, 1974. *Cognitive Sociology: Language and Meaning in Social Interaction.* New

York: Free Press.

Cicourel, Aaron V., and John I. Kitsuse. 1963. *The Educational Decision-Makers.* Indianapolis: Bobbs Merrill.

Clarke, Michael. 1975. "Survival in the Field: Implications of Personal Experience in Field Work." *Theory and Society* 2:95-123.

Clifford, James. 1983. "On Ethnographic Authority." *Representations* 1:118-46.

_____, 1986. "On Ethnographic Allegory." In James Clifford and George E. Marcus, eds., *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography,* 98-121. Berkeley: University of California Press.

_____, 1990. "Notes on (Field)notes." In Roger Sanjek, ed., *Fietdnotes: The Making of Anthropology,* 47-70. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.

Clifford, James, and George E. Marcus, eds.. 1986. *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography.* Berkeley: University of California Press.

Corbin, Juliet M., and Anselm Strauss. 1988. *Unending Work and Care: Managing Chronic Illness at Home.* San Francisco: Jossey-Bass.

Cosentino, Donald. 1982. *Defiant Maids and Stubborn Farmers: Tradition and Invention in Mende Story Performances.* Cambridge: Cambridge University Press.

Crapanzano, Vincent. 1980. *Tuhami: Portrait of a Moroccan.* Chicago: University of Chicago Press.

Denzin, Norman K., and Yvonna C. Lincoln, eds. 1994. *Handbook of Qualitative Research.* Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.

DeVault, Maijoric L. 1990. "Talking and Listening from Women's Standpoint: Feminist Strategies for Interviewing and Analysis." *Social Problems* 37:96-116.

_____, 1991. *Feeding the Family: The Social Organization of Caring as Gendered Work.* Chicago: University of Chicago Press.

Diamond, Jared. 1989. "The Ethnobiologist's Dilemma." *Natural History,* no. 6 (June): 26-30.

Diamond, Timothy. 1993. *Making Gray Gold: Narratives of Nursing Home Care.* Chicago: University of Chicago Press.

Dingwall, Robert, J. Eekelaar, and T. Murray. 1983. *The Protection of Children: State Intervention and Family Life.* Oxford: Basil Blackwell.

Douglas, Jack D. 1976. *Investigative Social Research: Individual and Team Field Research.* Beverly Hills, Calif.: Sage Publications.

Ellis, Carolyn. 1991. "Sociological Introspection and Emotional Experience." *Symbolic Interaction* 14:23-50.

Ellen, R. F., ed. 1984. *Ethnographic Research: A Guide to General Conduct.* London: Academic Press.

Emerson, Robert M. 1987. "Four Ways to Improve the Craft of Fieldwork." *Journal of Contemporary Ethnography* 16:69-89.

_____, 1989. "Tenability and Troubles: The Construction of Accommodative Relations by Psychiatric Emergency Teams." In Gale Miller and James A. Hol-stein, eds., *Perspectives on Social Problems: A Research Annual,* vol. 1, pp. 215-37. Greenwich, Conn.: JAI Press.

_____, ed. 1988. *Contemporary Field Research: A Collection of Rea ings,* Prospect Heights, 111.: Waveland.

Emerson, Robert M., and Sheldon L. Messinger. 1977. "The Micro-Politics of Trouble." *Social Problems* 25:121-34.

Emerson, Robert M., and Melvin Pollner. 1976. "Dirty Work Designations: Their Features and Consequences in a Psychiatric Setting." *Soda! Problems* 23:243-255.

_____, 1988. "On the Uses of Members' Responses to Researchers' Accounts." *Human Organization* 47:189-98.

_____, 1992. "Difference and Dialogue: Members' Readings of Ethnographic Texts." In Gale Miller and James A. Holstein, eds., *Perspectives on Social Problems: A Research Annual,* vol. 3, pp. 79—98. Greenwich, Conn.: JAI Press.

Erikson, Kai T. 1967. "A Comment on Disguised Observation in Sociology." *Social Problems* 12:366-73.

Fabian, Johannes. 1983. *Time and the Other: How Anthropology Makes Its Object.* New York: Columbia University Press.

Fetterman, David M. 1989. *Ethnography: Step by Step.* Newbury Park, Calif.: Sage Publications.

Fine, Elizabeth C. 1984. *The Folklore Text: From Performance to Print.* Bloomington: University of Indiana Press.

Flower, Linda S. 1988. "The Construction of Purpose in Writing and Reading." *College English* 50:528-50.

Forester, John. N. d. "Notes on Writing in and after Graduate School." Unpublished paper.

Frake, Charles O. 1964. "Notes on Queries in Ethnography." *American Anthropologist* 66, no. 3, pt. 2: 132-45.

_____, 1975. "How to Enter a Yakan House." In Mary Sanchez and Ben Blount, eds., *Sociocultural Dimensions of Language Use,* 25-40. New York: Academic Press.

Fretz, Rachel I. 1987. Storytelling among the Chokwe of Zaire: Narrating Skill and Listener Responses. Ph.D. diss.. Folklore and Mythology Program, University of California, Los Angeles.

_____, 1994. "Through Ambiguous Talezz Women's Voices in Chokwe Story telling." *Oral Tradition* 9:230-50.

_____, forthcoming. "Answering-in-Song: Listener Responses in *Yishima* Performances." *Western Folklore.*

___, N. d. "Storytelling as Doing: Constructing Each Other in Ethno graphic Research."

ırfinkel, Harold. 1967. *Studies in Ethnomethodology.* Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.

arfinkel, Harold, and Harvey Sacks. 1970. "On Formal Structures of Practical Actions." In J. C. McKinney and E. A. Tiryakian, eds., *Theoretical Sociology,* 338-66. New York: Appleton Century Crofts.

earing, Frederick O. 1970. *The Face of the Fox.* Chicago: Aldine.

eer, Blanche. 1964. "First Days in the Field." In Phillip Hammond, ed.. *Sociologists at Work,* 322-44. New York: Basic Books.

eertz, Clifford. 1973. "Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture." In *The Interpretation of Culture,* 3—30. New York: Basic Books. .

___, 1976. "From the Native's Point of View: On the Nature of Anthropological Understanding." In K. H. Basso and H. A. Selby, eds., *Meaning in An thropology,* 221—37. Albuquerque: University of New Mexico Press..

___, 1983. *Local Knowledge: Further Essays in Interpretive Anthropology.* New York: Basic Books.

eorges, Robert A. 1981. "Do Narrators Really Digress? A Reconsideration of 'Audience Asides' in Narrating." *Western Folklore* 40:245-52.

eorges, Robert A., and Michael O. Jones. 1980. *People Studying People: The Human Element in Fieldwork.* Berkeley: University of California Press.

laser, Barney G. 1978. *Theoretical Sensitivity.* Mill Valley, Calif.: Sociology Press.

laser, Barney G., and Anselm L. Strauss. 1965. *Awareness of Dying.* Chicago: Aldine.

___, 1967. *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research.* Chicago: Aldine.

offman, Erving. 1961. *Asylums.* Garden City, N.J.: Doubleday.

___, 1971. *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity.* Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.

___, 1989. "On Fieldwork." *fourna! of Contemporary Ethnography* 18:123-32.

Golde, Peggy, ed. 1970. *Women in the Field: Anthropological Experiences.* Chicago: Aldine.

Goldstein, Keneth S. 1964. *A Guide for Field Workers in Folklore.* Hatboro, Penn.: Folklore Associates.

Gottlieb, Alma, and Philip Graham. 1993. *Parallel Worlds: An Anthropologist and a Writer Encounter Africa.* New York: Crown Publishers.

Gusfield, Joseph. 1976. "The Literary Rhetoric of Science: Comedy and Pathos in Drinking Driver Research." *American Sociological Review* 41:16-34.

Hammersley, Martyn. 1992. *What's Wrong with Ethnography? London:* Routledge.

Hammersley, Martyn, and Paul Atkinson. 1983. *Ethnography. Principles in Practice.* London: Tavistock.

Handler, Richard. 1985. "On Dialogue and Destructive Analysis: Problems in Narrating Nationalism and Ethnicity." *Journal of Anthropological Research* 41:171-82.

Harper, Douglas. 1992. "Small N's and Community Case Studies." In Charles C. Ragain and Howard S. Becker, eds., *What Is a Case? Exploring the Foundations of Social Inquiry,* 139-58. Cambridge: Cambridge University Press.

Heritage, John. 1984. *Garfinkel and Ethnomethodology.* Cambridge: Polity Press.

Hughes, Everett C. 1960. "The Place of Field Work in Social Science." In Buford H. Junker, *Field Work: An Introduction to the Social Sciences,* v-xv. Chicago: University of Chicago Press.

_____, 1971. *The Sociological Eye: Selected Papers.* Chicago: Aldine.

Hunt, Jennifer. 1985. "Police Accounts of Normal Force." *Urban Life* 13:315-41.

Hymes, Dell. 1991. *"In Vain I Tried to Tell You." Essays in Native American Ethnopoetics.* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Jackson, Bruce. 1987. *Fieldwork.* Chicago: University of Illinois Press.

Jackson, Jean E. 1990a. "'Deja Entendu': The Liminal Qualities of Anthropological *Fieldnates." Journal of Contemporary Ethnography* 19:8-43.

_____, 1990b. "'I Am a Fieldnote': Fieldnotes as a Symbol of Professional Identity." In Roger Sanjek, ed., *Fieldnotes: The Making of Anthropology,* 3-33. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.

Jackson, Michael. 1982. *Allegories of the Wilderness: Ethics and Ambiguity in Kuranko Narratives.* Bloomington: Indiana University Press.

Johnson, John M., and David L. Althcide. 1993. "The Ethnographic Ethic." In Norman K. Denzin, ed., *Studies in Symbolic Interaction,* vol. 14, pp. 95-107. Greenwich, Conn.: JAI Press.

Johnstone, Barbara. 1990. *Stories, Community, and Place: Narratives from Middle America.* Bloomington: Indiana University Press.

Jordan, Manuel. 1993. "Le Masque comme processus ironiques: Les *Makishi* du Nord-Ouest de la Zambie." *Anthropobgie et Sociite* 17:41-61.

Jules-Rosette, Bennetta. 1975. *Vision and Realities: Aspects of Ritual and Conversion in an African Church.* Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.

Junker, Buford H. 1960. *Field Work: An Introduction to the Social Sciences.* Chicago: University of Chicago Press.

Karp, Ivan, and Martha B. Kendall. 1982. "Reflexivity in Field Work" In Paul F. Secord, ed., *Explaining Human Behavior: Consciousness, Human Action, and Social Structure,* 249-73. Beverly Hills, Calif.: Sage.

Katz, Jack. 1988. "A Theory of Qualitative Methodology: The System of Analytic Fietdwork." In Robert M. Emerson, ed., *Contemporary Field Research: A Collection of Readings,* 127-48. Prospect Heights, 111.: Waveland.

Kleinman, Sherryl. 1991. "Field-Workers' Feelings: What We Feel, Who We Are, How We Analyze." In William B. Shaffir and Robert A. Stebbins, eds., *Experiencing Fieldwork: An Inside View of Qualitative Research,* 184-95. Newbury Park, Calif: Sage Publications.

Krieger, Susan. 1979a. *Hip Capitalism.* Beverly Hills: Sage Publications.

_____, 1979b. "Research and the Construction of a Text." In Norman K. Denzin, ed., *Studies in Symbolic Interaction,* vol. 2, pp. 167-87. Greenwich, Conn.: JAI Press.

_____, 1983. *The Mirror Dance: Identity in a Women's Community* Philadelphia: Temple University Press.

Latour, Bruno. 1987. *Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers through Society.* Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Latour, Bruno, and Steve Woolgar. 1979. *Laboratory Life: The Social Construction of Scientific Facts.* Beverly Hills: Sage Publications.

Lawless, Elaine. 1993. *Holy Women, Wholly Women: Sharing Ministries through Life Stories and Reciprocal Ethnography.* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Lederman, Rena. 1990. "Pretexts for Ethnography: On Reading Fieldnotes." In Roger E. Sanjek, ed., *Fieldnotes: The Making of Anthropology,* 71-91. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.

Lofland, John, and Lyn H. Lofland. 1995. *Analyzing Social Settings: A Guide to Qualitative Observation and Analysis.* 3rd ed. Belmont, Calif: Wadsworth.

Lofland, Lyn H. 1985. *A World of Strangers: Order and Action in Urban Public Space.* Prospect Heights, 111.: Waveland Press.

Lutkehaus, Nancy. 1990. "Refractions of Reality: On the Use of Other Ethnographers' Fieldnotes." In Roger E. Sanjek, ed., *Fieldnotes: The Making of Anthropology,* 303-23. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.

Lyman, Stanford M., and William A. Douglass. 1973. "Ethnicity: Strategies of Collective and Individual Impression Management." *Social Research* 40:344-65.

Lynch, Michael. 1985. *Art and Artifact in Laboratory Science: A Study of Shop Work and Shop Talk in a Research Laboratory.* London: Routledge and Kegan Paul.

Marcus, George E. 1986. "Afterword: Ethnographic Writing and Anthropological Careers." In James Clifford and George E. Marcus, eds., *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography,* 262-66. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Marcus, George E., and Richard Cushman. 1982. "Ethnographies as Texts." *Annual Review of Anthropology* 11:25-69.

ıs, George E., and Michael M. Fisher. 1986. *Anthropology as ltural Critique*. Chicago: University of Chicago Press.

:r, Martin. 1991. *Race and Ethnic Relations.* Belmont, Calif: dsworth.

, David. 1969. *Becoming Deviant.* Englewood Cliffs, N.J.: ntice Hall.

ard, Douglas W. 1984. *Inside Plea Bargaining: The Language Vegotiation*New York: Plenum.

1989. "On the Ethnography and Analysis of D course in titutional Settings." In James A. Holstein and Gale Miller, eds., *spectives on Social Problems,* 1:127-46. Greenwich, Conn.: I Press.

ı, Hugh, Alma Hertweck, and J. Lee Meihls. 1986. *Handicapg the Handicapped: Decision Making in Students' Educational eers.* Stanford: Stanford University Press.

Margaret A. 1990. "Critical Theory and the Folldorists: formance," Interpretive Authority, and Gender." *Southern klore* 47:5-15.

er, Elliot G. 1979. "Meaning in Context: Is There Any Other ıd?" *Harvard Education Review* 49:1—19.

nan, Michael. 1969. "A Little Knowledge." In Stephen A. er, ed., *Cognitive Anthropology,* 449-69. New York: Holt, ıehart and Winston.

ıoff, Barbara, and Jay Ruby. 1982. "Introduction." In Jay by, ed., *A Crack in the Mirror: Reflexive Perspectives in Anthology,* 1-35. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

vho, Isidore. 1992. *African Oral Literature: Backgrounds, Chater, and Community.* Bloomington: Indiana University Press.

Walter J. 1975. "The Writer's Audience is Always a Fic-n." *PMLA* 90: 9-21.

, Elliott. 1986. "Folk Narratives." In Elliott Oring, ed., *Folk ups and Folklore Genres: An Introduction,* 121-45. Logan: ıh State University Press.

ɔerg, Simon. 1990. "Thirty Years of Fieldnotes: Changing ationships to the Text." In RogerE. Sanjek, ed., *Fieldnotes:*

The Making of Anthropology, 139-60. Ithaca: Cornell University Press.

Perl, Sondra. 1980. "Understanding Composing." *College Composition and Communication* 31:363-69.

Pfaffenberger, Bryan. 1988. *Microcomputer Applications in Qualitative Research.* Newbury Park, Calif.: Sage.

Pollner, Melvin, and Robert M. Emerson. 1988. "The Dynamics of Inclusion and Distance in Fieldwork Relations." In Robert M. Emerson, ed., *Contemporary Field Research: A Collection of Readings,* 235-52. Prospect Heights, Ill.: Waveland.

Pollner, Melvin, and Lynn McDonald-Wilder. 1985. "The Social Construction of Unreality: A Case Study of a Family's Attribution of Competence to a Severely Retarded Child." *Family Process* 24:241-54.

Psathas, George, and Timothy Anderson. 1990. "The 'Practices' of Transcription in Conversation Analysis." *Semiotics* 78:75-99.

Reinharz, Shulamit 1979. Of *Becoming a Social Scientist. From Survey Research and Participant Observation to Experiential Analysis.* San Francisco: Jossey-Bass.

_____, 1992. *Feminist Methods in Social Research.* New York: Oxford University
Press.

Richards, T. J., and Lyn Richards. 1994. "Using Computers in Qualitative Research." In Norman K. Denzin and Yvonna S. Lincoln, eds., *The Handbook of Qualitative Research,* 445-62. Thousand Oaks, Calif.: Sage.

Richardson, Laurel. 1990. *Writing Strategies: Reaching Diverse Audiences.* Newberry Park, Calif: Sage Publications.

_____, 1994. "Writing: A Method of Inquiry." In Norman K. Denzin and Yvonna S. Lincoln, eds., *Handbook of Qualitative Research,* 516-29. Thousand Oaks, Calif.: Sage.

Riessman, Catherine Kohler. 1987. "When Gender is Not Enough: Women Interviewing Women." *Gender and Society* 1:172—207.

Rochford, E. Burke, Jr. 1985. *Hare Krishna in America,* New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press.

1992. "On the Politics of Member Validation: Taking Fin ings
:k to Hare Krishna." In Gale Miller and James A. Holstein, eds.,
spectives on Social Problems: A Research Annual, vol. 3, pp. 99—
. Greenwich, Conn.: JAI Press.

. Anya P. 1982. *Ethnic Identity: Strategies of Diversity.* Bloomington:
iana University Press.

, Roger, ed. 1990a. *Fieidnotes: The Making of Anthropology.* Ithaca,
'.: Cornell University Press.

1990b. "Preface." In Roger Sanjek, ed., *Fieidnotes: The Ma-
g of Anthropology,* xi-viii. Ithaca, N.Y.: Cornell University
ss.

1990c. "A Vocabulary for Fieidnotes." In Roger Sanjek,
, *Fieidnotes: The Making of Anthropology,* 92-121. Ithaca,
'.: Cornell University Press.

1990d. "The Secret Life of Ficidnotes." In Roger Sanjek,
, *Fieidnotes:The Making of Anthropology,* 187-270. Ithaca,
'.: Cornell University Press.

ınan, Leonard, and Anselm Strauss. 1973. *Field Research:
ıtegies for a Natural Sociology.* Englewood Cliffs, N.J.: Pren-
: Hall.

z, Alfred. 1964. *Collected Papers,* vol. 2: *Studies in Social The-*
The Hague: Martinus Nijhoff.

ırtz, Barry. 1975. *Queuing and Waiting: Studies in the Social Or-
ization of Access and Delay.* Chicago: University of Chicago
ss.

ırtz, Howard, and Jerry Jacobs. 1979. *Qualitative Sociology:
Aethod to the Madness.* New York: The Free Press.

Linda L. 1988. Board and Care: The Everyday Lives of Ex-
ntal Patients in the Community. Ph.D. diss., University of
lifornia, Los Angeles.

1991. "Stigma and the Moral Careers of Ex-Mental Pa-
ıts Living in Board and Care." *Journal of Contemporary Et-
ıgraphy* 20:285-305. Sherzer, Joel. 1983. *Kuna Ways of Spea-
g: An Ethnographic Perspective.* Austin: University of Texas
ss.

1992. "Ethnography of Speaking." In Richard Bauman,
, *Folklore, Cultural Performances, and Popular Entertain-*

ments: A Communications Centered Handbook, 76-80. Oxford: Oxford University Press.

Snow, David A., and Leon Anderson. 1993. *Down on Their Luck: A Study of Homeless Street People.* Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Spradley, James P. 1979. *The Ethnographic Interview.* New York: Holt, Rinehart and Winston.

_____, 1980. *Participant Observation.* New York: Holt, Rinehart and Winston.

Stacey, Judith. 1991, "Can There Be a Feminist Ethnography?" In Sherma B. Gluck and Daphne Patai, eds., *Women's Words*, 111-19. New York: Routledge.

Stahl, Sandra Dolby. 1989. *Literary Folkloristics and the Personal Narrative.* Bloomington: Indiana University Press.

Stoddard, Kenneth. 1986. "The Presentation of Everyday Life: Some Textual Strategies for 'Adequate Ethnography'." *Urban Life* 15:103-21.

Stoller, Paul. 1989. *The Taste of Ethnographic Things: The Senses in Anthropology.* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Stone, Ruth M., and Verlon L. Stone. 1981, "Event, Feedback, and Analysis: Research Media in the Study of Music Events." *Ethnemusicology* 25:215-25.

Strauss, Anselm L. 1987. *Qualitative Analysis for Social Scientists.* Cambridge: Cambridge University Press.

Strauss, Anselm L., and Juliet Corbin. 1990. *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques.* Newbury Park, Calif.: Sage Publications.

Sudnow, David. 1967. *Passing On: The Social Organization of Dying.* Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.

Taylor, Steven J., and Robert Bogdan. 1984. *Introduction to Qualitative Research Methods: The Search for Meanings.* 2d ed. New York: John Wiley.

Tedlock, Dennis. 1979. "The Analogical Tradition and the Emergence of Dialogical Anthropology." *Journal of Anthropological Research* 35:387-400.

____, 1983. *The Spoken Word and the Work of Interpretation.* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Tesch, Renata. 1990. *Qualitative Research: Analysis Types and Software Tools.* London: Falmer Press.

Thorne, Barrie. 1980. "'You Still Takin' Notes?' Fieldwork and Problems of Informed Consent." *Social Problems* 27:284-97.

____, 1993. *Gender Play: Girls and Boys in School.* New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press.

Van Maanen, John. 1978. "The Asshole." In Peter K. Manning and John Van Maanen, eds., *Policing: A View From the Street,* 221-38. Santa Monica, Calif.: Goodyear.

____, 1988. *Tales of the Field: On Writing Ethnography.* Chicago: University of Chicago Press.

Walker, Anne Graffam. 1986. "The Verbatim Record: The Myth and the Reality" In Sue Fisher and Alexandra Dundas Todd, eds., *Discourse and Institutional Authority: Medicine, Education, and Law,* 205-22. Norwood, N.J.: Ablex Publishing.

Warren, Carol A. B. 1980. "Data Presentation and the Audience: Responses, Ethics, and Effects." *Urban Life* 9:282-308.

____, 1988. *Gender Issues in Field Research.* Newbury Park, Calif.: Sage Publications.

Wax, Murray L. 1977. "On Fieldworkers and Those Exposed to Fieldwork: Federal Regulations and Moral Issues." *Human Organization* 36:321-28.

____, 1980. "Paradoxes of 'Consent' to the Practice of Fieldwork," *Social Problems* 27:272-83.

Willis, Paul. 1977. *Learning to Labor: How Working Class Kids Get Working Class Jobs.* New York; Columbia Unversity Press.

Wilson, William A. 1986. "Documenting Folklore." In Elliott Oring, ed.. *Folk Groups and Folklore Genres: An Introduction,* 225-54. Logan: Utah State University Press.

Wiseman, Jacqueline P. 1970. *Stations of the Lost: The Treatment of Skid Row Alcoholics.* Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.

Wolcott, Harry F. 1990. *Writing Up Qualitative Research.* Newbury Park, Calif.: Sage Publications.

Wolf, Margery. 1992. *A Thrice-Told Tale: Feminism, Postmodernism, and Ethnographic Responsibility.* Stanford: Stanford University Press.

Yocom, Margaret R. 1990. "Fieldwork, Gender, and Transformation: The Second Way of Knowing." *Southern Folklore* 47:33-44.

Yoder, P. Stanley, ed. 1982. *African Health and Healing Systems: Proceedings of a Symposium.* Los Angeles: Crossroads Press.

Young, Jane M. 1988. *Signs from the Ancestors: Zuni Cultural Symbolism and Perceptions of Rock Art.* Albuquerque: University of New Mexico Press.

dizin

açık kodlama, 202, 204, 208, 216, 220, 226
aktarılan konuşma, 108
alan-araştırmacısı, 229, 247, 255
alan-notları yazımı, 2, 23, 54, 62, 75, 92, 144, 151, 193, 198, 199, 202, 206, 208, 237, 295
alan-notlarını analiz etme, 204
Alan-notlarının kodlanması, 221
alan-notu hikâyeleri, 97, 128, 129, 130, 131, 136, 141, 143
alan-notu merkezli, 246, 257, 260, 295, 297
alıntı stratejisi, 254
alt-kodlar, 228
alt-temalar, 227, 233, 235
analitik kategoriler, 160, 203, 204, 215, 219
analitik nokta, 203, 242, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 274, 275, 276, 286, 289
analitik temalar, 76, 145, 151, 203, 208, 223, 241, 243, 248, 271
analitik yazım, 145, 148, 230, 255
analitik yorumlama, 151, 202, 240, 241
anlatı, 66, 78, 94
anlatım, 33, 74, 77, 80, 84, 86, 88, 97, 128, 129, 153, 160, 227, 241, 244, 249, 262, 264, 265, 268, 280
bakış açısı, 14, 17, 18, 19, 53, 77, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 93, 100, 153, 176, 246, 261, 279, 282, 292, 297, 300, 301

betimleme, 6, 9, 13, 91, 92, 93, 97, 99, 102, 104, 105, 106, 114, 115, 116, 118, 119, 122, 145, 152, 181, 199, 256, 264, 280, 282
betimlemeler, 6, 7, 44, 47, 48, 50, 52, 62, 66, 68, 72, 81, 82, 88, 89, 91, 92, 93, 95, 96, 100, 102, 103, 104, 105, 115, 118, 122, 151, 152, 153, 157, 161, 164, 167, 172, 180, 186, 248, 264, 286, 296, 302
birikim, 1
Chokwe, 40, 82, 111, 114, 162, 165, 172, 173, 179, 182, 185, 192, 194, 264, 265
cinsel taciz, 78, 80, 90
cinsiyet, 62, 85, 101, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 273
çeviri, 22
çözümleme, 12, 13, 21
dans izleyicileri, 209, 212, 213
değerlendirmeler, 15, 19
değişkenlikler, 43, 177, 215, 245, 257
detay, 102, 232, 261, 263
dışarıdan, 30, 119, 156, 157, 160, 270, 288
diyalog, 60, 107, 111, 248, 266, 272
doğrudan alıntı, 49, 82, 108, 110
dolaylı alıntılama, 107, 108
duruş, 62, 67, 85, 87, 145, 188
epizotlar, 256
etnografik analiz, 229, 282, 286
etnografya, 1, 3, 4, 5, 14, 15, 17, 20, 21, 22, 30, 37, 52, 57, 58, 96, 156, 180, 190, 191, 197, 198, 206, 208, 209, 216, 225, 236, 239, 240, 247, 252, 262, 274, 277, 284, 287, 292, 293, 297, 298, 299
etnografya yazmak, 240
evsizler, 91, 197, 283
gerçek okuyucular, 64, 65
gerçek zaman, 88, 91
giriş, 107, 209, 232, 241, 253, 276, 277, 278, 279, 280, 282, 283, 286, 287, 288, 289
görsel klişeler, 102
görüşme, 4, 14, 34, 173, 200, 234
hikâye anlatımı, 99, 194, 296
içe dalına, 2, 3, 6, 14
içeriden, 236
içgörü, 18, 61, 84, 167, 203, 237
ilk izlenimler, 38, 39, 44, 90
kâğıda geçme, 36, 123, 151, 152
kalıp/örüntü, 142, 215, 222, 243, 250, 251
karakterlendirme, 114, 115, 116, 117, 118, 125

kısa-notlar, 204, 221, 222, 223, 230, 231, 233, 241, 243, 249
kişisel tepkiler, 16, 40, 41, 44, 66, 82, 86
kroki, 124, 189
metinler, 12, 70, 155, 239, 240, 254, 286, 295, 300
odaklanmış kodlama, 202, 223, 227, 228, 229
okullar, 137, 191
okuyucular, 22, 65, 67, 70, 94, 154, 201, 291, 300
olaylar, 2, 4, 11, 16, 20, 21, 22, 27, 28, 31, 35, 41, 57, 60, 62, 63, 64, 67, 68, 72, 77, 85, 87, 89, 97, 123, 125, 129, 130, 131, 141, 144, 146, 167, 168, 177, 181, 189, 190, 192, 196, 202, 213, 237, 238, 240, 241, 259, 265, 266, 285, 298
ön analiz, 75
örneklemeler, 42, 177, 180
reform okulu, 175
seçilmiş alıntılar, 252
seçim yapmak, 142
sıkıntı, 30, 59, 98, 216
sihir, 179
son-nokta, 68, 91
sonuç, 131, 136, 152, 154, 179, 188, 217, 241, 242, 252, 276, 277, 286, 287, 288, 289, 291
Sonuç, 4, 15, 23, 26, 71, 104, 114, 124, 131, 136, 152, 154, 155, 160, 176, 179, 188, 217, 241, 242, 252, 276, 277, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 295
soru sorma, 155, 252
sosyal sınıf, 196
sözlü tarih, 17
süreç, 5, 6, 11, 18, 20, 23, 35, 67, 72, 75, 144, 145, 148, 149, 150, 151, 152, 156, 161, 211, 213, 221, 223, 228, 236, 245, 252, 263, 279, 282, 299
süreç-içi kısa notlar, 145, 151, 161
tecrübeyi metne dönüştürme, 22
tematik anlatım, 241, 242, 244
teori, 27, 191, 203, 236, 237, 262
teorik bağlılıklar, 64, 67, 204, 236
teorik kısa notlar, 151, 203
teorik yaklaşımlar, 92, 190
teyp kayıtları, 113, 265, 272
toplumsal zihin sağlığı kliniği, 174
yakın olmak, 2, 17, 284
yan notlar, 144, 145, 146
yazarın imtiyazı, 292
yazıya dökme, 14, 21, 25, 26, 27, 41, 55, 58, 67, 71, 92, 93, 103, 109, 123,

128, 135, 145, 151,
152, 207, 243, 252,
291, 296
yeniden sosyalleşme, 3, 64
yerel anlamlar, 12, 15, 155,
156, 157, 158, 161,
166, 199, 200, 240
yerel bilgi, 14, 42, 186, 189,
190, 200
yerel olayları, 196, 260
yerli anlamlar, 17, 42, 200
yoğun betimleme, 14
yorumlamalar, 19, 44, 90, 114,
144, 145, 147, 148,
150, 151, 202, 205,
241, 246